

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОХЛИ ЛУФАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТЎХЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

Лугат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Лугатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Лугат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий аҳборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашиёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқини мақсадида фойдаланиш мумкин. Тизорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

ПА [фр. pas – одим, қадам] Рақсда оёқ-ларнинг ритмик ҳаракати, муқоми.

ПАВИАН [нем. Pavian – фр. babouin – аҳмоқ < лот. papio] Мартишкалар кенжә оиласига мансуб тор бурунли маймунлар уруғи.

ПАВИЛЬОН [фр. pavillon < лот. papilio – капалак; хурсандчилик қилинадиган капалаксимон чодир] 1 Чакана савдо учун мўлжаллаб мавсумий ёки доимий қурилган усти берк, енгил бино, дўконча. Минерал сувлар павильони. ■ Кўчанинг Охунбобоев канали кесиб ўтган ерида морожний павильони, тиш техники будкаси очилган. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

2 Боф ва паркларда қурилган енгил бино, шийпон. Болалар айланма ўйлар, каруселлар, павильонларда ҳар хил ўйинлар ўйнашади, ашуалар айтишади, кечқурун эса қизиқ эртаклар тинглаб, ўйқуга кетишади. Газетадан.

3 Вақтинча ва доимий фойдаланиш учун қурилган ентил иншоотлар (хона ёки бино). Бадиий фильмлар суратга олинадиган павильон. Павильонда кинога олиш.

Экспозицияларнинг асосий қисми марказий павильоннинг I-қаватида жойлашган. Газетадан.

ПАДАР [ф. پادار – ота] кт. айн. ота 1. Сизнинг таъбiringизча, маънавий бир падар ўз ўғлига ёмонлик согинарми, бу тўғрида жавоб берингиз-чи? А. Қодирий, Ўтган кунлар. Одамлар бор – падарин мозорида ийғлаб бот, Бемерос ўиглаёлмас – таъма бор аҳмолида. А. Орипов, Юртим шамоли.

Падари бузруквор қ. бузруквор. - Иложи йўқ, ака, – деди Аваз отасининг кўзига тик бўқиб, – агар сиз падари бузрукворим бўлмаганингизда, буни сувга отиб юборажас эким. С. Сиёев, Ёруғлик. **Падар лаънат(и)** ёки **падарига лаънат** сўк. Отаси лаънатланган, лаънатининг ўғли; умуман, қаргаш, ҳақорат ифодаси. **Падар лаънати ҳаромзода Собиржон** сизнинг қадрингизни билмади. Туйгун, Зулфизар. - **Падар лаънати, одобсиз!** – деди Самад, – домлага шундай сўзни айтадими-я?! А. Қодирий, Мехробдан чаён. **Варақлайсиз** газетани, Дуч келасиз оловга: **Мукофотни беришибди** Падар лаънат ановга. А. Орипов, Йиллар армони. Пул бўладими, кулми – падарига лаънат. Лекин нораста болани оч қолдирма. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. **Падар(и) қусур** Ҳазил-мутойиба тарзидаги енгил сўкиши. Падарига қусур бунақаларни! Кеча кечқурун холи топиб, гапни майдалашибириб юраманим деб, ёнига яқинлашсам, бу абллаҳни қаранг, кимлигимни суриштирмасданоқ шапалоқлаб тушириб қолса бўладими, лаънати! Шукрулло, Сайланма.

ПАДАРКУШ [падар + ф. کش – ўлдирувчи] кт. Ўз отасини ўлдирган қотил. Урди-ю Мирзо Улугбекка падаркуш ханжарин, Қабри узра ҳам ўзи минг ўйл чекар қайғу замон. Э. Воҳидов, Муҳаббатнома.

ПАДАРОНА [ф. پادارونا] кт. Оталарча, меҳрибонларча. Ҳасаналининг юзига падарона тараҳхум туси кириб, кексаларга хос оҳангдор бир товуш билан бекнинг устидаги оғир юкни ола бошлиди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Ушбу ҳарф луғат мақолалари А. Мадвалиев ҳаммуаллиғлигига тузилди.

ПАЁК [р. паёк < т. پىيىسىسا, улуш> с. кичр.] эск. Бирор кишига маълум вақтга мўлжаллаб бериладиган озиқ-овқат миқдори. Бир ҳафталик паёк. ■ Дадавой ака бугун ҳар кунгидан эртароқ келди. У ойлик паёгига гўшт, ёғ, гуруч, қандни бир ҳалта қилиб кўтариб кирди. Ҳ. Ғулом, Тошкентликлар.

ПАЁМ [ф. پىيام – топширик; хабар; билдириш; даъват] кт. айн. **пайғом**. Эзгу йилда эзгу ўйлар топсин қарор, Салом бўлсин хушсаодат айёмига, Салом бўлсин зафарнинг илк паёмига. А. Орипов, Йиллар армони. Кўзи ёшли, дилхасталардан Келтирдик биз дўстлик саломин, Гойибона дуо паёмин. Файратий.

ПАЖМУРДА [ф. مردەن – сўлғин; ғамгин, руҳи тушган; нимжон] кт. 1 Сўлғин, ғамгин, беором. Шўрлик онангнинг пажмурда гавдаси кўзинг ўнгидан бутун даҳшати-ла акс этар энди? Ғ. Ғулом. Пажмурда танага жон берган қўлларингиз кўзимга тўтиш! Н. Ёқубов, Жон. Аммо бу чашмага етмоқ ўзга бир оролда уни кута-кута сарғайган, пажмурда жисми нуқтага айланган Мажнунга осон эмас. Газетадан.

2 кўчма Нимжон, сўлғин. Ҳа, лекин у шу нарсани эсдан чиқарадику, сояда ўсган нарса пажмурда бўлгани билан, яхши боғбон уни кўёш нури эмадиган қилиб қайта экса, у яна гуркираб ўсаверади. А. Эшонов, Ҳаётга қайтиш. Вужудимни гижимлар оғир Руҳим ичра пажмурда вижедон. Р. Парфи, Кўзлар.

ПАЗАНДА [ф. ۋادىجى – пиширилган; пиширучи] Лазиз таомлар пишириш санъатини яхши эгаллаган киши, моҳир ошпаз. **Пазанда аёл**. ■ Бувим хўт пазандада, ҳар қанақа томоққа маза киритиб юборади. Ҳ. Назир, Ёнар дарё. [Журналда] Ҳар хил таомларни қандай пишириш ҳақида пазандаларнинг тажрибалари босилади. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ПАЗАНДАЛИК 1 Тури ўсимлик ва ҳайвон маҳсулотларидан овқат тайёрлаш, пишириш сирларини билиш. Қудрат Ҳадиҷа аянинг пазандалигини энди билаётган бўлсада, унинг бошқача таърифини илгари эшишган эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Бошлиқ ҳар гал мантини оғзига солаётгандা, келиннинг пазандалигини мақтаб, Орифжоннинг қўли очиқлигини таърифлаб турди. С. Аҳмад, Сайланма.

2 Лазиз таомлар тайёрлаш санъати. **Пазандалик илми**. ■ Чунончи, пазандалик

санъати ҳам бошқа соҳалар каби ҳеч қачон холис тараққий эта олмайди. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Ҷаҳон пазандалигига сутдан тайёрланадиган маҳсулотлар ичиди энг хили кўпини бу пишилқ экан. Газетадан. Бундан иккى йиллар бурун милий пазандалик мавзуида бир неча мақолалар ёзил беришими шитимос қилишиди. Газетадан.

ПАЗАНДАЧИЛИК Лазиз таомлар тайёрлаш маҳорати ва саноати. Ўзбек пазандачилигига технология жараёни мукаммаллашиб, ноннинг хиллари бениҳоя кўпайди. Газетадан.

ПАЙ I [ф. پىي – томир, пай, асаб] 1 **анат**. Тана мушакларини суякка бириттириб турувчи мустаҳкам, эластик тўқима. Сўйилган қўйни пайидан осмоқ. ■ Отақўзининг кўзлари қисилиб, жағ пайлари туртиб чиқди. О. Ёқубов, Диёнат. Яна ҳар қандай гўштда пай, чоҷӯсар, тогай каби бириттирувчи тўқималар бўлади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

2 сфт. кўчма Мехнатда пишган, чайир. У қоп-қора, қотма, вужуди пай бир ўигит бўлиб, афтидан ёшини чамалаш қийин эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Забардаст, пахлавон, кўркам, келишган, Вужуди пай, чайир, меҳнатда пишган. Ҳабибий.

Пайини қирқмоқ Мавқеидан маҳрум этадиган зарба етказмоқ. Ҳозир эса онасининг қорнидан кеча тушган тирранчалар ҳам нуқул катталаарнинг пайини қирқиши, кўпчилик олдида обрўсизлантиришини ўйлайди. Д. Нурий, Осмон устуни. -Қизиқ одамлар, – деди у яна, – бир-бирини кўролмайди: ўзидан чиқкан ёқмайди, юқоридан келганини сифидирмайди.. Давроновнинг ҳам пайини қирқишиди. И. Раҳим, Ихлос.

ПАЙ I [ф. پىي – оёқ, қадам] эск. Оёқ, қадам. Бу янглиг муддате ўйл қилдилар тай, Кү Арман кишиварига қўйдилар пай. А. Навоий.

ПАЙ II [ф. پىي – товон, оёқ; из] (асосан ў.п. ва ж.к. шаклида) Бирор мақсадни амалга ошириш йўлидаги астойдил ҳаракат, уриниш, қасд. Ҳолдор ишга кириш пайида уч-тўрт жойга учради. И. Раҳим, Зангори кема капитани. У [Кўзибой] чўққига чиқиб «Тошбулоқ»ни топишда ҳам биринчи бўлиши пайида эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

Пайига тушмоқ I айн. **пайида(н)** бўлмоқ. Билим олиш пайига тушмоқ. Пул топиш пайига тушмоқ. ■ Қори ўйлаб-ўйлаб, шеър

ёзаб, пул топишнинг пайига тушади. С. Ахмад, Сайланма. Оқсоқол Fuёсиддинни күёв қилиши пайига тушиб, тез-тез уйига чақирадиган бўлди. С. Ахмад, Ҳукм; 2) изига тушмоқ, из кувмоқ. -Милиция пайимизга тушганга ўҳшайди, — деди шофёр орқага аланглаб. Ё. Шукуров, Уч савол. **Пайида(н)** бўлмоқ Бирор мақсадни қўзламоқ, бирор мақсад йўлида астойдил ҳаракат қилмоқ, уринмоқ. Ўқишининг пайида бўлинг, болалар. — **Хунарни ўрганиш пайидан бўлгинг, болам** [деди кампир Саидага]. Э. Раимов, Ажаб қишлоқ. Сен ҳам ахир қараб турмасдан, бошқачароқ йўл билан бўлса ҳам, тирикчиликнинг пайида бўлсанг, ўғлим. F. Гулом, Танланган асарлар. **Пайида юрмоқ** Бирор мақсад билан кетига тушиб, пайт пойлаб юрмоқ. Убир нарсанинг пайида юрибди. — Абдужабборхўжса.. пулни кўрганда, раҳм-шафқатни унумтиб қўядиган, гайратли, бўш-баёв одамларни ишлатиб, бойлик орттириши пайида юрган кишилардан эди. М. Осим, Тилсиз гувоҳ.

ПАЙ IV [ф. پای]: **пай урмоқ** Ерга ёйиб териб қўймоқ (узум, қовун, тарвуз, олма, нок ва ш.к. ҳақида) Узумларни пай урмоқ.

ПАЙ V [т. پای — ҳисса, улуш] иқт. Бирор ширкат, акциядорлар жамияти ишида қатнашиш учун қўшиладиган ҳисса, улуш. **Пай пули.** **Пай қўшмоқ.** ..кўплаб акциядорлар ўзларининг сотиб олган акция ва пайлари эвазига дивиденд, яъни даромад олишлари керак. Газетадан. **Пай бўйича ҳам унинг эгаси,** қўлидаги пай миқдорига қараб, умумий даромаддан ўз улушини олади. Газетадан.

ПАЙВАНД [ф. پایوند — қўшиш, боғлаш; қариндошлиқ; боғланган, ажралмас] 1 Бирор ўсимликтин новда ёки куртагини бошқа ўсимлик танасига ўтқазиш, улаш усули ва шу усулда улаб ўстирилган ўсимлик. **Искана пайванд.** Куртак пайванд. Қаламча пайванд. — **Олимларимизнинг берган маълумотларига қараганда, лимонни экиб, қаламча пайванд ва пархиши қилиб кўпайтирилади.** Газетадан.

2 **тех.** Металл бўлакларини эритиб ёки парчинлаб, бир-бирига ёпишириш, бириктириш ва шу усулда ҳосил қилинган чок. Электр пайванд. — **Насос станцияси корпусининг ўғон пўлат арматураларини пайванд қилиши бошланди.** «Ўзбекистон қўриклиари».

3 **макс.** Уланган бўлак, улоқ. **Шогирд бола лаб-лунжини осилтириб..** энди пайванд тикишига бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.

4 **сфт.** кўчма Ўзаро боғланган, пайваста. Кўйга куйлар бўлармиди банд, Диллар дилга бўлмаса пайванд. Г. Жўраева, Менинг маржонларим. Кўнгил яйраб кетар, ором олар жон. Гуллар манзараси севинчга пайванд. Миртемир, Асарлар. **Навоийнинг дили билан халқнинг дили ҳамиша пайвандир.** Ойбек, Навоий.

ПАЙВАНДИ [ф. پایوندی — пайвандланган, дурагай] қ. х. Пайванд қилинган, уланган. **Пайванди дарахт.** — У ёги Тўлқинжоннинг пайванди қантаклари, бу томон Эркинжоннинг кишиши, чарос токлари. Қ. Муҳаммадий.

ПАЙВАНДКАШ қ. **пайвандчи.** Рашид, пайвандкашдан таралаётган ёқимсиз ҳидни сезиб, бурнини жиширди. Газетадан.

ПАЙВАНДЛАМОҚ 1 қ. х. Бирор ўсимликтин куртак ёки новдасини бошқа ўсимлик танасига уламоқ, пайванд қилмоқ. **Гилосни олчага пайвандламоқ.**

2 **тех.** Металл бўлакларини эритиб ёки парчинлаб, бир-бирига ёпишириш, уламоқ. Рельсни пайвандламоқ. **Деталларни пайвандламоқ.** — У [ишичи] қувурни қўлига олиб, бир нафисда учини пайвандлаб бекитди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПАЙВАНДЛОВЧИ қ. **пайвандчи.**

ПАЙВАНДТАГ бот. Пайвандуст пайванд қилинадиган ўсимлик ёки унинг қисмлари. **Мана шу ер қатламларида ток ва кучли пайвандтагда ўстирилаётган мева дарахтларининг асосий «ишичи» илдизи жойлашган бўлади.** Газетадан.

ПАЙВАНДУСТ бот. 1 Пайвандтагга уланаидиган қаламча ёки куртак.

2 Уланган қаламча ёки куртакдан ўсиб чиқкан ўсимликтин ер устки қисми.

ПАЙВАНДЧИ Улаш, пайванд қилиши билан шуғулланувчи мутахассис (қ. **пайванд 1, 2**). Дарвоза очилиб, занжирни шақирлагандан, Чори ота пайвандчи йигит, деб ўйлади-да, ишини давом эттираверди. С. Нуров, Нарвон. **Бош пайвандчи ва бошқа мутахассислар масъулияти оширилди.** Газетадан.

ПАЙВАСТ [ф. پایوست — боғловчи; алоқа; боғланиш; бириктириш, қўшиш] Туташ, уланиб кетган, бириккан. **Пайваст қошлар.**

— Ёр, абрўларингда қалам изи деганим, Тугатмаган шеърларимнинг шони қошингга пайваст. А. Истроилов, Биз дунё одамлари. Негаким, нонни ҳар қанча бўлса ҳам уйда ёниб берадилар. Негаким, уч тандирда пайваст нон ёпишишоқда. Ҳамза, Танланган асарлар.

ПАЙВАСТА [ф. پیوست – доимий, узлуксиз; биринкан, қўшилган] Ўзаро боғланган, туташган. Қодиржон пайваста қошларини чимирганча аниқ жавоб кутарди. Ҳ. Назир, Сайланма. Узун-узун, қора, пайваста Киприклари титрар, қалтирап. М. Али, Бокий дунё. Бунда икки катта ва ўн тўрт кичик гумбазли жой бўлиб, пишиқ гиштдан қалин қилиб ишланган пайваста арклар бор. Ж. Шарипов, Ҳоразм.

ПАЙГИР [ф. پاگیر – боғланган; ўралган; боғлиқ] тар. Найча шаклида ўралган узун қофозга ёзилган ёрлиқ.

ПАЙДАР-ПАЙ [ф. پی در پی – изчил, кетма-кет; узлуксиз, тўхтовсиз] рвиш. Бирин-кетин, кетма-кет, узлуксиз. Одамлар пайдар-пай келиб туришибди. — Ҳўжанддан пайдар-пай учирилган кабутарлар Жиззахга, Жиззахдан Самарқандгача жўнатилди. Мирмуҳсин, Меъмор. Наврўзий беданаларнинг пайдар-пай саирашлари кўклам келишига «Хушвақт, хушвақт» деб чучувут отади. Ф. Гулом, Шум бола. Ҳурсандман: оламга довруқ тарқатиб, Юртимда ўтмоқда пайдар-пай тўйлар. Уйғун, Тонг қўшиғи.

ПАЙДО [ф. پیدا – кўринадиган, кўринарли; аниқ; очик-оидин]: пайдо бўлмоқ 1) юзага келмоқ, яратилмоқ. Кейинги ўйларда Ҳива атрофида янгича тарзда қурилаётган қишилоқлар пайдо бўлаётган эди. С. Сиёев, Ёруғлик. [Бой:] Бу Эшмат, бу Тошмат деб кўрсата берсак, орамизда фитна пайдо бўлади. Ойбек, Танланган асарлар; 2) қаердандир келиб қолмоқ, ҳозир бўлмоқ. Азизхон сувда мириқиб шўнгигиб, қулочкашлаб сузиб юраркан, унинг тенасида Жўра полвоннинг қораси пайдо бўлди. С. Аҳмад, Уфқ. Суви қочган нон, олмачой билан нонушта қилишаётганда, Гадойвой пайдо бўлди. Ҳ. Гулом, Феруза. Дарров қалам-дафтарни олиб Баён-қул aka пайдо бўлди. С. Сиёев, Ёруғлик; 3) кўринмоқ, кўзга ташланмоқ. Кўн қаватли бинолар гоҳ булатлар соясига қўшилиб, ўйқ бўлиб кетади, гоҳ яна қуёш чиқиб, оламга иссиқ-иссиқ нур сочганда, қайтадан пайдо бўлади. П. Қодиров, Уч илдиз; 4) яратилмоқ,

келиб чиқмоқ. Ерда ҳаётнинг пайдо бўлиши. — Тош Эронга ўтди ва салкам юз ўйлдан сўнг унда «Кожар Фатҳали шоҳ султон (ҳижрий 1242 йил)» деган ёзув пайдо бўлди. С. Кароматов, Олтин қум; 5) намоён бўлмоқ, акс этмоқ (ҳис-туйғу, кечинма кабилар ҳақида). Анвар Муқаддамнинг чехрасида бирлаҳза ғам соясига уҳаша аллақандай ҳайрат пайдо бўла бошлаганини пайқаб олди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Кўкламда одамлар кўнглида кўтарикилик пайдо бўлади. Газетадан. **Пайдо қилмоқ** (ёки этмоқ) Вуҷудга, юзага келтирмоқ, чиқармоқ. Қанот пайдо қилмоқ. Ҳавас пайдо қилмоқ. Ҳасад пайдо қилмоқ. — Қимиз кайфи, от миниш завқи унга гўё қанот пайдо қилиб учирди. С. Аҳмад, Уфқ. Ноннинг хоми гард пайдо қилар, Гўштнинг хоми дард пайдо қилар. Газетадан.

ПАЙДОР [ф. پی دار – мушакдор, пайли] Мушаклари ривож топган; бақувват, чайир. — Кечаги рејс муваффақиятли ўтгани билан табриклайман, – унинг [Нозимнинг] сўзини бўлди машинист-инструктор ва йигитга ўзининг бармоқлари йўғон, пайдор қўйини чўзди. Ў. Ҳошимов, Пўлат чавандоз. Мажлиснинг сўнгига у яна асл ҳолига қайтди, пайдор жуссаси, ўйнаб чиққан мушаклари – бутун аззоси кийимлари остида кўздан ўйқолди. «Ёшлик».

ПАЙК [ф. پیک – хабарчи; чопар; ўқ] кт. Хабарчи, элчи, даракчи, хизматкор. Муҳаммад Валибек куулумсираб, кўзи билан пайклар ўтирган томонга ишора қилиб жавоб берди. М. Осим, Сеҳрли сўз. Иякларини майин тук босган, мўйлаблари энди сабз уриб келаётган бу ишигитчалар подшоҳнинг пайклари – жиловдорлари эди. М. Осим, Сеҳрли сўз.

ПАЙКАЛ [т. پیکان – ҳисса, бўлак, улуш + ф. چکان – чуқур, хандак] қ. х. Марза, ариқ, йўл кабилар билан ажратилган катта экин майдони; пол, чек. Ғўза пайкали. — Трактор пайкал бошига етти-саккиз бориб келгунча ҳам Дилдор ҳаёлидан бўшамайди. С. Аҳмад, Уфқ. Буғдоизорда пайкал бўлмаса, боланинг қўлида метрлаб ўлчайдиган газ бўлмаса, қаёқдан билсин! Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПАЙКОН [ф. پیکان – ўқ, найза кабиларнинг ўтирип уни; камон ўқи, найзача] 1) Камон ўқи учидаги металл бошоқ. Кўксима ўқларки отдинг ғамзадин, пайконларинг Чекмаким, жонимга қолсун ёдгор, эй сарвиноз.

Фурқат. *Тиф бўлиб ботқучи – сен, Пайкон ўзинг, қалқон ўзинг*. Э. Воҳидов, Мұхаббат.

2 кўчма Киприк. *Сўзлаганда, эй қора кўз, юзларда хандон ўйнасин. Дилга түгён солиб ҳар сўз, кўзларда пайкон ўйнасин..* Б. Бойқобилов, Мени кутинг, юлдузлар.

ПАЙМА-ПАЙ [ф. پىمىن – орқа(си), кетида(н)] с. т. қ. **кетма-кет**. *Турналар учар пайма-пай, Гўё чалиб битта най.* «Шарқ юлдузи».

ПАЙМОН [ф. پىمىن – ваъда; битим, аҳд; иттифоқ] Аҳд, ваъда. *Биз у билан аҳду паймон қилганимиз.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. *Ошиқ-маъшуқ паймонлари сири синоатдадир.* «Шарқ юлдузи».

ПАЙМОНА [ф. پىمىن – ўлчов, ўлчам; қадаҳ] поэт. Ичкилик ичиладиган идиш; қадаҳ, пиёла. *Фаровон кунларнинг нашъаси билан шарбат селобига тўлди паймонам.* Файратий.

Паймонаси тўлди қ. тўлмоқ 4. ..Паймонам тўлибди-да, деб ииғлаб юбордим. «Ёшлик». *Пайт келар, ваъданинг қиммати қолмас, Муҳлат бермас у дам тўлган паймона.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЙНОВ [ф. پاین – оёқ; адок; этак + сув қувури] 1 айн. **пойнов.** *Манзилига шунчаям ошиқмаса-я бу шошқин дарё!* Минг шошин, пайнови қум саҳроларига этиб сингигунча қўймай, неча ерда жилов солиб олишади. Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси. *Иномиддин сув чиқиб кетадиган пайновларни ўйиб кенгайтирди.* Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

2 кўчма с.т. қ. **пайров** 3. Сув сойга оқар, дегандек, гапнинг пайнови Чинорбигига келлиб тўхтади. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. *Гапнинг пайновини керакли томонга буриб юборадиган сўзамол одамлар ҳам топлиб туради.* Газетадан. *Гапнинг пайновидан билиб қолдимки, у бола-чақаси ёки аёли билан.. мол-дунёга шерикликни тиклаш учунги на ярашимоқчига ўхшайди.* Газетадан.

ПАЙПАСЛАГИЧЛИЛАР зоол. Денгизлар ва чучук сувларда яшайдиган умуртқасиз ҳайвонлар типи. *Пайпаслагичлилар ўлжани бало-қазодек чирмаб оладики, фақат саккизоёқнинг ўйимигина бу даҳшатли чангалини бўшатиши мумкин.* «Фан ва турмуш».

ПАЙПАСЛАМОҚ 1 Кўл билан ушлаб ёки силаб кўрмоқ; шу йўл билан қидирмоқ. *Чўнтағини пайпаслаб, гугурт ахтармоқ.* — Нормат энгасиб, этигининг пай-

паслаб кўрди. С. Аҳмад, Уфқ. *Чўнтағини пайпаслаб, хушбўй атир ҳиди уфуриб турган рўмолчани чиқарди-да, бурнига яқин келтириб, узоқ ҳидлади..* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. *Аҳмаджон милитигини пайпаслаб кўрди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

2 кўчма Бекитишга, юмшатишга уринмоқ, хаспўшламоқ. *У ўз айбини пайпасламоқчи бўлди.*

ПАЙПОҚ 1 Тўпиқ, болдири ёки сонгача беркитадиган, асосан тўқиб тайёрланадиган оёқ кийими. *Жун пайпоқ. Капрон пайпоқ.* — *Ипак пайпоқ болдириларидан сидирилиб тушиб кетаётгандек.* С. Аҳмад, Уфқ. *Ҳақиқатан ҳам ип пайпоқ ишлаб чиқариш билан фақат биргина Кўқондаги пайпоқ тўкиши фабрикаси шуғулланади.* Газетадан. *Туршак, ёнгоқ, жун пайпоқ – нима тонсак жўнатдик.* «Саодат».

2 зоол. Панжа устини, тўпиқни қоплаб турувчи пат (паррандаларда).

ПАЙПОҚДОР Панжа усти-тўпиқдан узун пат ўсиб чиқсан (парранда ҳақида). *Пайпоқдор кантар.* — *Ҳайтовур домла иштоноғини маҳкам боғламагани учун, чопиш вақтида [иштони] оёғига тушиб, кишин бўлиб, пайпоқдор товуқдай каловлаб қолдида, мен қочиб қутудим, – деди Шум бола.* Ф. Гулом, Шум бола.

ПАЙРАВ с.т. қ. **пайров** 3. *Нуктадон Мутриб дарҳол ҳовлисингинг кичиклигидан кун тушмаслигига ишора қилиб, пайрав билан жавоб берди.* «Ёшлик».

ПАЙРАҲА, паҳа I [ф. پیره] 1 Ёғоч-такса чопилганда, рандаланганда ҳосил бўладиган чиқинди. *Уста Мақсуд [ўтинглар] сал оғирроқ келса, ўзининг ўроқ рандасида шир этиб ўйниб олиб, чиқсан пайраҳани сийлов қилиб беришга олиб қоларди.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиги. *Назар ота пайраҳаларга кўмилиб, пойтеша чопаётган уста Шоқосим билан гаплашиб турган экан.* С. Аҳмад, Қадрдан далалар.

2 Юпқа кесилган (нон, яхна гўшт, пишлок ва ш.к.); япроқ. *Бир пайраҳа қази.*

ПАЙРАҲА II [ф. پیراھه] — ёнданма сўқмоқ, айланма йўл! Лойгарчиликда, қорда одамлар юравериб ҳосил қилган йўл, сўқмоқ. *Шундай пайтларда МТС ҳовлиси ҳам қишибосини кияр, устахона ёки цехдан бошқа бир жойга бормоқчи бўлсангиз, девор тагидан.. «пайраҳа» ўйлакдан юришга тўғри келарди.* С. Маҳкамов, Дала тонги.

ПАЙРОВ [ф. پایرو – издош, изидан борувчи; ихлосманд; тарафдор] 1 Кетма-кет келувчи, эргашувчи, издош. *Ёзга пайров куз эди, қишига ҳам баҳор. Уйғун.*

2 Сув оқими, йұналиши. Қорабулоқ камбағаллари минг азобу үкебат билан төгіндең үнгүр қазиб чиқарған сув пайрови лапанглаб оқаёттеган анхор бүйінде машина корпүсінінг баланд қадди күрінди. М. Исломий, Фарғона т. о.

3 Асқия учун танлаб олинған, асқия-чилар бириң-кетін давом эттирадиган маълум мавзу; асқиянніг ижро үслуби. *Ашула пайрови. Пайров құлмоқ. Пайровдан чиқмоқ.* ■ *Хұм ичіда күпірган бұза, Тил қичитар асқия, пайров!* М. Али, Бөкій дүнә. *Бошқа бир гал асқиялар устидан чиқиб, ески-янғы пайровларда тарафлашамыз.* А. Истроилов, Биз дүнә одамлари. *Шодон асқиялар, пайров ва тақлид – Даврани портатар мисоли чиろқ.* А. Истроилов, Биз дүнә одамлари.

4 Гап ёки сұхбатдан келиб чиқадиган маъно; гапнинг мақсади; хуолоса. *Гапнинг пайровини күтмоқ.* ■ *Бу [Алиқұял] гапнинг пайровини көлтириб, анча эшиді.* П. Турсун, Үқитуви.

ПАЙРОВЛИК: пайровлик құлмоқ Бирорнинг күнглиға қаралған, уннинг изми, хоҳиши билан иш тұтмоқ. *Нече үйлар пайровлигинг қылғанман. «Муродхон».*

ПАЙСА I [ф. + ҳинд. پیس – Ҳиндистон ва Покистонда: қақа пул, майда танға] 1 эск. Тахминан 50 граммга тенг оғирлик ўлчов бирлиги. [Юғурдак:] *Мана, тақсир, олиб келдім, текшириб күрінг!* Иккі пайса еттас экан беҳиштега. А. Орипов, Йиллар армони. *Беш пайса ем аяған кезларингда қор кураб, илдіз топиб бердім уларга.* И. Раҳим, Зангори кема капитани. *Еттиси иккі ҳұнаринг бор, лекин ҳұмчанғда беш пайса жириңг үйк!* А. Қодирий, Обид кетмөн.

2 тар. Бухоро хонлигіда беш тийинлик қақа. *Еттисинчи үйларда.. хукмдорнинг мис пайсага зарб этилған мұхрини топылар.* Газетадан.

ПАЙСА II тиб. Терининг қызариши.

ПАЙСАЛ: пайсал топмоқ Тинчимоқ, ором топмоқ. Чиндан ҳам оғриқ түхтагандек эди. *Піча пайсал топди.* Н. Қиличев, Қуюн. **Пайсалга солмоқ** Турли сабаблар билан кечиктирмоқ, галға солмоқ. ..қаны, юр, хайрли ишни пайсалга солиб бўлмайди.

«Ёшлик». - *Пайсалга солмайлик, – деди Асадулла, – тездан бир фикрга келиб олишимиз керак.* Т. Малик, Қалдирғоч. *Абдулла Қаҳҳор у кишига телефон құлсам нима бўлади, қилмасам нима бўлади, борди-ю, повесть ёқмаган бўлса, хижолатга қолдирмайин, деб учтүрт кун пайсалга солиб юргач, ниҳоят, қимтинибина телефон қилдишар.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПАЙСАЛИК I эск. Пайса оғирлигидаги, оғирлиги бир пайса бўлган. *Беш пайсалик тош.*

ПАЙСАЛИК II эск. Бир пайса турадиган, баҳоси, нархи бир пайса бўлган. *Иккі пайсалик чой.*

ПАЙСАЛЛАМОҚ 1 Бирор ишни судрамоқ, кечиктирмоқ, пайсалга, галға солмоқ, орқага сурмоқ. *Улар қандай фармон беришмасин, бош тортмасдан бажарған одам уларнинг жон-дили!* Озгина пайсалласа борми? Н. Сафаров, Узоқни кўзлаган қиз.

2 Секин, ивирсиб, имиллаб ҳаракат қилмоқ. *Тез бўл, пайсаллама, манзилимиз жуда олис.* «Ёшлик».

ПАЙСАЛЧИ кам қўлл. Ишни орқага судровчи, кечиктирувчи шахс. *Йиғилишида оғизга сиққунча вазда берган.. жамоа хўжалиги раҳбарлари.. қурилиш ташкилотига пайчи бўлиб кириб, пайсалчига айландилар.* Газетадан.

ПАЙСА-ПАЙСА: пайса-пайса құлмоқ Уриб, қақиб қавартириб юбормоқ. Чивин ҳамма ёғимни пайса-пайса қилиб юборди.

ПАЙТ 1 Бирор иш, воқеа-ҳодиса содир бўлган ёки бўладиган вақт, фурсат, он. *Туш пайти.* Ўқ отилган пайт. ■ *Тонготар пайтида Азизхон Кўшариқ гузарига етиб келди.* С. Аҳмад, УФқ. *Чой пайтида Мақсуда онасига кўнглини бир оз очишига журъат қилди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Муайян шароит билан боғлиқ бўлган давр, замон. [Заргаров:] *Жоним. Пайт нозик, хотин-қизлар масаласи чирсиллаб турибди – бекорга нобуд бўлиб кетаман.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлилар. *Яна жазо отрядининг кўзига қон тўлиб, кимга тегишини билмай турған нозик пайтда бир кор-хол бўлмасин дейман.* Тағин ўзингиз биласиз.. К. Яшин, Ҳамза.

3 Бирор ишни амалга ошириш учун қулагай вақт, фурсат, имконият. *Пайт топмоқ.* *Пайтни қўйдан бермоқ.* *Пайт келганда айтмоқ.* ■ *Мен пайт пойлаб қочишини мўл-*

жгаллаб борардим. Ҳ. Аҳмар, Ким ҳақ? Ўзи ҳам, пайти келиб, мана шу қизлардай дугоналари билан яйраб-яшнаб, қийқириб ўйнай олармиカン! Ӯ. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол.

Пайт равиши тлиш. Иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи равиши: илгари, ҳозир, кейин каби. Пайт эргаш гап Бош гапдан англашилган ҳаракат, воқеа-ҳодисаларнинг юзага келиш пайтини (вақтини) билдирувчи эргаш гап. Бир куни кўчада кетаётсам, Умри бир бош узум кўтариб келянти. А. Қаҳҳор, Асарлар. **Пайт ҳоли** Иш-ҳаракатнинг рўй бериш вақтини билдирувчи ҳол. Ҳайдар ота бир куни Ултармага бориб, тегирмондан хабар олди. А. Қаҳҳор, Аспор бобо.

ПАЙТАВА [ф. پایت‌اپ – оёқни қизитувчи, иситувчи] Қўнжли пойабзал кийилганда, оёққа ўраладиган мато. Үнинг бир пой ботинкаси титилиб кетган, ичидаги пайтаваси осилиб, юришга халақит берарди. С. Караматов, Олтин кум. **Тўракулнинг** оёғи музлаб қолаётгандай эди. Нам пайтавадан ўтиб, совуқ иғнадай санчиларди. А. Кўчимов, Ҳалқа. Санобархон оёғига пайтава ўраб, маҳсисини кийди. С. Зуннунова, Гулхан.

Пайтавасига қурт тушди Безовта бўлиб, ташвишланиб, елиб-югуриб қолди. **Файратнинг** ўйқулиги эрталаб маълум бўлди. Ҳамма ташвишга тушди. Айниқса, ўқитувчиларнинг пайтавасига қурт тушди. М. Ҳазратқулов, Журъат. Ҳудайчи жўнагач, қўргон-бэгининг пайтавасига қурт тушиб, тиричилаб қолди ва у ёқдан бу ёққа югурга бошлади. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Патаки-пайтава** кўчма Хушомадгўй, сермулозамат. Йўқ ердаги дўстларинг бирдан останонгда пайдо бўлиб, сенга патаки-пайтава бўлишади. Н. Қобил, Унутилган соҳиллар. [Узунсойликлар] Мансабинг бўлса, сенга патаки-пайтава бўлади. Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ПАЙТАВАҚОВОҚ қ. **пайтавақулоқ** 1. [Қобилжон:] Сен пайтавақовоқни болалардан ҳимоя қилиб юрибман-а. Сен хомкалла энди кўзимга кўринма.. Газетадан.

ПАЙТАВАҚУЛОҚ 1 дагл. от Гапни дарров уқолмайдиган, фаҳми етавермайдиган, галварс киши. [Мулладўст Мулларўзига:] Ҳафтада бирини қўйиб, иккини олаверасизлар.. Бизга лоақал, ўллакка тўнгак бўлган пайтавақулогиям тегмайди. Ҳамза, Майсаранинг иши.

2 сфт. Гапни дарров уқолмайдиган, калтафаҳм, галварс. Ёмонлик жавобсиз қолмасмиш. Аризабозлик қилиб юриш ўзбекчиликка тўғри келмасмиш. Ўргилдим, сенга ўхшаган пайтавақулоқ ўзбекдан! Ӯ. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПАЙЧА: товуш пайчалари анат. Бўғизнинг ён деворларига жойлашган ва овоз чиқариш учун хизмат қиласидиган иккита ўзаро параллел эластик мушакча.

ПАЙЧИ Шерикчилик асосидаги иш учун пай кўшган киши; ҳиссадор.

ПАЙЧИЛИК Шерикчилик асосида иш юритишилик ..энг аввало пахтачилик ва галачилик пайчилликка ва оила пудратига асосланган. Газетадан. Ана шу ҳолатни инобатга олиб, пайчилик усулидан фойдаланиши мақсадга мувофиқдир. Газетадан.

Пайчиллик жамияти Пайга асосланган, пайга оид жамият, ҳиссадорлик жамияти.

ПАЙШАНБА [ف. پنج – беш + شنبه – шанба] Ҳафтанинг чоршанбадан кейинги, тўртинчи куни. **Пайшанбанинг** келиши чоршанбадан белгили. Мақол. — **Пайшанба** куни эрта билан ишлаётгандан одамлардан сал четроқда Меъмор.. келиб қолди. Мирмуҳсин, Меъмор.

ПАЙШАНБАЛИК 1 тар. Эски мактабларда пайшанба куни болалар домуллага келтирадиган пул, нон ва ш.к. инъомлар. Ҳозир эски мактабларимизда болалар ҳар пайшанба нон ё ноннинг пулини, яъни пайшанбалик олиб борадилар. Бундан бошқа бўйра пули, кўмур пули ҳам бор. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Пайшанба кунлари масжидларга чиқариладиган хайру эҳсонлар. **Пайшанбалик** деб, одамлар тўртта нон, бир ҳовуҷ ширинлик ва ош ёки сумалак солинган косани ярим қулоч сурпга ўраб, тугунни кўчага чиқаверишдаги сунага ташлаб кетишади. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАЙҚАМОҚ 1 Сезмоқ, ҳис қилмоқ, билмоқ. Йигит ҳеч нима сезмади. Қўзларини очган вақтда, тупроққа кўмилиб ётганини пайқади. Ойбек, Қуёш қораймас. Шўрхок сув билчилаб ётган тўқай ичидан югуриб борарканман, чап оёғим ерга муздай тегаётганини пайқадим. Ӯ. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

2 Маъносини англамоқ, уқмоқ, тушунмоқ; сезмоқ. Мудир унинг ишга уринмай тик

турганидан, нимадир демоқчи бўлаётганини пайқаб, секин сўради. «Саодат». Умиднинг расмият учун гапирган гаплари унга ёқмади, унинг ўзгариб қолганини, юрагида қандайдир гўмону шубҳалар борлигини пайқади. Мирмуҳсин, Умид, Темур Малик мунишийнинг мақсадинио юрагидаги аламини пайқади. Мирмуҳсин, Темур Малик.

ПАЙФАМБАР [ф. پیغمبر / پیامبر] – хабар берувчи, олдиндан хабар келтирувчи] 1 дин. Худонинг хоҳиш-иродасини бандаларига етказувчи илоҳий вакили, наби, расул. *Мен [Амир Темур] пайғамбар авлодларига, олимлар ва кексаларга нисбатан буюк ҳурмат ва эҳтиромда бўлдим. «Фан ва турмуш». Эшит, тўрам, баёнда бўлдим оллога, Уммат бўлдим пайғамбари худога. Эргаш Жуманбулбул ўғли.*

Пайғамбар оши Пайғамбар яшаб ўтган ёшга (63 ёш) етганда бериладиган ош. *Нурбобо Сатторқулнинг магазини ётиклигини, унинг пайғамбар оши бераётганилигини айтади ва икковлари ўша ерга кетишиади. «ЎТА».*

ПАЙФАМБАРЛИК 1 Хабарчилик, элчилик. *Бу кун менинг пайғамбарлигимга ваҳий келди. «Латифалар». Барчанинг отаси ҳазрати одам, Пайғамбарлик анга бўлди мусаллам. «Маликаи айёр».*

2 кўчма Олдиндан айтиш, каромат. *Бир қанча француз газеталари ҳам ҳозирги сесиянинг муваффақиятсизликка учраши эҳтимоли ҳақида умидсизлик билан пайғамбарлик қилаётирлар. Газетадан.*

ПАЙФАМБАРОНА Пайғамбар сингари, пайғамбарга хос; пайғамбарларча. *Лекин академик Сергей Павлович Королёв пайғамбарона башорат қилганидек, космонавтика нинг келажаги – ниҳоясиз. «Фан ва турмуш».*

ПАЙФОМ [ф. پیغام – топшириқ; хабарнома, билдириш; салом] 1 экс. кт. Хабар, мужда. *Тарки пайғом ўлғонига, эй биродарлар, сабаб: Мунда бўлдим муддате уч-тўрт ой беморман. Муқимий.*

2 Яхши хабар, хушхабар. *Айни тонг чоригида кўз очди илҳом, Боқди атрофига солланиб, кушод. Порларди чашмиди илҳомий пайғом..* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЙҲОН: **пайҳон қилмоқ** 1) айн. **пайҳонламоқ**. *Дараҳт шоҳларини синдираётган, гулларни пайҳон қилаётган болаларга бепарво бўлманг. «Саодат». Уларни узиб пайҳон қилиши гуноҳ, улар осмон гуллари. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ; 2) йўқ қилмоқ; ўл-*

дирмоқ, жонини олмоқ. *У [йигит] деб эди: «Яратибди бизни худойим, Начораки, унинг ўзи қиласи пайҳон..»* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЙҲОНЛАМОҚ 1 Босиб-янчиб оёғости қилмоқ, топтамоқ, эзиз, босиб ташламоқ. *Кўйлар анчагина жойнинг пахтасини пайҳонлаган экан. Ф. Гулом, Шум бола. Ноиб келган ўйли билан, гўзаларни пайҳонлаганча, от солиб кетди.* С. Сиёев, Ёруэлик.

2 кўчма Яраламоқ, топтамоқ, эзимоқ. *У [дўйл] пахтазорнигина эмас, балки дараҳт панасига ўзларини олган дехқонлар ва Боймуроднинг юрагини қаттиқроқ пайҳонлади.* Ш. Гуломов, Қалб ундейди.

ПАКАНА [ф. پکنه – бўйи, қадди past] 1 сфт. Бўйи ўртачадан паст, бўйи ўсмай қолган, бўйи паст. *Пакана йигит.* — *Бу хотиннинг ёши элликлардан ошган бўлиб, ўзи пакана, думалоқ эди.* С. Зуннунова, Олов. Бир куни ишхонада ўтирган эдим, пакана, қорача бир ўсмир қўлида латта сумка билан кириб келди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 Шундай бўйли шахс. *Йўқ, бобом бўлса, бунақа гап чиқмасди.* «Овозинги ўчир, пакана», деб бир мушт кўтарса, ойим пилдиниц бўп қоларди. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

3 Унча баланд бўлмаган, пастак. *Пакана уй.* — .. беҳизор манзараси ўзгача, ёш-ёш, бўйи пакана беҳи дараҳтларининг серҳосил шоҳлари таралиб, ер ўтиб ётмоқда. Н. Сафаров, Оловли излар. *Тонг отди, ўйл четидаги икки тут пакана тут томондан қорашақшак шақилаб учиб-кўнди.* М. Мансуров, Ёмби.

ПАКАНАЛИК Бўйнинг ҳаддан ташкари паст бўлиши; миттилик. *Паканаликда ақлхуш нормал бўлса ҳам, гавда болалар гавдасига ўҳшайди.* «ЎзМЭ».

ПАКАР 1 от. шв. айн. **пакана** 1. - *Бу жинқарча кўчматларни оҳаклайман деб, белим қотиб кетди.* Манави пакар энгашмай, тик тириб оқласа, мен икки букилиб оқлаяпман! – деди узун бўйли йигит Тўппонча половнга. С. Аҳмад, Чўл бургуги.

2 сфт. айн. **пакана** 3. *Сўқмоқ бирдан иккига бўлинди-ю, бири соҳиб ёқалаб кетгани, бири пакар арчаларни айланаб ўтиб, пастликка кетганини кўрдим.* Ҳаялламай иккичи сўқмоққа тушдим. Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар. *У пакар арча остига – кўрпа бўлиб тўкилган нинабарглар устига қафасни қўйди.* Ш. Холмирзаев, Сайланма.

ПАКГАУЗ [нем. Packhaus – омбор < Pack – халта, тугун, бўғча + Haus – уй, хона]

Темир йўл станциялари, порт кабиларда юклар вақтинча сақланадиган омбор. **– Металлургия заводи қаёқда?** – деб сўради Эргаш, пакгауздан чиқиб келган юкчиларнинг бирини тўхтатиб. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПАКЕТ [фр. paquet – тугунча, бўғча; халта] 1 Қоғоз ёки целлофан халта(ча). Шоффёр изза бўлган бир алпозда багажнидан пакетларни олиб, «Нива»нинг орқасига эҳтиётлаб қўйди. С. Аҳмад, Жимжитлик. *Маҳсулот Россия технология линияси ёрдамида бир литрли, 0,5 ва 0,2 литрли пакетларга қадоқланмоқда.* Газетадан.

2 Расмий хат, хужжат ва ш. к. солинган катта конверт ва шундай конвертдаги хат-хужжат. Ўсар бухгалтер Эшмаматнинг елкасига қоқиб қўйди. Атрофга ўғринча назар ташлаб олиб, қўйнидан пакетни чиқарди. А. Кўчимов, Ҳалқа. *Мария ўқ ёмғири остида эмаклаб, пакетни полковник Проценкога олиб бориб топширди.* «Саодат».

Индивидуал боғлов пакети тиб. Жанговар шароитларда ярадорларга биринчи ёрдам кўрсатиш учун тайёрланган маҳсус бинт (жароҳатга қўйиладиган иккита докапахта ёстиқча ва бинтдан иборат).

ПАККА с.т. 1 Мусобақа ва спорт ўйинларида етиб бориш ёки тўпланиш олдиндан белгиланган жой, нуқта, марра; финиш. У паккага биринчи бўлиб етиб келди. **– Пойгода қаттиқ зўриқиб чопган от паккага етганда сулайиб қолар эмиш.** Э. Аъзам, Кечикаётган одам. *Футбол ишқибозлари ҳам чойхонамизни пакка қилиб олишган.* «Шарқ юлдузи».

2 Ишнинг олдиндан белгилаб қўйилган чамаси; мўлжал, режа. *Иши паккага етказмоқ.* **– Ҳар бир кўсак, ҳосил берган ҳар чигит Бизнинг кўзга илашмасдан қолмайди.** Паккасига тўлдирмасдан толмайди Биздаги ҳар хотин-қиз ҳам эр ўигит. Ф. Фулом.

Паккасига етмоқ Охирлаб қолмоқ, поёнига етмоқ. Умрим паккасига етай дегандা, худонинг қаҳрига учрадим, қизим. Гуноҳим нималигини билмайман.. К. Яшин, Ҳамза.

ПАККИ шв. Тифи сопи ичига қайтириб ёпиб қўйиладиган пичоқча; қаламтарош. «Кескир» лақабини эса иш услуги, яъни ўйловчиларга паккими, устарами, ишқилиб, бирорта тиглироқ матоҳни кўрсатиб дўй

ургани туфайли орттирган эди. М. М. Дўст, Лолазор.

ПАККИЧИ шв. Пакки ясовчи шахс.

ПАК-ПАКАНА Бўйи жуда паст, жуда ҳам пакана; митти. У сўзини тугатгач, пак-пакана бир қизиқчи чиқади-да, салом беради. Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

ПАКТ [лот. pactum – шартнома, битим]

Муҳим сиёсий аҳамиятга эга бўлган ҳалқаро шартнома, битим. Ҳужум қилмаслик ҳақидаги пакт. *Пактни ратификация қилиш.* **– Асосий ҳалқаро пактлар ва битимларнинг Ўзбекистон томонидан имзоланиши мамлакатимизнинг.. тарихида сифат жиҳатидан янги саҳифа очди.** Газетадан.

ПАЛАК I [фл. – тўғарак майдон < а.

Фл. – само, осмон] Қовун, бодринг каби ўсимликларнинг ерда ёйилиб ўсадиган тана, шоҳ ва барглари. Қовун палак отибди. Палак ёзган тарвуз. **– Домлаларни чоъ ва дастурхон тайёр бўлгунча овутиб туриш учун мула Обид палакдан уч-тўртта қовун узуб чиқади.** А. Қодирий, Обид кетмон. *Ишком ва шафтмолилар участка четидаги қовун-тарвуз палаклари устидан ўз сояларини ўигиб олмоқда* эди. П. Қодиров, Уч илдиз.

Палак отмоқ Илдиз отмоқ, авж олмоқ; кўлаймоқ, мустаҳкамланмоқ. *Натижада VIII–IX асрлардан бошлаб Термизда сайидлар авлоди палак отиб, машҳур бўлиб кетди.* «Фан ва турмуш». Чунки бу ерда расмиятчилик палак отган: мендан кетгунча, эгасига етгунча, қабилида иши тутимоқда. Газетадан. *Туп қўйиб, палак отмоқ* Мустаҳкам ўрнашиб, мартабаси ошмоқ; бола-чақали бўлиб кетмоқ. *Станциядаги мўътадил ҳаво секин-аста Салимжонни аввал доцент, кейин профессор қилиб, туп қўйиб, палак оттира бошлиди.* Мирмуҳсин, Умид. Қайтиши бизнинг қисматимизда бўлмаса, сизларда бордир. Зурриётимиз ота юртда туп қўйиб, палак отса, минг бор шукур қиласиз. «Ёшлик».

ПАЛАК II [а. **Фл.** – само, осмон] Осмон

гумбазига ўҳашаш доира шаклидаги гулнақшлар билан қопланган, одатда уй деворларига безак учун осиб қўйиладиган каштачилик буюми. *Илгари қиз узатган одамлар қизининг уйини безаш учун палак, зардевор, чойшаб, гилам, сандик қилишар* эди. Газетадан. Ҳовлилардан келинларнинг палаги олиб чиқилиб, чойхонага осилди. Мирмуҳсин, Ҳикоялар, қиссалар.

ПАЛАКМУРДА [палак I + ф. مرد – ўлган; ўлик] шв. Полиз экинларининг куриган палаги. Палакмурдадан териб олинган тарвузлар.

ПАЛАККУШ фольк. Қуш кўринишга эга бўлган афсонавий учар от. Тўрт қиз палаккушга миниб, тўққиз кечакундузда Чамбилилар. «Зулфизар билан Аваҳон».

ПАЛАНГ I [ф. بلنگ – қоплон; ўйлбарс] айн. ўйлбарс.

Паланг йили айн. барс йили қ. барс 2. Паланг от фольк. Афсонавий учар от. Келиб, паланг отни созлаб кўради, Паланг отни миниб, бундан жўнади. «Ширин билан Шакар». Паланг отдай гувлаб борасан, Булут настда, осмон ёрасан. Қачон ерга настлаб борасан? Уч-ҳо, учгил, давримнинг оти. Отаёр, Оқ фасл.

ПАЛАНГ II [ф. بلنگ – ўйлбарс териси; шу теридан қилинган пўстин] Орқалаб юк ташишда ишлатиладиган махсус ёстиқча. Ҳозир [Қашиберган] кифтига паланг қўйиб, Аллонбийнинг юкини ташийди. А. Мухтор, Қорақалпок қиссаси.

ПАЛА-ПАРТИШ 1 Айқаш-уйқаш, тартибсиз, бетартиб. Ўзиям [үй] анчадан бери супуримаган.. стуллар ҳам жойларидан сурнган, пала-партиши қўйилганди. О. Ёқубов, Аямажиз. Унинг ёғи чиқиб кетган дўппи, пала-партиши кийимда кириб келганига Онахон ҳайрон қолди. Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар.

2 Бир-бирига боғланмаган, қовушмаган; пойма-пой, фализ. Пала-партиши жумлалар. Пала-партиши гапирмоқ. — Пала-партиши гапта чечан Араббоя янга бир нарса топиши мумкин эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Ўйламай-нетмай қилинган; бемулоҳаза, чала-чулпа. Пала-партиши иш. Пала-партиши иш қилмоқ.

4 Ўйламай-нетмай, чала-чулпа иш қиладиган, тартибсиз. Пала-партиши одам. — ..фақат айтилган ишни чала-чулпа бажаридиган ходим билан меҳнат интизомини бузувчи, ишида пала-партиши ходимнинг ўртасида қандай фарқ бор? «Ўзбекистон қўриқлари».

ПАЛАПОН с. т. 1 Паррандаларнинг ҳали пат ва қанот чиқармаган ёки эндиғина чиқара бошлаган боласи; жиш. -Буни қаранг, — деди жисмайиб Нафисахон ўзида ўйк шод. — Мусичанинг палапон боласи ҳам, шунақа

кан-камта бўлса ҳам, онаси кетидан қанот сиқиб, осилиб юради.. Мирмуҳсин, Умид. Том бўғотига уя қурган чумчуклар бот-бот палапонларини учирма қилишарди. Н. Қобил, Унтилган соҳиллар.

2 Гўдак болаларни, ёшларни эркалатиб айтиладиган сўз. Илк бор ҳаётингда қор саилидир бу, Изингдан шуъладек югурар кўзим. Кўрқма, палапоним, чекмагил қайғу, Йиқилсанг, турғизиб қўйман ўзим. А. Орипов, Йиллар армони. Йўлинг очиқ бўлар, бўлсанг сен очиқ қўл, Омин энди, палапоним, сенга оқ ўйл. И. Эшбек, Согиниб яшайман.

З кўчма бетклф. ҳазил. Ҳеч нарса билмайдиган, тажрибасиз. Ўрта мактабдан яқинда учирма бўлган, лекин ҳали чинакам турмуш нималигини билмайдиган бу палапонларга нима десин? С. Анорбоев, Оқсой.

4 Бесўнақай, катта; салмоқланиб, лапанглаб юрадиган. Палапон товуқ.

ПАЛАТА I [лат. palatium – сарой, қаср]

1 Баъзи мамлакатларда: парламент ёки бошқа олий давлат органининг таркибий қисми.

Умум (ёки жамоа) палатаси Англия ва Канадада: парламентнинг сайланувчи қуий палатаси. **Лордлар палатаси** Англия парламентининг асилзодалардан ёки қирол томонидан тайинланадиган аъзолардан иборат юқори палатаси.

2 Ўзбекистонда: парламент – Олий Мажлиснинг икки таркибий қисми: қуий палата – Қонунчилик палатаси, юқори палата – Сенат. **Палаталар билан ҳамкорлик қилиш**, уларга ҳар томонлама ёрдам бериш вазифаси Адлия вазирлигининг барча тизимларига юклатилади. Газетадан. **Юқори палата таркибини вилоят, шаҳар ва туманлардан маҳаллий кенгашларга сайланган депутатларнинг вакиллари ташкил этади**. Газетадан.

3 Баъзи давлат ёки жамоат ташкилотлари ва муассасаларининг номи. **Савдо палатаси. Китоб палатаси. Тадбиркорлар ва товар ишлаб чиқарувчилар палатаси.** — Вилоят тадбиркорлар ва товар ишлаб чиқарувчилар палатаси қошида кичик ва ўрта тадбиркорликни ахборот ва маслаҳат билан қўйлаб-қувватлаш марказлари ташкил этилганди. Газетадан. Илмирахон билан танишгунимга қадар Ўзбекистон Ёшлар палатаси ҳақида кўп нарса билмас эканман. Газетадан.

Ўзбекистон Республикаси миллий китоб палатаси Ўзбекистонда нашр этиладиган барча босма асарларни ҳисобга олиб, уларга библиография тузиб борувчи муассасаса.

ПАЛАТА II [р. < лат. *palatium* – сарой, қаср] 1 Даволаш ва дам олиш муассасаларида беморлар ёки дам олувчилар ётадиган алоҳида бўлма, хона. *Ахир, сен даволатётган беморларнинг палатасига телевизор қўйиб беришмайди-ку.* Т. Ашурев, Оқ от. Ўша куни палатамизга сотувчи аёл атлас олиб келганди. Газетадан.

2 қ. палатка. Ёмғир палатадан ўтиб, кўрпа-ёстиқларни ҳам шалаббо қилиб юборди. С. Аҳмад, Уфқ. Ўрмон ичкарисидаги дала госпиталида брезент палатада ётибман. Қора Лочин палатага ҳар замон бир бош сукуб, менга қараб қўяди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

3 Баъзи ҳашаматли уй, қасрлардаги ички иморат, зал. *Яроғ-аслаҳа палатаси.*

ПАЛАТКА [р. «палата» с. кичик палата] Сув ўтмайдиган пишиқ матодан, теридан тикилган ёзги капа, чодир. *Ана ҳозир қамиш капалар, брезент палаткалар, ертўлалар кўриниб қолар деб келятман.* Ҳ. Назир, Чўл ҳавоси.

ПАЛАХМОН [ф. *پالخمن* – сопқон, тошотар] тар. Тош отиш учун ишлатилган жуда қадимий ибтидой курол. *Қўргон ҳимоячилари ўқ-ёй ва тош отадиган палахмон билан қуролланган эдилар.* М. Осим, Аждодларимиз қиссаси. -Қиз бола палахмоннинг тоши, дейдилар: қаерга отса, шу ерга бориб тушади, – деди Ёринжон хола. С. Йўлдошев, Қиз қалби.

ПАЛАХСА 1 Ер чопганда ёки ҳайдаганда уваланмай, бутун ҳолда кўчган катта япалоқ кесак. *Ер палахса-палахса бўлиб кўчяпти.* Ерни палахса-палахса қилиб ағдариб ҳайдамоқ. ■ Чўл қушларининг қилиғи қизиқ: улар палахса-палахса ағдарилиб, қалайдай ўйтираб ётган шудгорда ўлжас талашади. Ҳ. Назир, Бир туп гўза.

2 Умуман, ҳар қандай қаттиқ нарсанинг ундан ажралган яхлит, япалоқ парчаси. Бир палахса мармар. ■ Гуломжон ҳар гурзи урганда, тоғ палахса-палахса бўлиб ағдарилар, одамлар қийқиришиб, югуришиб ташишар эмиш. М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Тоғнинг тошлари палахса-палахса ушалиб, худди тирик мавжудотдек, пастга силжийди.* «Ёшлик».

ПАЛАГДА [ф. *پلگد* – айниган, бузилган тухум] 1 Айниган, бузилган, сасиган (тухум ҳақида). Палағда тухум. ■ Уни қанақа чироғли сўзларга ўрамасин, палағда тухумга мурч сениб бергандай гап – бари бир еб бўймайди. А. Қаҳҳор, Бек. Олқинди кетдию, уйда аллақандай мөгор ҳиди билан бешта палағда тухум қолди. С. Аҳмад, Сайланма.

2 Унмайдиган, қуруқ, қовжироқ (уругликлар ҳақида). Палағда ургу.

3 кўчма Пўнғиллаган, ёқмайдиган, ёқимсиз, хира (овоз ҳақида). Унинг [Очиловийнинг] овози аллақандай хирилаб, палағда чиқади. Иzzатулла ака ўрнидан қўзғалиб, унга кулемсираб қарайди. Н. Аминов, Қаҳқча. Чол кафтини тўлдириб нос отди-да, палағда товуш билан гапга тушиб кетди. С. Аҳмад, Ҳукм.

4 кўчма Ҳеч нарсага ярамайдиган, фойдасиз. Нишонбой, бу саволинг палағда чиқди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ПАЛЕО- [юн. *palaios* – қадимги, бурунги] Байнамилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми: «қадимги, қадимиийликка, қадимиятга алоқадор» каби маъноларни билдиради (мас., палеоботаника, палеография).

ПАЛЕОАНТРОПОЛОГИЯ [палео.. + антропология] Антропологиянинг қазиб олинган қадимги одам (питекантроп, синантроп ва ш.к.)ларнинг типларини ўрганувчи соҳаси.

ПАЛЕОБОТАНИКА [палео.. + ботаника] Ботаниканинг қазилма ўсимликларни ўрганувчи соҳаси. ..қазилма бойликларни қидиришида палеоботаника маълумотларидан фойдаланилади. «ЎзМЭ».

ПАЛЕОГРАФ Палеография олими, мутахассиси.

ПАЛЕОГРАФИК Палеографияга оид. Тўртламчи даврнинг ўрталарида Хоразмнинг палеографик тузилишида анча ўзгаришлар рўй берди. И. Жабборов, Кўхна харобалар сири.

ПАЛЕОГРАФИЯ [палео.. + юн. *grapho* – ёзмани] Қадимги қўлъёзмалар ва ёзувларни, ёзув белгиларининг яратилиш тарихини ҳамда уларнинг ташқи кўриниши (ёзилиш усули, ҳарфлар шакли, ёзув ёзилган материал тури кабилар)ни ўрганадиган фан.

ПАЛЕОЗОЙ [палео.. + юн. *zoe* – ҳаёт] геол. Ер геологик тарихининг учинчи эраси (бу

эрада ер юзида папоротниклар, ялангоч уруғли биринчи игнабарглилар, балиқлар, амфибиялар пайдо бўлган). **Палеозой эраси.**

■ **Мумиёйи аслнинг пайдо бўлишида қўёш энергияси катта роль ўйнайди.** Мумиёйи аслни палеозой эрасининг жинслари тарқалган жойларда учратиш мумкин. «Фан ва турмуш».

ПАЛЕОЛИТ [палео.. + юн. lithos – тош] Энг қадимги тош асри, даври.

ПАЛЕОНТОЛОГ Палеонтология олими, мутахассиси.

ПАЛЕОНТОЛОГИК Палеонтологияга оид. Палеонтологик экспедиция. Палеонтологик таҳлил.

ПАЛЕОНТОЛОГИЯ [палео.. + юн. оп (ontos) – борлиқ, ҳақиқатда мавжуд (нарса) + logos – билим, фан, тушунча] Кирилиб, ўлиб, йўқ бўлиб кетган ўсимлик ва ҳайвонларни уларнинг қазиб топилган қолдиқларига қараб ўрганадиган фан.

ПАЛЕОЭКОЛОГИЯ [палео.. + экология] Палеонтология фанининг қадимги даврларда яшаган ҳайвонот ва ўсимликларнинг ўша давр муҳити билан ўзаро муносабатини, ҳаёти ва яшаш шароитларини ўрганадиган бўлими.

ПАЛЁН [р. полено – «ёрилган гўла, тараша» с. нинг бузилган шакли] Еўланнинг ёриб ажратилган бир бўлаги. **Бир палён ўтин.**

■ **Бўлмаса бундай қиламиз.** Кўлингиздаги болта билан анави палёни олинг-чи, – деди режиссёр. «Муштум». Арзанда бир палён ча-йир ўтинни тик қўйибди-да, шошиб, зарб билан болта урибди. Ё. Шукуров, Она меҳри.

ПАЛИД [ф. **پالید** – кир, ифлос; нопок, мурдор, ҳаром] 1 Жуда, ўта ортиқ даражада кир, ифлос. **Палид нарса.** ■ Аммо бундай палид жойга кирганимни арвоҳлар ҳам ёқтиримаган бўлсалар керак. А. Қодирий, Кичик асарлар. **Олтин палид ва ҳаром нарса,** мен уни қўлимга олишга ҳазар қиладурман. М. Осим, Карвон йўлларида.

2 кўчма Ўтакетган ярамас, қабиҳ, разил, жирканч, ёмон. **Палид одам.** ■ [Миркомил] Эндиликда кўршапалакдек тунда изғиб юрган зараркунанда, палид. Ҳ. Фулом, Машъал. Ҳайҳот, ўшал жойда қайсиидир палид. **Унинг қисматига қайрайди** пичоқ. А. Орипов, Йиллар армони.

ПАЛИТРА [фр. palette – темир, ёғоч ёки бошқа нарсадан бўлган ясси таҳтача] 1

Рассом ишлаш жараёнида бўёқларни аралаштирадиган, тўртбурчак ёки овал шаклидаги таҳтача. **Дафъатан бирор одам олдига бориб, палитрани, мўйқаламни кўз-кўз қилиб..** М. Кўшжонов, Диidor.

2 кўчма Ёзувчилар, композиторлар ижодида таъсирчанлик ва бўёқдорлик воситалари мажмуй. **Актёр қаҳрамоннинг хатти-ҳаракатларини белгилашда ўзининг бўёқдор ҳаётбахши палитрасини равшан намоён қилган.** С. Хўжаев, Ўзбек тарихий фильмлари.

3 кўчма Рассомнинг рангтасвир услуби ҳамда алоҳида рангтасвир асари учун хос бўлган ранглар тўплами.

ПАЛЛА I [ф. **پاللا** – погона, босқич; даржа, мартаба] 1 Муайян давр, вақт, пайт. Ёз палласи. Ёшилик палласи. Шу паллада. ■ **Деҳқон тонг палласи сафарга чиқди, Юртим деб бир йўли ҳашарга чиқди.** М. Юсуф, Уйқудаги қиз. **Арна ўроққа кирган палла эди.** Матпано ўргони ўйқотиб қўйиб диққат бўлди. С. Сиёев, Аваз. **Далада ёз палласида ёйлиб ўтириш – роҳат.** Ойбек, Танланган асарлар.

2 Босқич, погона, давр. **Тарихий тарақ-қиётининг янги палласи.** ■ Эл билан бирга узоқ йўл босдим, бундай паллаларни яхши биламан. **Халқнинг қисматида тарихий кунлар бошланмоқда.** «Шарқ юлдузи».

ПАЛЛА II [ф. **پاللا** – тарози коса(ча)си] 1 Тарозининг нарса ёки тош қўйиладиган ҳар бир тақсимчаси. **Тарози палласига тош қўймоқ.** Тарози паллаларни мувозанатга келтиримоқ. **Тарози палласига қараб иш тутадиган одам.** ■ **Пештахта олдига бориб, саватдаги узумдан бир бош танлади-да, тарози палласига қўйди.** К. Яшин, Ҳамза. Дунё тарозисининг икки палласи: бирда қувонч, бирда ғам; бирда нур, бирда зулмат бўлса, **Назокат** энди факат биттасини – қувонч билан нурга тўласини кўради. Шуҳрат, Умр погонаси.

2 Юмалоқ нарсанинг тенг иккига бўйлинган қисмларидан бири, ярми. **Ёрмат.. тарвузни кесди.** Бир палласини Йўлчи ва Ўрз олдига қўйди. Ойбек, Танланган асарлар. **Қўзим ичга ботиб кетган, худди қуруқ икки ёнгоқ палласи.** Т. Фаттоҳ. **Тарвузнинг бир палласида сузар юзлаб чумоли.** «Ёшлиқ».

3 бот. Ургунинг мустақил муртакли ҳар бир бўлаги.

Палласи босмоқ Устун бўлмоқ, зўр чиқмоқ. Эшоннинг панд-насиҳатлари зўр келди. Эшоннинг палласи босди. С. Аҳмад, Сайланма.

ПАЛЛАДИЙ [лот. Palladium < юн. Palladion – Паллада кичик сайдераси номидан < Pallas – юнон маъбудаси Афинанинг номларидан бири] Менделеев даврий системасининг VIII гурӯҳига мансуб кимёвий элемент; платина (оқ олтин) металлар гурӯҳига кирувчи юмшоқ ва енгил, кумушсимон оқ металл.

ПАЛОВ [ф. پلوا – палов] Асосий масаллиги гуруч, ёғ, гўшт ва сабзидан иборат, қовуриб, қайнатиб ва дамлаб тайёрланадиган куюқ овқат; ош. *Нўхатли палов. Майизли палов.* — Хотинлар паловни дамлаган вақтда бой келиб қолди. Ойбек, Танланган асарлар. Нигор ойим сопол лагандагалар келтириб, ҳаммалари бирга ошга ўлтиридилар. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

Ивитма палов Олдиндан ивитиб қўйилган гуручдан тайёрланган юмшоқроқ палов. **Самовар палов** Чойхонада сара масалликлардан яхши пазандаги тайёрлаган палов. **Унинг илгариги чойхўрлари**, бирга **самовар палов** ейишган улфатлари Ёвариқ бўйида тўқин дастурхон атрофига ўтиришибди. И. Раҳим, Ихлос. **Халта палов** Гуручи алоҳида халтада сувда қайнатиб, пишириб олинган палов. **Чойхона палов** айн. **самовар палов.** Йигитсиз ўчоқда олов қайдадир, **Хилватда чойхона палов** қайдадир. Э. Охунова, Кулонгингизга гапим бор. **Қовурма палов** Масаллиги обдан қовуриб, гуручи ивитмай тайёрланадиган палов.

ПАЛОВХОНТЎРА с.т. айн. **палов.** -О, келин **паловхонтўрани боплабдилар-ку, тилладай ош бўлти-ку, маза қиламиз экан-да!** – Зиёд мақтай-мақтай енг шимаришга тушди. М. Мансуров, Ёмби.

ПАЛОВХЎР [фр. پلواخور – палов еювчи] Паловни яхши кўрадиган, кўпроқ палов ейдиган киши. Айниқса, шўх ўзбек халқи **паловхўр**, Иш вақтида бир-биридан чайир, зўр. Ҳабибий, Девон. **Паловхўрларнинг аксарияти** бу ерда доимий яшайди. Қ. Кенжа, Нотаниш тул.

ПАЛОВХЎРЛИК Тўйиб палов ейиш, паловга тўйиши. **Маҳаллада ҳар кун тўй, ҳар кун паловхўрлик.** — Раис мажнунтол тағидаги паловхўрликдан кейин ажойиб бир

ходисага дуч келибди. М. Муҳамедов, Юрак сўзлари.

ПАЛОН с.т. айн. **фалон.** Қишлоғимизнинг қизига палон қишлоқнинг ўигити гап ташлабди, деб эшишса, атаяин муштлашгани учтўрт ўигит ўшаққа бориб, бирон жанжал бошламай қайтишмайди. С. Аҳмад, Уфқ.

ПАЛОН-ПИСТОН с.т. айн. **фалон-пистон.** Бир кун у [Оқиљон] Бухорога жўнайман, деб қолди, аллақандай мол келтириб, мана мунчага сотаман, палон-пистон деб ҳовлиқди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАЛОНЧИ с.т. айн. **фалончи.** Қайси ҳайкал тагидаги ёзувни ўқиманг, албатта «ҳайкалтарош палончи архитектор Одинаев» деган ёзувни ўқийсиз. С. Аҳмад, Юлдуз. Палончининг хотини ҳалиям ўзини олдирматти, деса ёмонми? С. Аҳмад, Юлдуз.

ПАЛОС [фр. پلاس – туксиз дагал гилам; дарвешларнинг жун, қилдан тайёрланган дагал кийими] 1 Қўлда ёки машинада тайёрланадиган катта жун шолча, туксиз гилам. Бўш турган айвонлар ҳам турли туман гиламлар, палослар билан безалган. Ж. Шарипов, Хоразм. Супачада қизил гилам, палослар, Парқуларга ёнбошлаган бир кекса. F. Фулом.

2 Ерга, полга тўшаладиган буюм (гилам, кигиз, шолча каби) ларнинг умумий номи. Бир вақтлар дошқозонлар қуриладиган ўчоқлари, палос тўшаладиган супалари ҳам ўйқ. И. Раҳим, Ихлос. Узун айвонларда палос ўрнига қора кўм солиниб, бошдан-оёқ қўм қолиллар тизилган. Ойдин, Бечора.

ПАЛОЧ шв. Бошоги тўкилиб кетган ёки юлинган буғдой, арпа пояси.

ПАЛПИС 1 шв. Пок-нопокнинг фарқига бормайдиган; ифлос, исқирт; бефарқ. Пол-пис одам.

2 Ишни эплаёлмайдиган; укувсиз, ношуд.

ПАЛУБА [р. < қад. р. па (суфф.) + луба – ўйнилган тахта] Кемаларнинг горизонтал ҳолда тахта қопланган юзаси, саҳни. Юқори **палуба.** Күни **палуба.** — Талабалар пароходга чиқишиди, Ойжамол эса пароходнинг **палуба, кают**аларидан кўзини олмасди. Ж. Шарипов, Хоразм.

ПАЛЬМА [фр. palme – хурмо шохи, новдаси < лот. palma – панжа, кафт; пальма, хурмо] Жануб томонларда ўсадиган, доим яшил, катта баргли тропик ва суб-

тропик баланд дарахтларнинг умумий номи. **Юқори синф шоғирдлари**дан бир нечаси адил, юксак пальма дарахтлари остида.. жиҳдий сұхбатлашмоқда әділар. Ойбек, Нур қидириб. **Мазкур үрмөнлар қарағай, ҳатто пальма ёнғоги**, банан сингари дарахтлардан иборат бўлган. «Фан ва турмуш».

ПАЛЬМАЗОР Пальма билан банд, пальма ўстирилган ер, майдон.

ПАЛЬПАЦИЯ [лот. *palpatio* – пайпаслаб, силаб кўриш] тиб. Беморни текшириш усулларидан бири: юза тўқималар ва чукур аъзоларни мунтазам пайпаслаш ва шу йўл билан касалликни, касаллик белгиларини аниқлаш.

ПАЛЬТО [фр. *paletot* – пальто < лот. *palla* – енгиз, халатсимон кийим, ридо] Одатда совуқ кунларда кўйлак ёки костюм устидан кийиладиган узун устки кийим. **Қишилк пальто. Мавсумий пальто.** — Вагон деярли бўш эди. **Үртадаги үриндиқда жигарранг пальто кийған қиз билан бир ўйгит ўтирад** эди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол.

ПАЛЬТОБОП Пальто тикиладиган, пальто бўладиган, пальтолик (мато). **Пальтобоп мовут.**

ПАЛЬТОЛИК айн. **пальтобоп.** Пальтолик драп. **Пальтолик астар.**

ПАМИЛДОРИ с.т. Помидор.

ПАМИЛЧОЙ [р. фамильный чай – ойлавий, хос чой] айн. **қора чой.** Ҳалқ табобатида мурчни памилчой билан дамлаб, асал билан ичириб, шамоллаган касалларни терлатишган. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Чол бетакалуғфина чордана қуриб ўтириб, хотини қўйиб узатган аччиқ **памилчойни пуфлаб** ича бошлади. Ҳ. Фулом, Феруза.

ПАМФЛЕТ [ингл. *pamphlet* – рисолача; кичик асар] Ижтимоий-сиёсий мавзуга багишиланган, аниқ бир шахс ёки ижтимоий ҳодисани мазах қилиб, уларнинг иллатларини фош қилишга қаратилган кичикроқ публицистик асар. **Маълумки**, ўзбек прозасининг дастлабки босқичида сатирик ҳикоялар, памфлет, кулгили ҳангомалар жуда кўп яратилган. «ЎТА».

ПАМФЛЕТЧИ Памфлет ёзувчи адиб ёки журналист.

ПАН [пол. *pan* – жаноб] 1 *тэр.* Россия империяси фарбида ва Польшада катта ер эгаси, помешчик.

2 Шарқий Европанинг бир қатор мамлакатларида эркакларга ҳурмат юзасидан мурожаат қилганда, «жаноб», «тақсир» маъноларида ишлатиладиган сўз.

ПАН- [юн. *pan* – барча, ҳамма] Байнамилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, «умумий хосса-хусусият, барча нарсанни қамраб олиш, барча нарса-га алоқадорлик» маъноларини билдиради (мас., *панзоотия*).

ПАНА [ф. *پانہ* – бошпана; ҳавфсиз жой; ҳимоя; ҳомийлик] 1 от Башқаларнинг назаридан яширадиган ёки бирор нарса таъсиридан сақладиган, ҳимоя қиладиган жой, нарса, тўсиқ. **Ёмғирдан пана изламоқ.** *Панада турмоқ. Томнинг панасига яширинмоқ.* — **Лаъли** шу зулмат қучогига кирганда, ўзини бир дарахт панасига олиб, орқасига қаради. Ҳ. Фулом, Машъал. *Ширин, симчироқ ёритиб турган остонондан ичкарига қадам қўйиши билан, мушукдай келадиган сариқ им ақиллаб, оёғига ёпишиди. У қўрқиб, жирканиб, кампирнинг панасига ўтди.* «Ёшлик».

2 сфт. Бироннинг назари тушмайдиган ёки бирор нарса таъсиридан паналанган, ҳимоя қилинган, тўсилган. **Чироқ шишиси**ни рўмомлам билан пана қилиб, ҳовлига тушдим. **Ёмғир ҳамон эзмаланиб ёғарди.** Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. **Куёвликдан ёдгор бўлган беқасам чопони билан юзини қордан пана қилиб, ўйлакка борди.** *Пастак эшикнинг ҳалқасидан ушлаб тортди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол.

Фақир (ёки **ғарип**) киши панада Ҳар нарсага аралашавермай, камтарлик билан ўзини четга олиб юрадиган киши. **Ақли бор одам** «фақир киши панада» қабилида ўзини четга олиб, ишини ўхшатиб юраверади. В. Фофуров, Вафодор. **Ғарип киши панада, Пўстини сомонхонада.** «Ҳалқ дурданалари».

ПАНАЛАМОҚ 1 Назардан, бирор киши ёки нарсадан яширмоқ, беркитмоқ. **Машинани ёмғирдан паналамоқ.**

2 Ўзини панага олмоқ, бирор нарса панасига олмоқ, орқасига яширинмоқ. **Бирон тайинли хуолосага келолмагач, паналаб, маслаҳатгўйи Азимбойваччининг кўргонига жўнади.** С. Аҳмад, Ҳукм. **Шербек ўйғон, учи қавак толни паналаб тўхтади.** С. Анорбоеv, Оқсой. **Ўрмонни паналаб юриб, немисларга дуч келишиди.** «Шарқ юлдузи».

3 Тўсиб, бекитиб турмок. *Маъсумаойни паналаб турган қизча қизил сочидағи бантини шошилиб тузатди-да, олдинга чиқди.* Н. Сафаров, Танланган асарлар.

ПАНАМА [фр. panama – Панама Республикаси номидан] Сербар соябонли ёзлик шляпа; ушбу бош кийими ўзи тарқалган жой номи билан аталган. *Жанчилар байрам олдидан олган панамаларини ҳўллаб олган.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Юзини беркитиб турган, теграси гулдор боғичли поҳол панама ҳам унинг нафасидан қимирлаб қўяди.* Н. Аминов, Каҳқаҳа.

ПАНБАРХАТ [р.] Духобага ўхшаш, тукли юпқа шойи мато. Зокир Фаридага пушти гулли панбархат ҳадя қилган.. эди. П. Қодиров, Уч илдиз.

ПАНГ 1 Ўзаги қуриб, бўш бўлиб қолган. *Панг сабзи. Панг шолғом.*

2 кўчма Ноаниқ, ёқимсиз, пўнгиллаган. [Амин] *Негадир устунни қимирлатиб ҳам кўрди, сўнгра Қобил бобони чақирди ва панг товуш билан деди.* А. Қаҳҳор, Ўгри. Эҳсоннинг кўзлари ночор жавдиради, сўнг панг овозда бидилаб кетди. Ш. Холмирзаев, Бодом қишида гуллади.

ПАНД I [ф. پانڈ – маслаҳат, ўгит, насиҳат] кт. Ўгитли гап, сўз, ўгит, насиҳат. *Панд бермоқ (айламоқ).* ■ Қол, деганда қонлар ютиб қолмадим, Отам пандин қулогимга олмадим.. Беш юз йашлик ўйлодир сенинг мақонинг. «Фольклор». Мана бугун яна бир панд бериб, насиҳат қиммоқчи бўлиб келган эдим, тузук, иш ўнгланиб кетганга ўхшайди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПАНД II [ф. پانڈ]: *панд бермоқ* Алдамоқ, аврамоқ, лақиллатмоқ, алдаб зиён келтиримоқ, фириб бермоқ. *Вафо бўлмас хоиннинг севгисида ҳеч!* Панд беради бир қуни: хоҳ эрта, хоҳ кеч. Шуҳрат, Шинелли йиллар. [Миша:] *Миянгни ишлат, ҳийла билан душманга панд бер.* Уйғун, Ҳаёт қўшиғи. *Панд емоқ* Алданмоқ; алданиб, зарар-зиён кўрмоқ, фириб емоқ. *Яхшидан қанд ейсан, ёмондан – панд (ејсан).* Мақол. ■ Қариганингда панд емаслик учун болангни талтайтирма. «Ёшлик».

ПАНДАВОҚИ Гапга, унча-мунчага тушунавермайдиган; калтафаҳм, анқов. *Ўзи ҳам пандавоқи, гўл эди, у билан мозорга шамчироқ бўлармидингиз?* А. Мухтор, Туғилиш. -Ўзингизни гўлликка солманг, – деди

йигит жеркиб. – Ё ҳеч нарса тушунмайдиган пандавоқи деб ўйлајтисми? У. Назаров, Биринчи учрашув.

ПАНДАВОҚИЛИК Пандавоқига хос, пандавоқига оид. *Пандавоқилик қонда бўлса қийин экан, буларнинг авлиёсининг ҳам ҳеч балога ақли етмайди.* Н. Қобил, Унтуилган соҳиллар.

ПАНДЕМИЯ [юн. pandemia – бутун халқ < pan – бутун, барча + demos – халқ] тиб. Эпидемик касалликнинг бир мамлакат, бир неча мамлакат ёки қитъада ёппасига тарқалиши.

ПАНД-НАСИҲАТ Панд ва насиҳат(лар), ўгит ва насиҳат(лар). *Шодиёр кенжа ўғил эмасми, отасининг бу таҳлил панд-насиҳатларини кўп эшишган.* Н. Норқобилов, Тўқнашув. *Вақт алламаҳал бўлгандা, ёшлиларга панд-насиҳат қилиб, бу ёғига ширин турмуш тилаб, Муҳсинали акалари чиқиб кетишид.* Д. Нурий, Осмон устуни.

ПАНДНОМА [ф. پانڈنوما – насиҳатнома] Насиҳатлардан иборат китоб, панду насиҳатлар китоби, насиҳатнома.

ПАНЕЛЛИ Панели бўлган, панеллардан қурилган. *Йирик панелли уй.* ■ ..маиший объектларни йирик панелли вариантига ўтказиши сингари тадбирлар бор. Газетадан.

ПАНЕЛЬ [нем. Panee] < лот. pannellus – мато бўлакчили, лахтак] 1 бнк. Бино, хона ичидаги деворнинг таҳта-ёғоч, пластмасса ёки мой-бўёқли безак қопламаси. Кўк бўёқли панель. Ёнғоқ дараҳтидан ишланган панель.

2 бнк. Заводда тайёрланиб, қурилишда ишлатиладиган йирик ўлчамли ясси темирбетон ёки ёғоч плити. *Йирик панеллардан қурилган уй.*

3 маҳс. Электр тармоқлари, бошқариш пульти, радиотехник асбоб ва б. нинг сигнал берувчи, назорат қилувчи, ўлчовчи ускуналар ўрнатиладиган олд девори.

ПАНЖА I [ф. پانچا – қўл бармоқлари; чангал; бешлик] 1 Кўлнинг кафт ва бармоқлардан иборат қисми. *Раис.. кенг панжаси билан пиёлани қоплади.* Ойбек, О. в. шабадалар. Акбарали ҳансирар, панжалари пичоқ дастасини шундай қаттиқ қисиб ушлаган эдик, бўғинлари кўкариб, қон талашиб кетган эди. С. Аҳмад, Уфқ.

2 с.т. Бармоқ. *У буни беш панжасидай билади.* ■ Закот бобидаги барча таомил, қоида ва тартиб каминага беш панжадай

аён. Ойбек, Навоий. Элмуроднинг панжалари орасида туфакчалар пайдо бўлибди. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Иккита панжаси шартта узилиб тушди-ю, жон ҳолатда бир қўли билан осилиб, тўтдан тушди. С. Аҳмад, Уфқ.

Беш панжани оғзига урмоқ (ёки тиқмоқ) қ. беш I. - Сенга неча марта айтдим, — ярим танасини деразадан чиқариб, укасини койишид Малик муаллим, — нафсингни тий, беш панжсанги оғзингга тиқма. А. Кўчимов, Ҳалқа. **Панжа орасидан қарамоқ** Ишга, масалага расмиятилик, совуққонлик, бепарволик билан қарамоқ. Нега унинг қўлмишларига панжа орасидан қарайсиз? Ш. Рашидов, Бўйондан кучли.

3 Баъзи ҳайвон ва қушлар оёғининг учқисми; чангл. Айиқнинг панжаси. Бургутнинг панжаси. Ёш қўл — арслон панжаси. Мақол. — Қиррадор тошларга панжалари билан ёпишиб олган калтакесаклар нурсиз қўзларини бақрайтириб, тилларини чиқариб қўйишарди. «Ёшлик».

4 кўчма Исканжа, тутқунлик; тобелик. Бу баҳонада у бечорани ҳам золимнинг панжасидан қутқазиб, ўз севганига қўшиб олиб кетурмиз. Ҳамза, Паранжи сирлари. Ўнлаб қишлоқни ўз панжасида ушлаб турган Сайд Жалолхон эшоннинг панд-насихатлари кучлилик қиласарди. С. Аҳмад, Ҳукм.

ПАНЖА II Панжа кўринишидаги шаклари бўлган билагузук тури.

ПАНЖАРА [ф. پنجره — дераза; панжара] Орасини очиқ қилиб, ёнма-ён бирлаштирилган сим, таёқ, темир, сопол, ганч ёки таҳтачалардан тайёрланган ёхуд ўйиб ясалган тўсиқ. Темир панжара. Дераза панжараси. — Аммо Анвар ҳамон сўри панжарасига тираганини тираганча.. оёқларини чалишитириб, хотиржам турарди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол. Ҳозир ўша девор ўрнида тароққа ўҳшаган чироъли панжара қўндиришибди. С. Аҳмад, Сайланма. Пишиқ гиштдан болохонадор қилиб солинган каттакон ўй.. деразаларига темир панжаралар тўсилган эди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

ПАНЖАРАГУЛЧИН [панжара + ф. گلچین] — гул терувчи, узувчи; танланган, сараланган] Ўйма панжаралар билан безатилган; жимжимадор, серҳашам. Панжарагулчин темир дарвоза икки томонга қулочуни ёзиб, тарвақайлаб очилди. «Муштум». -Ҳўп, омонат кассадаги пулдан жиндак олинг, ғалати

панжарагулчин таҳта девор қилдириб бераман, — деди [Ҳамдам]. Ўйгун, Асарлар.

ПАНЖАРАДОР [ф. پنجره‌دار — панжара-си бор] айн. панжарали. Баланд қад кўтарған минора ва қуббалар, панжарадор чироъли болохоналар унинг кўз олдидан бирма-бир ўтаверди. П. Турсун, Ўқитувчи. Қарчигайни Мирёқубга тоширгач, панжарадор айвонга чиқди. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

ПАНЖАРАЛИ Панжараси бўлган, панжара ўрнатилган, панжара билан тўсилган. Панжарали дераза. — **Парк ёпишишига яқин иккоби** кўл ушлашиб, яшил панжарали дарвозадан шод-хуррам чиқиб кетишиди. П. Қодиров, Уч илдиз. Қиравериша, ўнг томонда ташқаридаги панжарали зина ҳовли бўйлаб тушган иккинчи болохона айвонига олиб чиқади. С. Кароматов, Сўнгги бархан.

ПАНЖАРАСОЗ [ф. پنجره‌ساز — панжара ясовчи] Панжара ясовчи уста.

ПАНЖАРАСОЗЛИК Панжара ясаш билан шуғулланувчи тармоқ. Ўзбек ҳалқ амалий санъатининг кенг тарқалган турларидан бири панжарасозлик ҳисобланади. Газетадан.

ПАНЖШАНБА [ф. پنچ شنبه — бешинчи шанба] кт. айн. пайшанба. Баҳор айёми, бир панжшанба куни Мир Алишер мавлоно Абдураҳмон Жомий билан Гозургоҳдин хиёбон сари борур эркамлар. М. Осим, Сеҳрли сўз.

ПАНЖШАНБАЛИК кт. айн. пайшанбалик. Анвар ўқишини давом эттирадар, қорни панжшанбалик нонлар билан тўқ, уст-боши ямоқ бўлса ҳам, ялангоч эмас эди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ПАНЗООТИЯ [пан.. + юн. zoon — ҳайвон] Хайвонлар ўртасида юқумли қасалликнинг бутун мамлакат, бир қанча мамлакат, қитъя бўйлаб жуда тез ва кенг тарқалиши.

ПАНИСЛОМИЗМ [пан.. + ислом] сиёс. 19-аср охирида Яқин ва Ўрта Шарқдаги мусулмон мамлакатларида вужудга келган, ислом динидаги барча ҳалқларни ягона мусулмон давлатига бирлашишга даъват қилган диний-сиёсий оқим.

ПАНКРЕАТИТ [юн. pankreas, pankreatos — меъда ости бези + лат. itis — яллигланишини билдирувчи қўшимча] тиб. Меъда ости безининг яллигланиши.

ПАННО [фр. panneau — мато бўлаги] 1 архит. Девор ва шифтнинг атрофи ҳошия билан ўралган ва бўртма сурат ёки нақшлар билан безатилган қисми. «Ўзбекистон» меҳ-

монхонаси биноси фестиваль эмблемаси аксэттирилган жозибали панно билан безатилган. Газетадан.

2 Махсус жойларга мўлжаллаб ишланган рангтасвир асари ёки бўртма тасвир. *Хиёбонга Ватан ботирларининг қаҳрамонликлари ёзилган лавҳалар, паннолар, суратлар кўйилади.* Назармат, Жўрлар баланд сайрайди. Қадим қалъа деворига ёпишиши ишланган паннода *Хоразмнинг узоқ ўтмиши ва бугуни ранг-баранг кошинлар жилосида ўз аксини топган*. Газетадан.

ПАНО [ф. *پانو* – бошпана; ҳимоя] с.т. айн. **паноҳ**. Тақдирнинг балоси кўп, сақласа – паноси кўп. Мақол. ■ *Парвардигор панодир, ҳолин билган донодир, Гўрўлидин дуо олиб, Ҳасан полвон жўнади.* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

ПАНОРАМА [пан.. + юн. *ногама* – кўриши] 1 Бирор жойнинг узоқ уфқа қадар кўриниб турадиган теварак-атроф манзараси. –*Бу ердан ҳамма ёқ яққол кўринади, – деди у [Комилжон], ўироқ-ўироқларга қулоч ёйган қурилиш панорамасини кўрсатиб.* Ж. Абдуллахонов, Тонг ёришган соҳилда. *Кечқурун дарёдан қараганда, шаҳарнинг гўзал панорамаси чирой кўрсатади.* Т. Жўраев, Улуг Хитойда.

2 Тасвирий санъат тури; айлана шаклини зал деворига горизонтал қоплаб ишланган, томошабинга ҳақиқий манзарадай кўринадиган жуда катта сурат. *Севастополь панорамаси.*

3 ҳарб. Тўп, замбарак каби отиш қуроларида: аниқ мўлжалга олиш учун хизмат киладиган оптик бурчак ўлчагич асбоб.

Панорама(ли) кинотеатр Панорама фильмларни намойиш этишга мўлжалланган кинотеатр. **Панорама фильм** Катта ярим доира экранларда ёки томошабинлар чор атрофини ўраб оладиган экранларда намойиш этишга мўлжалланган, махсус аппаратларда суратга олинган ва кўрсатилидиган фильм. *Панорама фильмни кўрмоқ.*

ПАНОХ [ф. *پانو* – бошпана; ҳимоя, ҳомийлик; муҳофаза] 1 Сақлаш, асрарш, ҳимоя қилиш қобилияти ёки қудратига эга бўлган кимса, нарса; ҳимоя; ҳомий. *Иссиқдан паноҳ топмоқ.* ■ *Бошига оғир кунлар келганда, Ҳўжанд аҳли яна шу эски қалъага паноҳ излаб келди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Паноҳ бўлди бизга бу ўрмон, Кўплар*

биздай асрар бунда жон.

Х. Салоҳ, Иزلар ва ҳислар.

2 кўчма Ҳимоя, ҳомийлик. *Мулла Фазлиддин Қувада турган пайтарида Тоҳирга ҳат-савод ўргатган* эди. Энди жияни паноҳ истаб борса, қаноти тагига олиши мумкин. П. Қодиров, Юлдузли тунлар. *Зайнаб қолди бечора якка, Кимса келмас унга кўмакка, На бир паноҳ, на бир ошиён, На бир ғамхўр, на бир меҳрибон.* Ҳ. Олимжон, Зайнаб ва Омон. *Барча улувларга ялиндим, ёлвордим, ўифладим, сиқтадим. Мана энди охирида сизнинг паноҳингизга келдим.* Ж. Шарипов, Хоразм.

3 кўчма Ҳимоячи, яқин киши, дўст. Йигитлар мактубин битганда қондан, Келинлар фироқдан чекканда ёху, Унинг ҳам паноҳи қайтмади жсангдан. *Ўн тўйқуз ёшида бева қолди у.* А. Орипов, Йиллар армони. *Баҳор, қатра ўшим айлагил қабул, Онам бошига ҳам бордингмикан, айт?! Унинг оромгоҳи бундан олис жой, Олисда ётибди менинг паноҳим.* А. Орипов, Йиллар армони.

Паноҳ тортмоқ Ҳимоясига суюнмоқ. Ҳеч бўлмаса, бирон ишга жойлаб қўйинг. Мен сизга паноҳ тортуб келдим. С. Зуннунова, Гулхан. *Пушти паноҳ* Энг ишончли ҳимоячи, ҳомий. –*Эн, ҳикмат аҳлиниг пушти паноҳи, – деб гап бошлиди Ибн Сино таъзим қилиб.* М. Осим, Ибн Сино қиссаси. Лекин бу амалдорлар телефонни мўлжалга олиб, оёқяланг югурниб қолардилар, ўз пушти паноҳларига қўнгироқ қилишарди. Газетадан. *Унинг мақтаб тилга оладиган бирдан-бир пушти паноҳи шу Турсунхўжабой* эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАНОҲҚОР Ҳимоя, паноҳ бўла олувчи. *У одам Жаҳонгирни паноҳкордай билиб қолган* эди. «Шарқ юлдузи».

ПАНОҲСИЗ Ҳимоясиз, ҳимоячисиз, ҳомийсиз. Ҳеч қандай паноҳсиз қолган Зайнаб очиқ-сочиқ юришдан жуда хавотирланар ва бир илож қилиб, ўз бошимни беркитиб олсан, деб ўйлар эди. Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

ПАНСИОН [фр. *pension* < лат. *pensio* – тўлов, бадал] 1 Баъзи чет мамлакатларда аристократ болалар учун очилган махсус (ётоқхонали) хусусий ёки давлат ўқув-тарбия муассасаси.

2 Айрим мамлакатларда: истиқомат қиувчиларни барча нарса, жумладан, озиқ-овқат билан таъминлайдиган меҳмонхона.

ПАНСИОНАТ [фр. pensionnat] Истикомат құлувчиларни барча зарурий шарттароитлар (озиқ-овқат, ётоқ, автомашина учун жой) билан тұла таъминлайдыган мәхмөнхона, санаторий, дам олиш уйи. - Олдингдан оққан сұннинг қадри йүқ, деб шуни айтадылар-да. Қани әнди, ташкилотларимиз шу төглар орасыга пансионатлар қуришса. С. Ахмад, Жимжитлик. Жиззах қариялар пансионаты ташриф буюрувчиларга беминнат хизмат күрсатмоқда. Газетадан.

ПАНТЕИЗМ [пан.. + юн. theos – худо] дин. флс. Худо табиат билан бир нарса, улар бир бутунни ташкил қылады, деб қарайдиган диний-фалсафий таълимнот. Пантеизм ва деизм үртасында аспар шароиттада илғор фалсафий ғояларни олға сурининг эң мұхим шакын эди. «Гулистан».

ПАНТЕИСТ Пантеизм тарафдоры.

ПАНТЕИСТИК Пантеизм ва пантеисттега оид. ..бу бир құрраси билан худога интилиш – пантеистик ғояларға үйлі очган. «Фан ва турмуш».

ПАНТЕОН [юн. pantheon – барча худолар макони] 1 тар. Қадимги Римдегі «барча худолар ибодатхонаси» – ярим доира шакидаги қиррадор гүмбазли ишшоот.

2 Буюк, машхұр кишилар дағын этилған ёки уларнинг жасадлары сақланадын маҳбатлы бино.

ПАНТОМИМА [юн. pantomimos – барча нарсаны тақылдид билан ифодаловчи] Кишининг кечинмаси, фикрлари, ҳаёт лавҳалари, инсон қарастырлары ғақат тана ҳаралаты, мимика ва имо-ишоралар билан ифода этиладын сүзсиз театр томошаси.

ПАНТОМИМИК Пантомимага оид. Пантомимик томоша. Пантомимик ҳаралат.

ПАНТУРКИЗМ [пан.. + түркій] тар. Туркій халқларни бирлаштырыш ғоясини илгари сурған оқым. Халқимиз тарихан түркій халқлар оиласыга мансуб бўлишига қарамай, пантуркизмни ва «Буюк Түрөн» шовинистик ғоясини қатыяян рад этди. Газетадан.

ПАНТУРКИСТ Пантуркизм тарафдори.

ПАНШАХА [ф. پنج شاخه – беш шохли] Одатда бешта әгри санчиги бўлган, пахта, хашак кабиларни олиш, сурисх учун ишлатиладын узун сопли асбоб. Оппоқ соқолли чол қўлидаги пахта ағдариб турган паншахасини бош узра кўтариб, бир-икки силкиди. С. Абдуқаҳор, Олтин водийларни

кезганды. Сўнг қўлидаги паншахани гўнгетепа четига санчиб, уйга томон ошиқди. «Шарқ юлдуси».

ҚҰЛНИ ПАНШАХА ҚИЛМОҚ Құлни тингловчи томон чўзиб, бармоқларини кериб, дағдаға қилмоқ. Қори құлни паншаха қилиб, ўзини оқлаш бошлади. П. Турсун, Үқитувчи.

ПАПА I: ПАПА ҚИЛМОҚ бол. Яширмоқ, бекитмоқ. Коптоказни папа қыл.

ПАПА II [лот. papa < юн. rappas – ота] Католик черкови ва Ватикан давлатининг раҳбари. Рим папаси.

ПАПАЛАМОҚ с.т. Паҳпаҳламоқ, ардоқламоқ, авайламоқ, әхтиёт қилмоқ. Бевалигига қарамай, папалаб ўстираётган тўнгич қизининг дарди Солия опани гангитиб қўйган эди. А. Мұхиддин, Ҳ. Тожибоев, Оташ қалбли қиз. [Кампир:] Барака топсин, худди ўз боласидек папалаб қарайяти-я. Газетадан.

ПАПАХ Мўйнаси сиртга қилиб тикилган чўзинчоқ телпак. Туркманча папаҳ. ■ Болшига қорак юл папаҳ кийған бир турк официерини нима ҳақидадир қизишиб гапирмоқда. С. Ахмад, Ҳукм. У[қулоғаллоб] чўмичдай бурнини жийириб, бошидаги катта панаҳини тўғрилаб қўйди. М. Осим, Карвон йўлларида.

ПАПАҚ қ. попок.

ПАПИРОС [нем. Papier < лот. papyrus < юн. papyrus – қофоз] Чекиши учун ичига тамаки тиқилган қофоз найча. Папироң чекмоқ. ■ Чекканда ҳам кошки дурустросқ папироң чекса. С. Ахмад, Юлдуз. Бир ҳафтаға қана ҳамма нарсадан папироң ҳиди келиб туради. К. Қаҳҳорова, Чорак аспар ҳамнағас.

ПАПИРУС [лот. papyrus < юн. papyrus – қофоз] 1 Тропик ва субтропик мамлакатларда ўсадиган қамишсимон кўп йиллик ўсимлик.

2 Қадимги мисрликлар ва бошқа халқлар томонидан шу ўсимлик пояси тилемларини елимлаб ёпиштириб, ўрама шаклида тайёрланган, қофоз ўрнида фойдаланилган материал. Рассомларнинг асарлари, папирус ва терига битилган йилномалар сил касали, ўпка касали каби дардлар тўғрисидаги маълумотларни етказиб келган. «Фан ва турмуш».

3 Шундай материалга ёзилган қадимги матн. Миср папирусларини ўрганиши.

ПАПКА [нем. Pappe – картон] Қофоз, хатхужжатлар солиб қўйиладиган, картон, чарм ва ш. к. дан ясалган жилд ёки муқова.

Умид ғаладон ичидаги қора чарм папкасини олди. Унинг боядан бери нима бўлаётганига ҳеч ақли бовар қўлмас эди. Мирмуҳсин, Умид. У учинчи папкани жаҳз билан суруб қўйди. С. Кароматов, Олтин қўм.

ПАПОРТНИК [р. папороть – қанот, пат < юн. ртегон – қанот] Гулсиз, спорали, йирик баргли ўсимлик.

ПАР I [ф. پار – пат; қанот; япроқ] 1 от Парранда танасини қоплаб турадиган юмшоқ ва нағис пат. *Товуқнинг пари.* ■ Яйраб ҳаволарда бир қуш учади.. Чарчаркан, симларни секин қучади, Юмшоқ нарлар билан ётиб юзини. Ҳ. Олимжон.

2 сфт. Ичиди пари бўлган, пар солинган. *Пар ёстиқ. Пар тўшак.* ■ Кенг тахта каравот. Устига чойшаб ёпилиб, катта пар ёстиқ қўйилган. Деразага оқ шоҳи парда тутмилган. С. Нуров, Нарвон. Чўтири хола уни гапга тутмай, пар ёстиқ билан янги атлас кўрпани тахмондан олиб, Умид устига ташлади. Мирмуҳсин, Умид.

3 кўчма айн. **пага 2.** Ёш бургут учмоқда кўкда шиддаткор, Кумуш булатларнинг тўзгитиб парин. А. Орипов, Йиллар армони. *Пар булатлар, марварид қорлар Юксак чўққи узра қўйган бош.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАР II [р. пари < нем. Raag < лот. rag – бир хил; тент] 1 айн. жуфт 3. *Бир пар этик.* ■ Кечқурун.. пар отли извош кўчанинг бошида тўхтаб, ундан терговчи тушди. А. Қаҳҳор, Сароб. *Уйда оёқ кийими бир неча пар:чувак, маҳси, сандал, калиш, туфлилар.* Ф. Фулом.

2 Бирга ишлатиладиган иккита бир хил нарсанинг бири, биттаси. *Пари ўйқ пайтоқ.*

3 Ўз хислатлари билан бир-бирига мос, тент икки кишининг бири. *Бу ўигит сенга пар эмас.* ■ Қизим бор эди якка, исми Қамар, Оз эрди ҳусн бобида унга пар. С. Абдулла, Тоҳир ва Зуҳра. *Таърифу тавсиғингиз қўлсам агар, афандим, Баджасҳлик бобида ўйқ сизга пар, афандим.* «Гулдаста».

ПАР III [р. пар < лот. varog – буг; буғланиш; иссиқлик] 1 с.т. қ. буғ. Суюқликнинг парга айланishi. Ҳонани пар билан иситмоқ.

2 Қаттиқ моддаларнинг буғга айланган ҳолати. *Камфара пари. Симоб пари.*

ПАРА [р. пар < нем. Raag < лот. rag – бир хил; тент] с.т. Иккита 45 минутдан иборат 90 минутли ёки иккита 40 минутдан иборат 80 минутли дарс соати. *Бир пари*

қолиб кетсанг, бир ҳафта ўзингга қийин бўлади. Т. Ашурор, Оқ от. -Бизда ҳозир гистология, бир пари ўқиб чиқаман, сен кўчада кутиб тур, хўпми, Мурод, – деди қиз атрофга олазарак боқиб. Т. Ашурор, Оқ от.

ПАРА- [юн. para – ёнида, яқинида; ташқари(да)] тли. Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми: «бирор нарсанинг яқинида ёки ундан четлашиш, узоқлашиш; ўзгариш» каби маъноларни билдиради (мас., *парамагнетизм*).

ПАРАБОЛА I [юн. parabole – чоғишириш; ёнма-ён жойлаш(тир)иш; рамзли ҳикоя] мат. Очиқ, ясси эгри чизик; тўғри конуснинг унинг ясовчиларидан бирига параллел текислик билан кесишишидан ҳосил бўлади.

ПАРАБОЛА II Бадиий адабиётда рамзга мойил киноявий образ; рамз ва рамзий ҳикоя ўргасидаги адабий тур.

ПАРАБОЛИК мат. Парабола шаклига эга бўлган; парабола шаклидаги. *Параболик орбита.* *Параболик антенна.* ■ ..уёт томидиа параболик антеннанинг улкан косаси ялтираб турибди. А. Ибодинов, «Латофат» дўконидаги қатл.

ПАРАВУЗ шв. айн. адип. Чопоннинг паравузи.

ПАРАГРАФ [юн. paragraphos – ёнма-ён, яқин ёзилган] Китоб, мақола каби матнларнинг маъно жиҳатидан мустақилликка эга бўлган, одатда § белгиси орқали ёки тартиб сон билан кўрсатиладиган қисми; § белгисининг ўзи. *Боланинг мияси шундай мияки, чунончи.. бизнинг молия тили билан айтганда, алоҳида параграф.* А. Қаҳҳор, Асарлар.

ПАРАД [фр. parade < исп. parada – тўхташ, етиб келиш жойи < лот. paro – тайёр қилимсан, тайёрлайман] 1 Кўшинларнинг жанговар тайёргарлигини текшириш мақсадида ўтказиладиган тантанали кўрик. *Марданалик парадини бошлиасак агар, Қизгин қуёш бошимиздан тўкиб қолур зар.* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

2 Спорчилар, мактаб ўқувчилари каби-ларнинг тантанали юриш кўриги. *[Мирвали Эралига:]* Кандоқки мажлис бўлса, фронтовик, деб президиумга чиқазаман. Ёдгорлик очилишида сизни эл танисин, катталар назарига тушсин, деб атайин отлар парадини ташкил қилдим.

С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАРАДИГМА [юн. *paradeigma* – мисол, намуна] **1** Тил бирликлари, грамматик шаклларнинг умумий маъносига кўра бирлашувчи, хусусий маъносига кўра фарқланувчи тизими.

2 Бирор сўзнинг турланиш ёки тусланиш шакллари тизими.

ПАРАДОКС [юн. *paradoxos* – кутилмаган, галати] Кўпчилик томонидан қабул этилган анъанавий фикр, тажрибага ўз мазмунни ва шакли билан кескин зид бўлган, кутилмаган фикр, мулоҳаза. *Парадокс пайдо бўлишининг асосий сабаби инсон билиши жараёнинг мураккаб дигалектик характерга ҳалиги ва бунда шакл ва мазмуннинг ўзаро зиддиятли муносабатда бўлишидадир.* «ЎзмЭ».

ПАРАЗИТ [юн. *parasitos* – текинхўр; ҳамтовоқ] **1** *сфт. биол.* Бошқа организмларнинг танасида ёки ичидаги яшаб, унинг ҳисобига озиқланувчи жонивор ёки ўсимлик. *Паразит ўсимлик. Паразит ҳайвон.*

2 кўчма Бошқалар меҳнати ҳисобига яшовчи: ҳаромтомоқ, текинхўр. *Паразит синфлар.*

3 сўк. Текинхўр, балохўр, ифлос. *Қаердан пайдо бўлдийкин бу паразит?* Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

ПАРАЗИТИЗМ [юн. *parasitos* – текинхўр; ҳамтовоқ] *биол.* Бирор паразит организмнинг бошқа организм танасида, унинг ҳисобига, унга зарар келтирган ҳолда яшави.

ПАРАЗИТОЛОГ Паразитология мутахассиси.

ПАРАЗИТОЛОГИЯ [паразит(лар) + юн. *logos* – билим, таълимот] *биол.* Паразитлар ва паразитизм ҳодисалари ҳақидаги фан. *Паразитология илмининг хабар бершича, бир хил ўзлтироқ пашша бор, у бавзиди бақанинг тумшугига яқин келиб, гингвилаб уча беради.* Мирмуҳсин, Умид.

ПАРАЛИЧ [юн. *paralysis* – дармон қуриши, бўшашиш] *к. фалаж.*

ПАРАЛЛЕЛ [юн. *parallelos* – ёнма-ён борувчи] **1** *мат.* Бир текисликларда ётган ва ҳар иккичонга давом эттирилганда њеч қачон ўзаро кесишмайдиган; мувозий, ёндош. *Параллел тўғри чизиқлар. Параллел текисликлар.*

2 Бир томонга қараб йўналган ва бирбиридан деярли тенг узоқликларда ёнма-ён жойлашган. *Параллел кўча. Параллел жўяклар.*

3 кўчма Айни бир вақтда мавжуд бўлган ёки давом этадиган воқеа-ҳодиса (бир-бирига

нисбатан). Ўқиши ўшилининг ярмида «А», «Б» бўлиб келган параллел синфлардан ўн олти киши териб олиниб, қолганлари бирлаштирилди. П. Турсун, Ўқитувчи. *Билимдонлик билан гапдонлик ҳар доим параллел юра олмайди.* «Саодат».

4 **тлш.** Бир хилдаги, турдаги. Бунда синтактик параллел қаторлар тўртликда мунтазамлик ва бир бутунликни юзага келтирган. «ЎТА».

ПАРАЛЛЕЛЕПИПЕД [параллел + юн. *epi* pedon – текислик] *мат.* Қарама-қарши ёқлари ўзаро параллел ва тент параллелограммлардан иборат олти ёқли геометрик жисм.

ПАРАЛЛЕЛИЗМ [юн. *parallelos* – ёнма-ён борувчи] **1** *мат.* Тўғри чизиқларнинг текисликларда текисликларнинг фазодаги ўзаро кесишмаслик хоссаси; параллеллик. *Текисликлар параллелизми. Чизиқлар параллелизми.*

2 кўчма Айни бир ишнинг ўзаро келишмасдан бир вақтда бажарилиши, бирбири билан тўлиқ мос келиши, бир-бирини тақрорлаши. *Ишдаги параллелизм.*

3 **тлш.** Ёнма-ён гаплар, синтагмаларнинг бир хил синтактик қурилишга эга бўлиши.

4 **ад.** Бадиий матнинг ўзаро боғлиқ қисмларидан нутқ унсурларининг ўхшаш ёки айнан бир хилда жойлашувини тақозо этувчи поэтик нутқ усулларидан ва тасвир воситаларидан бири.

ПАРАЛЛЕЛОГРАММ [параллел + юн. *gramma* – чизик] *мат.* Қарама-қарши томонлари тент ва параллел тўртбурчак.

ПАРАЛЛЕЛЬ [юн. *parallelos* – ёнма-ён борувчи] **1** *мат.* Ўзаро ёндош чизиқларнинг ҳар бири. *Бирор чизиқка параллель ўтказмоқ.*

2 *геогр.* Ер юзасидан экваторга параллел ҳолда ўтказилган шартли, фаразий чизиқлардан ҳар бири. *Боку билан Тошкент бир параллелда ётади.* «География».

ПАРАМАГНЕТИЗМ [пара.. + магнетизм] Ташқи магнит майдонига киритилган жисмларнинг шу майдон йўналишига мос йўналишида магнитланиш хоссаси.

ПАРАМАЧ Қиздирилган ёфда пишириладиган сомса турларидан бири.

ПАРАМЕТР [юн. *parametron* – ўлчаб ажратувчи] **1** *мат.* Математик формулада қўлланадиган ва ўзининг маълум қийматида шу тентлама билан ифодаланган муно-

сабатлардан муайян бирига олиб келадиган миқдор.

2 физ. тех. Бирор технологик жараён, ҳодиса, тизим, техник қурилма ва б. нинг асосий хусусиятларидан бирини ифодалайдиган миқдор. *Электр лампа параметрлари.*

— Протоплазманинг физик параметрлари унинг [хужайранинг] сиртида мембрана бўлиши кераклигидан далолат берарди. «Фан ва турмуш».

3 кўчма Бирор воқеа-ҳодисани тавсифлаш ва баҳолаш учун зарур бўлган белги, мезон. *Рӯйхат тузувчиларнинг фикрича, университетнинг ўтган йилларда айрим параметрлар бўйича кўрсаткичлари пасайган.* Газетадан. Янги йилга мўлжалланаётган *Давлат бюджети лойиҳасининг параметри устида тўхтадилар.* Газетадан.

ПАРАМЕТРИТ [пара.. + юн. metra – бачадон + лот. itis – яллигланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Бачадон атрофидаги ёф тўқимасининг яллигланиши.

ПАРАНГ 1 с.т. қ. фаранг 2. Юқоридан келаман от ўйнатиб, Қўлимда паранг милтиқ – қўён отиб, Күёним пешонаси қашқа экан. Йигитлар, кўнгил ови бошқа экан. Т. Тўла, Асарлар. -Чинор домлага теккандан кейин паранг рўмол, шоҳи кўйлакларни кишиб, бир очилиб кетди-еъ зангар! – деди Ботирили. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди.

2 қ. фаранг 3. Устаси паранг экансан-да! Ахир бу Гоғир ҳам ҳийла-найрангни хўжайинидан таълим олган-да.. Бунинг муддаоси бўлак! Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ПАРАНЖИ [а. فرجيہ – шайхларнинг ҳам ўзи, ҳам енги кенг устки кийими] этн. Кўпчилик мусулмон аёллар бегона эркакларга очиқ кўринмаслик учун бошга ёпиниб юрадиган, бичими кенг ва узун тўн шаклидаги, сохта енгли ёпингич (юз чачвон билан беркитилади). -Болаларни рўйхатга олиб келамиз, – деди Тозагул қозиқдан паранжисини олиб, бошига ёпина туриб. Ҳ. Фулом, Машъал. Зайнаб ёш, ҳали паранжи ёпинишга улгурганича ўйқ эди. Ҳ. Олимжон, Зайнаб ва Омон. Бойнинг хотини аравадан тушиб, уйга кириб, паранжи-чачвонини отиб ташлаб, кўзини ёшлабди. «Луқмони Ҳаким».

ПАРАНЖИЛИ Паранжи ёпинган ёки ёпинадиган. Ёшлар, кексалар, паранжисиз ва паранжили қизлар, жувонлар.. бир қайгу, бир

алам догини чекар эдилар. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАРАНЖИСИЗ Паранжи ёпинмаган ёки ёпинмайдиган, бепаранжи, очиқ. *Паранжисиз аёл.* — [Чол:] Биз сизлардек чогимизда етти-саккиз яшар қиз бола ҳам кўчага паранжисиз чиқа олмас эди-да. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАРАПРОКТИТ [пара.. + юн. proktos – орқа чиқарув тешиги, йўли + лот. itis – яллигланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Орқа чиқарув тешиги ва тўғри ичак атрофидаги тўқималарнинг яллигланиши.

ПАРАТИФ [пара.. + ва юн. typhos – онгнинг хидалашиши, эснинг пасайиши] тиб. Ич терлама касаллигига ўхшаш, турли бактериялар таъсирида келиб чиқадиган оғир юқумли касаллик.

ПАРАФИН [нем. Paraffin < лот. ragum – оз, сал + affinis – яқин, ўхшаш; кўпчилик реактивларга нейтраллиги сабабли шундай аталган] Нефтдан олинадиган, қаттиқ углеводородлар аралашмасидан иборат оқиш, базъан сарғиш мумсимон модда. *Парафин билан даволаш.* *Парафин шам.* — Сундий союқ парафин синтетик бўёқлар тайёрлашда иш беради, резина саноатида ҳам ишламилади. «Фан ва турмуш».

ПАРАШЮТ [фр. parachute < рагет – олдини олмоқ, ҳимояланмоқ + chute – тушиш, йиқилиш] Учиш аппаратларидан сакраш ва юк тушириш учун белгиланган, ҳақода соябонсимон очилиб кетадиган, пишиқ тўқимадан ясалган мослама. *Парашиут билан сакрамоқ.* *Парашиутда тушмоқ.* *Парашиутда озиқ-овқат ташламоқ.* — Шу кунгача *парашиут билан йигирма икки марта сакради.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПАРАШЮТИЗМ Учиш аппаратларидан парашютда сакраш санъати ва спорти, парашютдан фойдаланиш қоидалари ҳамда амалиёти.

ПАРАШЮТЧИ Парашиут билан учиш аппаратларидан сакрайдиган, парашют спорти билан шуғулланадиган киши. *Парашиутчилар спорти.* — [Алижон] *Парашиутчилар секцияси ташкил қилингандан бери эртаю кеч аэрофромда, ёшларни самолётдан сакратгани-сакратган.* Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ПАРАШЮТЧИЛИК айн. парашютизм.

ПАРВАРДА [ф. پروردە – керагида фойдаланиш учун тайёрланган; маринадланган] Олий нав бүгдий уни, ўсимлик ёги ва қиёмдан тайёрланадиган маҳаллий шириналлик. Зүхра күнмасдан, дастурхонга ликопчада пашмак, парварда, новвот олиб қўйди. С. Зуннунова, Олов. Баширжон газетани очиб, парварда, шоколад, шўрданак ва қора майиз аралаштирилган қурама шириналлардан битта парвардани олиб, оғзига солди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПАРВАРДИГОР [ф. پروردگار — яратувчи, ҳаллоқ; ризқ берувчи; худо] дин. Борлиқни яратувчи; оллоҳ, худо. *Парвардигори олам. — Axır, aýbısız bir parvardıgor, dейдилар. Сизнинг ҳам ишингиз тушиб қолар.* С. Зуннунова, Олов. Эй парвардигор, мен сендан фойдасиз илм, қабулсиз амал, ижобатсиз дуодан паноҳ тилайман. «Фан ва турмуш». Муштипарман, мен ийглайман зор-зор, Бандам, десин яратган парвардигор. «Нурали».

ПАРВАРИШ [ф. پرورش – боқиши, единициш; озиқлантириши; тарбия] 1 Асраш, ўсттириш, вояяга етказиши учун қилинадиган ҳаракат. *Fұза парвариши. Дарахтдан мева оламан десанғ, ниҳолни парвариши құл. Мақол. Сиғатли парвариши – ерга оройиши. «Қанотли сүзлар».*

2 Тарбиялаш, вояга етказиш, боқишиң калыпташылышынан, би мақсадда қилинадиган ҳаракат; қаров, бокұв, тарбия. Қақалоқ эса она ҳидига, үннинг парваришига, күкрап сүтига муҳтож әди. Газетадан. Кампирнинг гаплари менга күлгилі тулюлса ҳам, ҳурмат юзасидан ҳамда бола-га яхши парвариши қилиши зарурлуги важиқидан бир нима демасдан, үнга тасалло берар әдім. Ф. Фулом, Ёдгор.

ПАРВАРИШЛАМОҚ Парвариш қыл-
моқ, қарамоқ; боқмоқ, тарбиялаб ўстир-
моқ, ундиришмоқ, вояга етказмоқ, оёққа қўй-
моқ. **Богни парваришламоқ.** **Беморни парва-**
ришламоқ. — **Бу камбағал бобо мардикор**
ишилаб, болаларини ўқитиб, парваришлаб
юрар экан. М. Маҳмудов, Булбулигё. Ўз-
йиидай бўлиб қолган бу хонадондан оёғи
узилмаётган Мели, Энани худди энди атак-
чекат қила бошлаган гўдакдаи парваришлар-
ди. «Ёшлиқ».

ПАРВАРИШСИЗ Парвариши йўқ, қаровсиз. *Парваришиш дараҳам. Инак қурти бир кун ҳам парваришиш қолмасин.* — Французлар дунёда хунук аёллар йўқ, фақат ўзи-

га оро бермаган, парваришиңиз аёлларгина бор, деб ҳисоблашади. «Саодат».

ПАРВИН [φ. پاروین – Савр юлдузлар туркуми] (П – *ката*) *астр.* Савр юлдузлар түркүмидаги етти юлдуз.

ПАРВО [ф. پارو] – ғамхўрлик; парвариш (тарбия) қилиш; ҳимоя (қилиш) Кимса ёки нарсага бўлган дикқат-эътибор, қизиқиш, назар-писанд, назарга олиш. [Ойхон:] Мен сени суйдим, ўзгасига не парвойим бўлгай! Ҳамза, Майсаранинг иши.

Парво қилмоқ ёки парвойига келтиримоқ Диққат-эътибор бермоқ, диққат-эътибор билан қарамоқ, назар-писанд қилмоқ. **Анвар бўлса ундан тескари бурилиб кетадиган бўлиб қолди.** Аммо Алимардон парво ҳам қилмасди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. **Шу масалада бошингизни тошга уриб гапи-ринг – парвойига келтирмайди.** Ойдин, Иккни кўзи шунда. **Парвойи фалак (ёки палак) қ. фалак.** *Овқат еб, каравотга чўзилган Кудратжон парвойи фалак, хиршлаб ухлаб қолди.* Мирмуҳсин, Умид. У эса парвойи палак – қуёш ботишини кутиб, уйида ўтириди. Т. Малик, Шайтанат.

ПАРВОЗ [ф. بۇز – учиш, учиб бориши]
1 Осмонга күтарилиш, учиш. *Күшларнинг парвози, елларнинг нози, Бахмал водийларда, қирларда баҳор.. «Саодат». Бошларидан учар оқ түш қадирғоч, Парвоз қиласмиди, бұл-маса канот? Шукорудло.*

Парвоздың құлмоқ (ёки **этмоқ**) күчма Ёйил-
моқ, тарқамоқ, тараалмоқ. Яңғы орзу, яңғы
умидлар қанот ёзіб парвоздың құларды. Н. Са-
фаров, Оловли излар. **Ёңғоззор бөг** устида
хар саҳар унинг яңғроқ, дилбар овози парвозды
этар, у құшиқ бошлаганида, табиатынғың ўзи
хам тан беріб, қулоқ солғандаій бұларды.. Ў.
Хошимов, Қалбиннега қулоқ сол.

ПАРВОНА I [ф. پروانه – тунги капалак] 1 Шулья ёки чироқ атрофида айланувчи тун капалаги. Токчадаги бешинчи чироқ пириллаб ёнар, унинг атрофида катта бир парвона на айланар эди. А. Қаҳхор, Анор. Дилшод кечқурун чироқ атрофини ўраб оладиган парвоналарга ҳам ҳайрон бўлиб боқарди. С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.

2 күчма Мехрибонлик, мөхр-муҳаббат, парвариш каби муносабатлар мажмуи. Сени деб жанг қиласар ғигитларимиз, Сени деб парвона аёллар бунда. Уйғун, Тонг қүшиғи. Күн кечә эмасми, хислатинг санаб, Шебр

ёзib юрардим, сенга парвона. А. Орипов, Юртим шамоли.

Парвона (ёки гирдикапалак) бўлмоқ Мехрибонлик ёки хушомадгўйлик билан атрофида айланмоқ. Ҳамза анча юмшади, уйга томон ийл олишди. Зулфизар эрининг атрофида парвона бўлиб, тагига кўрпача ташлаб, ёнбошига ёстиқ қўйди. К. Яшин, Ҳамза. Бугун атрофида парвона бўлаётган қадрдан жигарларига айтгулик бирон гапи ийўқми? С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАРВОНА II [ф. پروانه – шоҳ фармони, буйруғи] *тар.* Амир, хон фармони, ёрлиғи.

ПАРВОНАЧИ *тар.* Ҳонликлар даврида: ҳукмдор фармони ва буйруқларини битувчи котиб; олий даражадаги сарой мансабдорларидан бири. Шунинг билан Азиз парвоначининг истиқболига лозим ва вожиб бўлган барча тартиб ва тантанага ҳозирланган бўлинди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. У [соқчи] қорабайир отини Минор ортидаги карвонсаройда қолдириб, тор кўча билан Абдулқаюм парвоначининг ҳовлисига ийл олди. Ш. Ҳолмирзаев, Қил кўприк.

ПАРВОСИЗ айн. *бепарво.* Парвосиз одам. ■ Алимардон унинг қўлини парвосизига қисаркан, яна кинояли бир хаёл кўнглига шарпа солиб ўтди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Султонали қўргон остидаги ишгитларга кўз қирини ташлаб, уларни ўзидан парвосиз топди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

Парвосиз қарамоқ Диққат-эътибор, аҳамият бермай, бепарволик, аҳамиятсизлик билан қарамоқ. Онахон бу гапга парвосиз қаради, қайтага чехраси очилди. А. Мухтор, Ота-сингиллар.

ПАРВОСИЗЛИК айн. *бепарволик.* Ишга парвосизлик ҳам эви билан-да.

ПАРГАР, *паргор* [ф. پرگار – циркуль; доира, тўғарак] 1 эск. айн. *циркуль.* Унинг [мемориниг] чизғичу паргар ва бошқа асбоблари кўн ўйлардан бўён тутилар, аммо қамиши қалам чидамас, тез-тез бозордан ўн-ўн бешталаф олиб келиб қўйиларди. Мирмуҳсин, Меъмор. Қўлингга паргор олиб, доира чиз-да, уни тўртга бўл. М. Осим, Карвон йўллари.

2 кўчма Атрофида айланувчи, айланга ҳосил қилувчи. *Паргор* бўлуб гавҳари дарёи муҳаббат, Бир нуқтага жон гавҳарини боғлаганинг хўб. Машраб, Девон. Қанча ҳатлардан муаммо битта чанбардир бу ийл,

Худди паргар айланурсан муттасил кетмак билан. Ф. Гулом.

ПАРГАРИ Паргар ёрдамида нақш яратиш усули ҳамда шу усулда яратилган нақш.

ПАРДА I [ф. پردا – дарпарда, эшик ёки дераза пардаси; ёпинчиқ; товуш, оҳанг, нота] 1 Ҳонани қуёш нури, шамол ва ҳоказолардан тўсиш ёки безак учун дераза, эшик ва ш.к. га тутиладиган газлама, мато. Эшик пардаси. Духоба парда. Чий парда. Чимилдиқ пардаси. Парда тутмоқ. Пардан очмоқ. ■ Анвармурод кенг деразаларнинг шоҳи пардаларини кўттарди. Ойбек, Нур қидириб. Ҳодимларга ҳоналарни беруҳсат тарқ этиши, эшик ва деразаларни очиш ман этилди. Деразаларга қалин парда ва қора қоғозлар тутилди. «Ёшлиқ». Чимилдиқ пардаси туширилиб, иккови ёлғиз қолгач, қиз унинг пинжига сурлади. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 кўчма Борлиқни кўздан беркитиб, тўйсиб турган нарса, мас. қоронғилик, туман, булат, кўз ёши. Чимён тогининг чўққилари парда орасида тургандек, хирагина туман ичра кўзга ташланади. Мирмуҳсин, Үмид. Ана, кўкка туташган чўққиларни палаҳсан-палаҳса булатлар қоплаб, бутун олам кулранг пардага ўралгандай бўлди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. -Уятсиз! – У кўз ўнгини тўсгани ёш пардасидан ҳеч нимани қўрлмай, тусмоллаб, стол ёнига борди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

3 с.т. Экран, кино экрани.

4 анат. Организмда айрим аъзоларни қоплаб, ўраб ёки бир-биридан ажратиб турдиган юпқа тўқима. Ўтка пардаси. Ўрдакнинг панжасидаги сузиш пардаси. Юрак пардалари. Қулоқ пардаси. ■ Ёшига йигит барвақт оламдан ўтди. Ичкилик туфайли унинг ўтка пардаларини зардоб ўраб, сил хасталигига дучор этди. Газетадан.

5 Саҳна асарининг ёхуд фильмнинг мустақил воқеилидан иборат тутал бир қисми. Пъесанинг учинчи парда олтинчи кўрининиши. «Шоҳи сўзана» пъесаси тўрт пардадан иборат. ■ Драманинг биринчи пардаси бошланди. С. Аҳмад, Сайланма.

6 Театрда томоша бошлангунга қадар саҳнага илингган мато. У саҳна чеккасига суруб қўйилган парда олдига боргандада, концерт қизиб кетган эди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Парда очилгандан то томоша

түгагунча зал кулгидан ларзага түшди. С. Ахмад, Юлдуз.

7 күчма Бирор ҳолатни яшириш воситаси, түсіб турувчи ниқоб. Дин илм-фан қозига парда тортмайды. «Қанотли сұзлар». Нұсратбекнің қозларидаги шүнча үшлар ниқоб бўлиб келган зиёлінамо юмшоқлик пардаси юртшилиб, жағ пайлари, ёноқлари қизарип бўртди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. ..баъзан кимгадир яхши кўриниш илинжисда вижданнинг кўзини нағс пардаси билан пана қиласди. «Ёшлик». Яна бир нарсанни айтиб қўяй: эр-хотин ўртасида парда бўлиши шарт. «Ёшлик».

8 айн. товуш пайчалари. қ. пайча. Мен сени күйламоқ истайман. Аммо шундай күйласамки, йиртшилб кетса овоз пардаларым. А. Орипов. Йиллар армони.

9 Парда (эркаклар исми).

ПАРДА II мус. 1 Торли чолгу асбоблари
дастасини бўғинларга ажратувчи тўсиқлар.
Ўткинчи бир мусоғир *Тор* қоронғу ҳужкрада.
Ўқирди янги достон, Ўйнаб қўли пардада.
Файратий. Шодлик куйчисисан, баҳт булаву-
лисан, Айни авж пардада жаранглар созинг.
Ўйғун.

2 Шарқ мусиқа назариясида: муайян баландлықдаги товуш. *У ұамма вакт бошқа құшиқларға қарағанда бир-иккى парда баландда юради. С. Ахмад, Юлдуз. Тұрсуной құшиқлари, нағис овози қалбнинг интим ҳиссиятларига монанд, күй пардаларига үйғун. «Саодат».*

ПАРДАВОР кам құлл. Пардаланган, пардали; яширин, сирли. Қандайдыр ўзға мақсадлари борлығи ҳақида жуда тұманил, пардовор қилиб мінгіллади. Ойбек, Навоий.

ПАРДАЛАМОҚ 1 кам құлл. Парда билан тұсмоқ, парда тұтмоқ. *Деразани пардаламоқ.*

2 күчма Очык-ойдин ифодаламай, шама
ёки қочирим билан айтмоқ, ниқобламоқ.
Мен күкламда Сумбула билан бүлгән воқеа-
ни, бир оз пардалаб бүлса ҳам, сүзладим.
Ойдин, Икки күзи шунда.

ПАРДАЛИ І 1 Парда тутилган, парда билан түсилган, ажратилган. [Ҳамдамформа] Ҳовлиниң орқасига ўтиб, ёвонга қараб очи-ладиган оқ пардали бир деразани тирноги-нинг орқаси билан бир-икки чертди. С. Ай-ний, Куллар. Олимжон сартарош уста Ғани-нинг дока пардали деразасини чертди. Н. Ами-нов, Қажқаха.

2 Органик пардага эга бўлган, парда билан қопланган. *Ўрдакнинг пардали панжаси.*

З күчма Мустақил пардалардан, қисмлардан иборат бўлган. *Тўрт пардали саҳнаасари.* — Кунларнинг биринча Ҳуршид ўзининг «Эски одат қурбони» номли бир пардали пъесасини ўқиди. Ф. Жўраев, Обид Жалилов.

4 күмча Очиқ-ойдин ифодаланмай, шама, қочирим билан айтилган, яширинган, ниқобланган, ниқобли. *Пардали қилип гапирмок.* ■ *Бошим шишиган. Сенинг бу пардали гаплариндан ҳеч нарса тушунолма-ётурман.* С. Айний, Дохунда. [Хусайн Бойкаров] *Базы яқынларидан пардали шикоят қилиди.* Ойбек. Навоий.

ПАРДАЛИ II мус. Товуш ноталарини белгиловчи бүгүмларга эга бўлган, парда боғланган (торли чолғу асбоблари ҳақида). *Пардали чолғу асбоби.*

ПАРДАСИЗ I 1 Парда тутилмаган, пардаси йүк. *Пардасиз дераза.*

2 күмә Очиқ-оидин айтилган; ниқобланмаган, дағал, қүпоп. *Пардасиз гап.* *Пардасиз гапирмоқ.* — *Худо күттарсинг бу расм-русларини.* — *Хадянинг ғаши келди.* — *Олам-га пардасиз нигоҳ ташлашга ҳали ҳақинең ийүк.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ПАРДАСИЗ II мус. Пардаси йўқ, парда боғланмаган. *Пардасиз чолғу асбоби.*

ПАРДЕВОР [ф. پردیوار – пардай, қанот-
дай юпқа девор] шв. Бир қатор фишт терили-
ган ёки синчли юпқа девор. *Пардевор бишан*
ажратылған үй.

2 Бино устидаги түсінлар оралиғига қүйиладын ярим пахса лой.

ПАРДОЗ [ф. پارڈوز — безатувчи, оро бे-
рувчи; зебу зийнат, сайқал] 1 Амалий санъат
ва хунармандчиликда нарсалар сирттини
бүяш, силиқлаш ва б. Йүллар билан улар-
ни чиройли, күркам қилиш ва шундай иш-
ловнинг ўзи. *Пардози бузилмаган этик.*
Пардози яхши буюм. Тайёр маҳсулотларга
пардоз бермоқ. — *Хира саҳтиён маҳсулар*
пардоздан сўнг ялтирайди, «очилади». Ойбек,
Танланган асарлар. Эндиликда цех қуввати
ортди. Бир кунда 12 тоннага яқин мато бўя-
либ, пардоздан чиқариладиган бўлди. Газеталан-

лар, народын таңырашын бүлж. Газгалиан.

ни бир кунда кийиб, бир кунда ечарди. С. Аҳмад, Уфқ. - Нега бўлмасам мажлисга борганингда, ярим соат ойнага қараб пардоз қиласан? С. Аҳмад, Юлдуз. Хотиннинг ёши ўттиздан ошган бўлса-да, ута-элиги, пардоzi билан ёшроқ кўринар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАРДОЗ-АНДОЗ [пардоз + ф. ڈاد - отиш, улоқтириш; ёйиб, ёзиг қўйиш] Ҳаддан ортиқ пардоз, зеб-оро. *Пардоз-андоз қилмоқ.* ■ Улар қизлар/ олдида мен ҳеч нарса билмайдиган, дунёга факат зеб-зийнат, пардоз-андоз учун келган бир кимса бўлиб қолдим. С. Аҳмад, Севгингга содиқман.

ПАРДОЗВОЗЛИК Бўлар-бўлмас пардозлайвериш, қайта ишлаш; ортиқча пардозга берилганлик. Биз, адабиётчилар, тарих фактларини ҳам пардозлаб кўрсатишга уринамиз. Ана шундай пардозвозлик орқасида Ҳамзанинг бир қанча асарларини китобхондан яшириб келамиз. Ш. Ризаев, Жадид драмаси.

ПАРДОЗЛАМОҚ 1 Пардоз бермоқ, силлиқлаб, бўяб, чиройли, жилоли қилмоқ. [Унсан] Ичкари уйда ўтириб, маҳсиларга шон қоқади, шон туширади, пардозлайди: қора гул, лок суркайди. Ойбек, Танланган асарлар. Пардозлашилари охирлаб қолган мазкур биноларнинг лойиҳаси чет элдан олиб келингани ўйқ. Газетадан.

2 кўчма Пардоз қилмоқ, ўзига зеб-оро бермоқ. Соchlарини ювдириб, гул суви билан пардозлаб.. кўйлак кийдирди. Ойбек, Навоий. Қиз-жувонлар ўзларини ҳафсала билан, бир-бираидан ўтишига пардозлалилар. Т. Ашуров, Оқ от.

3 кўчма Ишлов бериб мукаммаллаштиримоқ, бадиий қийматини оширмоқ, силлиқламоқ. Ҳалқ ижодчилари.. куйланиб келган асарларга ўзгариш ва янгиликлар киритганлар, уларни пардозлаганлар. «Ватан адабиёти».

ПАРДОЗЛОВЧИ айн. пардозчи 1. Бир ойда ўнта ўт пардозловчиларга топшириди. Газетадан.

ПАРДОЗСИЗ айн. бенардоз. Ҳаёт, бир кун илгари қўйған ўсма қошларида сал-пал билиниб тургани бўлмаса, одатдагича, пардозсиз эди. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

ПАРДОЗХОНА [пардоз + хона] Пардоз қилинадиган хона. У пардозхонага кириб, ўзини яна бир марта кўзгуга солди-да, торини кўтариб, қайтиб чиқди. Ў. Ҳошимов, Қалбиннга қулоқ сол.

ПАРДОЗЧИ 1 сфт. от Нарсаларни силлиқлаб, бўяб, чиройли, жилоли, кўркам қилувчи, пардоз берувчи. *Пардозчи иши.* ■ *Пардозчилар станциянинг ичини сайдаллашида энг ноёб мармар ва керамика буюмларидан фойдаланяптилар.* Газетадан.

2 Пардозга берилган, пардоз қилиб юришни яхши кўрадиган. *Пардозчи хотин.* З айн. гриччи.

ПАРЕЗ [юн. paresis – бўшашиш, заифлашиш] тиб. Нерв системаси заарланиши оқибатида бирон-бир мускул ёки мускуллар гуруҳи эркин фаолиятининг заифлашуви; фалажнинг енгил тури.

ПАРЕМА, паремия [юн. ragotimia – масал, рамзли хикоя] ад. Маълум бир тилдаги авлоддан авлодга оғзаки шаклда кўчиб юрувчи, ихчам ва содда, қисқа ва мазмундор, мантиқий умумлашма сифатида пайдо бўлган тургун ибора; мақол, матал.

ПАРЕМИОЛОГИЯ [парема + юн. logos – билим, тушунча] 1 Паремаларни ўргана-диган фан соҳаси.

2 Муайян тилда мавжуд бўлган паремалар тизими.

ПАРЕСТИК Паррандалар патидан қилинган ёстиқ. Бошлаб кирган аёллардан бири остига юмиоқ кўрпача ёзиг, орқасига парестик қўйиб берди. Х. Тўхтабоев, Ширин қўвулар мамлакати.

ПАРИ [ф. چارى – гўзал аёл; яхшилик қилиувчи руҳ] 1 миф. Шарқ халқлари фольклорларида кенг тарқалган, жуда гўзал қиз қиёфасидаги, нурдан яратилган, кишиларни инс-жинслардан сақлайдиган афсонавий образ; гўзаллик рамзи. Қари билганини пари билмас. Мақол. ■ Букри домла Майнани жинми, парими деб ўйлади, шекили, турган жойидан силжимай, аллақандай дуони пи-чирлади. Ш. Тошматов, Эрк куши.

Илҳом париси поэт. Ижодкорга илҳом берувчи кимса ёки нарса. *Санъат париси айн. илҳом париси.* Мени сеҳрлайди атлас кийганлар. Санъат парисидай қўзғатиб ҳавас. Ўйғун, Тонг қўшиғи. Сув париси Сувда яшайдиган пари. Чироқ шувласида унинг узун-узун соchlари кўрпада судралиб, гёё сув парисини эслатарди. У. Исмоилов, Сайланма.

2 кўчма Жуда гўзал, хушрўй аёл, нозанин. - Сизни шу парига уйлантириб қўяйми? – деди Тожибой ва оғзини очиб, носни тилининг тагига ташлади. П. Турсун, Ўқитувчи.

Анвар.. ўйин-кулгини бир дақиқа қўйиб туролмаган парининг санъаткор шу вазиятига кулемсираган кўни анча қараб турди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ПАРИВАШ [ф. پریوشن – парига ўхшаш, фариштадек мулойим; сулув] кт. Парига ўхшаш, паридек жуда гўзал, хушрўй, нозанин. *Париваш аёл. — Еллар, согинганимни ул гулузора айтинг, Қоши қалам, париваш, кўзи хумора айтинг. Ўйғун, Тонг қўшиғи. Шиёндаги кенг-мўл майдон эса сочлари елкаларида селкиллаган йигитлар билан, париваш қизлар билан тўлиб кетди.* Н. Қиличев, Чигириқ. Азизбек бўлса жавоҳир қадалган тожслар, олтин таҳтлар, нозанин паривашлар, донгдор маҳрамлар ҳақидагина ўйлар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ПАРИЗОД [ф. پریزاد — паридан туғилган] 1 миф. Паридан туғилган. *Паризод десангиз ҳам ишонаман. Ойбек, Навоий.*

2 кўчма Париваш, гўзал, чиройли, паридек. *Қаердасан, паризод, бормисан, бормисан, Бахт сийлаган кимсага ёрмисан, ёрмисан.* А. Пўлкан, Изҳор. *Бу паризоднинг зиёли кўрнишили қизнинг ўша Ҳуббижамол эканига дафъатан ишонмадим.* Ш. Холмирзаев, Бодом қишида гуллади.

3 Паризод (хотин-қизлар исми).

ПАРИК [фр. perruque < ital. raggiessa – бошга қопланган ясама соч] Тутам-тутам сочлардан шакли ва рангини киши сочига ўхшатиб, бирор матога ёпишириб тайёрланган ясама соч. *Театр париклари. Парик киймоқ.* — Анвар.. парик кийиб, орқасига сумка осди-да, «юргилгар» деди. А. Мухтор, Туғилиш.

ПАРИЛЛАМОҚ 1 Тез қанот қоқиб, «парр» этган товуш чиқармоқ (парранда ҳақида). *Тоғ жилғаларининг яқинида, катта тошлар панасида [Элмурод] писиб ётиб, каклик пойлар ва жилғадан жилғага париллаб учган какликларга ўқ узар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Тез югуриб кетмоқ, елдек учмоқ, гирилламоқ. *Сувсиз чўлда Fиркўк от бораётир париллаб.* «Равшан».

3 Қаттиқ овоз чиқармоқ. *Париллаган товушдан англадим, отим чопиб келаётганга ўхшайди.* «Фольклор». *Пиллапоя олдидағи табуреткада оппоқ самовар париллаб қайнаб турибди.* С. Аҳмад, Оқ сут ва оппоқ нур.

ПАРИПАЙКАР [ф. پریپاکر – пари қоматли; соҳибжамол] Парига ўхшаш, паридек, фоят гўзал, нозанин, париваш. *Бой Жамлаги: Мен сендай бир парипайкарни ўша гадо Ғоғирга бериб, қараб ўтирмаиман!* Гапнинг пўскалласи шу! Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ПАРИРУХСОР [ф. پریرخسار – юзи, рухкори парига ўхшаш] айн. **парирӯй**. Тушимда бир паририхсор қиз Ечиб олди қулоқдан сирғам. «Саодат». *Жамшид останада паририхсорни кўриб, андак довдиради.* Т. Малик, Шайтанат.

ПАРИРӯЙ [ф. پریروی – пари юзли; зебо, хушрўй] Паричехра, париваш, гўзал, нозанин. *Бир-бirimiz билсак ҳам зиддан, Келмагандик лекин рӯбарӯ.* Миннатдорман бугун ўзимдан Учратгандун сени, парирӯ. Б. Бойқобилов, Мени кутинг, ўлдузлар. *Мубтадоман парирӯга, ул кўзлари оҳуга.* Я. Матматхонов.

ПАРИТЎП Ўзбек ҳалқи таркибидағи уруғлардан бирининг номи. *Қишлоқ одамлари олчин, тоғчи, паритӯп, қавчин, гўрков, юз.. дея атамлии уруғ-аймоқларга бўлинниб олишади.* Т. Мурод, От кишинаган оқшом.

ПАРИХОН [пари + ф. خوان – ўқувчи] этн. Пари, жин каби гайритабиий кучлар ёрдамида беморларни касалликлардан ҳалос қилувчи; дуоҳон, азайимхон, фолбин. «Ўғри қариса – сўғи, гар қариса – парихон бўлади», деб бекорга айтшимаган-да. Ф. Ғулом, Шум бола.

ПАРИЧЕХРА [ф. پریچهرا – пари юзли; жуда хушрўй] Жамоли парига ўхшаш, фоят гўзал; париваш, парирӯ, нозанин. *Паричехра қиз.* — *Сизлардек паричехралар шундай ёмон тиканларнинг панжасига тушмаса, бизга бундай базмларни гўрда насиб қиласмиди?* Ҳамза, Паранжи сирлари. *Қиз руҳида ташвиши сояси, Ўланаиди ул паричехра, Балки, шеврдириб бу қиз дояси?* М. Қўшмоқов, Али Қамбар.

ПАРИШОН [ф. پریشان – сочилган, тўкилган; тартибсиз; хаёли қочган, хафа; уялиб қолган; безовталаңган] 1 Ҳар томонга сочилган, тўзғиган, тартибсиз. *Кумушнинг кўзи юмуқ, сочлари юзи устида паришон ҳолатда эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.. *Ёнимда Раъно ётибди.* Сочлари паришон ёйилган, гира-шира тонг нурида оппоқ юзи янаям тиниқроқ қўринади. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

2 кўчма Бир ерга тўпланмаган, бўлинган, сочилган, тарқоқ (фикр-хаёл, диққат-эътибор ҳақида). *Вали ака.. ўғланинг гўзалар ичидан паришон турғанлигини кўриб, уни ёнига чақирди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. Ҳа, Шавкатбек, Эйнштейнга ўҳшаб паришонроқ кўринасиз. С. Сиёев, Ёруғлик.

Ҳаёли паришон ёки паришон хаёл Ҳаёли тарқоқ, фикри-хаёли жойида эмас, бўлинган, сочилган. Аммо шоурнинг ҳаёли паришон, кўнгли алаға эди. М. Осим, Карвон йўлларида. *Карвон Андижон музофотини ортда қолдириб, Аравонга етганда дам олишиди.* Аҳмадбек ҳожи Учкўпrikда илк бор пешин намозини безовталаниб, ҳаёли паришон ахволда ўқиди. «Ёшлик».

ПАРИШОНЛАНМОҚ Паришон бўлмоқ, фикри-хаёли тарқоқ ҳолатда бўлмоқ. Аброр асабийлашиб, паришонланниб кийинди. Улар кўчага чиқиб, уй олдидаги узун ўзлакда поини пиёда одимлаша бошлиши. О. Мухторов, Эгилган бош. *-Шуларнинг орасида бўлиши керак эди!* – паришонланди Тожи Исмоил. О. Мухтор, Аёллар мамлакати ва салтанати.

ПАРИШОНЛИК Фикри-хаёли бир жойда бўлмаслик, бир ерга тўпланмаслик, ҳаёли бўлинганлик, тарқоқлик. *Толибжон энди анча ўзига келган, паришонлиги ҳам тарқаган эди.* У Мирвалининг болалик йилларини энди аниқ кўз олдига келтира бошлади. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАРИШОНХОТИР [паришон + а. خاطر – ўй, ҳаёл; ақл, фаҳм] Ҳаёли тарқоқ, фикри, диққат-эътибори бўлинган. *Сал ўтмай хотин кирди, ҳақиқатан ҳам унинг кўзи қизариб, паришонхотир ҳолда эди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар. *Башарти, бу ҳол сурункасига давом этадиган бўлса, ўқувчи қўрс ва паришонхотир бўлиб қолиши эҳтимол.* «Фан ва турмуш».

ПАРИШОНХОТИРЛИК Диққатнинг бекарорлиги, бошқа нарсаларга чалгишидан иборат руҳий ҳолат. Ўз кучингизга, имкониятларингизга ишонишга интилинг. *Паришонхотирлик, ҳаёлот тарқоқлигидан қутилишга интилинг.* Газетадан.

ПАРИШОНҲОЛ [паришон + а. حا – ахвол, ҳолат; вазият] Нима қилишни билмай, ўйланиб туриш ҳолати. *Ҳалқ тарқаб кетмаган, кўплар чинор остида паришонҳол эди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк.

ПАРИШТА с.т. айн. **фаришта**. Омин, деса париштаю малойик, Яратган раҳмондан мақсад тилайик. «Маликаи айёр». Беш вақт намозни кандо қўлма! Бўлмаса, ўйингдан паришталар қочади. Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ПАРК [ингл. park < лот. parvus – иҳота қилинган, ўраб олинган жой] 1 Гулзор, дарахтзор ва хиёбонлари бўлган, дам олиш, кўнгил очиш учун мослаштирилган катта боғ. *Парк оқшомда ясан-тусан одамлар, рангбаранг чироқлар, хилма-хил ажойиботлар билан тўлиб, жуда катта кўринар экан.* П. Қодиров, Уч илдиз.

2 Транспорт воситалари (трамвай, автобус, такси кабилар) турадиган ва уларга техник хизмат кўрсатиладиган жой. *Троллейбус парки.* — Элмурод Мухаррам билан хайрлашиб, Ҳадрага келганда, трамвайлар паркка кириб кетмоқда эди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

3 Ҳалқ ҳўжалиги, саноат тармоғи, корхона ва ш.к. га қарашли транспорт ёки ишлаб чиқариш воситалари мажмуси. *Тракторлар ва қишлоқ ҳўжалик машиналари парки.* — Отаси – трактор парки қоровули. *Илгари дурустгина машина ҳайдаб юрганди.* «Ёшлик».

4 ҳарб. Ҳарбий машиналар ва б. техника воситалари сақланадиган, таъмирланадиган худуд; шунингдек, ҳарбий мол-мулк сақланадиган стационар (кўчмас) ёки кўчма омбор. *Артиллерия парки. Паркда, полигонда ва бўлинмада ички тартибни ташкил этиши.*

ПАРКАНД(А) [ф. پرکنڈ] **Пароканда** с. нинг қисқарган шакли. *У асло кўжинингга ўқ каби ботмас, Танинг зирқиратиб, бурнинг қонатмас. Умринг йўлларига бўлмаган у банд Ё кўнгил шишиасин этмагай парканд.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПАРКЕТ [фр. parquet < лот. parvus – девор, тўсиқ, иҳота] 1 Туаржой ва жамоат бинолари полларига қопланадиган, қаттиқ ёғочдан тайёрланадиган юпқа тахтача. Дуб паркет. *Полга паркет термоқ.* — Палаталарнинг поли паркет ёки оддий тахтадан ясалиб, устига линолеум солинган бўлиши яхшироқдир. Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

2 Шундай тахтачалардан ётқизилган пол. Ялтираган паркет полга ташлаб қўйилган қип-қизил гилам устида оёқлари ўйлбарс

панжасига ўхшаган ёзув столи турарди. «Шарқ юлдзу».

ПАРЛАМЕНТ [фр. parlement – расмий сўзлашиб жойи < parler – гапирмоқ, сўзламоқ] Демократик мамлакатларда бутунлай ёки асосан сайлов асосида тузиладиган олий вакиллик ва қонунчилик органи. *Мустақил Ўзбекистоннинг парламенти – Олий Мажлис. Парламент сайлови.* ■ *Парламент бу тақлифларни инобатга олиб, қонун лойиҳасини биринчи ўқишида маъқуллади.* Газетадан. *Мамлакатимизда ҳокимиятларнинг бўлиниши тўғрисидаги принцип парламент қабул қилган бир қатор қонунларда янада ривожлантирилди. «Ҳаёт ва қонун».*

ПАРЛАМЕНТАР Парламентаризмга асосланган, парламентаризмга алоқадор. *Парламентар республика. Парламентар тузум.*

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ сиёс. Конституцияга мувофиқ, давлат органлари тизимидағи раҳбарлик роли парламентта тааллуқли бўлган давлат ҳокимияти тузуми. *Дастурда парламентаризм, жамиятни демократлаштириш, инсон ҳуқуқлари, соғлом турмуш тарзи тушунчаларини тарғиб қилиш билан боғлиқ масалалар асосий ўрин тутади.* Газетадан. *Парламентаризм гояси биринчи минг йиллик бўсағасида Римда, кейинчалик Англия ва Испанияда ҳалқ мажлислари шаклида юзага келган.* Газетадан.

ПАРЛАМЕНТАРИЙ [нем. Parlamentarier] Парламент аъзоси, парламент депутати. *Хорижлик парламентарийларга ватанимиз ҳақида маълумот бердик.* Газетадан.

ПАРЛАМЕНТЕР [фр. parlementaire < parler – сўзламоқ, гапирмоқ] Ўзаро урушаётган томонлардан бирининг бошқа (душман) томон билан музокара олиб бориши учун юборган вакили; элчи.

ПАРЛАМЕНТЧИЛИК Парламентга асосланганлик, парламентаризм. *Маълумки, демократик жамиятда ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг энг муҳим соҳаларидан бири парламентчилик иши ҳисобланади.* Газетадан. *Ушбу вазифаларни уddyлаш учун, ростини айтсанам, ўқиш, изланиш, парламентчилик сир-асрорларини ўрганиш ва тажриба ортиши лозим.* Газетадан.

ПАРЛАМОҚ Жуфт-жуфт қилмоқ, жуфтламоқ.

ПАРЛАНМОҚ I Парламоқ фл. мажҳ. н.

ПАРЛАНМОҚ II с.т. Буғланмоқ, бугға айланмоқ. *Ғўза сугорилгандан кейин сувнинг 20–35 фоизи ер бетидан парланиб кетади.*

■ *Тамара дeraзадан ташқарига тикилганча, белига тушиб турган тилларанг сочларини тўзгитиб, тартибга солди; қуёш нурида парланаётган шудринг каби, гўё айбу гуноҳдан ўзини маъсум ҳис эта бошлади. «Ёшлик».*

ПАРМА [ф. پرمه – таҳта, ёғочни тешувчи асбоб] 1 Айланма ҳаракат қилиб, тиги билан нарсаларни тешадиган асбоб. *Кичкина парма. Парма тифи.* ■ *У [Икромхўжас] йўғонлиги билакдай ва узунлиги бир олчин сада ёғочнинг ичини парма билан тешиб, «тўлпонча» ясади.* С. Айний, Эсдаликлар.

2 с.т. Бурғи. Газободда газнинг киндиги қаердалигини аниқлаб олгач, бирданига уч жойга парма вишкаси тиклади. И. Раҳим, Тақдир.

ПАРМАКАШ [ф. پرمه‌کش – пармаловчи] Парма ёки бурғи билан ер қазувчи уста, ишчи. *Тажрибали пармакаш эди, лекин фалокат босиб, қўли ишлаб турган дизелга кирди-ю, вентилятор парраклари икки бар-могини узуб кетди.* Газетадан.

ПАРМАЛАМОҚ 1 Парма билан тешмоқ. *Ҳайдар унинг [Умаралининг] қаршилигига қарамай, ўрта уйнинг деворини пармалай бошлади.* И. Раҳим, Ихлос.

2 с.т. Бурғи билан кавламоқ, бурғиламоқ. *Нефть ва газ қудуқларини пармаламоқ.*

3 кўчма Қаттиқ банд қилмоқ, қийнамоқ, азоб бермоқ (ўй-хаёл, гап-сўз ҳақида). *Шу фикр амакининг миясини яшин тезлигida пармалаб ўтди.* Ҳ. Гулом, Замин юлдзлари. *Камол чиқмаса-я, деган ўй миясини пармалай бошлади.* «Саодат».

ПАРМАЛАШ Металл ва ёғоч буюмларга тешик очиш, чуқурроқ ўйиш. *Пармалаш ишлари.*

ПАРМАЛИ 1 Пармаси бор, парма ўрнатилтган.

2 кўчма Ўйали, кесатик. *Ўзингиз шунақасиз, эшикдан кирмай, тешикдан танқид қиласиз.* Пармали гаплар сизда ҳам кўпми? «Асқия».

ПАРМАЛОВЧИ от Пармалаш билан шугулланувчи киши. *Геологлар, қурувчилар, пармаловчилар ва денгизчиларнинг икки йилдан ортиқроқ вақт мобайнида Каспийни тинимсиз штурм қилиш-қидиришлари ор-*

қасида бу олий мақсад юзага чиқди. Н. Сафаров, Оловли излар. Ўша ишчи хоҳ пармаловчи, хоҳ гишт төрөвчи, хоҳ сувоқчи ёки бўёқчи бўлсин, менинг назаримда, ўз юртнинг гуллаши, гуркираши учун қўлидан келган ишни сидқидилдан бажарди. Газетадан.

ПАРМАНЧАК шв. Маймунжон. Бунда [лагерда] икки юздан ортиқ бола дам олади. Бири чўмилиб шамолласа, бошқаси, парманчак төраман, деб оёқ-қўйни тимдалатиб келади. С. Аҳмад, Сайланма.

ПАРМУДА Гўштли қўшалоқ сомса. Пармуданинг таърифин Айтаберсам, деманг лоф. С. Абдулла. Ундан кейин ошпаз ўигит мудирликка келди. Аммо пармуда сомсага уста эди. Мен жилд очиб бериб турардим, у тугиб ташлайверарди. С. Аҳмад, Сайланма.

ПАРНИЁН [ф. پرنیان – ипак, шойи] шв. Юпқа ипак кийим. Ўрнидан туриб, эгнига парниёнини ташлади. Э. Самандар, Тангри кудуғи.

ПАРНИК [р. пар – «буғ, иссиқлик» с. дан] Эртапишар сабзавот, резавор экин ва гул экиб ўстириш учун қурилган, ойнаванд ёки шаффоғ плёнка билан ёпилган жой, хона. *Парник ва теплицаларда кўчатлар етишиши*. ■ Парникда битган бодринг, помидорлар тақсимчада гулдек очилиб турди. «Шарқ юлдузи».

ПАРОВОЗ [р. пар – буғ + воз(ить) – элтмоқ] Темир йўл поездларини тортиш учун белгиланган, буғ двигатели билан ҳаракатга келадиган машина, буғ двигателли локомотив. *Паровоз буғ чиқариб, чўзиқ гудок берди-да, катта қизил составни судраб кетди*. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПАРОВОЗСОЗЛИК Паровоз ва унинг қисмларини ишлаб чиқариш; транспорт машинасозлигининг паровоз ишлаб чиқарадиган тармоги.

ПАРОВОЗЧИ Паровоз ҳайдовчи киши, машинист.

ПАРОДИЯ [юн. parodia – зид, тескари кўшиқ] Адабиёт ва баъзан мусиқада, тасвирий санъатда: бирор асарга тақлидан яратилган, унинг заиф томонларига ҳажвий, киноявий ёндашилган асар; сатирик ўшшатма. *Юсуф ака қаламкаш дўстлари Э. Воҳидов, А. Эшоновлар билан бир сафда туриб, адабиётимизда пародия жанрининг юксалишига ҳам муносиб ҳисса қўшиди*. «Шарқ юлдузи».

ПАРОДОНТОЗ [пара.. + юн. odontos – тиш] Тишларни ўраб турувчи тўқималарнинг сурункали яллигланиши. *Оғиз бўшлигида кўй учрайдиган иккинчи бир касаллик пародонтоздир*. «Фан ва турмуш».

ПАРОКАНДА [ф. پر اگندہ – тўкиб, сочиб, тарқатиб юборилган; хафа, ғамгин, маъюс; ташвишли] кт. 1 Турли томонга, дуч келган ёққа тарқаган, тўзган, тарқоқ, тартибсиз. *У даҳшатли қуюндан ярим-ёрти саломат қолган пароканда қаровонни тартибга солди*. Ойбек, Қуёш қораймас. 2 кўчма 2 кўчма Тарқоқ, жамланмаган, тартибсиз, бир жойга тўпламаган. Қандайдир бир куч пароканда бўлган хаёлларини яна бир жойга тўплади. Мирмуҳсин, Умид. Вужуди пароканда бўлиб юрганда Ҳиротга Маматшариф келди. «Шарқ юлдузи». Энг муҳими, сайловлар ҳалқимизни пароканда ва бирбира га қарши қилишга эмас, балки элу юрт манфаати йўлида янада бирлаштиришга хизмат қилиши зарур. Газетадан.

ПАРОКАНДАЛИК Тарқоқлик, тартибсизлик. *Шу-шу Бўри полвон Момоқизни ўйлагандан, кўнглиниг туб-тубида бир парокандалик уйгонадиган бўлди*. Т. Мурод, Қўшик. Қўшиндаги парокандалик Жалолиддинни ҳам, унинг яқин дўсти Темур Маликни ҳам ҳалокатга олиб келди. Газетадан. Миллий аддат, ишончсизлик, парокандалик инсоният бошига нақадар мудҳиши кулфатларни солгандиги тарихдан маълум. Газетадан.

ПАРОЛЬ [фр. parole – гап, сўз] Ҳарбий хизматда ёки яширин ташкилотларда ўз кишиларини таниш учун айтиладиган ва олдиндан белгилаб қўйиладиган шартли маҳфий сўз. Ҳа, майли, тонг отсан, кўрармиз. Паролга жавоб беради, бермаса, ўзимни билгасликка олиб, алоқанинг бошқа ўйлани излайман. К. Яшин, Ҳамза.

ПАРОМ [р. паром – дарёдан, умуман сувли жойдан ўтиш мосламаси] Одамлар, транспорт воситалари, юкларни дарё ва кўллардан ўтказиш учун мўлжалланган маҳсус қурилма, сол. *Швеция билан Финляндия ўртасида қатнайдиган янги паром қурилиши бошлиб юборилди*. Газетадан.

ПАРОМЧИ Паромни бошқарувчи, паром ҳайдовчи киши. Чакмонини елкага ташлаб, қумғон тагига ўт қалаётган паромчи

чол от дупурини эшишиб, ўрнидан турди. С. Аҳмад, Қадрдан даалар.

ПАРОНИМЛАР [пара.. ва юн. опута – ном, исм] Талафузи, эшитилиши ва морфем таркиби ўхшаш, лексик маънолари бошқа-бошқа ёки қисман яқин бўлган сўзлар: *шараф-шароб, танбур-тамбур, афзал-абзал* каби.

ПАРОТИТ [пара.. + юн. отос – қулоқ + лот. itis – яллигланиши билдирувчи қўшимча] тиб. Қулоқ ости безининг яллигланиши билан ўтадиган юқумли касаллик, тепки.

ПАРОХОД [р. пар – буф + ход(ить) – юрмоқ] Буф двигателли кема. Дарё пароходи. — Каспий денгизида пароходлар қатнови баҳорга нисбатан кўпайди. Шуҳрат, Шинелли ийлар.

ПАРОХОДЧИЛИК Пароход транспорти ва унда ўйловчи ҳамда юқ ташиш билан шуғулланадиган муассасалар мажмуи. *Термиз давлат пароходчилиги*.

ПАР-ПАР 1 Парр с. такр. *Пар-пар* учар ҷумчуклар, Ҳам тинмайин чурқ-чурқлар. З. Диёр.

2 масв. с. Нурнинг, шуъланинг парпираши, жилваси ҳақида. *Матлуба нам киприклиари орасидан пар-пар ёниб турган кўзларини сузиб қаради*. О. Ёқубов, Бир фельтон қиссаси.

ПАРПАША [ф. پرپاشہ – пашшанинг қаноти (каби)] Дастроҳда тўқилган, нафис ўйлли юпқа ва пишиқ мато. Бир кийимлик парпаша. *Парпаша тўн*. — Бир нафасдан кейин нурсизгина парпаша паранжи ёпинган, ўрта бўй аёлнинг қўлидан етаклаб, тортқилаб кириб келди. С. Зуннунова, Олов.

ПАРПИ 1 бот. Таркибида бир турли алкалоид бўлган ўтсимон кўп ийллик ўсимлик.

2 Парпи (эркаклар исми).

ПАРПИРАМОК 1 Ёруғ нур таратиб ёнмоқ, нур сочиб турмоқ. *Ёритди ўлкани нур, парпирараб электрлар*. Ҳабибий. Ярим тун.. юлдузлар жимирлар кўкда. Чироқлар парпирараб вишкаларда ҳам. Ж. Жабборов.

2 айн. ҳилпирамоқ. *Парпираиди донг чиқарган байрогим, Асли маҳкам юксак суюнган тогим*. Ҳабибий.

3 кўчма Жилваланмоқ, жилва қилмоқ. *Ўн саккизу ўигирмада ёшлари, Парпираиди ўйнаб кўзу қошлари*. Ҳабибий. Муқаддам унинг қувонч тўла кўзлари парпирараб кетганини,

хўрсинганини сезди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПАРР тақл. с. Учаётган парранда қанотидан, айланаштган паррак ва ш.к. дан чиқадиган товуш. Чумчук парр этиди. — Кушлар парр этиб, осмонга кўтарилди. Ойбек, На-войй.

ПАРРА 1 с.т. айн. паррак. Чархимнинг паррасидан учди қушим, Қаландар чорбогига тушди қушим. «Халқ дурданалари». Ғақат уни биласанми, кимнинг қули? Паррасини айлантирган кимнинг тули? Ҷўлпон, Яна оддим созимни.

2 шв. Гул нақшини ташкил этувчи доирасимон шакллар.

ПАРРАК [ф. پرک – кичик пар, қанотча] 1 Сув ёки шамол кучи билан айланадиган куракли содда механизм. *Сув тегирмонининг парраги. Шамол тегирмонининг парраги. Тунука паррак*. — Улар конга тескари ёкдаги катта харсанг тошлар панасида шамол тегирмони парраклари вазмин айланаб турган қишлоқ томонга туша бошлидилар. Ҳ. Ғулом, Замин юлдузлари.

2 с.т. Ҳар хил машиналарнинг шу шаклдаги қисми. *Вентилятор парраги. Самолёт парраги*. — Даланинг у бошида парраги чарх уриб, комбайн ўрмаларди. С. Анорбоев, Оқсой. Бирнас ўтмай вертолётнинг қудратли мотори гуруллаб, устидаги катта парраклари айланба бошлиди. Н. Фозилов, Дийдор.

3 кўчма Юпқа қилиб тўғралган, кесилган, бўлакларга бўлинган бирор нарса. Бир бўлак гўшт ўн парракка бўлинди. — Отамурод нима учундир дастлабки тўрт парракни жонлироқ-жонлироқ қилиб кесди. М. Мансуров, Ёмби.

4 с.т. кўчма Телефоннинг рақамлар терилганда айланувчи чамбараги. *Кушларга қуриладиган ин шаклидаги ёғоч ўйчани бир ўзи тўлдириб ўтирган биққи қоровул Амазонни четроққа турғизиб қўйиб, телефон паррагини гилдиратишга тушди*. А. Обиджон, Аканг қарагай Гулмат.

Бурун парраги Бурун катакларининг иккни четидаги мускул. *Нафас олишида қийнлаётган бўлса керак, бурун парраклари учуб турарди*. Шуҳрат, Шинелли ийллар.

ПАРРАКЧА с.т. Парча, бўлак(ча); кичкина паррак. Муздек қор парракчалари отанинг боши устиди айланаб, ерга тушгиси

келмас, унинг бўйни ва кўксига, соқолига қўнарди. С. Нуров, Нарвон.

ПАРРАНДА [ф. پرندہ – учадиган нарсалар, қанотлилар; қуш] Қуш зоти, қушлар; қуш. *Ү паррандаси. Ов паррандаси.* — Мушукка қанот битса, ҳеч бир паррандани қўймас экан. П. Турсун, Ўқитувчи. *У шунчалик хуисурат, нозу иболи эканки, сойга юзини ювгани тушса, сой бир зум тўхтаб, уни томоша қилар, қора қош, саллона юришдан барча паррандага сабоқ берадиган какликлар ҳам зориқиб учиб келар экан.* «Ёшлик».

ПАРРАНДАБОЗ [ф. پرندہ باز – қуш ўйновчи, қуш ишқибози] Парранда тутиш, боқиши ва ўргатишга ишқибоз киши.

ПАРРАНДАБОҚАР с.т. айн. **паррандачи.**

ПАРРАНДАХОНА Товуқ, ўрдак, бедана ва ш.к. лар парвариш қилинадиган маҳсус бино, жой. *Гўшт учун боқиладиган жўжалар.. маҳсус паррандахоналарда ўстирилади.* «ЎзМЭ».

ПАРРАНДАЧИ Парранда боқиши ва уни кўпайтириш иши билан шуғулланувчи киши.

ПАРРАНДАЧИЛИК Қишлоқ хўжалигининг уй паррандаларини боқиши ва кўпайтириш билан шуғулланадиган тармоғи. *Паррандачилик фермаси. Паррандачилик курси.* — *Паррандачиликнинг асосий маҳсулоти – озиқ-овқатга ишлатиладиган тухум ва гўшт, қўшимча маҳсулоти – парранда пати ва пари.* «ЎзМЭ».

ПАРРОН [ф. پران – учувчи, учадиган]: **тиғи паррон** Учиб келаётган, тешиб ўтадиган ўқ. Чавандоз, нонуштадан мақсад фақат қорин тўйдирши деб билганида, ҳозир тиғи паррондай олиб бораётган тулпоридан фарқ қилимай қоларди-ку! Ш. Бўтаев, Кўргонланган ой. **Тиғи парронга учрагур қарғ**. Балонинг ўқига учрагур, ўлгур. *Менинг кўзимга тўнгиздан ҳам хунук кўринади у, тиғи парронга учрагур бойвачча.* Ҳамза, Паранжи сирлари.

ПАРР- ПАРР қ. айн. **пар-пар.**

ПАРТ I: парт бўлмоқ Қайноқ сувда куймоқ. *Қайнаб турган самовар ағанаб, оёғи парт бўлди.* **Парт қилмоқ** Қайноқ сувда куйдирмоқ. *Товуқни парт қилиб, патини юлмоқ.*

ПАРТ II: шарти кетиб, парти қолган 1) қариб, қуч-қуввати кетиб қолган, мункиллаган, бедармон. *Кеинин кеч бўлади.* *Мана, биз: шартимиз кетиб, партимиз қолди.* «Шарқ юлдузи»; 2) эски, шалоқ; хароб. *Шарти кетиб, парти қолган арава.*

ПАРТ III тақл. с. Кескин қанот қоқиши пайтида чиқадиган товуш.

Парт этиб 1) «парт» деган овоз чиқарид. *Жуволдиз қонга парт этиб кирди. Бедана қўлдан чиқиб, парт этиб учиб кетди; 2)* кутилмагандан, тўсатдан. [Тулки] Шошиб бориб, тишлаб тортаб эди, парт этиб тумшигидан илиниб қолди. «Эртаклар». *От устидан парт учиб кетди, Нахот, сўнгги дақиқа етди?* У. Носир, Юрак.

ПАРТА [р.] Ўқувчилар учун мўлжалланган, устки тахтаси ўтирган ўқувчи томон бир оз қия ўрнаштирилган, остики қисми ўриниди билан бирлаштирилган маҳсус стол. *Бир партада ўқиган болалар.* — *Ўқитувчимиз Исоқ ака ўқиши китобимизни партга устига олиб қўйишини айтдишлар.* С.Faфуров, Жонли совфа. *Ичкаридаги ҳар бир партада рақамланган: назоратчи қуръа ташлаши ўёли билан абитуриентларни жойлаштиради.* Газетадан.

ПАРТАВ [ф. پرتو – қуёш, ой, чироқ шуъласи, нури] эск. кт. Нур, шуъла. Унинг [Кумушбинонг] кўз ўнгидан жой олган қораликлар шу ёқила бошлаган нажот шамлари партави билан ўз-ўзларидан ўйқолгандек кўринарлар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ПАРТАДОШ Бир партада ёнма-ён ўтирувчи (ўқувчи). *Танаффус пайтида партадоши Шокир тўполончи билан уришиб қолди-ю.* Ё. Усмонов, Қисмат. *Дафтарларим бор, дарсликни эса ёнимда ўтирган партадошимдан олиб турман.* Газетадан.

ПАРТАК бот. Чирмashiб ўсадиган бир ийлилк ўтсимон ўсимлик.

ПАРТЕР [фр. parterre – ер бўйлаб < раг – бўйлаб, бўйича + терре – ер, замин] 1 Театр ва б. томоша залларининг томошабинлар ўтирадиган, саҳнага нисбатан пастроқ бўлган қисми ва унда жойлашган ўринлар.

2 Парк ёки боғларнинг обод қилинган, майсазор, гулзор, ҳовуз, фонтан, ҳайкал ва ш.к. лари бўлган очиқ қисми.

ПАРТИЗАН [фр. partisan < итал. partigiano – тарафдор, ихлосманд] тар. Душман босиб олган жойларда озодлик учун қуролли кураш олиб борувчи кўнгилли халқ армиясининг аъзоси. *Партизанлар отряди.* — *Куролланган етти партизан оғир қадамлар ташлаб, хилват ва сўқмоқ ўйлар-*

дан юриб, *Мостовойнинг отрядига қараб бормоқда*. А. Раҳмат, Соқов бола.

ПАРТИЗАНЛИК Душман босиб олган жойларда озодлик учун кўнгилли равишда қуролли кураш олиб бориш; партизан бўлишлик. *Партизанлик қилмоқ*. — Ҳасанжонни масбулиятли ишлардан чиқарган бўлсалар ҳам, ота-бобосининг қул бўлиб келганигини, отасининг партизанлигини назарда тутуб, ишни бости-бости қилиб юборган эдилар. С. Айний, Куллар.

ПАРТИЗАНЧИЛИК 1 с.т. айн. *партизанлик*.

2 қўчма салб. Ишда ўзбошимчалик, тартиб-қоидага риоя қилмаслик, ҳар кимнинг ўз билганича ҳаракат қилиши.

ПАРТИЯ I [фр. parti < лот. pars, partis — бўлак, қисм; гурух] 1 Фоявий жиҳатдан маслакдош, манфаатлари муштарак бўлган кишилар гуруҳидан иборат, муайян ижтимоий гурух ёки қатламларнинг манфаатларини ифодаловчи ва ҳимоя қилувчи сиёсий ташкилот. Ҳалқ демократик партияси. — Ҳозир кучга кираётган партияларга, янги пайдо бўлаётган партияларга ишончимиз катта. Газетадан. Сир эмас, партиямиз ташкил топган дастлабки ўйлар вилоятда унинг молиявий асоси ҳам пишиқ-пухта бўлиши лозимлигини кўрсатди. Газетадан.

ПАРТИЯ II 1 Бирор мақсадда муайян ишни бажариш учун бирлаш(тирил)ган кишилар гурухи. *Геология-қидирив партияси*.

2 Муайян жойга бир пайтда жўнатиладиган нарса, товар кабиларнинг маълум (одатда кўўп) миқдори. «Асака» қўйма ҳиссадорлик корхонаси «Нексия», «Дамас», «Тико» каби енгил автомобилларнинг партияларини ишлаб чиқарди. Газетадан.

3 шахм. Бир давра, бир кур ўйин (бошдан охиригача). *Шахмат партияси*. — Мусобақанинг 10-куни ўйналган А. Ненашев — Р. Қосимжонов партияси ўша кунги, балки бутун турнир давомидаги учрашувларнинг марказида бўлганлиги муқаррар. Газетадан. Қозон шахрида ўтган мусобақаларнинг финалида россиялик тенгқурларини уч партияда мағлубиятга учратиши. Газетадан.

4 мус. Кўп овозли мусиқа асарининг (оркестр, хор ёки операнинг) якка созанда ёки хонанда ижро этадиган таркибий қисми ва унинг нотаси. «Лайли ва Мажнун» мусиқали

драмасидаги Қайс партияси. — Мақсадим — келгусида ўқиши мувваффақиятли таомолаб, театдрда катта партияларни ижро этиши. Газетадан.

ПАРТИЯВИЙ Маълум партия, гурухнинг мафкурасига, манфаатларига мос бўлган; маълум партия тамойилларини амалга оширадиган. Ана шундан келиб чиқиб, партиявий фракциялар ва гуруҳлар фаолиятини қонунластириши керак, деб ўйлаймиз. Газетадан.

ПАРТИЯВИЙЛИК 1 Дунёқараш, адабиёт ва санъатнинг муайян синфлар, ижтимоий гуруҳларнинг манфаатларини ифодалайдиганоявий ўналиши, гоявий кураш куроли. *Адабиётнинг партиявийлиги. Санъатнинг партиявийлиги*.

2 Шахснинг бирор сиёсий партияга дахлдорлиги. *Унда мафкура, синфиълик, партиявийликдан асар ҳам ўйқ*. Газетадан.

ПАРТИЯДОШ Бирор партияга биргаликда аъзо бўлган киши. — Зумрат Ҳайитова — партиядошимиз, — дейди Ҳалқ демократик партияси Қумқурғон туман кенггаши биринчи котиби Салтанат Зуннунова. Газетадан. Дарҳақиқат, фидоийи партиядошимиз айтганидек, инсон ўз меҳнатининг самарасини кўрганда суюнади. Газетадан.

ПАРТИЯЛИ эск. Партия аъзоси. *Кохоз янги туғилганда, бутун қишлоқда тўртмагина партияли бор эди*. А. Қодирий, Обид кетмон.

ПАРТИЯСИЗ Партияга аъзо эмас, партия аъзоси бўлмаган.

ПАРТКОМ [р. партийный комитет — «партия комитети» бирикмасининг қисқартмаси] 1 Партия комитети, йирик бошлиланғич партия ташкилотининг сайдаб қўйиладиган раҳбар органи. *Партком аъзоси*.

2 Партия қўмитаси ўрнашган бино, хона.

3 с.т. Партия ташкилотининг бошлиги.

ПАРТНЕР [фр. partenaire] Бирор ишда ёки ўйинда, саҳна асарида бирга иштирок этувчилардан ҳар бири, шерик. *Шахматчи партнёрлар*. — О. Жалилов, О. Жўраев, Н. Рахимов, А. Турдиевлар билан партнёр бўлиши менга насиб этганди. Газетадан.

ПАРТОВ [ф. پارتے] от Экилмай қолган, қаровсиз, ташландиқ ер, экин майдони. *Партов ерларни ўзлаштирмоқ*. — Илгари экин экилиб, кейин ташлаб қўйилган ер партнов бўлади-да, — деб паншаха тутган Эр-

гаши кўса Замоналига бўлишиди. П. Қодиров, Қора кўзлар.

ПАРТЎШАК Пардан қилинган, пар тиқилган тўшак. Чувринди унинг ташвишини тушунди – кўнгли боласида. Бу ерда партўшак солиб берсанг ҳам, тиканзорда ётгандек бўлади. Т. Малик, Шайтанат. Чекаман: тутунга тўлади хона, Илк севгим мўралар тўрт бурчагидан. Мен далли, юрагим мендан девона. Ётмайман деб ўйнлар, партўшагингда. М. Юсуф, Осмонимга олиб кетаман.

ПАРФЮМЕР 1 Парфюмерия соҳасида ишловчи киши.

2 эск. Парфюмерия моллари сотувчи киши, аттор.

ПАРФЮМЕРИЯ [фр. parfumerie < parfum – ёқимли ҳид, атири] 1 Атири, одеколон, упа-элик каби пардоз моллари. *Парфюмерия савдоси. Парфюмерия моллари.*

2 Шундай моллар ишлаб чиқарувчи саноат тармоғи.

ПАРХИШ Ўсимликнинг узун шохини ерга кўмиб, учини нарироқдан чиқариш йўли билан унинг янги тупуни ҳосил қилиш.

ПАРЧА I [ф. پارچه – қисм, бўлак, бурда; мато бўлаги; ипак мато тури] 1 Бутундан кесиб, қирқиб, йиртиб, синдириб олинган ёки ўзи ажраган қисм; бўлак, бўлакча. Қоғоз парчаси. Бомба парчаси. — Баҳодир каллакланган тол орасидан суюк, совун парчаларини олар экан, бирдан Нилуфарнинг елини қўғирчоги чиқиб қолди. С. Аҳмад, Юлдуз. Кекса ишчи сўнгги гўшт парчасини оғзига солди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. Дераза ойналарига ўирик қор парчалари оқ кепалакдай уринади. Ойбек, Танланган асарлар.

Бир парча 1) унча катта бўлмаган; кичкина, озгина, арзимайдиган. Бир парча ер. — Бир парча нон учун сенинг эшигингда чўрилик қилиб, болаларнинг кирини ювганман, — деди Ойимхон. П. Турсун, Ўқитувчи. Йигитали бир парча қоғозга қалам билан ёзилган хатни ўқиу бошлади. С. Кароматов, Бир томчи қон; 2) кўчма оз (гина), пича, кўп эмас. Агар уларнинг тили бўлганда эди, ҳар бир жсанг тагида кимларнинг манглай терию кимларнинг бир парча умри қолиб кетганини сўйлаб берарди. Х. Султонов, Онамнинг юрти.

2 ад. Асарнинг тугал мазмунли кичик қисми. Романдан парча. — Кўпгина оқишом-хонлар ёзувчиларнинг янги асарларидан пар-

чалар бериб боришини, санъаткорларимиз ҳақида кўпроқ ёзишишимизни илтимос қилишиди. Газетадан. Абдулла Қаҳҳор, то асар битгунча, таассуротингиз бузилади, фикрингизни тўла ифодалай олмайсиз, деб ҳамто парча ўқигани руҳсат бермас эдилар. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

3 кўчма Бўлак, бўлакча, қисм. — Ўёлим, — деди она ўрнидан туриб, юз-кўзларини бошидаги дуррасининг учига артар экан, — фарзанд – қабл парчаси. Газетадан.

Парча гулли Йирик-йирик гулли. Парча гулли лас. — Хола диванга ўтириди. Бошидан қизил парча гулли жун рўймолини олиб қоқди. Пешонасини, бўйнини артди. С. Нуров, Нарвон. Парча гулли чит кўйлагани ҳилтиратганча Гулзебо завқ билан ўйинга тушди. С. Кароматов, Олтин кум.

ПАРЧА II [ф. پارچه] Зар ип аралаштириб тўқилган қалин ипак мато, кимхобнинг бир тури. Қаторга тиркадик лўк билан норча, Устига юқладик қирмизи парча. «Алпомиш». Туман орасига ўралган чўққининг учи қилич дамидек ярқираб кетди-ю, бир дам кимхоб парчасидек булут ялт-ялт ёниб, кўзни қамаштириди. С. Аҳмад, Йўлда.

ПАРЧАЛАМОҚ 1 Кесиб, қирқиб, йиртиб, синдириб, майдо қисмларга, бўлакларга бўлмоқ, ажратмоқ; тилка-пора қилмоқ, бурдаламоқ. Ойнани парчаламоқ. Гишти парчаламоқ. Қоғозни парчаламоқ. — Мени ҳам ёзибди рўйхатига! Мақсадингга етолмайсан!. — деда рўйхатни парчалаб ташлади. К. Яшин, Ҳамза. Келди очилур чоғинг, ўзлигинг намёён қил, Парчалаб кишанларни ҳар томон паришон қил. Ҳамза.

2 Бўлак-бўлак қилиб юбормоқ, парканда қилмоқ. Бектемир душманларни ўқ билан урди, найза билан санчди, гранаталар билан парчалади. Ойбек, Күёш қораймас.

3 ким. Таркибий қисмларга ажратмоқ, ажратиб олмоқ, бўлиб юбормоқ. Атомни парчаламоқ.

4 Мустақил қисмларга ажратмоқ, бўлиб, ажратиб юбормоқ. Ўтган асрнинг охирларидаги ўзбек ерлари Туркистон генерал-губернаторлиги, Бухоро ва Хива хонлиги ўртасида парчаланган эди. «Фан ва турмуш».

5 кўчма Йўқ қилиб юбормоқ, йўққа чиқармоқ, маҳв этмоқ, емирмоқ, битирмоқ, тутатмоқ. [Йўлчи] «Ҳамёни зўрлар»нинг ҳокимиятини парчаламоқ учун бел боғлаган ку-

рашчиларга табиий бир ички интилиши билан яқинлашади. Ойбек, Танланган асарлар. Зулмат тунин парчалади кучли қүёш. Файратий. Танимга ўт қалаб кетди, Умидим парчалаб кетди. Газетадан.

ПАРЧАЛАНМОҚ Бўлакларга бўлинмоқ, қисмларга ажралмоқ, йўқ бўлмоқ. Разведкачи кемачаларимизнинг хабар қилишича, номаълум кема атом ядросининг парчаланиши ҳисобига ажралиб чиқувчи энергия ёрдамида ҳаракатланади. С. Сиёев, Ёруғлик. Бу ерда парчаланган севгимни қайси кўз билан томоша қилиб юраман. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАРЧА-ПАРЧА Парчаларга бўлинган; бўлак-бўлак, бурда-бурда, чилпарчин. Парча-парча булатлар. Пиёла парча-парча бўлди. .. ўнлаб ўйгит мақбара томон тош ота бошлади. Бир лаҳзада мақбара эшиги тошлар зарбига бардош беролмай, парча-парча бўлиб кетди. К. Яшин, Ҳамза. Болта қассоб ўлгудай бесабр одам, ҳаром томирларни авайлаб ажратишга вақт топмайди. Уларни парча-парча лаҳм гўштга қўшиб, кесиб олади. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

ПАРЧА-ПУРЧА 1 Катта-кичик парчалардан иборат, ҳар хил катталиқдаги парчаларга бўлинган; бўлтак-сўлтак. Чўнтақдан.. катта-кичик михлар, парча-пурча таҳтачалар чиқди. Ойдин, Ўзи монанд. Ердан бир қарич кўтарилган торгина саҳнда, парча-пурча чирик наматлар солинган айвонга паранжисини отди. Ойбек, Танланган асарлар. Арава ҳам кўхна, ямоқ-яқсоқ, гилдирак темиридан унда-мунда парча-пурча қолган: кегайлари шалоқ. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Арзимайдиган, кичкина, озгина. Ҳозирча очган ерларни, менимча, парча-пурча деб ҳисоблаш керак. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПАРЧИН I [ф. پرچین / پرچین - ғов, тўсиқ; парчинмих билан маҳкамлаш] Архитектура безакларида ишлатиладиган, учбурчак, тўртбурчак ва ҳоказо шаклли сирланган сопол тахтача; кошиннинг бир тури.

ПАРЧИН II 1 айн. парчинмих.

2: парчин қилмоқ айн. парчинламоқ. Пиёланни ерга уриб парчин қилди. Иккинчи офицерни кимдир ерга парчин қилди. Назармат, Жўрлар баланд сайдайди.

Ер парчин (ерпарчин) бўлиб ётмоқ Қимирлашта ҳоли бўлмай ётмоқ.

3 шв. Тақа, нағал. Отамнинг қўлида бир от турибди, Оёғига темир парчин урибди. «Алпомиш».

ПАРЧИНЛАМОҚ 1 Металл ва ш.к. материалларни парчинмихлар билан ажралмас қилиб бириктирмоқ, маҳкамламоқ; умуман маҳкамлаб кўймоқ, бириктирмоқ. Эшикни парчинлаб ташлади. — Саидийни факультетга парчинлаган катта мих — Мунисхон. А. Қаҳҳор, Сароб

2 кўчма Қапиштириб, ёпиштириб юбормоқ, эзиз ташламоқ, дабдала, ер билан яксон қилимоқ, парчин қилимоқ, Мезбоннинг ўзи-дек содда ва кенг феълона ҳукми унинг қатъиятию баландпарвоз хаёлларини парчинлаб ташлади. «Ёшлик».

ПАРЧИНМИХ Нарсаларни бириктиргач, учи томони ялпоклаб кўйиладиган, тана ва каллакдан иборат деталь; михпарчин.

ПАРҚ с.т. қ. фарқ II. Ҳар икки-уч кунда ёғли қатиқ билан юваб, майин тишили тароқда гоҳ орқага, гоҳ ён томонга қайириб тараф, чаккадан парқ очарди. Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ПАРҚИН фольк. Отнинг қўлтиғи, қўлтиқ (афсонавий «учар» отда қанот ўрнашган жой). Шакарбекнинг мингандан оти Ҳар тарафга олиб қочди, Парқинидан кўпик сочди. «Ширин билан Шакар».

ПАРҚУ [ф. پرچو - оққуш пари, пати] сфт. 1 Оққушнинг пари билан тўлдирилган (ёстиқ, тўшак ҳақида). Парқу ёстиқ. — Шакархон гёё кириб келаётгандек, парқу болишларга ёнбошлаганича.. тоқиларига солинган ўймакор гулларга разм ташлаётгандек.. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

2 от Пар солиб тикилган болиш ёки тўшак; пар ёстиқ. Суабон туркман гилам, кўрна-тўшаклар қаттма-қат, Ўлтириб сўзлашгани ёнбошда парқу ҳам шинам. С. Абдулла. Ўтиридалар бари, ёнбошда парқу: Бошин қўйса, кишини элитар уйқу. М. Алавия. Сарҳовузнинг тўрт ёғи шоҳсупа эди.. тўрт ёғига каравотлар қўйилган, парқу тўшалган, ёстиқ қўйилган, ётмоққа ажойиб салқин жой эди. «Фольклор».

2 кўчма Булатлар. Ой сузар оромижон Парқуларни оралаб, Нурлар ўйнар беармон, Деворларни мўралаб. А. Суюн, Замин тақдиди.

ПАРҲЕЗ [ф. پرھيز - нафсини тишиш, сақланиш, сабр; мўтадиллик] 1 сфт. Соғ-

лом кишилар ҳамда беморларга мўлжалланган овқат рациони ва овқатланиш режими. *Парҳез овқатларнинг аҳамияти. Парҳез овқат ейдиган кишилар учун мослаштирилган ошхона.*

2 от Соғлиққа тўғри келмайдиган овқатлардан ўзини тийиш ва унинг тартиби. -Баҳузур, — деди Яхшибоев кўксига қўлни босиб, — мен парҳездаман, Муяссархон. М. М. Дўст, Лолазор.

Парҳез қилмоқ 1) соғлиғига тўғри келмайдиган овқатдан ўзини тиймоқ. Чунончи, ёғлиқ гўшт билан қайнатилган сабзи юрактомури ва ошқозон-ичак касалликларида парҳез қилинади. К. Маҳмудов, Қизиқарли пандалик; 2) кўчма ҳазар қилмоқ, жирканмоқ, йирғанмоқ. *Бу киши ҳеч нарсадан парҳез қилмайди.*

ПАРҲЕЗДОР [ф. پارهڙڙدار — парҳез қилувчи, парҳездаги] Парҳез билан овқатланадиган, парҳездаги киши. *Парҳездорлар ошхонаси. Парҳездорларга текин талон берилади.*

ПАРҲЕЗКОР [ф. پارهڙڙڪار — парҳез қилувчи] эск. Ҳаёт лаззатларидан, айш-ишрат, майшатдан ўзини тиовчи; тақводор. *[Мастура:] Ҳа, нима бу, жаям парҳезкор бўлиб кетиб, уйгача паранжилик бўлиб қолиб-сизларми? Ҳамза, Паранжи сирлари.*

ПАРҲЕЗЛИ 1 Парҳезга оид, парҳездорлар учун белгиланган. *Парҳезли овқат.*

2 айн. парҳездор. Парҳезли бемор. — *Бу ерда ёвғон шўрва ичадиган парҳезлилар йўқ. Шуҳрат, Шинелли йиллар.*

ПАС I [фр. passe — (ўйинни) ўтказиб юбораман] Карта ўйинида: ўйиннинг айни бир даврасида (карта айланишида) фаол қатнашишдан воз кечиш ёки мағлубиятни тан олиш.

ПАС II [ингл. pass — узатмоқ, оширмоқ] спрт. Баъзи спорт ўйинларида бир ўйинчининг ўз шериги (жамоадоши)га тўп ёки шайбани узатиши.

ПАСАЙМОҚ 1 Баландлиги нисбатан камайиб қолмоқ, чўқмоқ, чўқиб қолмоқ. *Ер зичланаб, анча пасайди.* — *1989 йил Орол денгизининг сатҳи яна бир метррга пасайди. «Фан ва турмуш». Каналда сув пасайди, қишлоқ кўчалари, пахтазор пайкаллари селгib қолди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Камаймоқ, кучизланмоқ, қайтмоқ (ходисаларнинг кучи, шиддати, даражаси,

микдори ва ш.к. ҳақида). *Оғриғим пасайди. Кўёш ҳарорати ҳали пасайгани йўқ. Шамол анча пасайди. Боланинг иссиги пасаймади. Радионинг овози пасайиб қолди.* — *Йўлдошевнинг йигиси борган сари пасайиб, нихоят-хўрсина-хўрсина жим бўлди. Н. Сафаров, Жанговар саҳифалар. Унинг вужудини қамраб олган ўт аста-секин пасайиб, кўнгли тобора совий бошлади.* Ҳ. Гулом, Машъал.

3 Юқори амалдан пастроқ амалга тушиб қолмоқ. *Мартабаси пасайди.*

4 кўчма Кибру ҳавоси йўқолиб, шахти қайтиб, эпақага келиб қолмоқ, ҳовуридан тушмоқ. *Бир оз пасайинг. У анча пасайиб қолди.*

Попуги пасаймоқ Шаштидан қайтмоқ, ҳовуридан тушмоқ, бўшашиб қолмоқ. *Даъоғарнинг попуги пасайди.*

ПАСПОРТ [фр. passeport < итал. passaporto — портга кириш ёки у орқали ўтиш учун руҳсатнома] 1 Муайян давлат фуқароси эканлигини ва эгасининг шахсини кўрсатувчи ва тасдиқловчи асосий ҳужжат. *Муддатсиз паспорт. Паспорт олмоқ.* — *Паспортингизни беринг, — деди [ходим] тортмасидан қандайдир қозогни оларкан.* Ҳ. Султонов, Онамнинг юрти. *Паспорт ёзиш идоралари ходимларининг тил билмаслиги ҳам қанчадан-қанча «кашфиёт»ларни келтириб чиқармоқда.* «Муштум».

Паспорт тизими Аҳолини ҳисобга олиш ва унинг кўчиб юришини тартибга солиш қоидалари мажмуи. *Низомда.. паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жавобгарлик тартиблари ҳам белгилаб берилган.* «Ўзбекистон Республикаси» (энциклопедия).

2 Корхона, бино, технологик курилма, асбоб-ускуна қисми, транспорт воситаси ва ш.к. ҳақидаги асосий маълумотлар қайд этилган ҳужжат, гувоҳнома. *Автомобиль паспорти. Телевизор паспорти. Магнитофон паспорти.*

ПАССАЖ [фр. passage — ўтиш жойи, йўл] 1 Икки томонида қатор савдо дўқонлари жойлашган ёпиқ бино, раста.

2 Бир хил мол-товар сотиладиган катта магазин. *Китоблар пассажи.*

3 Мусиқада: баланд пардадан паст пардага ёки, аксинча, паст пардадан баланд пардага изчил ва тез ўтиб ижро этишдаги тон (товуш)лар изчиллиги.

ПАССАЖИР [фр. passager – ўтувчи, борувчи] Поезд, самолёт, пароход каби транспорт воситаларида уларнинг бошқарувчи сифатида эмас, балки мижози сифатида борувчи, қатновчи киши. *Пассажирларга хизмат кўрсатиш.* — Шу пайтда олдинда кетаётган пассажир ташийдиган автобус тұхтади. С. Зуннунова, Олов. *Пассажир поезді ғурулаб ўтиб кетди.* С. Ахмад, УФҚ.

ПАССАТ [нем. Passat < голл. passaat] геогр. Тропик кенгликларда океанлар узра эсib турадиган барқарор шамол, ҳаво оқими.

ПАССИВ I [лат. passivus – ҳаракатсиз] бух. 1 Корхона ва ташкилотларнинг барча қарзлари ва мажбуриятлари.

2 Бухгалтерия балансининг ўнг томони: корхона ва ташкилотларнинг мансублиги ва мақсадига кўра гурухланган маблағларининг (ўз захиралари, бошқа муассасалардан олинган қарзлар) ҳосил бўлиш манбалари ни ифодалайди; зид. **актив I**.

ПАССИВ II [лат. passivus – суст, сусткаш; лоқайд, иродасиз; мажхул] Атрофдаги нарса ва ҳодисаларга, кишиларга нисбатан бефарқ, лоқайд қарайдиган; ғайратсиз, фоалиятсиз, шижаотсиз; зид. **актив II, фаол.** *Пассив киши. Ишга юзаки, пассив қараш.* — Мунисдаги норозилик ва пассив исёйларнинг ўзанлари ва шохобчалари муаллифнинг шахсий ҳамда ижтимоий ҳаёти билан боғлиқдир. «ЎТА».

ПАССИВЛАШМОҚ Фаолияти сустлашмоқ, пассив, лоқайд бўлиб қолмоқ.

ПАССИВЛИК Нофаоллик, сусткашлик; лоқайдлик. *Агар кимдир ўзини сипороқ тутуб, гапларини ўйлаб, шошмай сўзласа, бундай одамларни юрагида ўтийўқ, деб пассивликка йўядилар.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиги.

ПАСТ [ф. سَتّ – бўйи қисқа, пакана, унча баланд бўлмаган; пасткаш; жирканч] 1 Юқори томон ўлчами, қадди, бўйи унча баланд бўлмаган, баландлиги, бўйи нисбатан қисқа; пакана, пастак. *Паст девор. Паст бўйли дараҳт.* Бўйи паст одам. — *Боғнинг атрофи эски, паст, лекин ямалиб, яқсанлиб бутунланган деворлар билан ўралган.* Ойбек, Таңланган асарлар. Шу заҳоти ҳовлида паст бўйли йигит пайдо бўлди. «Шарқ юлдузи».

2 Унча чуқур бўлмаган, саёз. *Паст дарё.*

3 Миқдори, даражаси, нархи унча катта, баланд бўлмаган, нисбатан кам, оз, қуйи.

Нархи паст мол. *Паст маош олиб ишламоқ.* — *Бунақа ювош хотинларга қайси эркак паст молни раво кўради.* Э. Самандар, Дарёсины йўқотган қирғоқ.

Тузи паст 1) тузи кам, керагидан оз туз солинган. *Овқатнинг тузи паст;* 2) кўчма мантиқ-мазмуни, маъноси йўқ. *Намунча гапингнинг тузи паст.*

4 Шиддати, кучи, даражаси унча катта бўлмаган, нисбатан кучсиз, заиф (иссиқлиқ, босим кабилар ҳақида). *Паст температура.* — *Стрелка сал кўтарилиди-ю,* яна ҳоли келмай, пастга тушди. Ортиқ, бензин қанча қолганини кўриб, ўзининг ҳам капалағи учуб кетди. М. Мансуров, Ёмби.

5 Унча баланд бўлмаган, бўш (овоз, нота кабилар ҳақида). *Кейин бегуноҳ кўзларини Алимардондан узмай,* яна ўша паст, ўйчан оҳангда гапирди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Узини бир оз тутуб олдида, паст овозда давом этди:* - *Кўрқманг, институтдан ҳайдамаймиз.* Лекин одам деган бунақа маҳмадона бўлмайди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

6 Сифати унча яхши бўлмаган; оддий, жўн. -*Кўп хонали уйлар қуриш масаласига келсак, аввало, бизда сифат паст,* — деди Ёдгор ўйланиб. — *Қўлингизни чўзсангиз, шифтга тегади.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Лекин агар бирон ёш ёзувчи ўз имконияти даражасидан пастроқ асар ёёса, уни дарров огоҳлантириб қўяр эдилар. К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас.

7 Унчалик яхши эмас, юришмаган («баҳт», «омад», «толе» каби сўзлар билан). *Ҳа, ўша толеи паст Жамила.* Ҳамза, Бойила хизматчи.

8 Серёғин, ёмон, совук; *Бу йил ҳаво паст келди.* — *Барг етишмаяти, баҳор паст келди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

9 Келиб чиқиши, насл-насаби юқори табакаларга хос бўлмаган, аслизода эмас. [Қизнинг] *Юзида оз-моз чиройи бўлгани билан, ўзи таги паст.* Сизнинг остананлизга сира арзимайди. Ҳамза, Таңланган асарлар. [Ином:] *Отасини кўндирамиз,* унинг таги паст, жазоси пул-да. Ж. Шарипов, Хоразм.

10 айн. **пасткаш.** Ҳаммага ҳам қилингиз шуми ёки мени шундай паст хотин деб ўйладингизми? Ойдин, Икки кўзи шунда. *Паст кишида одамият нима қилсин.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. Денгиз тубида дур,

устида чўп-хас, Ўзгани паст билур кимки ўзи паст. Ш. Шомуҳамедов, Одам борки.

Назари паст ёки паст назар айн. паст 10.

Ҳазрат гоҳо сезиб қоларди: кўпларга паст назар билан қарашни ҳам ўрганганди Қурбон.. Ш. Холмирзаев, Қыл кўприк. Арзу ҳолинг эшилтмас, Унда ишинг ҳеч битмас. Шунчалик назари паст – Нима берсанг олар у. «Муштум».

11 Нисбатан қуйи ўрнашган жой; пастлик, чуқурлик. *Пастга тушмоқ.* — Алимардон сирғаниб, соҳилдан авайлаб юриб, пастга тушди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Олмани тутуб, орқасига қайтса, тут шохидан шошиб, пастга ёшгина бир қиз тушиб келяпти. С. Зуннунова, Олов.

12 с.т. Ер, пол. Челакни пастга қўй.

13 Уйнинг кираверишидаги эшикка яқин жой; пойгак. *Ибодулла ҳам акасидан бир қадам пастга тиз чўка қолди.* Ҳ. Ғулом, Машъял. Этиги лой бўлганидан, Йўлчи танчага ўтирамай, наматнинг учини қайириб, пастроққа чўккалади. Ойбек, Танланган асарлар.

Авжи паст 1) ўсиши, ривожланиши орқада қолган, унча яхши ўсмаган, ривожланмаган. *Авжи паст экинлар;* 2) кўчма кайфияти бузуқ, ҳар вақтдагидан кўра ҳафсаласи йўқроқ, суст. *Бугун дўстимнинг авжи пастроқ кўринади.* Ақли (ёки зеҳни, эси) паст Ақли қалта, ақли кўп нарсага етмайдиган, фикрлаш қобилияти нормал эмас. -Эси паст, -деди Деҳқонбой аканинг энсаси қотиб. С. Зуннунова, Олов. *Ақлинг паст, миянг ёғочдан, қалбинг темирдан!* Ҳ. Тўхтабоев, Ширин қовуңлар мамлакати. *Сен зеҳни паст, безътиқод одам экансан.* «Луқмони Ҳаким». **Машқи паст айн. авжи паст 2. Паст келмоқ** Бўш келмоқ, ён бермоқ (баҳсда, жанжалда). *Сахийлик, меҳмондўстликда андижонликлар Ҳотамдан ўтса ўтардикি, аммо паст келмас эди.* Шукрулло, Сайланма. **Паст тушмоқ** 1) жаҳлидан, ҳовуридан тушмоқ. *[Боботой ота] Ўзининг бу ерга нима мақсадда келгани ёдига тушди шекили:* -Бир санамас, мен ҳам дор тагидан қочганлар неварасиман, -деди бир ногона паст тушиб. «Ёшлик»; 2) хўрланмоқ, ўзини пастга урмоқ. *Мен ҳали ҳасратимни, дардимни келиб келиб сизларга айтдимми?* Мен ҳали келиб келиб одамгарчиликни, диёнатни, номусни тупроқ билан тенг қилган сиздай разил хо-

тинфурууш, қўшмачилар олдида шунчалик паст тушдимми? Ҳамза, Бой ила хизматчи. **Пастга урмоқ** Камситмоқ, ерга урмоқ; хўрламоқ. *Сизни ҳеч ким ҳозиргидай пастга урмайди.* У ёғидан ҳам ташвиш тортуб юрмай қўя қолинг. Тўйни мана шу ерда ўтказамиз. К. Яшин, Ҳамза. Биронинг уйига бостириб кирибки, шунчалик пасткашлик қилишяптими, қўйинг, гаплашманг, нима қиласиз ўзингизни пастга уриб, жон ўғлим. М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Қўли паст** 1) иши ўнгидан келмаган, омад кулиб боқмаган; 2) ютқизиш ҳолига келган, ютқизиш олдида турган.

ПАСТА [итал. pasta – хамир] Тиббиёт, косметика, пазандалик, рассомлик соҳаларида қўлланадиган турли хил хамирсизмон моддаларнинг умумий номи. *Тиш пастаси.* Сөвун пастаси. Антисептик паста. Бўёқ пастаси. — Биринчи қилган ишим – юзимни икки-уч қайта совунлаб ювиб, оғзимни чайиб ташладим. Ўйга бориб, тиш пастаси билан ҳам ювдим. «Ёшлик».

ПАСТАК [ф. سٽڪ – «паст» с. нинг кичр.] с.т. Бўйи унчалик баланд бўлмаган, паст, пакана. *Пастак девор.* Пастак уй.

— Умид хаёллар оғушида маст эди. У жимжит хонада деразадан пастак томларга, этдабетда қўйқайиб турган мўриларга тикилганича, ҳаёл наҳрида сузарди. Мирмуҳсин, Умид. *Пастак ўйларнинг лойисувоқ томлари яхшилаб куралган, икки томондан тушган қор тор кўччани тўлдириб юборган, чеккада имгичка сўқмоқ йўл қолган эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПАСТАРИН [ф. سٽرین – жуда паст] эск. кт. 1 Сифати, даражаси, мавқеи унчалик баланд бўлмаган; оддий. *Пастарин мол.*

2 Пасткаш одамларга хос; тубан, разил. Азизбек.. қамалнинг иккинчи куни ўрда томига чиқди, энг кейинги, ҳам энг пастарин чорани кўрмакчи эди бу хоқон. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Нодон, пастарин одамлар ушбу замондаги баъзи арбоби ҳукуматларимиздан шикоят қилиб айтурларким..* А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПАСТ-БАЛАНД 1 Бўйи, баландлиги ҳар хил, ҳар хил баландликдаги. *Паст-баланд болалар.* — Уфқни ўз гавдаси билан тўсган паст-баланд тоғлар қоп-қорайиб, ридо кийгандек силиқ кўринарди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

2 Турли табақадаги одамлар, катта-кичиклар. [Оқилова:] Сиз маҳалланинг пастбаландини биласиз. И. Қаландаров, Шохидамас, баргидар.

3 Пастлик ва баландликлардан иборат; ўйдим-чукур, нотекис. *Паст-баланд ўйл.* — Мана, ўшандан бери бир соатча вақт ўтди, шаҳар боғлари орқада қолиб, олдинда куйған калладай тап-тақирип дашт, паст-баланд адирлар бошланди. О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Улар тор кўчани чангитиб, гурс-дурс қадам ташлаб ўтишиди, паст-баланд тепаликлар этагида тўхташди. С. Сиёев, Ёруғли.

3 Турли икир-чикир, майда-чуйда, борди-келдилардан иборат бўлган. *Паст-баланд гаплар.* — Ҳаммада бўладигандек, тирикчилик вожидан баъзан ўртамиизда пастбаланд гаплар ҳам ўтган. К. Яшин, Ҳамза.

ПАСТ-БАЛАНДЛИК Паст-баланд, нотекис жой. Улар паст-баландликлардан туртниб-суртниб ошиб, қуришидан узоқлашилар. Ойбек, О. в. шабадалар. Ҳаёт асфальтга ўҳшаган текис эмас, паст-баландликдан иборат. К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПАСТЕРЛАШ, пастеризация [фр. Pasteur — айни жараённи таклиф этган француз олими Луи Пастер номидан] маҳс. ким. Суюқликлар ва озиқ-овқат маҳсулотлари (мас., вино, сут)даги микроб ва замбуруғларни муайян муддат муайян ҳароратда қиздириш билан йўқотиш усули.

ПАСТКАШ [ф. پاستکش — пастлик, разиллик қиливчи] **1** Арзимаган нарсанинг ҳам юзига борадиган, арзимас нарсаларга ҳам ўзини урадиган, назари паст. Биздан сўнг яна учта-тўртта дўкондор кириб келади: ориқтириқ, зиқна, кўпчилиги пасткаши одамлар. Ойбек, Болалик. Аёлларни фақат улуг одамлар хурмат қиласи. Уларни фақат пасткаши одам хўрлайди. Газетадан.

2 сўк. Разил, ярамас. Шунаقا бебурд, пасткашидинг, Незматжон, илон бўлиб авраган экансан-ку мени. А. Муҳиддин, Куёв қоҷи.

ПАСТКАШЛАШМОҚ Пасткаш, назари паст бўла бормоқ, разиллашмоқ.

ПАСТКАШЛИК Разиллик, ярамаслик, назари пастлик. Бир умр эсимдан чиқаролмасам ҳам, бир умр ўтда қовурилсам ҳам, бундай пасткашилик қилмайман. С. Зуннуно-

ва, Олов. Ҳафиза Умиднинг садоқатини бир неча бор синаб кўрган. Бу йигитдан номаъ-қулчилик — пасткашилик чиқмайди. Мирмуҳсин, Умид.

ПАСТКИ 1 Пастда ўрнашган, жойлашган, нисбатан қўйидаги, пастдаги. Бинонинг пастки қавати. Дарахтнинг пастки шохлари. Пастки жаг. Пастки лаб. — Сихларда кабоб келгач, Бозоров жавоннинг пастки тортмасини очиб, бир шиша беш юлдузли конъяқ олди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Тоҳир пастки қаватдаги очиқ эшикларга бош тикиб қаради. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 Қуийи, бошланғич, биринчи босқичдаги. Пастки курс. — Қори пастки синфларни ўқитар ва ҳар ёз ўқитувчилар қайта тайёрлов курсида ўқиб, билимини ошириб турарди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПАСТЛАМОҚ 1 Пастроқ тушмоқ, пастга (томон) ҳаракат қилмоқ, пасаймоқ. Самолёт пастлаб учиб ўтди. — Ҳатто бир куни Мирвали тон ўйлида кета туриб, пастлаб учиб юрган вертолётни қирқма милитиги билан отиб туширмоқчи бўлиб ҷоғланганди-ю, катта жанжалга айланнишини ўйлаб, бу шахтидан қайтганди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 қўчма Паст тушиб, пасайиб кетмоқ. Иш суръати пастлаб кетди. У сўнгги ўилларда пастлаб кетди.

З қўчма Пасайтироқ, паст қилмоқ. -Э, шоирлар бор бўлсин. Ҳақнинг дилидаги гапни топиб айтишишади барака тонкурлар, — деди кейин овозини пастлаб, Ҳамзага шиврлади. К. Яшин. Ҳамза.

ПАСТЛАШМОҚ 1 Пастламоқ фл. ўзл. н. Унинг авжи анча пастлашиди. Ҳаво пастлашиди.

2 айн. пасткашлашмоқ.

ПАСТЛИК 1 айн. пасткашилик. -Бу одам-гарчиликдан, вижедондан эмас, бу пастлик, — деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Паст ер, ўра, чукурлик. Канизак пастликка тушиб кетганида, орқасига бир қайрилиб қаради. А. Қаҳхор, Кўшчинор чироқлари. Улар сув ёқалаб бориб, пастликка тушдилар. Шуҳрат, Шинелли ўиллар. Йўлчи отни елдириб, тепаликда кетаркан, орқада қолган пастликтаги боққа беихтиёр қаради. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАСТЕКИСЛИК геогр. Океан сатҳидан 200 метрчагча баланд бўлган қуруқлик.

ПАСТҚАМ 1 Киши назари тушмайдиган; одамлар кам бўладиган; хилват, одамдан холи жой, овлоқ. Ҳар замон-ҳар замонда обкаши кишиларнинг пастқам кўчаларда гизилаб кетаётганини учратиш мумкин эди. Мирмуҳсин, Тунги чақмоқлар. Ҳозир дод соламан, бошимга одам йигиб, мелиса мени пастқамга откелиб, пора сўраяпти, дейман. С. Аҳмад, Уфқ. Ғозга қараб кампир ўғли жўнади. *Пастқамдан панараб кетиб боради.* «Алпомиш».

2 шв. Унча баланд бўлмаган, пастак, паст ва кўримсиз (уй ёки бино ҳақида). *Ўша [ўттизинчи] ўйлардаги ўйлар пастқам, диққинафас гувала уй, сомон томлар* эди. Н. Сафаров, Оловли излар. *Ўз шеърининг пастқам ўйларда жааранглаганидан Аваз бениҳоя хурсанд, бу нарса унга яна илҳом бағишилар* эди. Ж. Шарипов, Хоразм.

3 Теварак-атрофга нисбатан паст, чуқур. *Пастқам жар лабида шумтолу анор Ҳамда бир итбурун ўсарди қатор.* Я. Курбон.

ПАСТҚАМЛИК 1 айн. **пастқам 2, 3.** *Пастқамликдаги ўйлар.*

2 Кишиларнинг назаридан узоқ, пастқам жой. Сидиқжон Баҳрободга кечки пайт, пастқамликдан, қалин дарахтзор ва адир оралиқларидан бошланган шом қоронгуси борлиққа тарқала бошлаганда кириб келди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ПАСХА [юн. pascha < қад. яҳ. песаҳ – ўтмоқ] дин. **1** Христиан динининг православ мазҳабида шу диннинг асосчиси Исонинг тирилишига бағишиланган байрам.

2 Яхудийларда: баҳорги диний байрам (яхудийларнинг Фиръавн асоратидан кутублиб чиқишига бағишиланади).

ПАТ I Парранданинг дум ва қанотларини ташкил қилган, мугузсимон узун найчанинг икки ёнида икки қатор бўлиб ўсиб чиқадиган парлардан иборат аъзоси. *Товуқ пати.* ■ *Сайд Амин сўйилган ўнтача беданани олдига уйиб қўйиб, патларини юлмоқда.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Товус патидан ясалган елтиғичи билан чиройли юзини еллиб-еллиб қўяди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовуллар мамлакати.

2 Мато, гилам ва ш.к. нинг юзини қоплаган сунъий тук. *Ўй ўртасидаги сандал устиди исқирт кўрна, ерда пати тўзиб кетган эски гилам, кичик бир шолча.. тўшалган.* Н. Сафаров, Оловли излар. Ҷўққи

соқол, бошига пати тўзиб кетган сурмаранг духоба дўпти кийган, кўзойнакли, олтмиш ёшлардаги чол велосипед миниб келиб қолди. С. Аҳмад, Чўл бургути.

Пати тўзимоқ 1) тўёндек ҳар ён сочилимоқ, тўзғимоқ. *Улар [самолётлар].. орқасидан тўёнлини из қолдириб, ўқдай учиб борар, момиқ булултларнинг патини тўзитиб, олга парвоз этар, аммо овози эшишилас эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол; 2) кўчма жаҳли чиқмоқ, салга тутақиб кетмоқ. *Асарингни бугун босишмаса, эртага босишади.* Назирийнинг битта таънасига дош беролмай, патинг тўзиб кетди-я! Эҳ, афсус! *Шу ўринда жиндан худбинлик қилдинг.* К. Яшин, Ҳамза. **Патини юлмоқ** Бор-йўғини олиб қўймоқ, шилмоқ. **Қитиқ патига тегмоқ** Нозик жойини топиб, жаҳлини чиқармоқ, нафсониятига тегмоқ. *Айниқса, Faфур Fuломнинг гаплари баззиларнинг қитиқ патига тегадиган сўзларни айтганди.* О. Мухторов, Эгилган бош. **Қитиқ патини юлмоқ** Нозик жойини топиб, тилини қисиқ, мулойим қилиб қўймоқ. *[Берди:] Мен булагингнинг қитиқ патини юлиб, ром қилиб олмоқчиман!* А. Қодирий, Обид кетмон. **Қитиқ патини ўлдирмоқ** айн. **қитиқ патини юлмоқ.** *Бунинг қитиқ патини ўлдирриб, ром қилиб олишим керак, деган фикр ялат этиб ўтди унинг миасидан.* К. Яшин, Ҳамза.

ПАТ II [фр. pat – топшириш] Шахматда: ўйин дуранг ҳисобланадиган ҳолатларнинг бири, пот. *Ўйин пат бўлди.*

ПАТАК 1 от Оёқ кийими ичига қалин ва юмшоқ мато (мас., кигиз)дан қирқиб солинадиган тўшама. *Кавушим патагин қалин сол, Оёғимни қабартмасин.* «Фольклор».

Патагига қурт тушди айн. пайтавасига қурт тушди қ. пайтава.

2 сфт. Чигиллашиб, бир-бираға ёпишиб кетган (соҷ, соқол, юнг кабилар ҳақида). Ўнг қўйини аста узатиб, унинг патак соchlарини силади. А. Мухтор, Туғилиш. Қирқ ёшлардаги патак соқол, суяги бузуқ, баобашара киши кирди. С. Сиёев, Ёруглик.

Патак илдиз Йўғон илдиздан ўсиб чиқкан майда зич илдизчалар.

ПАТАКЛАШМОҚ Чигиллашиб, бир-бираға ёпишиб, киришиб кетмоқ, патак

ҳолга келмоқ (қ. **патак 2**). Қиши бўйи қўрада ётавериб, дөғ-дуг жунлари патаклашган қўйлар.. «Ёшлик».

ПАТАРАТ с.т. Пароканда, тартибсиз, алғов-далғов. Янги кўчиб келган кезлари буерлар бир патарат қурилиш майдони эди. Э. Аъзам, Кечикаётган одам.

Патарат топмоқ с.т. Парокандаликка учраб маҳб бўлмоқ, йўқ бўлиб кетмоқ. *Сарсон-саргардон* бўлиб ўлиб кетган хотинимнинг умрини нима билан тўлайсан? Йўқ бўлиб, тўзиб, патарат топиб кетган оиласма қанча ҳақ тўлайсан? С. Аҳмад, Жимжитлик. Омбор, сушилка қуриш учун берилган материялларни ўз ўрнида фойдаланмай, патарат топтириб, хижолат бўлиб юрган бетайин раисларни ҳам биламиз. А. Мухиддин, Ошналар.

ПАТЕНТ [лат. patens, patentis – аниқ, очиқ] 1 Ихтирочига Давлат патент идораси томонидан бериладиган, унинг ўз ихтиросига муаллифлиги ва мутлақ ҳуқуқини тасдиқловчи хужжат. «Амиридин» деган препарати учун АҚШ, Буюк Британия, Швейцарияда патент олини. «Фан ва турмуш». Таниқли ботаник олим Қаҳҳор Ҳожиматов бошчилигига ушбу шифобахш воситани яратган тадқиқотчилар эса Давлат патент идорасидан патент олиши. «Фан ва турмуш». Маъданларни қайта ишилашга оид ишилаб чиқилган технологияларга патентлар олини. Газетадан.

2 Савдо-сотиқ ёки бирор касб-хунар билан шугулланиш учун рухсат берилганини ҳақидаги хужжат. *Илгариги катта дўконини ёпиб, патентини топширди*. А. Қаҳҳор, Сароб. Ҳожатбарорликда қадамлари ростланиб, хусусий меҳнат фаoliятини юргизиш учун патент олди. Газетадан. Уша вақтлари патент олиб, ўзимнинг шахсий «Москвич»имда киракашлик қиласар эдим. Газетадан.

ПАТЕНТЛАНМОҚ Патентга эга бўлмоқ, патент олмоқ. Бундай қайта ишилаш усули Тошкент *Ирригация ва қишилоқ ҳўжалигини механизмлаштириши институтининг доценти Бахтиёр Шойимардонов томонидан патентланди*. «Фан ва турмуш».

ПАТЕФОН [фр. Pathe (Пате) – фирма номи + юн. phone – товуш] эск. Граммофон пластинкасига ёзиб олинган мусиқа, ашула,

нутқ қабиларни қайта эшилтириш учун хизмат қиладиган аппарат. *Патефон пластинкаси*. Патефон қўймоқ. Патефон эшилмоқ. ■ *Лутфиниса туриб, патефон мембранасини кўтариб қўйди*. С. Аҳмад, Уфқ. *Муяссар ўрнидан туриб, патефонга пластинка қўйиб келди*. Бирор ўн минут жимгина тамадди қилдилар. М. М. Дўст, Лолазор.

ПАТИЛА [а. فتلہ – бурам, ўрам, ҳалқа; жингала(к), гажак; ип, тола] Үрилмаган, шокила (соҳ, гажим, попук қабилар ҳақида). Зубайда онасининг заҳил рангига, беш-йнта оқ оралаган патила сочларига, лекин ҳали ҳам пистадек оғизига.. тикилганча, миқ этмай ўтираверди. К. Яшин, Ҳамза. [Фозиддин] Ўй олдидағи йўлкада юпун кийинган, патила соҳ бир йигит қорга бурканиб, қорни фирчилатганчча, у ёқ-бу ёққа тажсанг одимлаётганини кўрди. О. Мухторов, Эгилган бош.

ПАТИЛА-ПАТИЛА Үрилмаган, тарқоқ, шокила-шокила, жингалак. *Рустам уни дарров таниди: Катя! Ўзи. Қўнғир сочлари патила-патила, мовий кўзларида қўёш ёнади*. В. Фофуров, Вафодор. Унинг [Жасур] ёнига боргиси, патила-патила сочларини силаб, бўртиб турган мушакларини.. ушлаб кўргиси келди. Н. Қиличев, Ёронгул.

ПАТИЛЛАМОҚ «Пат-пат» овоз чиқармоқ, патирламоқ. *Ора-сира мотоцикл патиллаб ўтиб қолади-да, чўл бағрига ўқдек санчилиб, бир зумда ўйқ бўлиб кетади*. С. Аҳмад, Чўл бургути. Хотин чарс беданадай патиллаб, қочмоқчи бўлганида, юзини карнайгуннинг поясига уриб олди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин.

ПАТИНЖОН шв. Потинжон.

ПАТИР I [а. فطیر – оширилмаган, кўптирилмаган (нон)] Кўпинча ёғ аралаштирилган, оширилмаган хамирдан чекичлаб тайёрланадиган юпқароқ нон. *Шўрвага патир тўғрамоқ*. ■ [Жондор] Хамири нуқул қаймоққа қорилиб, оғизда эриб кетувчи опноқ патир нонларни.. ушатиб ташлади. Ойбек, Таңланган асарлар. У [Паҳлавон] ёш шоирнинг ғамини еб, патир нон, қатлама, шарбат олиб келган эди. М. Осим, Карвон йўлларида.

Патир ушатиш этн. Унашиш, унаштириш маросими. Ҳадича келин *Шакархоннинг сочини ўриб туриб*: -Ха, нима гап, яна патир ушатиш бўляптими? – деди. Ойдин, Ўзи

монанд. **Хамир(нинг)** учидан патир Катта нарсанинг, ишнинг бошла(н)маси, дастлабки кичик бир қисми, улуши. *Бу ўтириш хамир учидан патир, катта зиёфат кейин бўлади.* ■ *Бу хамирнинг учидан патир, ўз қўлим билан эккан ҳандалакнинг тўнгич ҳосили.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ПАТИР II тақл. с. Кескин қанот қоқиши, тез айланиш ва ш.к. ҳаракат ва улардан чиқадиган товуш. *Каптар патир этиб қўлдан чиқди.*

ПАТИРЛАМОҚ 1 «Патир-патир» овоз чиқармоқ, патилламоқ. Ўрмон шитирлаб қолди, Барглар патирлаб қолди. Ҳ. Олимжон. *Терак шохларидаги капитарлар уни танибми, патирлаб, осмону фалакка кўтарилиди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 Тез ва кетма-кет пайдо бўлмоқ. *Тиник кўк юзида юлдузлар патирлай бошлади.*

ПАТИР-ПАТИР Патир II с. тақр. *Кушлар патир-патир* учиб кетди. ■ *Метин, беллар патир-патир Ишлайди канал ичинда. «Фольклор». Фаранг милитиқ патир-патир Отилди майдон ичинда. «Равшан».*

ПАТИР-ПУТУР тақл. с. Тез, кескин ҳаракат ва ундан ҳосил бўладиган товуш. *Хўрзларнинг патир-путури. Патир-путур отишима.* ■ *Кунлардан бир кун қош қорай-гандар.. капитархона ичи бирдан тўс-тўполон, патир-путур бўлиб қолди.* Мирмуҳсин, Чиникиш.

Патир-путур ишламоқ Тез, апил-тапил, шоша-пиша ишламоқ.

ПАТИССОН [фр. patisson – кулча қовоқ < пате – пирог] Қовоқдошлар оиласига мансуб бир ўйллик сабзавот ўсимлиги. *Патиссон тузламоқ.*

ПАТЛИ 1 Пат билан қопланган, пати бор. *Кўркам патли қуш.*

2 Сунъий тук билан қопланган, тукли. *Патли мовут.* ■ *Паст бўйли, янги брезент этик, галифе шим, гимнастёрка кийган.. бир киши тақлифни кутмай, патли гиламдан дадил келиб, қўлтиғидаги қора чарм папкасини стол четига қўйди.* С. Нуров, Нарвон. *Маликахон ҳеч нарса демади, лабини истигно билан буриб, пахтасини хирмонга бўшатди, кейин юзи патли, сарик шиппагини ечиб, қоқди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПАТНИС [р. поднос < подносить – олиб келмоқ] 1 Идиш-товоқ ёки бошқа бирор нарсани ташиш ёхуд нон, қанд-курс, мева-

чева кабиларни солиб, дастурхонга қўйиш учун мўлжалланган, кенг, ясси, четлари сал қайрилган металл ёки пластмасса буюм. *Гулдор патнис.* ■ *Хилма-хил, ранг-баранг қимматбаҳо мева-чевалар билан лим тўла бўлган патнислар кетма-кет етказилиб туроради.* Ойбек, Танланган асарлар. *Гуломжон кулиб туроб, олдидағи бўш қовун косаларини патнисга солди.* М. Исмоилий, Фарона т. о.

2 Мехмонларнинг олдига қўйиш учун тузалган шундай идиш. *Унинг [Мирзакаримбойнинг] кампиди патнис ва бир чойнак чой олиб чиқди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Холдорхон дастурхонга патнис қўяр экан, энгашиб туроб гапирди.* С. Зунуннова, Олов.

Самовар патнис Самовар остига қўйиладиган патнис.

3 Духовкада пишириладиган нарса териб қўйиладиган ясси тунука. *Сомсаларни патнисга териб, духовкага қўймоқ.* ■ *Сомсаларни қизитилган тандирнинг жагига ёниб ёки патниси ёғланган духовкага қўйиб пиширасиз.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансик таомлари.

ПАТО- [юн. pathos – дард-алам, қайғу; бахтсизлик, касаллик] Байнамилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, шу сўзларнинг касаллик, дард, азобга алоқадорлигини билдиради (мас., *патология, патопсихология*).

ПАТОГЕНЕЗ [пато.. + юн. genesis – пайдо бўлиш, келиб чиқиш] тиб. Касаллик ва ўнинг айрим белгилари пайдо бўлиши ҳамда ривожланишидаги жараёнлар мажмуй ва уларни ўрганадиган соҳа.

ПАТОЛОГ Патология врачи, мутахасиси.

ПАТОЛОГИК тиб. 1 Патологияга, касалликка оид. *Патологик анатомия. Патологик физиология.*

2 Меъёрдан ташқари, носоғ аъзога хос. *Патологик белгилар. Патологик ҳодиса.* ■ *Одам тишларида баъзи нонормал ва патологик ўзгаришлар жуда аниқ билиниб туроради.* «Фан ва турмуш». *Мен патологик жараён мияга боғлиқ эмаслигини аниқладим.* Н. Ёқубов, Жон.

ПАТОЛОГИЯ [пато.. + юн. logos – билим, тушунча] тиб. 1 Тиббиётнинг организмдаги касаллик жараёнлари ва ҳолатларини, касалликнинг пайдо бўлиш сабабларини ва оқибатини ўрганадиган соҳаси.

2 Меъёрдан четга чиқиш ҳолати, аномал тузилиш; аномаллик.

ПАТОПСИХОЛОГИЯ [пато.. + психология] Психологиянинг инсон бош миясинг зарарланиши ёки унинг етарли даражада ривожланмаганилиги натижасида келиб чиқадиган руҳий касалликларни ўрганадиган бўлими.

ПАТ-ПАТ тақл. с. Мотордан отилиб чиқаётган газнинг узиқ-узиқ товуши ҳақида. *Раъно идорага яқинлашар экан, бирдан пат-пат қилган мотор товуши жисмикни бузди.* О. Ёкубов, Баҳор кунларидан бирида.

ПАТПАТЛАМОҚ «Пат-пат» овоз чиқармоқ. *Движок патпатлаб, тариллаб юбордию, Денов хурмосидай қизарган лампочкалар бирдан ёниб, стол устину бутун хона ичи гайримабий ёришиб кетди.* М. Мансуров, Ёмби.

ПАТРИАРХ [юн. patriarches < pater, patros – ота + archo – бошқараман] 1 тар. Ургичилик жамиятида уруғ бошлиги.

2 Православ черковида: энг олий ҳукуқ-қа эга бўлган руҳоний ва унинг унвони; православ черкови бошлиги.

ПАТРИАРХАЛ Патриархатга, оила бошлиги сифатида эркаклар чекланмаган ҳокимиятга эга бўлган даврга оид. *Патриархал тузум.* Патриархал муносабатлар.

ПАТРИАРХАТ [юн. pater, patros – ота + arche – ҳокимият] 1 тар. Ибтидоий тузумнинг матриархатдан кейинги, оиласда, ҳужалик ва ижтимоий муносабатларда эркаклар ҳукмронлик қилган даври, оталик даври.

2 Патриарх қўл остидаги черков бошқаруви тизими.

ПАТРОН [фр. patron – қолип, андоза] 1 ҳарб. Гильзага бир бутун қилиб жойланган (отилиб чиқадиган) ўқ, порох заряди ва пистон (капсюль). *Милтиқ патрони. Пистолет патрони. Ўнта патрон жойланадиган магазинли автомат.* ■ *Коровуллар қўлларидағи милтиқларни яна бир карра қўздан кечириб, эҳтиёт патронларни ҳозирладилар.* С. Айний, Куллар. *Натижга ёмон бўлмади: булар ёрдамида учта пулемёт, ўттиздан ортиқ патрон ўлжса олинди.* Н. Сафаров, Оловли излар.

2 тех. Токарлик ёки пармалаш станокларида станокнинг айланувчи қисмига ўрнатиладиган, ишлов бериладиган детални

ёки кесувчи асбобни сиқиб тутиб турадиган мослама. *Пармани патронга ўрнаштироқ.*

3 Электр лампочкаси бураб киритиладиган ва уни электр тармоғига уладиган мослама. *Куйган патронни алмаштироқ.*

ПАТРОНАЖ [фр. patronage – ҳомийлик] Тиббий муассасалар томонидан ёш (гўдак) болалар, ҳомиладор аёллар ва айрим беморларга уй шароитида тиббий ёрдам кўрсатиш тизими. *Айниқса, аҳолининг ижтимоий кам ҳимояланган қатламларига тиббий ёрдамни такомиллашириш, самарали патронаж хизматини ўйлга қўйишга катта эътибор берилди. «Фан ва турмуш».*

ПАТРОНТАШ [нем. Patronatssche – патрон халта] Милтиқ ва тўппонча ўқлари жойлаб олиб юриладиган махсус халта, ўқдон. *Лола юргурганича ўтловига кириб, қозиқдан милтиқ, патронташи олиб чиқди.* Ё. Шукуров, Довюрак қиз. *Ўқ-дорилар ҳам етарли эканлиги кўриниб турарди: бавзилар катта патронташларини елкага осиб.. олган эдилар.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПАТРУЛЬ [фр. patrouille – қўриқчи, қоровул] Маълум ҳудуднинг хавфзислигини таъминлаш ва тартиб сақлаш учун қўйилган қуролли кишилар ёки ҳарбий самолёт, кема кабилар гуруҳи. *Қуролли патруль. Милиция патрули. Дружиначилар патрули.* ■ *Билагига қизил лента боғлаган патруль-матрос вокзалга яқин келган ҳалқ тўлқинини кузатар ва тартибга солиб турар эди.* Файратий, Унтилмас кунлар.

ПАТТА [фр. талон – талон; рухсат, рухсатнома; чек] с.т. 1 Билет; чек; талон. *Поезд паттаси. Бозор паттаси.* ■ *Борса, дугонаси келмаган экан. Патта олиб, кино бошлиланар пайтигача уни бетоқат кутди.* Н. Қиличев. Чигириқ. *Ота, «Ҳеч бўлмаса шу зиёлиномо одам патта юртиб олади», деб ўйлаган эди. Йўқ, у ўйлакира ҳам тўламай, зинага оёқ қўйиб тураверди.* С. Нуров, Нарвон.

2 Гувоҳнома, ҳужжат. *-Куёвинг Маъмуржон билан загснинг никоҳ паттасини оласизлар, – деди Мамасаид.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Паттасини қўлига бермоқ (ёки тутқазмоқ) Рухсатини бермоқ, бўшатмоқ, ҳайдамоқ, жўнатмоқ. *Ғиди-биди қисса, паттаси ўша куни қўлига тутқазилади.* ■ *Раис-*

нинг паттасини қўлига бериб юборганимизга бу йил роса тўрт йил бўлди. Н. Сафаров, Катта қарвон йўлда. **Паттаси (қўлига)** тегди Рұхсат берилди, бўшатилди, жўнатилди.

ПАТТАЧИ с.т. Патта, билет, чек, талон сотувчи киши. -Бунга *[трамвайга]* тушиб, бир гашт қиласардик, муллажиринг йўқ. Осилсак, патташибдан калтак еймиз, -деди ўртоқларимиздан бири. Ойбек, Болалик. -Бозор дарвозаси олдида турган паттачининг олдига қовун билан тарвузни омонаят қўйиб, ичкари кирдик, -деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола. *Бахтимга танишиш* – мош бозорининг паттачиси учраб қолди, сара мошдан анча арзонга бира тўла ўн килосини пакетга солиб берди. Газетадан.

ПАТТАЧИЛИК Патта сотиши билан шуфулланиш. -Олий маълумотни одам бозорда паттачиллик қилгани уялмайсизми? – деб хижолат қилишиб. Газетадан.

ПАУЗА [лат. pause < юн. *pauses* – тўхташиш, тугатиш] 1 Нутқ орасидаги, маълум иш жараёнидаги узилиш, тўхташ. *Пауза* ҷўзилиб кета бошлагандан кейин Гавҳар ўрнидан туриб, орқасига ўғирилди-да: -Ҳа, қанни ким қайси мавзуга қизиқади? – деб сўради. П. Қодиров, Уч илдиз.

2 мус. Кўй, ашула ўртасида муайян вақт узилиш, тўхташ ва унинг нотадаги белгиси.

ПАУПЕРИЗМ [лат. *pauper* – камбағал, мулкисиз] иқт. Жамиятда ишсизлик, инфляция, кам даромад топиш, мулкий тенгислик билан боғлиқ бўлган оммавий қашшоқлик.

ПАФОС [юн. *pathos* – ҳис, завқ; эҳтирос] кт. Кўтаринки руҳ, жўшқинлик, завқшавқ. *Пафос* билан гапирмоқ. — Ҳамма теримда унумли меҳнат пафоси билан ишламоқда. И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари. *Шоир фикрлари*даги етакчи концепция, бош пафос замондошларимизнинг ҳаёттй позициясидан, ҳаёт фалсафасидан нур эмиши, айниқса, нуфузлидир. «ЎТА».

ПАФОСЛИ кт. Завқ-шавқ билан тўлган, кўтаринки, жўшқин. *Пафосли шеврлар*.

ПАХМАЙМОҚ Тартибсиз ўсиб кетмоқ, чигаллашиб ва тўзиб кетмоқ, хурпаймоқ (соч, соқол, юнг ҳақида). *Кийимларим йиртилиб, тиззаларимнинг қўзи шилиниб, соқолларим пахмайиб* кетди. И. Раҳим, Оловкор.

ПАХМОҚ I с.т. Тартибсиз ўсиб кетган, ўсиқ, хурпайган. *Пахмоқ соч*. — Чўпон

ома.. пахмоқ соқолларини силаб, бағрини офтобга тоблаб, тоғ бағрига ёнбошлади. Ойдин, Ширинга мактуб. *Пахмоқ соқол ўтирган ерида саломга алик олди*. Т. Малик, Шайтанат.

2 Шоҳ-шаббаси тартибсиз ўсиб тарважайлаган сада шаклидаги. *Сидикжон катта йўлдан анча четда, каттакон пахмоқ бир дараҳт остида милтилаб турган чироққа томон бурилди*. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 Юнги ўсиқ соч-соқоли ўсиқ, бароқ. *Жунлари ўсиқ пахмоқ қўйлар бўйинларини ҷўзганча сув тўлатилган охурларга интилади*. С. Анорбоев, Ҳаракатда баракат. *Тупроққа қоришиб ётган катта, пахмоқ кучук занжирини шалдиратиб, ўрнидан турди*. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАХМОҚ II Бир томони тукли, майин ва қалин ип газлама; бумазей. *Пахмоқ кўйлак*.

ПАХСА [ф. *پەخسە*] 1 Пишитилган лойдан устма-уст босиб қурилган девор ва унинг ҳар бир қавати, қатори. *Бир пахса девор. Пахса кўймоқ (урмоқ)*. — Уч кундан кейин эшигимизга қора отлиқ келди. *Пахсадан бўйнини ҷўзib қичқирди*. С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Пахсадан иборат, пахсадан қилинган, қурилган. *Унда-бунда қурилган пахса уйларда гёё ҳаёт йўқдай*. «Саодат». *Пахса деворлар нураб, қатор туюларнинг ўркачларидек баланд-паст бўлиб қолган*. Ҳ. Фулом, Машъал.

Қўлини пахса қилмоқ Кафтини катта очган ҳолда қўлини тингловчи томон ҷўзиб, дағдага билан гапирмоқ. Оқсоқол одамларни клубга тўплаб, вазхонлик қилди. Қизик, чол қўлини пахса қилиб, шунақсанги гаплар айтдиди, ҳаммаси қулогимга михланиб қолди. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. Болта муаллим тезгина унинг олдига ўтиб, қўлларини пахса қилиб, алланималарни тушунтира кетди. Н. Норқобилов, Тўқнашув.

З кўчма Карра, даража. *Ганжанинг кайфияти яна бир пахса кўтарилди*. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

ПАХСАКАШ [ф. *پەخسەكش* – пахса урувчи, қўювчи] Пахса девор урувчи, деворзан.

ПАХСАЛИ Пахсадан қурилган. *Ичкари ҳовли тўққиз пахсали* девор билан ўралган. Ж. Шарипов, Хоразм. Ҳув оқарган қўшқаватли

қўргонча, Деворлари тўрт пахсали, мустаҳкам. F. Фулом.

ПАХСАЧИ айн. пахсакаш.

ПАХТА 1 Fўза ўсимлигининг чигит ва толалардан иборат оппоқ юмшоқ ҳосили. Узун толали пахта. Чигитли пахта. Чигитсиз пахта. Пахта териш. Эски пахта бўз бўлмас, асли душман дўст бўлмас. Мақол. — У кечқурун терган пахтасини табелчига ўтказиб, ювиниб-тараниб.. қишлоққа жўнади. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

Ипак пахта Толаси ингичка, узун ва пишиқ пахта. Тилда достон Фарғона — Ипак пахта диёри. Ё. Мирзо. **Пахта тозалаш** 1) пахтани хас-хашак, чанг-тўзондан тозалаш; 2) пахтани чигитдан айриш. Ушаҳарга киргандан кейин пахта тозалаш заводи ёнидаги бекатда тушиби. Т. Ашуроев, Оқ от.

2 Чигитдан ажратилган шу маҳсулот; момиқ. **Пахтадан ип йигирмоқ.** — Вазиранинг эгнида шафтоли гуллига монанд, кўкси очиқ, елкасига пахта қўйиб тикилган шойи кўйлак. С. Аҳмад, Уфқ. **Республика пахта** толаси ишлаб чиқариш бўйича дунёда тўртнинчи ўринда.. туради. Газетадан.

3 с.т. айн. Fўза. Узоқ-узоқда ҳали кун кўтарилимаганига қарамай.. қўлларига кетмон ушлаган йигитлар пахта сугориб юрибдилар. А. Қодирий, Обид кетмон.

4 с.т. Гули, тасвири (очилган) пахтага ўхшаш. Курбонов чўнтигидан ён дафтарча чиқарди: -Бу кишига ўттизиста чойнак, юзта пахта гулли пиёла.. тақсимаси билан. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. **Пахта гулли** чойнакни олдига тортиди. Т. Ашуроев, Оқ от.

Кўзининг пахтаси чиқмоқ Фазаб ёки ҳаяжондан кўзлари катта-катта очилмоқ, кўзи ола-кула бўлмоқ. Ортиқ таъласада, қўллари билан бошини тўсиб, кўзининг пахтаси чиқиб, тисарилди. М. Мансуров, Ёмби. **Пахта олма** Узоқ сақланмайдиган эртапишар маҳаллий олма нави. **Пахта олма пишиди, шотут қизарди.** Учинчи чопиқни бошладик кечади. F. Фулом.

ПАХТАДОФ Пахтани ўтга тоблаб ёки қизитилган ёққа булааб, шишга, ярага кўйиладиган иситувчи компресс. **Пахтадоф шинни қайтаради.**

Пахтадоф қилмоқ Қизитилган ёққа булган ёки ўтда тобланган пахта билан компресс қилмоқ. -Нима гап бўлди, дадаси?

— сўради пахтадоф қилиб келган онайи зор шошилиб. «Шарқ юлдузи».

ПАХТАЗОР Fўза экилган жой, Fўза билан банд ер, дала, майдон. **Пахтазор водий.** — Катта кўча билан айланиб ўтамизми? Пахтазорни кесиб чиқа қолайлик. Ў. Ҳошимов, Қалбининг кулоқ сол. Ҳуана, сомон шияпали Олимов пахтазор чеккасидан келяпти. Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

ПАХТАК Дуккаклиларга мансуб, бўёқчиликда хомашё сифатида ишлатиладиган бута.

ПАХТАКАШ тар. Чувилмаган кўсакларни сотиб олиб, чувиб ёки чувитиб, баязан чигитдан ҳам ажратиб сотиш билан шуғулланадиган киши; пахтафуруш. -Илоҳи тавба, — деди бир пахтакаш, — болачақалар бир ҳафта тирноқ кўчириб, Fўза чуевиганлар. С. Айний, Қуллар.

ПАХТАКОР 1 Чигит экиш билан шуғулланувчи, пахта етиштирувчи киши. **Илғор пахтакор.** — Оддий пахтакор аввал қандай ишлаган бўлса, ҳамон шундай, пахтага ҳеч қачон хиёнат қилмайди. «Саодат». Чорвадорсан, ботирсан — қўлда қўбизинг билан, Пахтакорсан, ишчисан, дарёни бурувчисан. А. Орипов, Йиллар армони.

2 с.т. Чигит экиб, пахта етиштирадиган. **Пахтакор ерлар.**

ПАХТАКОРЛИК 1 Чигит экиш билан шуғулланишлик; пахтакор касби. Донгдор пахтакорлигимиз оламга машҳур. **Пахтакорлик шарафли касб.**

2 айн. пахтачилик 2. Бироқ пахтакорликни ривожлантиришдан туб аҳолининг ҳаёти яхшиланди. Газетадан.

ПАХТАЛИ Пахтаси бўлган, пахта солинган. **Пахтали шим.** **Пахтали чопон.** — Очил эса ёқаси ва енгларига қўнгир клеёнкадан жияк қўйиб тикилган эски пахтали фуфайкада.. эди. П. Қодиров, Уч илдиз. **Саодат кампир пахтали** нимчасини олиб кийди. «Саодат».

ПАХТАЛИК с.т. от Авра ва астар орасига пахта солиб тикилган қишилик уст кийим. Кумуш тонг билан бирга уйғонган Фарғонат калта пахталигини кийиб, далаға чиқиб кетди. Р. Файзий, Кишиларимиз қиссаси. Кўп ўтмай, чайлада мен билан пахталик кийган йигитдан бошқа ҳеч ким қолмади. Ў. Умарбеков, Олтин япроқлар.

ПАХТАТИКАН Пояси қисқа, барглари майда тиканли, кўп йиллик ёввойи ўт.

ПАХТАФУРУШ тар. Пахта савдоси билан шуғулланган киши. Мен Абдурашид пахтафуруш деган бойнинг аравасини минар эдим. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ПАХТАЧИ 1 эск. Пахта тозалаш ва пахта савдоси билан шуғулланган бой. Дада, энди пахта заводи қўрмасак бўлмайди. Модомики, пахтачи бўлдим, заводсиз илож ўйқ. Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. айн. пахтакор. Кампирнинг бир қизи колхоз раиси.. биттаси колхознинг сут фермасида ишлайди, ўғли тажрибакор пахтачи. F. Расул, Тўнғич ўғил.

ПАХТАЧИЛИК 1 қ. пахтакорлик 1. Пахтачилик билан шуғулланмоқ. Пахтачиликда катта ва кўп тармоқли хўжаликни бошқаришда ўттиз ўзиллик тажриба эгаси! К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

2 Қишлоқ хўжалигининг гўза экиш, пахта етишириш билан шуғулланувчи тармоғи. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи – пахтачиликдир. Пахтачиликнинг ривожланиши. Пахтачиликни механизациялаштириш. Пахтачилик илмий-текшириш институти. ■ Бироқ пахтачиликни ривожлантиришдан туб аҳолининг ҳаёти яхшиланди. Газетадан.

3 Муайян туркумга мансуб гўзанинг келиб чиқиши, эволюцияси, ўсиши ва ривожланиши, уни деҳқончиликда етишириш қонуниятлари ҳақидаги фан.

ПАХТАШУНОС Пахта илми, пахтачилик билан шуғулланувчи мутахассис.

ПАЦИЕНТ [лат. *patiens*, *patientis* – азоб тортувчи, бемор, сабр қилувчи] Тиббий хизмат кўрсатилаётган ёки тиббий кўрик жаёнода бўлган шахс.

ПАЦИФИЗМ [лат. *pacificus* – келиштирувчи, тинчлантирувчи] Ҳар қандай урушга қарши бўлган ва ер юзида тинчлик бўлишини ёқловчи дунёқараш, оқим. [Эйнштейн] Ҳалқаро пацифизмга яқиндан ёрдам бериш учун кўп куч сарфлади. «Фан ва турмуш».

ПАЦИФИСТ Пацифизм тарафдори.

ПАЦИФИСТИК Пацифизмга ва пацифистга оид. Пацифистик қараш. Пацифистик ҳаракат.

ПАЧАВА Нихоят даражада ёмон, расво (иш, аҳвол ҳақида). [Шокир ота] Ёлғиз ўзи эмас, балки бутун аҳли косибнинг аҳволи

пачава эканини очиб ташлади. Ойбек, Танланган асарлар.

ПАЧАВАСИ ЧИҚМОҚ Нихоят даражада ёмонлашмоқ, расво бўлмоқ, расвоси чиқмоқ. Ахир, салгина ношудлик ишнинг пачавасини чиқариб қўяди. Н. Фозилов, Оқим. Ўз бошлигининг.. «Ишнинг пачавасини чиқардингиз», деган товуши эшишилгандек бўлди. Шуҳрат, Умид погоналари.

ПАЧАКИЛАШМОҚ Бекорга тортишмоқ, баҳслашмоқ, ади-бади айтишмоқ, гап талашмоқ. Соҳиб қори бетгачонар Бегимхон билан пачакилашиб ўтиргиси келмай, ташқарига чиқа бошлаган эди, Бегимхон уни этагидан судраб, яна айвонга олиб чиқди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. -Сен бошингни кўтар, мишиқилар билан пачакилашма, – дейди Турғунали. А. Мухтор, Кумуш тола.

ПАЧАҚ 1 Букилиб, эзилиб ёки синиб ичига ботган; абжаги чиққан; мажақ. Пачақ чеклак. Машинанинг қаноти урилиб пачақ бўлибди. ■ Йигит узоқда ҳайбатли темир уюмлари сингари аганаб ётган пачақ паровозларга тикилди. Ойбек, Қуёш қораймас. У [самоварчи] устанинг қўлига туша-туша хўп эзилган, қорни пачақ, чирқин катта самоварнинг олдида ёғоч елкасини қисиб ўтиради. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Синик, синган. Пачақ тухум.

ПАЧАГИ ЧИҚМОҚ 1) пачақ бўлмок. Челакнинг пачаги чиқди; 2) кўчма абжаги чиқмоқ, тор-мор бўлмоқ. Урушда пачаги чиққан бу “зобит”лар ҳали ҳам ўзларини кўкларда ҳис қилар, ҳали ҳам голиблардек магрур эдилар. X. Ғулом, Машъял.

3 Уринган, эзилган. Пачақ олма.

4 кўчма Яхши ўсмай, ривожланмай, майда бўлиб қолган; реза, ушоқ. Пачақ бола. Пачақ ўсимлик. ■ Ҳавас қилиб келган Бургутим ҳар куни кўриб юрган оддий қишилардай, жуссаси ҳам, юзи ҳам, қараашлари ҳам оддий, пачақ бир йигит бўлиб чиқди. С. Аҳмад, Чўл бургути.

ПАЧАҚЛАМОҚ 1 Пачақ қилмоқ, мажақ қилмоқ, эзмоқ. Бола тухумни пачақлади.

2 кўчма Тор-мор қилмоқ, абжагини чиқармоқ. Душман армиясини пачақламоқ. ■ Пачақлаймиз қириб, қўрқинч ёв бу, Шаҳарга ўт қўювчи зўр олов бу. Ҳабибий, Девон. Бутун юлдузларингни тош қилиб от, Пачақлаб ерга ур, чалпак қилиб қот. Ҳабибий, Девон.

ПАЧАҚ-ПАЧАҚ Бутунлай майда-майда, пора-пора бўлган, пачаги, абжаги чиққан. *Тарелка тошга урилиб пачақ-пачақ бўлди.* ■ *Шашвар тўқмоқ билан бошига урдим, боши пачақ-пачақ бўлиб кетди.* «Эртаклар».

ПАЧКА [р. пачка < нем. Pack, Packen – боғлам, ўрам; даста, шода] Тахланган, ўралган, боғланган ёки қутичага жойланган бир турдаги нарсалар. *Ўн пачка қалам. Тўрт пачка папироқ. Бир пачка чой.* ■ *Дўкондан бир пачка сигарета олиб, ўйдан унча узок бўлмаган зоопаркка йўл олди.* Мирмуҳсин, Умид.

ПАЧКАЛАМОҚ Бир хилдаги нарсаларни таҳлаб, ўраб боғламоқ ёки қутичаларга жойламоқ. *Юз сўмликларни пачкаламоқ. Дафтарларни пачкаламоқ. Сигареталарни пачкаламоқ.* Чой пачкаламоқ. ■ *Зоҳир ака қирқиб четин, Пачкалаб тез бирин-кетин, Ҳар томонга жўннатади, Китобхонни қувнатади.* О. Юнусхонов.

ПАЧКАЛИ Пачкаларга жойланган, пачкаланган. *Пачкали қалам. Пачкали печене.* Пачкали тул.

ПАШМАК I [ф. қашқо – тола-тола шаклли ҳолва] Ёғда қовурилган ун ва қиёmdан тола-тола қилиб тайёрланган ва маҳсус ўлчовда кесилган маҳаллий ширинлик. *Баққоллар кичкина-кичкина дўйончаларида ярим кечага қадар савдо қиласилар. Пашмак, турли-туман.. ҳолвалар, пистабодом, аччиқ-чучук магизлар, новвотлар, парвардалар, отонон, хўроқандлар сероб.* Ойбек, Болалик.

ПАШМАК II бот. Шўрадошлар оиласига мансуб, танаси қалин тола ва тангачалар билан қопланган бир йиллик ўсимлик.

ПАШМАЛОҚ 1 Бошқаларга нисбатан энг кейинги ўринда турган, ҳали кўзга кўринмаган, мавқеи, мартабаси паст; оддий. *Пашмалоқ савдогар.* ■ *Мен энди.. мадрасада пашмалоқ маҳдумлардан бўлиб қолдим.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

2 кўчма Оддий, жўн, шунчаки. *Тегирмончи:* -Лекин сиз ҳануз пашмалоқ гапларни айтиб келгансиз! – деди. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПАШША [ф. қашқо – чивин] Ёзда жуда кўпайиб кетадиган, турли суюқ органик моддалар билан озиқланадиган кўш парда қанотли ҳашарот. *Йўл пашша. Пашшаларни қўримоқ. Қора пашша.* ■ *Атрофда гув-гув*

пашша: оёқларга ёпишади, бурун катакларига сүқилади, қулоқларни узади. Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳамма ёқ жим. Фақат пашша гингиллайди.* А. Қаҳҳор, Бемор.

Ошга пашша бўлмоқ айн. ошга пашша тушмоқ. *Марзияникига борганимда доим ошга пашша бўладиганлар Душан билан Фозил эди.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. *Ошга пашша тушмоқ* Бегона киши аралашиб, ишни бузмоқ, ишнинг белига тепмоқ. *-Эсизгина, энди гаплаша бошлаган эдик-а.* Ошга пашша тушди, – деди Элмурод бошини чайқаб. П. Турсун, Ўқитувчи. *Пашша(ни) қўриб ўтироқ* Бекор вақт, кун ўтказмоқ, кунни бекорга ўтказмоқ. [Бобоқул ота:] *Ҳамма далага ёпишиб ётган бўлса-ю, мен идорада пашша қўриб ўтирсан келишмас.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Пашшадан фил ясамоқ ёки пашшани* (ёки пашшадай нарсани) *фил қилмоқ* Арзимас нарсани ошириб юбормоқ, улгайтириб кўрсатмоқ, ҳаддан ташқари муболага қилмоқ. *Уззукун пашшани фил қилиб, қаёқдаги гапларни чулғатиб юрдингиз, мана энди эл олдида юзингиз шувут.* А. Муҳиддин, Кўнгиллар.

ПАШШАЛАШМОҚ Атрофидаги айланиб, ёпишиб хирадик қилмоқ, майда-чуйда гап, ноўрин хатти-ҳаракатлар билан жонга тегмоқ. *Терганлари палага келмайди-ю, яна биз билан пашшалашадилар.* «Аския». *Мудир ўртогингиздан ҳам хафа бўлдим, тозаликка эътибор бериши ўрнига ошхонада ҳамма билан пашшалашаб ўтирибди.* «Аския».

ПАШШАХОНА [пашша + хона] Пашша ва чивин каби ҳашаротлардан сақланиш учун тутиладиган маҳсус чодир. *Пашшахонада ухламоқ.* ■ *Сўнг кечқурун савдогар вазир келиб кирса, оқ пашшахона тутилган сўрида Кундузхон ётган эмиш.* «Фольклор». *Пашшахонага қамалиб олган исқабтопар Иқболнинг юзини чақиб, уйғотиб юборган* эди. С. Абдулла. Иқбол.

ПАШШАҲЎРДА [ф. қашқо – пашша еган, талаган; пашша чаққандан кейин узок тузалмайдиган яра, жароҳат] Бирор жойга тез-тез келиб турадиган, хира бўлиб ёпишиб оладиган одам. *Пашшахўрда бўлмоқ.* ■ *[Уста:] Пашшахўрдаларни қувиб, полвоннинг жиловини тортиб қўясан.* О. Ёқубов, Ларза. *Карвонсаройларда нияти бузуқ, шубҳали одамлар ҳам пашшахўрда бўларди.* М. Осим,

Ўтрор. Бу ялоқи, Гавҳарнинг атрофида бекорга пашаҳўрда бўлаётгани ўйқ. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПАШШАҚҮНМАС Тиканакли, хушбўй иирик гули бутасимон ўсимлик.

ПАҚ тақл. с. Портлаш, отилиш каби ҳолларда эштиладиган кескин товуш. *Шар* “пақ” этиб ёрилиб кетди. — *Милитигидан* “пақ” этган овоз чиққач, бир одам дараҳтнинг катта томирига.. мункиб тушшиб, қимирламай қолди. Ҳ. Турсункулов, Ҳаётим қиссаси. Ҳотини сут согаётган пақирини пақ эткизиб ерга қўйди-да, даст ўрнидан турди, Карим акага қараб шангиллаб кетди. М. Ҳазраткулов, Журъат.

ПАҚИЛЛАМОҚ “Пақ” этган товуш, овоз чиқармоқ. Аллақачон ишратхона лиқ тўлган, эшикбон эшикка тамба урган эди. *Орадан ҳаял-замон ўтмай*, у ер-бу ердан шишаларнинг пақиллаб очилаётгани эшишила бошлади. Н. Қиличев, Чифириқ. Йўлнинг ярмига боргандা, мотор тумов бўлгандек бир-икки пақиллаб, машина тўхтаб қолди. С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема. *Аввалига пақиллаган, кейин вишиллаган, сўнг қулат-қулат* этган овоз чиқди. С. Маҳкамов, Ёстиқ ичидаги.

ПАҚИР I Сув ва б. суюқликларни ташиш ва асраш учун ишлатиладиган, бандли, цилиндрсизмон идиш; чеклак. Афанди бир кун кечаси қудукдан сув олгани пақир солган эди, сувда ойнинг аксини кўрди. «Латифалар». У [Азизбек] қондаги какликларнинг тиригини товуқхонага қамаб, ўқ еганларини қонқоқли пақирга солиб, супага олиб чиқиб қўйди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПАҚИР II эск. Икки тийинлик чақа. Сўзимга ишон, бошиқа бир пақир ҳам пулим ўйқ. И. Акрам, Адолат. Шундай хурсандликдан бир-икки марта бўлса, менинг ёнимда бир пақир ҳам қолмас экан. «Латифалар».

Бир пақирга олмаслик Назар-писанд қилмаслик, баҳосини, қадр-қимматини ерга урмоқ. Ҳафиза ўзини у ёқ-бу ёққа солиб, пинагини бузмай тура берди. У ҳатто бу аччиқ таъналарни эшишмагандай, эшишса ҳам, бир пақирга олмай, сур бўлиб турарди. Мирмуҳсин, Умид. **Бир пақирга қиммат** (ёки арзимайди) Ҳеч нарсага арзимайди, жуда ёмон, паст, арзимас.

ПАҚПАҚ I Болаларнинг бир бўлак лойни пиёла шаклига келтириб, тўнтариб ерга уриб пақиллатиш ўйини. *Пақпак ўйнамоқ*.

ПАҚПАҚ II Кўсакка ўхшаш, ичи бўш мевали кўп йиллик ўсимлик.

ПАҚҚОС рвш. I Бус-бутун, қолдиқсиз, қолдирмай; бутунлай, тамомила. Эргаш чой дамлаб келганда, Азмиддин лагандаги ошнинг қолганини пақкос тушириб, ёғини ҳам ялаб бўлган эди. Ҳ. Фулом, Замин ўлдузлари. Аўтмоқчи, мен сизларни таништиришни пақкос унутибман-ку. Уни қаранглар-а! Бу киши — Аълам ака бўладилар. М. Мансуров, Ёмби. Унинг ёнида бўлсанг, ўтмишингни пақкос унутасан, сон бўлган одам эмаслигингни дарров пайқайсан. А. Мухтор, Туғилиш.

ПАҒА 1 эск. Чархда ип йигириш учун тахтакачда пилталааб, юмалоқлаб қўйилган бир сиқим чигитсиз пахта, пахта пилтаси.

2 Пахта каби юмшоқ ёки тарқалувчан нарсаларнинг бир парчаси, уюми ёки тўдаси. *Пахта пағалари*. Тутун пағаси. — *Даштнинг* у ер-бу ерида.. қор пағалари ётар эди. Ҳ. Турсункулов, Ҳаётим қиссаси. *Тоғ томонидан кўтарилиб, қуёш бетини қоплаб турган бир паға булут чўкканда, Тиктепа ерлари нур ичига чўмид кўринади*. А. Қодирий, Обид кетмон.

Паға бўлмоқ Жуда оқариб, рангизланниб кетмоқ. Ҳолбўта бошини кўтарганда, Сайдмурод ўқ узди. Кўрбошининг ранги паға бўлиб кетди. Нариги томонда раҳбада чўзилиб ётишган Комил билан Ҳамид сапчиб туришди ва дарров нима гап-сўзлигини фаҳмлаб, Сайдмуродга ташланиши. «Ёшлик».

ПАҒАМОЛ эск. Чигитсиз пахтани ҳимариб, пилталааб юмалоқлаш учун ишлатиладиган қаламсизмон асбоб; пилтакач.

ПАҒА-ПАҒА Тўда-тўда, парча-парча (пахта, булут, тутун кабилар ҳақида). *Паға-паға пахта*. *Паға-паға қор*. — *Паға-паға* тутунлар Кўтаришлар мўридан. С. Акбарий. Қорамтирир булутлар.. паға-паға бўлиб, тез сизиб кетди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПАҲЛАВОН [ф. چوْلَفْ] — қаҳрамон, ботир] I Барваста ва забардаст; жисмоний бақувват, баҳодир. *Паҳлавон ўғлон*. — Аҳмаджон у ёқ-бу ёққа борса, ёнида паҳлавон оға-ини, вафодор ёр, садоқатли жўралар ҳамроҳ бўлиб юргандай, ҳеч кимдан ҳайикмайди, кўнгли тўй. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Ўзи ҳам худди шерга ўхшаган, чироили паҳлавон ўигит экан. С. Исмоилзода, Темур.

2 Ботир, қаҳрамон. *Паҳлавон жанғчи*. — Бугун яна Нилдан ўтган карвонлар, Девни ўиққан паҳлавонлар сўзласин. А. Шер. *Риоятда айтилишича, шаҳарликлар паҳлавоннинг жасадини топиб, тантана билан дағн этишибди*. «Фан ва турмуш». Йигит куйласин, жангда Чин паҳлавон бўлдим, деб. Ҳ. Пўлат.

З кўчма Забардаст, кучли. *Дўстларим, ҳайратда қолмангиз фақат, Паҳлавон асрга шу гаплар мосдир*. Инсон боласига меҳр ила шафқат — Ҳаммага хос эди, бизга ҳам хосдир. А. Орипов, Йиллар армони.

ПАҲЛАВОНЛАРДАЙ, =дек айн. *паҳлавонларча*. Паҳлавонлардек улкан гавдали, айни куч-қувватга тўлган Усмонхўжага бир ниёла май ялагандек ҳам таъсир қилмас, кўпинча, лабларини алам билан чатиллатиб, қайтиб кетарди. Ҳ. Тўхтабоев, Йиллар ва ўйлар.

ПАҲЛАВОНЛАРЧА рвш. Паҳлавонлар каби, паҳлавонлардек, паҳлавонларга ўхшаб.

ПАҲЛАВОНЛИК Ботирлик, қаҳрамонлик; бақувватлик. *Паҳлавонлик кўрсатмоқ*.

ПАҲЛАВОНСИФАТ Қомати, қуввати паҳлавонларга ўхшаш, паҳлавон гавдали. Ияклари осилган бу паҳлавонсифат киши минбар зиналарига катта, қўпол оёқларини бир-бир босиб чиқаркан, товони зарбидан таҳталар гирчилларди. Ҳ. Гулом, Тошкентликлар.

ПАҲПАҲЛАМОҚ с. т. Ҳаддан ташқари аямоқ, авайламоқ, ардоқламоқ. *Болани паҳнаҳлаб ўстирмоқ*.

ПЕДАГОГ [юн. *paidagogos* — тарбиячи] Педагогика мутахассиси; болалар ва ёшларни тарбиялаш ва ўқитиш билан шуғулланувчи, шу соҳа бўйича маҳсус тайёргарликка эга бўлган шахс, ўқитувчи. *Моҳир педагог. Мактаб педагоглари жамоаси*. — Ўз талабаларида география фанига алоҳида меҳр ўйғота олган моҳир педагоглардан.. С. Аҳмад, Юлдуз. *Педагогининг вазифаси юксак, мураккаб ва олийжанобдир*. «Фан ва турмуш».

ПЕДАГОГИК 1 Педагогга оид, хос. *Педагогик жамоа*. *Педагогик фаолият*. Педагогик маҳорат. *Педагогик амалиёт*.

2 Педагогикага оид. *Педагогик асарлар*. *Педагогик билимлар*. *Педагогик жараён*.

ПЕДАГОГИКА [юн. *paidagogike* < *pais*, *paidos* — бола + *agos* — етаклаб бораман, тар-

бия қиласман] 1 Тарбия, таълим ҳамда маълумот беришнинг назарий ва амалий жиҳатларини ўрганувчи фанлар мажмui. Бўлғуси педагоглар практика жараёнда педагогика ва психологиянинг долзарб масалалари устида иш олиб борадилар. «Фан ва турмуш».

2 Айни шу соҳа (мутахассислик) бўйича ўқув фани.

ПЕДАГОГЛИК Педагогнинг вазифаси, иши, фаолияти; ўқитувчилик, мураббийлик. *Педагоглик қилмоқ*. — *Боланинг разини* — кўнглини синдирган, тушунмаган одамга педагоглик касби хайфидир. Газетадан.

ПЕДАЛӢ [фр. *pedale* < лот. *pes*, *pedis* — оёқ] Машина, велосипед, дастгоҳ ва бъязи мусиқа асбобларининг оёқ билан ҳаракатга келтириладиган ричаги, тепкиси. *Велосипед педали*. *Пианино педали*. — У [Мирвали] газ педалини охиригача босди. *Машина гўё ҳавога кўтарилиши олдидан тезлик олаётган саломётга ўхшарди*. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПЕДАНТ [фр. *pedant* < итал. *pedante* — педагог, ўқитувчи] Расмиятга, амалдаги тартиб ва қоидаларга изчил риоя қилувчи, ўтакетган синчков киши. [Усмонов]: Инсон зоти табиатан педант ва консерватор бўлади. Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ПЕДАНТИЗМ айн. қ. *педантлик*.

ПЕДАНТЛИК Расмиятга, амалдаги тартиб ва қоидаларга ёпишиб олиш, ўтакетган синчковлик, расмиятчилик.

ПЕДИАТРИЯ Педиатрия мутахассиси, болалар врачи.

ПЕДИАТРИЯ [юн. *pais*, *paidos* — бола + *iatreia* — даволаш] Тиббиётнинг болалар анатомияси, физиологияси, патологияси ҳамда касалликлари ва уларни даволаш усулларини ўрганувчи бўлими.

ПЕДИКЮР [фр. *pedicure* < лот. *pes*, *pedis* — оёқ + *curare* — парвариш қилмоқ] Оёқ бармоқларини маҳсус парвариш қилиш.

ПЕДОЛОГ Педология мутахассиси, педология соҳасидаги олим. *Машҳур педолог олимларнинг асарлари ва фаолиятлари отпонентлар томонидан кескин танқид қилинди*. Газетадан.

ПЕДОЛОГИЯ [юн. *pais*, *paidos* — бола + *logos* — фан, таълимот] Бола ривожланишига нисбатан психологик, биологик, ижтимоий (социологик) қарашлар мажмui; болалар ҳақидаги фан (19-аср охирида АҚШ

ва Фарбий Европада пайдо бўлган). *Шахс ва жамият ҳақидаги фанлардан социология, генетика, педология каби фанларни ўқитиши мақиқлаб қўйилди.* Газетадан.

ПЕЙЖЕР [ингл. pager] Кодланган хабарни матнли, рақамли, овозли ахборотга айлантириб, маҳсус сигналлар ёрдамида узоқ масофага узатувчи қурилма. *Сенга пейжер орқали хабар бераман.*

ПЕЙЖИНГ [ингл. paging] Пейжер воситасида алоқа қилиш усули.

ПЕЙЗАЖ [фр. paysage < pays – жой, мақон] 1 Бирор жойнинг кўзга ташланиб турган умумий кўриниши; манзара. *Ўрмон пейзажи. Тоғ пейзажи.*

2 Тасвирий санъатнинг табиат манзараларини тасвирлаш билан шуғулланадиган тури; табиат манзараси тасвирланган сурат.

3 Адабий асарда манзара тасвири, табиат манзараси, табиат лавҳалари. *Ҳамид Олимжон бу шеърида Ўзбекистоннинг пейзажини яратишида моҳир бир санъаткор сифатида гавдаланади. «Ватан адабиёти».*

ПЕЙЗАЖЧИ Пейзаж чизадиган рассом. *У [Ўрол Тансиқбоев] ҳаваскорлиқдан Ўзбекистоннинг кўзга кўринган пейзажчи рассоми бўлиб етишгунга қадар катта меҳнат ва ижодий изланиш йўлини босиб ўтди.* Газетадан.

ПЕЛЛАГРА [итал. pelle agra – дагал, гадир-будур тери] тиб. Организмда айрим витаминларнинг етишмаслигидан келиб чиқадиган, терининг, ошқозон-ичак йўлиниң зарарланиши ва руҳий хасталиклар билан кечадиган касаллик.

ПЕМЗА [ингл. rumice < лот. rumex – ғовак тош, кўпик] маҳс. Ғовак, жуда енгил, кулранг вулканик жинс (асосан қурилиш саноатида ишлатилади).

ПЕНАЛ [нем. Pennal < лот. renne – перо; пат] Ручка, қалам, резина солиб қўйиладиган чўзинчоқ қутича, филоф.

ПЕНАЛЬТИ [итал. penalty – жазо(лаш), жарима] спрт. Айрим спорт ўйинларида жарима майдончасида қоидани бузганлиги учун рақиб дарвазаси томон белгиланадиган ва йўналтириладиган жарима зарбаси (тўғи); мас., футболда – 11 метрли, тўғли хоккейда – 12 метрли масофадан зарба берилади.

ПЕНИЦИЛЛИН [лот. Penicillium – замбуруларнинг бир тури < penicillum – панжа;

попук, шокила] Кимёвий тузилиши бир-бира гига яқин, тиббиёт амалиётида кенг қўлланадиган табиий ва ярим синтетик антибиотиклар гуруҳи. *Пенициллиндан укол қўлмоқ*

ПЕНСИОНЕР [фр. pensionnaire < лот. pensio, pensionis – тўлов] Пенсия олувчи киши. *Мен 72 ёшдаман, пенсионерман. Лекин, уч ой бўлди, яна заводга ишига қайтдим. И. Раҳим, Чин муҳаббат.*

ПЕНСИЯ [лот. pensio – тўлов; тўлов муддати] Кариган, меҳнат қобилиятини йўқотган, узоқ йил хизмат қўлган, боқувчи-сидан жудо бўлган кишиларни моддий жиҳатдан таъминлаш мақсадида уларга давлат томонидан доимий бериб бориладиган пул; нафақа. *Пенсия олмоқ. Пенсияга чиқмоқ.* — *Пенсияга чиқаман деб турганимда, уруш бошланиб қолди.* С. Зуннунова, Олов. *Сен уни бекорга олиб кетмайсан, унинг ўзидан кўра пенсияси керак сенга, билдингми?* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПЕНТАГОН [юн. pentagonon < penta – беш + gonia – бурчак] 1 мат. Беш бурчакли геометрик жисм; бешбурчак.

2 (П – катта) АҚШнинг ҳарбий вазирлиги жойлашган, Вашингтондан унча узоқда бўлмаган беш бурчакли бино; АҚШнинг ҳарбий маҳкамаси.

ПЕНТАГРАММА [юн. penta – беш + gramma – ҳарф; ёзув] мат. Ҳар бир томонига бир хил тенг ёнли учбурчаклар ясалган мунтазам бешбурчак.

ПЕНЯ [лот. poena – жазо] эск. Пул-тўлов мажбуриятларини ўз вақтида бажармаганлик учун тўланадиган жарима. ..*бир қаттор ташкилотлар ўзлари билан тузилган шартнома суммасининг қарийб 100 миллион сўмини ўзлаштирганини учун, энди кечик-кани ҳар бир кун учун пеня тўлашга мажбур.* Газетадан. *Суд, муддати ўтказиб юборилгани учун, ҳар кун ҳисобига 0,4 фоиздан пеня тўлаш лозимлиги ҳақида қарор чиқарди.* Газетадан.

ПЕПСИ-КОЛА [ингл. Pepsi-Cola < юн. pepsis – овқат ҳазм қилиш + лот. Cola – Африка тропик ўрмонларида ўсадиган доим яшил дарахтларнинг бир тури] Қувватни ошириб тетиклантирувчи, газланган муздай ичимлик.

ПЕРГАМЕНТ [юн. pergamenos < Pergamon (Пергам) – Кичик Осиёда айни шу материал кенг қўлланган шаҳар номи] 1

Қофоз ихтиро қилингунга қадар маҳсус йўл билан тайёрланган ва қофоз ўрнида ишлатилган ҳайвон териси; тери қофоз.

2 Шундай терига ёзилган қадимги қўл-ёзма.

3 Сув ва мой ўтказмайдиган пишиқ юпқа шаффоғ қофоз.

ПЕРЕВОД [р. переводить – «юбормоқ, жўнатмоқ, ўтказмоқ» фл. дан суффиксиз ҳосил қилинган от] эск. Почта ёки телеграф орқали пул юбориш ҳамда шу йўл билан юборилган ёки олинганд пул. *Перевод қўлмоқ.*

ПЕРИ- [юн. peri – атрофика, яқинида; юқорироқ, баландроқ, ҳаддан ташқари] Байнамилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, бирор нарсага яқинликни, қўшниликтин, атрофика ёки олдида, яқинида жойлашганликни билдиради (мас., *перикардит*).

ПЕРИГЕЙ [пери.. + юн. ge – ер] астр. Ер атрофика орбита бўйлаб айланувчи жисмларнинг, ой ёки сунъий йўлдошнинг ерга энг яқин нуқтаси; зид. *апогей*.

ПЕРИКАРД [пери.. + юн. kardia – юрак] Юракни сиртдан ўраб турадиган ҳалтасимон қобиқ.

ПЕРИКАРДИТ [перикард + лот. itis – яллигланишни билдирувчи қўшимча] Перикарднинг яллигланиши.

ПЕРИМЕТР [юн. perimetron – айлана, доира < perimetreo – атрофни ўлчайман] мат. Ёпик эгри чизиқнинг узунлиги (мас., кўпбурчакнинг периметри унинг ҳамма томонлари йигиндисига тенг).

ПЕРИСКОП [пери.. + юн. skopeo – қариман, кузатаман] маҳс. Бевосита кузатиш мумкин бўлмаган берк, пана жойлардан (мас., бронетранспортёр, сувости кемаси ва ш.к. дан) кузатиш имконини берувчи оптик асбоб.

ПЕРИТОНИТ [юн. peritonaiion – қорин пардаси + лот. itis – яллигланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Қорин пардасининг яллигланиши.

ПЕРКУССИЯ [лот. percussio – тўқилатиш] тиб. Беморнинг ички аъзоларидаги касалликни бадан устидан маҳсус болғача ёки бармоқлар билан уришдан ҳосил бўладиган товушга қараб аниқлашдан иборат тиббий-физик усул.

ПЕРО [р. перо – пат, қанот] эск. Сиёҳ, тушъ ва ш.к. билан ёзиш учун ручка учига

ўрнатиб ишлатиладиган ёзув-чизув асбоби. *Пўлат перо. Чизмакашлик пероси. Перо билан ёзмоқ.* — Перони сиёҳдонга ботириб, ёза бошлади. «Шарқ юлдузи».

ПЕРПЕНДИКУЛЯР I [лот. perpendiculum – шоқул; тик тушган чизиқ] мат. Бирор тўғри чизиқ ёки текислик билан тўғри бурчак ҳосил қилувчи чизиқ. *Текисликка перпендикуляр туширмоқ.*

ПЕРПЕНДИКУЛЯР II [лот. perpendiculare – шоқулий, тик тушган] Тик, шоқул. *Перпендикуляр чизиқ. Ўзаро перпендикуляр текисликлар.*

ПЕРРОН [фр. perron] Темир йўл стансиясида: поезд келиб тўхтайдиган ва жўнайдиган майдонча, поезд кутувчи йўловчилар ёки кузатувчилар турадиган платформа. *Поезд келишидан хабар топган пасажирлар бирин-кетин перронга чиқа бошлиди.* Ў. Ҳошимов, Пўлат изларда. *Қизнинг назарида, она перронда ҳамон рўмол силик тургандек эди.* С. Аҳмад, Қадрдан далалар. *Энг охрида қаддини фоз тутган Оқсоқол «пўштпўштлаб», перрон томон юрди.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПЕРСОНА [лот. persona – шахс, кимса, зот]: персона *грата* [лот. persona grata – матлуб шахс] 1) ҳуқ., сиёс. муайян давлатга дипломатик вакиллик номзоди шу давлат ҳукумати томонидан маъқулланган киши; 2) кўчма хайриҳоҳлик билан қараладиган одам. **Персона нон грата** [лот. persona non grata – номатлуб шахс] 1) ҳуқ., сиёс. Бирор давлатта дипломатик вакил этиб тайинланишига ўша давлат ҳукумати томонидан розилик берилмаган ёки ишончни йўқотган ва чақириб олиниши лозим бўлган дипломатик вакил; 2) кўчма хайриҳоҳлик билан қаралмайдиган киши.

ПЕРСОНАЖ [лот. persona – шахс] Санъат ва бадиий адабиётда (ҳикоя, роман, пьеса, кинофильм кабиларда) муаллиф томонидан тасвир этилган ҳар бир шахс. *А. Қаҳҳор асарларида персонажлар. Пьеса персонажлари.* — Учала персонажнинг нигоҳи уч томонга қадалган. «Ёшлик».

ПЕРСОНАЛ [лот. personalis – шахсий] Корхона, муассаса ходимлари ёки уларнинг ихтисосига кўра бир гуруҳи. *Teatr персонали. Ўқитувчилар персонали. Маъмурий персонал.*

ПЕРСПЕКТИВ эск. Келгусида қилинадиган ишларга доир, келгусидаги тараққи-

ётни кўзда тутувчи; истиқболдаги. **Перспектив режа.**

ПЕРСПЕКТИВА [фр. perspective < лот. perspicere – ич-ичидан кўрмоқ, синчиклаб қаромоқ] эск. 1 Келажакдан кутилган ёки келажакда амалга оширилиши кўзда тутилган мақсад, ният, режа. *Тарақниёт перспективаси.*

2 геом. Нарсанинг, у текисликда кузатувчидан, кузатиш нуқтасидан узоклик дарражасига кўра ҳақиқатда қандай кўринса, худди шундай тасаввур берадиган тасвири.

3 Геометриянинг шундай тасвиirlар ясаш қоидалари ҳақидаги бўлими.

ПЕРСПЕКТИВАЛИ эск. Келажаги бор, бўлган, истиқболли. *Перспективали ходим. Перспективали ишлар.*

ПЕРСПЕКТИВАСИЗ Истиқболи но- маълум, аниқ режаси бўлмаган. *Перспективасиз иш.*

ПЕС [фр. پس – ифлос, иркит; теридаги оқ доғ; моҳов] 1 тиб. Пигмент етишмаслиги натижасида терида пайдо бўладиган оқ доғ. *-Кўймучида тангадек песи бор.. -Пес эмас. Яранинг ўрни эди-ку.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Шундай касали бўлган киши. [Мозордаги] *Кудукнинг суви фақат касалларнинг, айниқса пес ва кўзи оғриганларнинг шифоланишларига ва зиёратчиларнинг “табаррук” деб олиб боришиларига сарф қилинап эди.* С. Айний, Эсадаликлар.

3 сўк. Ярамас, моҳов. *Пес песни қоронгиди топар.* Мақол. — [Нор:] *Паранжиси қурсин, қайданан шу песни ёпиниб, сўкмозорга бордим-у, ўзимга дардисарни орттиридим-келдим.* Ҳамза, Паранжи сирлари. [Йўлчи:] *Гулнорни севишини биларди-я, пес чол. Ойбек, Таинланган асарлар. Совчи қўйдим, бермади.* *Отанг қурғур пес экан.* «Фольклор».

ПЕСЕТА [исп. peseta < peso – вазн, бўлак] Испаниянинг асосий пул бирлиги.

ПЕСЛИК Разиллик, пасткашлик. *Сени одам дедим, ўғлим тойладим, Ишониб, ўзинга шогирд айладим, Болани ёнингга олиб, баччагар, Қанча шумлик, песликларни ўйладинг.* «Гўрўелининг туғилиши».

ПЕСО [исп. peso – вазн, бўлак] Лотин Америкасининг бир қатор мамлакатларида ҳамда Филиппинда асосий пул бирлиги.

ПЕССИМИЗМ [лот. pessimus – энг ёмон] Келажакка ишончсизлик, умидсизлик

билин қараш, ҳар бир нарсанинг ёмон томонини кўришга мойиллик, руҳий тушкунлик.

ПЕССИМИСТ Руҳий тушкунликка юз тутган, ҳаётга, келажакка умидсизлик билан қарайдиган киши.

ПЕССИМИСТИК Пессимизм руҳи билан сугорилган. *Пессимистик кайфият. Пессимистик характердаги асар.* — Гарчи Фурқат лирикасида ҳасрат, қайғу, дард мотивлари катта ўрин тутса ҳам, бу мотивлар сира пессимистик моҳиятга эга эмас. М. Шайхзода, Фурқатнинг бадиий маҳоратига доир.

ПЕССИМИСТЛИК 1 Пессимистларга хос ҳулқ-атвор, кайфият.

2 к. **пессимизм.**

ПЕСТИЦИДЛАР [лот. pestis – юқумли касал, мараз + caedere – ўлдирмоқ] Ўсимлик ва ҳайвонларнинг касаллик ҳамда зараркунандаларига, бегона ўтларга қарши курашда фойдаланиладиган кимёвий моддалар. Ўзбекистонда ноорганик минерал ўғитлар, гербицидлар ва пестицидларнинг қўлланиши энг юқори нормалардан ҳам ўнлаб баравар ортиқ эди. Газетадан.

ПЕТИТ [фр. petit – майда, кичик] плгрф. Майда босма ҳарфлар.

ПЕТИЦИЯ [лот. petitio – даъво қилиш, шикоят, ариза] эск. Олий давлат органига ёки ҳукумат бошлиғига кўпчилик томонидан биргаликда берилган расмий ёзма ариза, илтимоснома.

ПЕТЛИЦА [р. petliça < петля – илмоқ, сиртмоқ, ҳалқа] Формали кийим ёқасига чатиладиган, хизмат тури ёки даража, унвонни кўрсатадиган рангли тўртбурчак мавто. *Темир ўлчилар петлицаси.* — Курсантлар.. чемодан, одеколон, тароқ, устара, топилса – командир петлицаси харид қилар эдилар. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПЕТРОГРАФ Петрография олими, мутахассиси.

ПЕТРОГРАФИК Петрографияга оид. *Петрографик қидибув ишлари.*

ПЕТРОГРАФИЯ [юн. petra – тош, қоя + grapho – ёзмани] геог. Геологиянинг тоғ жинсларини, уларнинг минерал ва кимёвий таркибини, тузилишини, Ернинг қаттиқ қатлами ва устки қисмида тарқалиш ва келиб чиқиши қонуниятларини ўрганувчи тармоғи.

ПЕТРУШКА [*лот. Petroselinum < юн. petroselinon – тоғ сельдерейи]* Соябонгул дошлар (соябонгуллilar оиласи)га мансуб бир ёки иккى йиллик, кашничисимон ўсимлик. *Петрушка барғи кўринишдан кашничага ўхшаса-да, ҳиди ва мазаси ўзиға хос дагалроқ.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПЕЧ [*ф. پېچ - қийшиқлик, эгрилик; қат, бурма; ҳалқа; жингалак, гажак*] Бошга үралган салланинг чеккадан осилтириб кўйилган қисми, учи. *Узун печи осилган катта саллали бошини чайқади.* Ойбек, Навоий. ...Худди фуқаҳо, яъни қонуншунослардек салласи печини томогининг тағидан ўтказиб, ўнг елкасига ташлади. М. Осим, Карвон йўларида.

ПЕЧАК I [*ф. پېچ - чирмashiб ўсадиган ўт; чирмовуқ]* Ўсимлик танасига ва б. нарсаларга чирмashiб ўсадиган бир йиллик ўсимлик; чирмовуқ. [*Навоий:*] *Гулимнинг қабрига эккан чечаклар очилгандур бу чоқ.. оҳим печаклар Каби кўк тоқига чирмашасинуму?* Ўйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. *Ярим халта печак юлиб келди.* Ш. Холмирзаев. Оғир тош кўчса.

ПЕЧАК II [*ф. پېچ - ўрам, копток; ғалтак*]: *печак ҳандалак* Ҳандалакнинг пўсти қўнгир-сарғиши тусли майдароқ бир тури. *Асад қори олдида турган печак косасини олдига тортиб, ундан бир тилимини олди-да, оғзини катта очиб, тиқиб юборди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПЕЧАКГУЛ [печак + гул] Карнайгуллilar оиласига мансуб, чирмashiб ўсадиган бир йиллик ўсимлик ва унинг гули; карнайгул. *Марказий кўчадаги ўйларнинг деразаларида оқ пардалар ҳиллериайди, деворларига печакгуллар тирмасиб ётибди.* И. Раҳим, Тақдир.

ПЕЧАН Ишни, гапни ўринлатадиган; уста, чечан. *Ишга печан.* — *Мулла Абззам ҳамма каллар сингари гапга печан, қочириқ гапларни гапириб.. пешқадамларни ҳам кулдирар эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ПЕЧАНЛИК Ишни, гапни уддалашлик, усталик, чечанлик. *Раис, ундан шундай иши қиқишини, Абдулла индамасхоннинг гапга шунаканги печанлигини билмаган эди.* Т. Пўлат, Хижолат.

ПЕЧАТЛАМОҚ 1 қ. **муҳрламоқ 1.** Ҳужжатни печатламоқ.

2 қ. муҳрламоқ 2. Эшикларни печатлаб қўймоқ. — *Адо бўлдим, ака. Ўйим куйди. Орган дўённи печатлаб кетди, – деди Тўйчи. А. Кўчимов, Ҳалқа.*

ПЕЧАТЬ [*р. печать < қад. р. пеку – куйдирib белги (тамга) кўйиш асбоби*] 1 қ. **муҳр 1.** *Идора печати. Конверт устига печать босмоқ.* — *Столнинг тортмасини қидиравериб, шима-тешик қилиб юбордим, печать ўйқ, – деди Мирашир.* О. Толибов, Анқов.

2 Шундай тамғанинг қоғозга ёки бошқа нарсага босиб туширилган акси, изи. *Маълумотноманинг печати хира экан, ўқиб бўлмади.*

3 Фойдаланишни тақиқлаш ёки бошқалар очмаслиги учун кўйилган ёки урилган тамға, сурғуч. *Бойлар бой бўлиб, илмисиз яшаб, Ориқларни семизи ошаб, Олти кун ўтмай ҳовлида печать, Ҳаж кетар хотин-болани ташаб.* Ҳамза.

ПЕЧЕНЬЕ [*р. печь – «оловда пиширмоқ, ёпмоқ» фл. дан ҳосил қилинган от]* Кўпинча ширин ҳамирдан кичик тўғарак, тўртбурчак ва б. шаклларда ўтда, ўт тафтида пиширилган егулик. *Ширин печенье. Печенье билан чой ичмоқ.* — *Ўй бекаси ўзининг асл руҳига кирди, жангчиларни қиём ва печенье билан меҳмон қилди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

ПЕЧКА [*р. печь – «қизитмоқ, қиздирмоқ» фл. дан ҳосил қилинган от]* Бино ва хоналарни иситиш ёки овқат пишириш учун ишланган қурилма. *Тунука печка. Гишт печка. Голландча печка. Газ печкаси.* — *Адолат ўйига келганда, печкага ўт қалётган аясини кўрди.* С. Зуннунова, Гулхан. *Аҳмад бригадир ўрнидан туриб, печкага тараша ташлади.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ПЕЧКАЧИ Печка куриш ва таъмирлашниши билан шуғулланувчи киши. *Ҳозирда печкачиларга ҳам талаб камайиб кетди.* — *Ҳайратдан ёқа ушладик: печкачи одамнинг бир думалаб туриб, табиб бўлиб қолишига сабаб нима? «Муштум».*

ПЕЧЬ 1 айн. **печка.** Нурлавой деб атадиган ушбу сарой кенг, баланд заллари, баланд ойнабанд деразалари, рус печлари, маҳсус истироҳат хоналари билан маҳлиёэтарди. С. Сиёев, Аваз.

2 Материалларни қиздириш, эритиш ёки уларга ишлов бериш учун қурилган маҳсус иншоот. *Тоблаш печи. Темир эритиладиган печь.* — *Цехда ҳозироқ ойна пиширадиган печь қурилмоқда.* Газетадан.

Домна печи айн. домна. Мартен печи қ. мартен.

ПЕШ I [ф. پېش - олди, олд томон; олдинда, яқинида; аввали] 1 Баъзи нарсаларнинг олдинга қараган томони, лаби, чети, қирғори. Айвоннинг пеши. ■ -Аяжон, айёмингиз муборак! - деб совға-саломни айвоннинг пешига қўйди-да, онасига кифтини тутди. К. Яшин, Ҳамза. Уқопидан кетмонини олиб, пешини эговлай бошлади. «Шарқ юлдзузи».

2 Кийимнинг олд этаги, бари. Камзуллингнинг пешини боссам, гард бўлар, Ошиқлик деганинг қишин дард бўлар. «Қўшиқлар». Аргуноҳ тиз чўжуб, подшоҳнинг этакларини юзига суртмоқчи бўлганди, Шоҳруҳ унинг қўлидан пешини тортиб олди. Б. Аҳмедов, Улугбек. Енглари шимарилган Комилжон, этагининг пешини қайсиб олган Давронов энг олдинда борарди. И. Раҳим, Ихлос.

Пеш келтиримоқ Далил қилиб кўрсатмоқ, исбот сифатида фойдаланмоқ. -Агроном илми ҳам, ер ҳайдасанг - куз ҳайда, куз ҳайдамасанг - юз ҳайда, дейди, - деди ҳалқ мақолини пеш келтириб Сотиболди ота. Н. Сафаров, Ҳадиҷа Аҳророва. **Пеш қилмоқ** Мақтаниб гапирмоқ, дастак қилмоқ, рўйач қилмоқ. Ўз хизматларини пеш қилмоқ. ■ Ҳалққа тұхмат құлманг. Сиз меҳнаткаш ҳалққа нима қаромат кўрсатма қолдингизки, унга дўстлигингизни пеш қиласиз? К. Яшин, Ҳамза. Кимдир пеш қилганда найзанинг кучин, Алишер қаламни кўрсатган, холос. А. Орипов, Юртим шамоли.

ПЕШ II [ф. پېش - олдинда; ёнида, яқинида] рвш. (бирин-кетин содир бўладиган иш-ҳаракатни билдирувчи икки феъл олдида тақрорланганда) Фурсат ўтмасдан, дарров, дарҳол, пешма-пеш. **Пеш терилган пахтани** пеш топшириб турмоқ. ■ [Икъбол сатанғ] Ҳовли саҳнини кўздан кечирди. Ҳамма ёқ чиннидек. Шунча дараҳт-у, тагида битта барг кўринмайди. «Пеш тушганини пеш олиб турадими дейман, - ўйлай кетди у, - қачон қарасанг, [Мехринисонинг] ҳовлиси ёғ томса ялагудек». Р. Файзий, Ҳазрати инсон. Эгнингиздан пеш тушган кийимни пеш ювиб турган бўлсан.. С. Аҳмад, Юлдуз.

ПЕША [ф. پېش - машғулот, касб, ихтинос] эск. кт. 1 Иш, машғулот; касб, хунар. Ҳоннинг ўғли, деб қилманлар андиша,

Тўққиз ёшда қилди шу ишни пеша. «Эрали ва Шерали». Бироннинг қўлида арра, тешаси, Васса ясаш - қадим иши-пешаси. Н. Назрулаев, Сайланма. Эл дерки: нодон дўст - бошингга жафо, Қора кунда чин дўст - пешаси вафо! Миртемир.

2 қ. **пешвоз**. Дараҳтни ҳамиша ўрайди шамол, Шоирни ташвишлар чулғар ҳамиша. Сен шоир умрини дема безавол - Унинг ҳар онлари ташвишга пеша. А. Орипов, Йиллар армони.

ПЕШАЙВОН [ф. + а. - پېشایوان - хона олдидаги айвон] Иморат ва хоналарнинг олдига тақаб қуриладиган айвон. Умид кичкинагина чамадонни кўтариб, ичкарига кирди. Пешайвонга кўтарилиб, зал ўйга кўз ташлади: узун стол устига оқ дастурхон ёзилиб, зиёфат нозу неъматлари ўйиб ташланган эди. Мирмуҳсин, Умид.

ПЕШАЙВОНЛИ Пешайвони бўлган, пешайвон солинган. **Пешайвонли сариқ** бино олдидан ўтаетганимизда, бир боғлам сиренъ кўтарган кичкина бир қизча бизга қўл силтаб қўйди. Ў. Умарбеков, Баҳор.

ПЕШАНА с.т. айн. **пешона**. Кўчкор бўлар қўзининг пешанаси дўнг бўлур, Оға бўлар ўигитнинг пешанаси кенг бўлур. Мақол. ■ -Кечиринг, Гавҳар, - у нима дейишини билмай, пешанасига тушшиб турган сарғиши сочларини тутамлади. Ў. Ҳошимов, Қалбиннга кулоқ сол.

ПЕШАНАБОҒ с.т. айн. **пешонабоғ**. Пешанабоғ бошида, Доим меҳнат қошида. Гайратли бу чечан қиз Энди ўн беш ёшида. «Қўшиқлар».

ПЕШБАНД I [ф. پېش بند - олд томонга боғланадиган мато; фартук] эск. айн. **фартук**. Холиса газўочоқча товуқларни димлаб қўйган. Белига пешбанд боғлаб, турли хил таомлар пиширпти. С. Нуров, Нарвон. Шавкатнинг дадаси эркак киши бўлсаным, ҳар куни пешбанд тутиб, овқат пиширади. К. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

ПЕШБАНД II [ф. پېش بند - олд томони боғланган; олд томонга боғланадиган мато; фартук]: **пешбанд қилмоқ** эск. Кўлинин олдига қилиб боғламоқ. Бошқа бандиларнинг қўллари ҳам пешбанд қилингандан кейин, уларни миришабхона дарвозасидан ташқарига - кўчага чиқардилар. С. Айний, Куллар.

ПЕШБУРУН бнк. Эшик ёки дераза тавақаларининг бириккан жойидаги тир-

қишини беркитиш учун ёнига ёки ёгин сувидан сақлаш учун тепасига қоқыладиган энсиз таҳтача. **Дераза пешбуруни** [Санамнинг] **Дарвоза пешбурунидан осилиб тушган сумалакка кўзи тушди.** Ш. Холмираев, Тўлқинлар.

ПЕШВО [ф. پېشوا – раҳнамо; раҳбар, устоз] **кт.** 1 Маълум бир соҳа ёки ишда етакчи, илғор киши. **У барча мавжуд илмларни эгаллаб, замона олимларининг пешвоси.. бўлишига тиришади.** Ойбек, Навоий. **Холқўзи Ҳудоёров Зумратнинг синфдоши эди.. Синфдаги қизлар ичиди энг сулуби Зумрат бўлса, ўғи болаларнинг пешвоси Холқўзи эди.** С. Сиёев, Отлиқ аёл.

Шариат пешволари Динни, шариат қонун-қоидаларини ҳимоя қилувчи руҳонийлар, уламо-хуқамолар. **Саройда барча: шариат пешволаридан тортиб то кичкина амалдоргача шоирлик даъво қиласади.** С. Сиёев, Ёруғлик. **Секин-секин гап-сўзлар афёни мамлакат, шариат пешволари, уламо-фуналога етиб, эшонойимнинг бу ҳаракатларини айни муддао деб топдилар.** Ў. Усмонов, Сайланма.

2 Ўйлбошчи, доҳий. **Халқ пешвоси.**

ПЕШВОЗ [ф. پېشواز – учрашув; кутиб олиш]: **пешвоз турмоқ** Туриб қарши олмоқ, кутмоқ; юзма-юз турмоқ. **Совчиларнинг қадами тинди.** Қиз тенгиллар кўришди рўзгор, Үнга пешвоз турарди энди Үн тўққиз ёш, ўн тўққиз баҳор. О. Ҳожиева, Ҳаётга таъзим. **Раҳмонқулов кириши билан Элчибек бошқаларга жавоб берди, жилмайиб пешвоз турди.** А. Мухтор, Туғилиш. **Пешвоз чиқмоқ** Истиқболига, йўлига чиқиб қарши олмоқ, истиқболига чиқмоқ. **Бино панасидаги темир ўчоқда овқат пишираётган мала чойхоначи бир қўлида капигир билан юргургилаб, уларга пешвоз чиқди.** Э. Усмонов, Ёлқин. **Олма гулли кўйлак кийган жувон даҳлизизда меҳмонга пешвоз чиқиб, салом берди.** «Ёшлик». **Ҳовлимизга яқин қолгандা, беш-олти хотин олдинда бораётган қўйон аравага пешвоз чиқди.** Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. **Пешвоз юрмоқ айн. пешвоз чиқмоқ.** Эмин уни кўриб, пешвоз юрди. Эсонбойнинг ичкарига кириш тарафдуду ийқлигини сезиб, унга саволомуз қаради. «Ёшлик».

ПЕШВОЗЛИК: **пешвозлик қилмоқ** Биринчи бўлиб гапирмоқ, гап бошламоқ.

ПЕШГИР [ф. پېشگىر – олдини олувчи, огоҳлантирувчи; пешбанд, фартук] 1 эск. айн. **фартук.** Озиқ-овқат магазинларига бориб келган Холиса белига пешгир тутиб, эри ёқтирадиган таом тайёрлашига киришади. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Зоҳид бир чеккада бош иргаб ўтиради. Эшикдан пешгир бойлаган бир аёл бош суқди-ю, ош сузарга руҳсат сўради. М. М. Дўст. Лолазор.

2 **макс.** Темирчи ва б. металлсозлар иш вақтида тутиб оладиган чарм фартук, пешбанд.

ПЕШДОР [ф. پېشدار – олдинда борувчи, илғор] эск. ҳарб. Кўшин олдида борувчи, илғор; авангард. **Ислим барлос.. катта сувори тўйданинг бошида чанг кўтариб, пешдор аскар сифатида илдам ўйлга тушди.** Ойбек, Навоий. ..**Сардор Ҳунхоршоҳнинг буйруги билан ўн минг аскарни олиб, ўзидан олдин бир ҷўлоқ саркардасини минг аскари билан пешдор қилиб жўнатиб юборди.** «Авазхон».

ПЕШИН [ф. پېشین – аввалги, олдинги, дастлабки, қадимги; куннинг ярми] 1 Куннинг ярми ўтган пайт. **Жаҳонгир яшаган қишилоққа эртаси кун пешинга етиб боришиди.** «Шарқ юлдузи». ..яна Яхшибоев иккимиз ёлғиз қолдик. **Вақт пешинга оғиб борарди.** Узоқда тоғлар қорайиб кўринади. М. М. Дўст, Лолазор.

Охир (ёки кеч) пешин Куннинг ярмидан кўпи ўтган, кечки пайт. **-Вақт охир пешин бўлиб қолган эди.** Қорним очган.. – деди Шум бола. F. Фулом, Шум бола.

2 **дин.** Кун ярмидан ўқиладиган намоз. **Пешинни ўқимоқ.** —**Ўзимиз ҳам тамадди қилиб олайлик,** – деди **Махсум пешин намозига ҳозирлик кўраётib.** С. Анорбоев, Оқсой. **Уч дўст, пешин қазоси ўтгунча, Иноқий мадрасасининг бир кунжагида бекиниб ўтирадилар.** С. Сиёев, Ёруғлик. **Ҳўжа Ҳизр ҳар куни пешин намозини Бухородаги Мағоки Аттори масжидида ўқир экан.** Газетадан.

ПЕШИНЛИК Пешинда ейиладиган овқат, тушлик. **Бу камбағаллар овқати бўлиб, уларнинг тушлиги ҳам, пешинлиги ҳам шу эди.** Үрик билан зогорани иштаҳа билан едишлар. П. Турсун, Үқитувчи. **Йигитали, пешинликка деб онаси қулган овқатдан озгина еган бўлди-да, кўчага чиқиб, гузар тарафга ийналди.** Д. Нурий, Осмон устуни.

ПЕШКАШ [ф. پېشکەش – кичикларнинг катталарга совғаси, тұхфаси] эск. кт. Ҳадя тарзда бериладиган нарса; тортиқ, совфа. **Подиоҳ** өздерига ынғылған уламо, фузало ва лашкарбошилар Соҳибқиронни янги туғылған меҳмон билан құтладылар, ҳар ким ҳолига яраша пешкашлар қылды. Б. Аҳмедов, Улугбек. **Келсанг**, үйнег келмай, әрнег билан кел. **Дилкашларнинг құйыда торынғ** билан кел. **Кел**, сенға ғаламиз, ғоламиз пешкаш, Гиёхлар ичидә айломиз пешкаш. Т. Сулаймон.

ПЕШЛАВҲА [ф. + а. پېشلوحه – олд томонга осиладиган лавҳ(а)] Корхона, идора, муассаса, үқув юрти кабилар ҳақида қысқа, ихчам, аниқ маълумот ёзилған ва шуларнинг кираверишида кўринарли жойга ўрнатиладиган маҳсус таҳтача. Ҳозирда шаҳримизда жуда кўплаб пешлавҳалар янги қабул қилингандан лотин алифбосида ёзилмоқда. Газетадан. **Лойиҳанинг ушбу бандида мудайян биноларга ўрнатылған пешлавҳаларнинг ҳам, гарча реклама ҳисобланмаса-да, маълум бир талаблар асосида ёзиши белгилаб қўйилса..** Газетадан. **Ўша йиллари идоралар ва турли ташкилотларда пешлавҳалар ўзгараётган эди.** С. Аҳмад, Сайлланма.

ПЕШЛАМОҚ Теша, кетмон каби асбобларни болғалаб уриб, тигини, дамини тикламоқ, пеш чиқармоқ. **Кетмонни пешламоқ.** ■ **Йўл-йўлакай** канал қазишга келған кишиларнинг өздерлари, ошхоналар, кетмон, белкуракларни пешлайдиган кўчма устахоналар учраб туради. С. Аҳмад, Уфқ.

Ақлни пешламоқ Ақл-идрекни ўстирмоқ, зеҳнни очмоқ, ўтқирламоқ. Билим ақлни пешлайди. Р. Усмонов, Одоброна. Яхши китоб бола қалбини нурга чулғайди, маънавий озиқ беради, ақлни пешлайди, яқин маслаҳатчисига айланади. Газетадан.

ПЕШМА-ПЕШ [ф. پېش پېش – олдин-ма-олдин, кетма-кет] рвш. Пеш келганини пеш бажариб, тұхтатмай, кетини узмай, кетма-кет. **Очилвой балиқтұтнинг мустаҳкамроқ шохиге құл тарози осиб, пахталарни пешма-пеш ўлчаб олишига тушди.** Н. Аминов, Тилло табассумлар. **У** [Озод] Райхон оқقا құчирған саҳифаларни пешма-пеш дикқат назаридан ўтқазишга тутинди. «Ёшлиқ». **Хосилдан бұшаган майдонларга эса пешма-пеш ғалла уруги сепимоқда.** Газетадан.

ПЕШМАТ [ф. پېش بد – олди боғлиқ; фартук] Тиззагача тушадиган, хипча бел

устки кийим; бешмат. [Бўриҳўжа] Ҳамма вақт узун пешмат ва мошранг духоба дўппи кияди. Мирмуҳсин, Чиниқиши. [Эшон ойим] Оқ шоҳи кўйлак устидан қора духоба пешмат кийган, бошига майин мисқоли дока рўймол устидан товар дуррача танғиган – олифта. Ойбек, Болалик. Устиди беқасам пешмат, пешонасини танғиб боғлаб олган Сунбулхон аяни куни бўйи ваҳимали хаёллар чулғаб.. хаёл сурарди. Мирмуҳсин, Умид.

ПЕШНОП [ф. پېشناف – киндик олди, атрофи] Кўйнинг киндик атрофидан олинган ёғли гўшт. [Муллаҳон:] Шу қарздан узилай, ундан кейин гўшт дўконига ишга кираман, еганинг пешноп, кийганинг атлас бўлади. С. Аҳмад, Муллаҳон. Сихкабоб, кунжустли нон, пешноп сомсалардан еб қолинг. И. Рахим, Ҳаёт булоқлари.

ПЕШОБ [ф. پېشساب – сийдик] айн. **СИЙДИК.** Селдири ейиш иштаҳани очади, пешобни ҳайдайди, иситмада фойда қиласди. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПЕШОЙНА [ф. پېشائىنە – олд ойна] Автомобиль, трамвай, троллейбус кабиларнинг олд қисмига ўрнатылған ойна. Чанг босилиб, юриш енгизлашгач, ҳайдовчи пешойна тенасидаги кўзегу орқали Йигиталига қаради. Т. Малик, Шайтанат.

ПЕШОНА [ф. پېشانە / پېشانى – манглай, пешона] 1 анат. Юзнинг қошдан сочгача бўлган қисми, манглай. Кенг пешона. Пешона суюги. ■ **Бу гаплардан ҳашарчилар қотиб-қотиб кулишарди.** Раззоқ буқачи пешонасини уқалаб, төрга пишиб, индамай ўтиради. С. Аҳмад, Жимжитлик. Икромжон төр босган пешоналарини, бўйинларини қишиги билан артаркан, Азизхон тарафга бир қараб қўйди. С. Аҳмад, Уфқ.

Пешонани боғлаб, ишга киришмоқ Астайдил ишга киришмоқ. **Пешонасини силамоқ** айн. бошини силамоқ 2. қ. бош. [Бой:] **Баракалла ўғлим!** ..Ҳалол меҳнат қилсанг, ҳамиша баҳтиң олчи-да! Ҳамиша пешонангни силайман! Ҳамза, Бой ила хизматчи.

2 кўчма Диний тасаввурларга кўра: қисмат, тақдир. **Наҳот пешонамга тоабад тобеллик, қуллик мақоми битилган бўлса.** С. Сиёев, Ёргулик.

Пешонага ёзилгани Тақдирда белгиланған нарса; тақдир, қисмат. **Пешонамга ёзгани сен экансан, менда нима чора!** Ҳамза, Танланган асарлар. **Билмадим, тақдир унинг**

ва менинг пешонамга нималар ёзгандир. Ф. Фулом, Ёдгор. **Пешонада биттанини** (ёки ёзилганини) **кўрмоқ** Тақдирда белгиланган нарсадан, қисматдан қочиб кутула олмаслик. Ўйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан. **Пешонада биттанини кўрасан**. Ҳамза, Бой ила хизматчи. Зероки, рисолаларимиз мавжуд, ҳар ким ўз толеидан, пешонасига ёзилганини кўрадир. У. Исмоилов, Сайланма. **Пешонамдан кўрдим** 1) таваккал, нима бўлса бўлар. «Бахтинг бўлса, тузалиб кетасан», дейишяпти. У ёгини пешонамдан кўрдим. «Саодат»; 2) тақдирда ёзилгани шу экан, на чора. **Хола, кўп эзмаланмай, чиқиб айтаверинг-да**. Бўладиган бўлса, мендан сўраб нима қиласиз? Нима бўлса, пешонамдан кўраман. Ҳамза, Танланган асарлар. **Пешонаси ёруғ** Омади келган, баҳтли. **Пешонамиз ёруғ экан, ўғлим**. П. Турсун, Ўқитувчи. **Пешонасига сигмади** Айрилди, жудо бўлди.

3 с.т. Бисот, буду шуд, бор-йўғи. **Пешонагинамизда биттагина-да, ўргилай, биттагина**. С. Аҳмад, Уфқ. **Пешонамда битта ўғил, ёнимда юрсин, деб туриб олди**. С. Сиёев, Ёруғлик.

Пешона тери Мехнат ва унинг маҳсали. -Агар ўзининг пешона тери билан бойлик орттирган шайх топилса, — деди истеҳзо билан, — майли, мақбарани ўша бошқара қолсин, мен розиман! Шу билан гапим тамом. К. Яшин, Ҳамза. **Ўғирлик қилиб топган бўлсам айтинглар**. Улар пешона тери билан топилган. Ҳалоллик билан орттирганман уларни мен.. К. Яшин, Ҳамза. **Пешона тери тўкмоқ** Тиришиб, астойдил меҳнат қилмоқ. Мусобақадошингиз қўйган шартларни бажариш учун ҳалол меҳнат қилинг, баравар пешона тери тўкинг! У. Исмоилов, Сайланма. **Пешонаси деворга тегмоқ** Тавбасига таянмоқ, қилмишига пушаймон бўлмоқ, тушунмоқ. **Пешонаси кўхлик айн**. **пешонаси ёруғ** қ. **пешона** 2. Олло таоло бирорвинг пешонасини кўхлик, бирорвикини қуп-қуруқ қилиб яратади. У бандаларига ризқ-рўзни ҳар кимнинг ўзига яраша ўлчаб сочади. К. Яшин, Ҳамза. **Пешонаси очилмоқ** Иши юришмоқ, омади келмоқ, баҳти очилмоқ. Бой ҳам шу мулкнинг бадалига, пешонам очилиб, бирор иш-пишига тушиб кетгунимча, бирор ийл чамаси боқмоқчи бўлибди. Ф. Фулом, Шум бола. **Пешонаси шўр ёки шўр пешона** Баҳтсиз, бебаҳт. -Эҳ, пешонам шўр экан, ошна! Бир

ташвишидан қутулмасимдан иккинчиси татта босади, — деди Алижон Омонтойга, бирон нажот топ, дегандай мўлтираб. К. Яшин, Ҳамза. [Жамила:] Ёки Фоғирдек баҳтсиз, онандай пешонаси шўр бўлиб тугилармидин? Ҳамза, Бой ила хизматчи. **Пешонаси қора айн**. **пешонаси шўр**. Йўл узунми, дард узун? Дарвииш ашуласи узун. Тун қорами, дард қора? Дарвииш пешонаси қора. Х. Даврон, Қақнус. **Пешонасини тириштироқ** Энсаси қотмоқ ёки жаҳли чиқмоқ. Олчинбек дабдурустдан кириб келиб, тилёгламачилик билан бошлаган гапи Ҳамзанинг энсасини қотирди. **Пешонаси тиришиб, қаттиқ гапиргиси келди-ю**, лекин ўзини босди. К. Яшин, Ҳамза. Мансур бир нафас пешонасини тириштириб, ўйланиб турди-да, эшик тутқичига қўл чўзди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

ПЕШОНАБАНД [пешона + банд] 1 Аёллар бошига, пешонасига боғлайдиган, тангиб ўрайдиган кичкина рўмол.

2 эск. Рўмол устидан пешонага боғланадиган, кашта билан безатилган боғич.

ПЕШОНАБОФ айн. **пешонабанд** 1. Сора кампир.. елкасига тушиб кетган кўк штапель пешонабоғини бошига тортганди, у билан баробар сочи учидаги ҷўлпилари ҳам шиқирлаб, юқорига қўтарилди. «Ёшлик». Ҳоланинг пешонабоги остидан оқ кулранг сочлари чиқиб турар, кўз атрофи, бўйнида ажинлар қуюқлашгандай эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ПЕШРАВ [ф. پیش رو – олдинда борувчи; илгор; раҳбар, раҳнамо] кт. Бошлаб борувчи, етакловчи; нишона. Соқол оқи ўлимга пешравдир. Тириклик сабзаси узра қироғдир. Алишер Навоий.

ПЕШТАХТА [ф. پیش تخته – олдинга кўйилган тахта, стол] 1 Дўконда, магазинда, бозорда сотувчини харидордан ажратиб турдиган, устига сотиладиган моллар қўйиладиган, кўпинча харидор томони ёпиқ маҳсус стол. Магазинда одам ўйқ.. **Пештахта орқасида ёшгина сотувчи ўигит ўтиради**. С. Аҳмад, Жимжитлик. Мудир пештахтани айланиб ўтиб, Гулчехрага яқин келди. «Саодат». Бу ерда ҳозирча дехқонлар ўз маҳсулотлари билан савдо қилишяпти, пештахталар қўйиб берганимиз. Газетадан. Яқинда «Шарқ зиёкори» китоб дўконида пештахтани безаб турган бир ноёб альбом-китобга кўзим тушиб, беихтиёри уни варақладим. Газетадан.

2 бнк. Карнизнинг бўйламасига қўйилган кичик тўсин ёки тахта.

ПЕШТАҲАМ [ф. پیش‌دهن / پوچ‌دهан – беодоб, беҳаё сўз айтувчи] Оғзига келган ножёя, уятли сўзларни қайтармай айтавера-диган, оғзи бузуқ киши. *Пештаҳам одам.* — Ҳа, атрофида бидъатга муккасидан кетган беш-ўнта нодон, иғвогар, шилқим.. *пештаҳамлари ҳам бор.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

Оғзини пештаҳам қўлмоқ Уятли сўзлар айтмоқ, сўкинмоқ. Қамчи: -Менимча, бу тўнгиз ёлғиз эмас, шериклари бор, – деганда, Қобил бир ижирғаниб, яна оғзини пештаҳам қўлди. Ҳ. Фулом, Машъал.

ПЕШТОҚ [ф. پیش – олд ва а. қатъ – гумбаз, қубба; арка] архит. Мадраса, масжид, мақбара, карвонсарой каби бино-ларнинг олд томондаги серҳашам юқори қисми; меҳроб шаклли баланд дарвоза, арк. Деразадан аллақандай мадрасанинг кунгур-радор пештоқи кўриниб туради. *Пештоқ чеккасида шерлар тасвирланган.* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. *Анвар пештоқида чироқ ёниб турган жимжимадор дарвоза олдига етганида, бирдан юраги гушилаб кетди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПЕШҚАДАМ [ф. + а. پیش‌قاد (пеш + қадам) – илғор, ташаббускор; зарбдор] 1 сфт. Иш, ўқиш, спорт кабиларда бошқалардан олдинда борувчи, ўрнак кўрсатувчи; илғор. *Пешқадам теримчи.* — *Пешқадам иши кунига режадаги 480 та ўрнига 650 тача рўмолнинг четини тикади.* Газетадан.

2 от Шундай хусусиятга эга бўлган киши, ўқувчи ёки спорчиги. *Тириши машқ қилишим орқасида, ҳамсабоқ ўртоқларим орасида иниш ёзишда пешқадам бўлиб олдим.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Гуруҳ пешқадами – Бразилия терма командасининг кутим-маган мағлубияти вазиятни ўзгартириб юборди.* Газетадан. *Кимдир эски усуллар билан ишлайди, кимдир компьютер техникаси афзалигига ишонади, кимдир эса ўз соҳасининг пешқадами бўлади.* Газетадан.

ПЕШҚАДАМЛИК Иш, ўқиш, спорт кабиларда бошқалардан олдинда бўлишилик, ўрнак кўрсатиш, илғорлик. *Пешқадамлик учун курашмоқ.* Пешқадамликни қўлдан бермай ишламоқ.

ПИАНИНО [итал. pianino – кичик фортепъяно] мус. Торли урма-клавиши мусиқа асбоби, фортепъянонинг бир тури.

Дам олиш минутларида Фарида унга пианино чалиб берар.. эди. П. Қодиров, Уч илдиз. *Қаердадир, аллаким пианинода «Жонон»ни чалмоқда.* С. Зуннунова, Олов.

ПИАНИНОЧИ Пианино, рояль чалувчи созандадан. 2002 йили Италияниг Агрополи шаҳрида бўлиб ўтган ёш пианиночилар танловида иштирок этдим. Газетадан.

ПИВО [р. пиво < пить – «иммоқ» с. дан ҳосил қилинган от] Кўпинча ундириб янчилган арпадан тайёрланадиган, кам спиртли ичимлик. Қибрай пивоси. Пиво заводи. — Ҳа, айтгандай, Самарқанд пивосини мақташарди. Чанқовбосди қилмайсизми? «Асқия». Дарҳақиқат, қассоб пиво дўқонининг орқа эшигига яқин бориб, ўша болага кўз қисиб имлади. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИВОХОНА Пиво сотиладиган, сотиб олиб ичиладиган маҳсус дўкон; майхона. Кечаки қайси пивохонада ичиб қолганингизни ҳам мендан сўрайсизми? А. Қаҳҳор, Сароб. Сандироқлаб юриб, пивохона ёнида тұхтади, бир оз чайқалиб тургач, ичкарига кирди. «Ёшлик».

ПИВОХЎРЛИК Пиво ичиш билан шуғуланиш, пивони кўп ичишлик. Трест дарвозасининг олдидаги пивохонада шериклари билан роса пивохўрлик қилган. Ў. Умарбеков, Юлдузлар.

ПИГМЕНТАЦИЯ [лот. pigmentum – бўёқ, бўёвчи модда] Пигментлар таъсирида организмларнинг тегишли тусга кириши, рангининг ўзгариши.

ПИГМЕНТЛАР [лот. pigmentum – бўёқ, ранг] 1 биол. Тирик организм (ҳайвон ва ўсимлик) тўқималари таркибида бўладиган ва уларнинг рангини белгилайдиган бўёқ моддалар. Соч оқарши унда пигмент етишмаслиги оқибатидир. «Фан ва турмуш». Чунки қудуқ суви, айниқса, пигмент етишмаслиги натижасида терида пайдо бўладиган оқ дөғларга «шифо» бўлар эмиш. «Фан ва турмуш».

2 ким. Лак-бўёқ маҳсулотлари, кимёвий толалар, пластмасса, резина ва қоғозга ранг берувчи, сувда ва органик эритувчиларда эримайдиган кукунсимон кимёвий бирикмалар.

ПИДЖАК [ингл. pea-jacket < голл. rij – дағал мато + jekker – куртка] Қайтарма ёқали, олди очиқ, тутмаланадиган калта уст кийим – эркаклар костюмининг бир қисми.

Олимжон пиджагини ечди-ю, мулойимлик билан Ойқизнинг елкасига ташлади. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Яхшибоев эгнидаги пиджакни ечиб, отиб юборди. М. М. Дўст, Лолазор. Гавҳар ўт устидаги ётган пиджакни олди-да, унинг елкасига ташлади. Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПИДИНА [ф. پیدا - ялпизнинг бир тури] с.т. айн. ялпиз. Ялпиз. Баззи жойларда пидина ёки наъмо деб аташади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПИЕЛИТ [юн. *pyelos* - жом + лот. *itis* - яллигланишини билдирувчи қўшимча] тиб. Буйрак жомининг яллигланиши.

ПИЕЛОНЕФРИТ [юн. *pyelos* - жом + *perhros* - буйрак + лот. *itis* - яллигланишини билдирувчи қўшимча] тиб. Буйрак ва буйрак жомининг яллигланиши. *Пиелонефрит буйрак тўқимасига касаллик микроблари кириши натижасида вужудга келади. «ЎзМЭ».*

ПИЁЗА [ф. پیاز - пиёз + بىز - сув] Пиёз-доф ва сувдан тайёрланган гўштсиз суюқ овқат; ёвғон шўрва. *Тур, қизим! Ҳа, аччиқ-қина бир коса пиёва қилгин, кўнглим озид кетди. Ҳамза, Танланган асарлар. Мазифа она эса кунора айвондаги ўчоқда бир иссиқ пиёва қилади.* Ш. Холмирзаев, Танланган асарлар.

ПИЁДА [ф. پادا - яёв, оёқ билан; уловсиз аскар] 1 рвш. Уловсиз, ўз оёғи билан; яёв. *Одамлар нимагадир трамвай-троллейбусга ўтирмаӣ, тўда-тўда бўлиб, пиёда кетишияни.* Ў. Хошимов, Қалбинга қулоқ сол. *Ҳожи ота карвонбоши билан кўришиб, Рўзиохунбўй багининг ниҳоясигача отнинг чилвиридан ушлаб, пиёда юрди.* «Ёшлик».

2 сфт. От-уловга эга бўлмаган, яёв юрадиган. *Самолётлардан сўнг танклар ҳужумга кири. Унинг орқасидан пиёда роталар кўзгалди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Шу чоқ қишилоқнинг кун ботиш томонидан баланд “ура” овози эшишилди ва қишилоққа мўр-малаҳдай ёнирилиб келаётган пиёда аскарлар кўринди.* А. Қаҳдор, Олтин юлдуз.

3 от ҳарб. (асосан кўпл. шаклида) Яёв жанг қилиш учун белгиланган қўшин тури. *Отлиқлар кетидан пиёдалар ҳам югуриб кетишиди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. Гулдурос билан келаётган танклар орқасидан пиёдалар юргорди. Ойбек, Қуёш қораймас.

4 от Шахмат ўйинида: энг кучсиз дона. *Ўйин билмасанг, пиёдан сур.* Мақол. — [Муҳторжон] Саидийга энди жавоб бераман деб турганда, Мирза Муҳиддин бир пиёда суриш билан унинг илгариги ҳолатда қолдирди. А. Қаҳдор, Сароб.

5 қ. йўловчи. Тротуар — пиёдалар юрадиган ўйлка.

ПИЁДА ўчоқ 1) ошхонада бошқа ўчоқлардан алоҳида қурилган ўчоқ, шунингдек, очиқ ҳовлидаги алоҳида ўчоқ; 2) ерга қурилган, оғзи осмонга қараган тандир.

ПИЁДАЛАБ фольк. Пиёда юриб, пиёда, яёв. *От-арава чўлда қолиб кетади, Пиёдалаб шоҳ қошига етади.* «Алпомиш». Пиёдалаб Ҳақиқ тогдан жўнади, Борар ернинг тайинини билмади. «Ширин билан Шакар».

ПИЁДАЛАШМОҚ Кўпчилик бўлиб пиёда юрмоқ, бормоқ, айланмоқ.

ПИЁЗ [ф. پیاز - пиёз, бир бош пиёз] 1 Барглари найчасимон узун бўлиб ўсадиган, илдиз бўғзида юпқа қат-қат пўстлардан юмалоқ тугунак ҳосил қиладиган, тугунаги ва ёш барғи овқатга ишлатиладиган икки йиллик ва кўп йиллик сабзавот ўсимлиги. Оқ пиёз. Қизил пиёз. Барра пиёз. Кўк пиёз. Топган гул келтирас, топмаган — бир боғ пиёз. Мақол. — Бутун оиласи бу ерга помидор, пиёз, редиска, карам ва ҳоказорезавор экиб, мумкин қадар элдан бурунроқ бозорга чиқариб, «пул» қилишига тиришар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

Пиёзи ансурий Ўрта Осиёнинг тоғли худудларида ўсадиган, тугунак ҳосили овқатга ишлатиладиган сервитамин ёввойи пиёз. Саримсоқ пиёз айн. саримсоқ 1.

2 Баъзи ўсимликларнинг пиёзсимон илдизи, тугунаги. *Лола пиёзи.*

Пиёзниг пўстидай Жуда юпқа. *Пиёзниг пўстидай парда.* Қорни пиёзниг пўстидай бўлди Қорни жуда, ниҳоят очди. Аммо қасамёд қилиб айтамизки, қоринларимиз пиёзниг пўстидай бўлиб кетди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ПИЁЗГУЛ [ф. پیازگل] Лолагуллилар оиласига мансуб узун пояли, пиёз илдизли хушманзара ўсимлик ва унинг карнайсимон иирик гули.

ПИЁЗДОФ [ф. پیازداخ] Ёғда қовурилган пиёз. *Пиёздоф қилмоқ.* — Пиёзданнинг ҳидлари димогимга кириб, иштаҳа ҳам намозшомгулнинг карнайидай очилиб кетган.

Фулом, Шум бола. Кӯшини ҳовлида кимдир жаз-буз қилиб пиёздоғ құлмоқда. С. Ахмад, Ҳукм. Ҳозиргина пода қайтган, қишлоқ бузоқларнинг қий-чуби билан тұлған, ҳавода пиёздоғ иси анқийди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга қулоқ сол.

ПИЁЗИ [ф. پیز - пиёзга оид, пиёз каби] Жундан юпқа қилиб тұқылған (мато ҳақида). Үнинг бошида Бухоро амалдорлариникидек ұралған дока салла, әгнида пиёзи мөвутдан чакмон, оғигда сарық қавуш-маҳси. С. Айний, Дохунда. *Пиёзи чакмонининг барини қатимига қисиб, қора баҳмал ҳошияли оқ қалғогини бостириб олған хүшрүй үйгит баланд пахсадан осилиб тушеган беҳи шохига қараб борар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПИЁЛА [ф. پیله - юн. phiale - сув ичиладиган ясси косача] Тубидан юқорига томон көнтәйиб борадиган, косадан кичик, тағлики идиш (асосан чой ичиш учун ишлатилади). Чинни пиёла. *Сопол пиёла.* — Үн уч күндан бери туз төттеган одам үша куни ярим пиёла товуқ шұрва ичдилар. К. Қаҳзорова, Чорак аср ҳамнағас. *Азизхон құлдидаги пиёланы бұшатиб, хайрлашиб чиқиб кетди.* С. Ахмад, УФқ.

ПИЁН [р. пъяный - маст, кайфи бор] с.т. Ичкилиқдан кайфи ошған, маст. *Пиён бұлмоқ. Пиён улфат* - бепоён күлфат. Мақол. — Ҳаммадан олдин ўсмирча гавдали Султон пиён дикилаб турди. Н. Аминов, Қаҳқаша.

ПИЁНИСТА, пияниста [р. пьяница - ичкилиқбоз, ароқхүр] с.т. Спиртли ичимликни күп ичадиган; ичкилиқбоз, ароқхүр, майпараст киши. Эй шүринг қурсин. *Роса пиёниста экансан.* С. Ахмад, УФқ. - *Пиёниста бұлмасин ишқилиб, - Баҳринисонинг охиста айтған бу сүзини ҳеч ким эшиптади.* «Гулдаста». *Битта ұзингни боққанымиз ҳам етарди. Ійқот пияниста ўртоқларингни!* Ў. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол.

ПИЁНИСТАЛИК эск. с.т. Спиртли ичимликни күп ичиш, ичкилиқбозлиқ, майпарастлик. *Пиёнисталикка барҳам бермоқ.*

ПИЖАМА [ингл. pyjamas < ф. + ҳинд. پی - оёқ + جامہ - кийим] Юмшоқ матодан тикилған, шим ва кенг калта халатдан иборат, уй ичидә кийиладиган енгил кийим. *Штапель пижама. Қишлиқ пижама.* — [Борис Александрович] Үрнидан туреб, чироқни ёқди. Әгнида йўл-йўл пижама,

кўзойнагини кўтариб-кўтариб, у ёқдан бу ёққа юра бошлади. С. Анорбоев, Мехр. Шукуров үйл-йўл пижамасининг кенглигиданни, жуда бақуевват, миқти кўринарди. О. Ёкубов, Диёнат.

ПИЗИЛЛАМОҚ Жуда тез юрмоқ, елдай югурмок; зипилламоқ, зинғилламоқ. *Дарвозасидан қарасам, пешонасига шоҳи белғогини танғиб олиб, ҳовлида яктакчан пизиллаб юрибди.* И. Раҳим, Ҳилола. Үн қадамча наридан чиябўри кўзларини ёндириб, жар томонга пизиллаб ўтди. Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ПИЙМА [р. пимы < шимол ҳалқлари тилларидан: буғу терисидан қилинган қишики этик] Жундан босиб тайёрланган, узун кўнжли, иссиқ қишилик оёқ кийим. Оёқ яланг қор кечади, сўнгги пиймасини жангчиларга икки қўллаб тутқазади. С. Кароматов, Олтин кум.

ПИЙМАЧИ Пийма тайёрловчи уста. Кўчкин бир пиймачи латиш ҳовлимизда яшарди. С. Ахмад, Сайлланма.

ПИЙПАЛАМОҚ 1 Босиб-янчиб ёки уриб-туртиб эзғиламоқ, эзмоқ. *Мард бўлсанг, тўғрини эмас, ўғрини пийпала.* Мақол. — Агар Валиев ёмонликка олса, уни бирпассадаёт пийпала ташлайди. Э. Усмонов, Ёлқин. Кейин бирорлар консервани пийпала бетди, бирорлар уйда тартиб ўрнатишга уннади. А. Мухтор, Туғилиш.

2 айн. пайпасламоқ 1.

ПИЙПАЛАНМОҚ Пийпаламоқ фл. мажҳ. н. Ҳали вақт кўп, тиқилинчда пийпаланиб нима қиламан, деб ярим йўлда тушшиб қолдимда, папирос тутатиб, секин пиёда кета бошладим. У. Назаров, Биринчи учрашув.

ПИЙПАМОҚ айн. **пийпаламоқ.** Ҷўлоқ девни пийпаб олди остига. «Нигор ва Замон».

ПИЙПАСЛАМОҚ 1 айн. **пайпасламоқ 1.** Бир пайт бола уйқусираб ингради, кўзларини очмасдан, кўрпанинг четини пийпаслаб ушлаб, юзига тортди. Ш. Холмирзаев, Оқ отли. Шерали ўтириб, ўнг оғи тиззасини пийпаслаб кўрди. С. Кароматов, Олтин кум.

2 Юпатмоқ, овутмоқ. Сарви хола овсининг хафалигини бир оз ёзиш учун пийпаслаб гапира кетди: -Шаттакишигим ўлсин, овсин, гапиравераман. Аслида ўзи шу яхши. Р. Файзий, Қайнона.

ПИЙСАБИЛЛО [а. ﻒيسبيل - оллоҳ, худо йўлида (садақа сўраш маъносида)] с.т.

Кўнгилдан, дилдан чиқариб. -Жиян, сенинг мендан бўлак жони ачийдиган кишинг йўқ, домланнинг қизидан айрилма, майли, мен пийсабилло сени ўша олижаноб домлага бердим, унга ўғил бўл, баҳтли бўл, -деди Умидга тоғаси. Мирмуҳсин, Умид. Ишни пийсабилло бўйинга олгандан кейин, уддасидан чиқсангиз қилинг-да! У. Исмоилов, Сайланма.

ПИКАП [ингл. pick-up – < pick up – кўтариш] Юк ва одам ташиш учун белгилантан очиқ кузовли, ўриндиқлари борт бўйлаб жойлашган кичик автомобиль.

ПИКЕТ [фр. piquet – қозик, қозиқча] 1 ҳарб. Кам сонли соқчилар отряди.

2 Иш ташлаш юз берган жойда қорувлик қилиб юрувчи ишчи гурух.

З сиёс. Одатда ҳукумат идоралари олдига бирор нарсадан норозиликни ифодалаш учун қўйиладиган вакиллар гурухи.

ПИКИРОВКА [фр. piquet – қозик, қозиқча] қ. х. Полиз-сабзавот, мева, манзарадор ўсимликларнинг янги униб чиққан кўчатларини олиб, уларнинг ўсиш шароитларини яхшилаш мақсадида бошқа жойга ўтқазиш (кўпинча қозиқчалар ёрдамида). Бир парник ёки яшикдаги кўчатларни бошқа парник ёки яшикка олиб, сийрак қилиб экиш «пикировка» деб аталади. Газетадан.

ПИКТОГРАФИЯ [лот. pictus – бўёқда чизилган, тасвирланган + юн. grapho – ёзман] тли. Нарса-буюм, воқеа-ҳодиса, иш-ҳаракатларни шартли белги-расмларда акс эттиришдан иборат ибтидоий ёзув тури (бундай ёзув излари ҳозирги кунда йўл ҳаракатини тартибга солувчи белгиларда, турли кўрсаткич ва пешлавҳаларда кўлланмоқда).

ПИЛДИРАМОҚ 1 Кўз илгамас даражада тез айланмоқ, ҳаракат қилмоқ. Мотор гулдураб, гидрик пилдираб, цехда яна иш бошланди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. Сой оқимига қарши бир қарич, бир ярим қарич катталақдаги балиқлар пилдираб сузишарди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Майда қадам билан тез, шошиб-пишшиб юрмоқ (кўпинча болаларга нисбатан). Тўланбой йўқ демай, пилдираб кетаверарди. С. Аҳмад, Уфқ. Эрта тонгда бирин-кетин катталар ишга, кичкинтойлар пилдираб, боқча ва мактабларга йўл олишади. «Ёшлик». Карим энтикканича, қўрқа-писа дадам кетидан пилдираб кетди. Х. Назир, Бир туп гўза.

ПИЛДИРОҚ с.т. қ. **пирлодок**.

ПИЛДИРПИС с.т. Индамай, жимгина.

Болалар пилдирпис бўлиб, жой-жойига ўтиришиди. Шерзод ҳам қорнини чангалағанча, ўз партасига кетди. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. Донибой ҳар замон-ҳар замонда бир қорасини кўрсатиб қўяр, шундайм оёқ-поёғидан сал совуқ ўтдими, пилдирпис жўнаб қоларди. Ш. Бўтаев, Кўргонланган ой.

ПИЛЕСОС [р. пылесос – чантсўргич]

Кийим-кечак, гилам, мебель кабиларни чантдан тозалайдиган аппарат, чантсўргич. Врач пилесосни учириб, ўриндиқ четига ўтирган проводник билан сўзлашади. Ҳ. Аҳмар, Яккама-якка. 1988 йилдан бошлаб Париж метроси бекатларида роботлаширилган пилесослар ишлай бошлади. «Фан ва турмуш».

ПИЛИК 1 Бир учи ёритқич асбоб ичидаги керосинни ёки мойни шимиб, иккинчи – ёнувчи учига ўтказиб берадиган лентасимон мато ёки эшилган пахта. Қорачироқ пилиги. Шамнинг пилиги. Лампа пилиги. — Мойи тугаб, пилиги сўхта бўлган чироқ бир лип этиб сўнди. С. Аҳмад, Ҳукм. Ёшига нисбатан анча тетик, барваста чол остона ҳатлади. Гулрўйнинг юраги безовта тепганча, яна бир бор эшишилар-эшишилмас, ўтиринг, деб қўйди-да, чироқ пилигини бир оз кўтариб, кўрпача ташлади. «Ёшлик».

Пилигини кўтармоқ кўчма Бирор нарсанинг, иш-ҳаракатнинг даражасини, савиасини, миқдорини кўтармоқ, оширмоқ. [Расуљсон:] Йўқ, дўстим, ҳозирги замонда математикадан оқсан ярамайди. Математикадан баҳонинг пилигини кўтариши керак. Ж. Абдуллахонов, Ҳонадон. -Сиз ҳам бизнинг диний урф-одатларимизга дахл қилманг, оқибати яхши бўлмайди, -деди мулойимлик билан. Кейин пилигини сал баланд кўтариб, илова қилиди. — Сиз ёшликда қандай бўлсангиз, ҳалиям ўша-ўша чўрткесар, ўжар, қизиқонсиз. К. Яшин, Ҳамза.

2 тўйм. Пахта, жун, ипак ва зифир толаларини бўшгина ҳимариб, чўзиб, тўғрилаб ҳосил қилинадиган маҳсулот. Пилик иш ўтириши учун асосий хомашё ҳисобланади. «ЎзМЭ».

3 Соч ўрими ечилиб кетмаслиги учун унинг учига қўшиб ўрилган пахта. Сочини майда ўриб, учига пилик тақсан, оёғига кавуш, эгнига чит кўйлак кийган ўн олти ёшлардаги бир қиз анор узуб, саватга терарди. С. Аҳмад, Сайланма.

4 Арвоҳларга, инсу жинсларга атаб ёқиши учун бир учига пахта ўраб, ёққа ботирилган чўп. Камзуланинг чўнтағидан қамишга ўралган бир неча пиликни олиб, учтасини Сурмахон қабрининг бош томонига тиқиб, ёндириб қўйди. И. Раҳим, Ихлос.

5 Қош, киприкни бўяш учун ишлатиладиган, учига пахта ўралган чўп. Сатимхоннинг қўшилар билан тотувлашиб олганини айтмайсизми – бир пиёла кетидан ўсма қўйиб, бир пиликдан сурма тортгандай! Шуҳрат, Умр погоналари.

ПИЛИКДАЙ, -дек 1 Пилик каби, пиликка ўхшаш ингичка, нозик. Эсимда, оёғи пиликдай гўдак Очликдан қоқ уриб, берган эди жон. «Ёшлик».

2 Чиройли, гўзал. Сувдан чиққан зулукдай, Қошу кўзи пиликдай Келин пошишага салом. «Оқ олма, қизил олма».

ПИЛИКЛИ 1 Пилиги бўлган, пилик воситасида ёнадиган. Ҳар маҳаллага шаҳар думаҳонаси ўтқазган фонусларнинг ичидагиттадан еттинчи пиликли керосин лампа ёнар эди. Ф. Фулом, Шум бола.

2 Учига пилик қўшиб ўрилган (соч ўрими ҳақида). Ўша ўши сочим эди – оқ пиликли жамалак. Ф. Фулом.

ПИЛЛА I [ф. پلے – ипак қурти пилласи, гумбак] 1 Ипак қурти гумбакка айланишдан олдин ўз устига ўраб ҳосил қилган қобиқ, ипак қуртининг маҳсулни; табиий ипак олинадиган хомашё. Пахтанинг ҳар шонаси – Мўл ҳосил нишонаси. Пилланинг ҳар толаси – Шойи-атлас онаси. «Қўшиқлар». Пилла қуртлар сўрида, Ўйимизнинг тўрида, Тут барг ейди вишиллаб. Қ. Ҳикмат.

Пилла тортмоқ Пилланни маҳсус ўйлабилан ишлаб, ипак толасига айлантиримоқ. Пўчоқ пилла Ичидан капалаги тешиб чиқиб кетган пилла. Тўқ пилла Қобиги қалин етук пилла.

2 Кўпгина ҳашаротлар гумбагининг ҳимоя қобиги.

ПИЛЛА II [ф. پلے – йирингли яра, чипқон; милкнинг йиринглаши] тиб. Тиш милкининг шишиб, йиринг бойлаши.

ПИЛЛАКАШ [ф. شک ۴۱۴ – пилла тортувчи] 1 Пилланни маҳсус ўйлабилан ишлаб, ундан ипак олувчи, пилла тортувчи киши. [Низомжоннинг] Қиладиган иши – пиллакашларнинг қозонига ўт қалаш. С. Аҳмад, Уфқ. Пилла тортишида пилла сир-

тидаги чулғамлар, ипак толаси ва пилла ичидаги чулғанмайдиган парда олинади. «ЎзМЭ».

2 айн. **пиллачи**.

ПИЛЛАКАШЛИК 1 Пиллакаш касби. Бу ерда [фабрикада Мунисхон] пиллакашлик касбининг нозик томонларини қунт билан ўрганди. Газетадан.

2 Пилла тортиш, ундан ипак олиш иши, шу иш билан шуғулланувчи соҳа. Иш жараёнларига сарфланадиган меҳнат камайисин учун, пиллакашликни автоматлаштириш лозим. «Фан ва турмуш».

3 айн. **пиллачилик** 1. Пиллакашлик бригадаси.

ПИЛЛАКОР айн. **пиллачи**. Пиллакору чорвадор, галлакор, боғбону соҳибкор – ҳаммасининг юзи ёруғ. «Саодат». -Катта концерт! – деб кулди секретарь, – пиллакорларнинг ўигини бор, шахсан саркотибинг ўзлари қатнашади. С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ПИЛЛАКОРЛИК айн. **пиллачилик**.

ПИЛЛАПОЧА [ф. پلے پاچه – оёқ қўйиладиган погона] Пиллапоя, погона.

ПИЛЛАПОЯ [ф. پلے پاچه – зина; оёқ қўйиладиган погона] 1 Зина ёки нарвоннинг ҳар бир погонаси, босқичи; погона. Жўрабой ўйқусизликдан муфраб, зинанинг икки-уч пиллапоясига баравар оёқ ташлаб юборган эди, қалқиб кетди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар. Бир оёғини вагоннинг юқориги, бир оёғини пастки пиллапоясига қўйиб турган Саодатнинг кўзи онасида эди. Н. Сафаров, Саодатнинг қиссаси. Тезда орқасига қайтдида, тепаликнинг нариги томонидаги маҳсус пиллапоядан пастга тушиб, боланинг олдига чопди. С. Зуннунова, Олов.

2 кўчма Босқич, кўтарилиш босқичи. Ҳақиқиёт имл фидойилари фаннинг машақ-қатли, аммо фахрли пиллапоялари сари илгарилаётib, ўзларини очилмаган қўриқ сари бораётгандай ҳис этишади. Газетадан. Ҳаёт инсонни аста-секин вояга етказар, ўз пиллапояларидан бирин-кетин етаклаб чиқаверар экан. «Ёшлик».

ПИЛЛАХОНА [пилла + хона] Пилла қурти боқиладиган, пилла етиштириладиган маҳсус жой, хона. Инкубаторлар учун жой тайёрлаш, пиллахоналарни ремонт қилиш, ёқилги жамғариш, биноларни дезинфекциялаш ишлари авж олиб кетди. Газетадан.

ПИЛЛАЧИ Ипак қурти бокиши ва пилла етиштириш билан шуғулланувчи киши. «Қишлоқ ўқитувчиси» қиссаномам унинг қаҳрамони – Давлат мукофоти лауреати, новатор пиллачи, қишлоқ ўқитувчиси Олияхон Султонованинг издошлиарини етиштириди. Н. Сафаров, Оловли излар.

ПИЛЛАЧИЛИК 1 Ипак қурти бокиши ва пилла етиштириш иши, касби. *Пиллачилик – фахри ва масъулиятли касб*. Газетадан. Район бош пиллахонасида ипак қурти бокиши мавсуми олдидан пиллачилик мутахассислари учун малака ошириши курслари ташкил этилди. Газетадан.

2 Қишлоқ хўжалигининг пилла етиштириш билан шуғулланувчи соҳаси. Хўжалик сертармоқ: колхоз боғдорчилик, узумчилик, дехқончилик, чорвачилик, пиллачилик билан шуғулланади. Газетадан.

ПИЛОРАМА [р. *пила* – *арра* + нем. *Rahmen* – ром, таглик, асос] Fўла ёғочдан таҳта тилиш, арралаш дастгоҳи. *Пилорамада таҳта тиљмоқ*. — *Бу ерда йустахонада* бир неча пилорама ва станоклар ишлаб турди. Газетадан.

ПИЛОТ [фр. *pilote* – учувчи] Самолёт, дирижабль ва ш.к. учиш аппаратларини бошқарувчи мутахассис, учувчи. Ўлчови бор ҳар маҳсулотнинг, Хирмонда доимо тайёр тарози; Тонналаб ўлчайди ишчи пӯлатни, Километрлар билан – пилот парвози. А. Мухтор, Асарлар.

ПИЛОТАЖ [фр. *pilotage* – учиш маҳорати] Учиш аппаратларида ҳавода турли хил шакллар ясаш учун уларни горизонтал, вертикал ва қия йўналишларда маҳорат билан бошқариш санъати. Олий пилотаж.

ПИЛОТКА [«пилот» с. дан] Ҳарбий хизматчилик (дастлаб учувчилар)нинг ёзлик бош кийими. Гимнастёрка барини тортдим, камаримни қаттиқроқ қисиб, пилоткамни тўғриладим. «Муштум». [Аскар йигит] Ўсик қошларигача тушган пилоткасини кўтарди. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПИЛ-ПИЛ Тез ва енгил такрорланадиган оний ҳаракат. Ўртадаги катта текис тош устида фонаръ пил-пил ёнмоқда. С. Анорбоев, Оқсой.

ПИЛПИЛЛАМОҚ 1 “Пил-пил” қилиб ёнмоқ, липилламоқ, милтилламоқ. *Милтимит пилпиллаган шу кўримсиз шам Яратмиси жаҳонга етгулик зиё*. Миртемир, Асар-

лар. Тўсатдан турган шамол пилпиллаб зўрға ёнаётган лампани бир этак силкишадаёт ўчириб қўйди. С. Зуннунова, Олов.

2 Тез-тез ҳаракатланмоқ, пирпирамоқ, учмоқ (мас., киприк ҳақида). Қозининг туссиз кўзлари атрофидаги сийрак киприклари пилпиллади, лаблари пичирлади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Тез-тез юмилиб очилиб пирпирамоқ (кўз ҳақида).

ПИЛТА [ф. *پیلتا* – ўрам, қалава, ип; *پیلٹ* – пиллик; ёндирувчи портлатувчи ип, шнур] 1 Пилтакачга ўраб, дўппи тепчигига, баъзан тўн ёқасининг қавифига тиқиладиган қофоз. Ёқага урилган пилта. Дўпти пилтаси. — Дўпти ёмон эмас, – дейди Мусавой. – Пилталарини қара, шалдироқ қофоздан шекилли. Ойбек, Болалик. Аксар дўппилар тепчигидан қирқилиб, пилтаси кўриниб туради. А. Қодирий, Обид кетмон.

Пилтаси чиқмоқ 1) эскириб, йиртилиб тўзмоқ (асосан дўппи, тўн ҳақида). Мирза Муҳиддин унинг пилтаси чиққан дўпписини яқин тож ўрнида кўрар эди. А. Қаҳҳор, Сароб; 2) кўчма чатоги чиқмоқ, айби, сири очилмоқ. Доим бир иш қилса, орқасидан пилтаси чиққиб юради. «Муштум».

2 Пахта, жун, ипак ва зигир толаларини бўшгина ҳимариб, чўзиб, текислаб ва тўғрилаб ҳосил қилинадиган тўқимачилик маҳсулоти (лента); пиллик олишдаги хомашё.

3 Бирор нарсани маълум масофадан турив ёндириш ёки портлатиш учун ишлатиладиган ёнувчи чизимча, шнур. *Милтиқнинг пилтасига ўт тегизмоқ*.

Пилта милтиқ тар. Порох заряди пилта билан аланга олдириладиган силлиқ стволли милтиқ. *Бу томондаги кенг майдонда ҳарбий машқ – отда чопиб новда қирқиши, тирандозлик, пилта милтиқ отиш каби машқлар ўтади*. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

4 қ. **пиллик** 1. Тумшуқларнинг ҳар бирида бир пилта ёниб турив, ҳар иккى томонни – ҳам гўза чувувчилар олдини, ҳам чигириқлар олдини баравар ёритарди. С. Айний, Эсадликлар.

5 эск. Чархда ип йигириш учун пилтакачда юмалоқланган бир бўлак пахта, пафа. *Онам шу қадар тез, шу қадар ингичка йигирар эдики, пилтадан чиқаётган итни кўзим илғамасди*. Ё. Шукуров, Қасос. Элмурод унга

[отинойига] савалган нахтадан пилта ўраб бериб ўтириди. П. Турсун, Ўқитувчи.

6 с.т. қ. ПИЛИК 3. ...тўпни кийиб, сичқон думидек сочларига пилта ўраган жамалак қизалоқ унинг дикқатини тортди. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

7 Дўпидўзлик, мискарлик ва б. амалий санъат турларида безак тури: чивиқ каби ингичка бўртма безак йўл.

ПИЛТАКАЧ [ф. پیلتەکش — пилта қилувчи, пилта ясовчи (аёбоб)] Қоғоздан пилта ўраб, тепчик орасига тиқиши учун ишлатиладиган дастали ингичка сим. *Тепа пилтакач. Кизак пилтакач.* ■ *Расмий қишилкоз бозори: ..қўлларида нахта тўшакдан торттиб пилтакачага кўтариб юрган олиб-сатарлар; товуқфурушлар, хуллас, ажойиб "универсал магазин".* Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди.

ПИЛТАЛИ 1 Авраси билан астари орасига пилта урилган. *Майда пилтали дўппи. Ёқаси пилтали тўн.*

2 Пилта билан отиладиган. *Пилтали милтиқ.*

ПИЛТАЧИРОҚ Пилигидан тутаб ёнадиган шишасиз чироқ, қорачироқ. *Липиллаб ёниб турган пилтацироқ торгина уйни аранг ёритарди.* Мирмуҳсин, Чўри. *Ошно ялт этиб шифтга қаради. Ранги қув оқариб кетди — шифтда пилтацироқ осадиган пишиқ-қина илгак бор эди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ПИЛЧИЛЛАМОҚ "Пилч-пилч" қилмоқ, "пилч-пилч" овоз чиқармоқ. Оёқ остида лой пилчиллайди. *Пилчиллаган лой.* Қор эриб, ҳамма ёқ пилчиллаб кетди. ■ *Хотинларинг қий-чуви эшишилди.* Кимдир «дод, сўяди!» деб чинқирди. Қарасам, пилчиллаб кетган майдонда ўзимиздан бошқа ҳеч ким қолмабди. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПИЛЧ-ПИЛЧ тақл. с. Суюқ, ёпишқоқ лойдан юрганда, оёқ остидан чиқадиган товушлар. Этик жиққа ҳўл, қадам боссане, пилч-пилч қилади. ■ [Кўча] *Тунда қатқалоқ бўлган, қуёшда эриб, пилч-пилч лой бўлган эди.* Ойбек, Навоий.

ПИНАК [ф. پینک — уйқунинг боши, уйқу элитиши] Уйқу элитган ҳолат; мудроқ; ўйхайёл.

Пинак сурмоқ қ. пинакка кетмоқ 2. Камолиддин маҳдум, пинак сурәётганда шарнадан чўчиган бангидай, уламо шарпасини эшишиб, бирдан сесканаб тушди. М. Исмои-

лий, Фарғона т.о. **Пинагини бузмай** Парво қилмай, аҳамият, эътибор бермай; бепарво, хотиржам. Ҳафиза ўзини у ёқ-бу ёққа солиб, пинагини бузмай тура берди. У ҳатто бу аччиқ таъналарни эшишмагандай, эшишса ҳам, бир пақирга олмай, сур бўлиб турарди. Мирмуҳсин, Умид. -Аммо менга жой бўлиши керак, — деди мажмон пинагини бузмай. Х. Султонов, Онамнинг юрти. **Пинакка кетмоқ 1)** уйқуга кетмоқ, мудрамоқ. [Собир] *Пинакка кетиб қолган Ғулом акани уйғотди.* Х. Тўхтабоев, Фельетондан сўнг; 2) хаёлга берилиб, борлиқни унумтоқ. Қария пинакка кетди: оқ сочили бошини қўллари билан сиқиб, кўзларини юмаб, узоқ ўйга толди. Ойбек, Нур қидириб.

ПИНГВИН [фр. pingouin, ингл. pinguin < лот. pinguis — ёғли, семиз] Кушларнинг Антарктида ва Жанубий яримшарнинг ўрта минтақаларида тарқалган, қорни ва кўкраги оқ, орқаси тўқ кўқ ёки қора, қанотлари куракоёққа айланган тури.

ПИНГ-ПОНГ [ингл. ping-pong — стол тенисисининг эскирган номи; товушга тақлид сўз] Целлулоид коптоткчани ракетка билан уриб, стол ўртасига тортилган тўрдан ошириб, столга тушириб ўйналадиган ўйин; стол тениси. *Мен шахмат ва пинг-понг чемпионларини ютиб келдим.* «Фан ва турмуш».

ПИНЖ 1 Кимса ёки нарсага энг яқин бўлган жой, кимса ёки нарсанинг ёни, бикини; бағри. Қор боссан дарахтлар худди бир-бирларининг пинжига суқилиб олгандай эди. Ў. Усмонов, Сирли соҳил. *Аввалига Мулла Тошнўлат узоқдан, бозорда дарвоза пинжига ёймачилар қаторида пўстак устида ўтирган кимсага кўзи тушди.* О. Мухтор, Аёллар мамлакати ва салтанати.

2 кўчма Паноҳ, ҳимоя.

Пинжига кирмоқ (ёки суқилмоқ, тиқилмоқ) 1) ёнидан жой олмоқ, бағрига кирмоқ. Бой қўрбошининг пинжига кириб, уни турттар эди. А. Қаҳҳор, Кўр кўзнинг очилиши. *Пўстин устида ёнма-ён ўтирган Ойсулов Сувонжоннинг пинжига суқилди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Негадир қизча, ҳадик-сираган янглиғ, секин аёлнинг пинжига тиқилди.* Н. Қиличев, Чифириқ; 2) кўчма бирорвнинг кўнглини, тилини топиб, унга яқинлашмоқ, бирорвнинг ҳомийлигига паноҳ топмоқ. Ҳамдам катталар ва ўқитуве-

чиларнинг пинжига кириб оладиган бўлиб қолди. X. Аҳмар, Ким ҳақ? **Пинжига олмоқ** 1) ёнига, бағрига олмоқ. *Пальтосини елка-сига солди-да, қизни ҳам пинжига олди.* А. Мухтор, Туғилиш; 2) кўчма паноҳига, ҳимоясига олмоқ. *Ақам бизни пинжига олиб ардоқлади.* **Пинжидан чиқмоқ** Бағридан чиқмоқ. *Итларнинг бетоқат вовуллашидан ўзимизга келдик.* *Пинжимдан чиқди-да, у битта-битта қадам ташлаб, нари кетди.* «Ёшлик».

ПИНЦЕТ [фр. pincette – қисқич; омбурча] Майда, сирғалувчан, мўрт, нозик нарсаларни маҳкам ушлаб (тутиб) туриш учун ишлатиладиган омбурсимон асбоб, қисқич (тиббиёт, техника ва б. соҳаларда кўлланади).

ПИНГИЛЛАМОҚ Димоги билан секин овоз чиқариб гапирмоқ; пўнгилламоқ, тўнгилламоқ. *Содиқ амин.. нарёққа қараб пингиллади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Удимогида гапирап эди.* *Унинг овози пингиллаб эшиштилгани учун, Бегимхон пиқиллаб кулди.* И. Раҳим, Чин мұхаббат.

ПИНГИЛЛАТМОҚ Димогида пингиллаган овоз чиқармоқ. *Соли совуқ.. бақа бурнидан пингиллатиб шу сўзларни чиқарди:* -Шундай сизни бир кўриб чиқай, деб ки-рувдим-да. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ПИНҲОН [фр. پنهان – яширин, маҳфий; сирли] 1 Кишининг назаридан яширинган, кўзга кўринмайдиган; яширин. *Минг тасаннога лойиқ ўсимликларнинг ажойиб хислатларидан бири – инсонга ер остида ўзини пинҳон тутган конлардан хабар қила билишидир.* Газетадан.

2 Кишилардан маҳфий тутилган, сир сақланган; маҳфий. *Сири пинҳон. Дарди пинҳон. Пинҳон бўлмоқ.* Пинҳон тутмоқ. — Неча йиширки, Феруз Авазга пинҳон меҳр кўйган эди. Буни худодан яширмайди, аммо бандасига билдирамайди. С. Сиёев, Аваз. *Дастлаб туйғуларини ҳаммадан пинҳон тутиб юрди.* «Ёшлик». ..ахир, унинг пинҳон армонларини Нуриллахонгина эмас, Саид Олимхон ҳам яхши биларди. Ш. Холмирзаев, Қыл кўпприк.

ПИНҲОНА [фр. پنهان – яширинча, билдирамаган ҳолда] рвш. Кишилардан маҳфий равишда, бирорга билдирамай: яширинча. *Бемаврид келганига Равшан пинҳона*

афсусланмоқда эди, тезроқ чиқиб кетиш учун баҳона қидирапарди. «Шарқ юлдузи». Газмолларни таҳлаётган мудирга пинҳона назар ташлаб, бир дақиқа турив қолди. «Саодат».

ПИНҲОНИЙ [ф. پنهانی – яширинча, бекитиқча, маҳфий] кт. Пинҳон тутилган, сир сақланган, яширин; маҳфий. *Бегимнинг кўзларида кишини чўчитадиган пинҳоний бир маъно бор.* О. Ёқубов, Кўҳна дунё. Ҳазилмутойибаю кўз ёшларигача, ошкора ва пинҳоний алам-армонларгача – барчаси умр китобининг қадрдан саҳифалари эди.. Х. Султонов, Онамнинг юрти.

ПИНҲОНИЙ бозор Қонунчилик томонидан тақиқланган товар ва хизматлар билан олди-сотди қилиш, шундай фаолият билан шуғулланиш.

ПИОДЕРМИЯ [юн. руоп – йиринг + дерма – тери] тиб. Терининг йиринг ҳосил қилувчи микроблар қўзғатадиган йирингли ялиғланиш касаллиги.

ПИОНЕР [фр. pionnier – бошлаб берувчи; ташаббускор] 1 Фан, техника, санъатда, умуман, тадқиқ қилинмаган муайян соҳада йўл очиб, бошлаб берган киши. *Космосни ўзлаштириши пионерлари.*

2 тар. Шўролар даврида (1922–91 йилларда): болалар пионер ташкилотининг аъзоси. *Пионерлар отряди.* — *Пионер ва ўқувчиларнинг бу севимли ансамбли [«Пахтаой»] бу йил қатор янги номерларни ўрганди.* Газетадан.

ПИПЕТКА [фр. pipette – найча] тиб. Бирор микдор дорини тортиб (сўриб) олиш ва томизиш учун ишлатиладиган, бир томонига оғзи берк резина қалпоқча кийдирилган шиша найча. *Мирвали уни [тугунни] Расулбекнинг қўлидан олиб очди.* Кичкинагина пенициллин шишиасида қандайдир оптоқ суюқлик эди: -Асаларининг сути. Пипетка билан тил тагига томизиб, бирон соат суюқлик ичмай турасиз. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПИР I [фр. پیر – кекса, қари; диний мазҳаб, тариқат асосчиси; хўнармандлар саркори] 1 Узоқ умр кўрган киши; кекса (қари 2).

Пири бадавлат Узоқ умр кўриб, болаларини уйлаб-жойлаб, роҳатда-фарогатда яшаётган киши. -Кўчкордек ўғилларнинг соясида пири бадавлат бўлиб яшанд, — деди Эргаш Қоратойга. Б. Раҳмонов, Юрак сирлари. *Илоҳим, пири бадавлат бўлгин, мени*

иззат қылсанғ, саны худо иззат қылсın, — деб дуо қылди Бўрихўжа Валижонни. Мирмуҳсин, Чиниқиши. Пири бадавлат отахону онахонларимиз жуда кўп. Газетадан.

2 Диний мазҳаб бошлиғи, диний раҳбар. Худо хоҳлаб, пирлар мададкору азиз авлиёлар қўллаб юборса, ҳаммасини даф қиласми. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. «Коч, ўйни бўшат, пирим келятишлар!» деб кимгadir ўшқирган.. К. Яшин, Ҳамза. Арвоҳлар ёр, пирлар мададкор бўлиб, овимиз ба-роидан келсин. Ҳамза, Танланган асарлар.

Ё пирим қ. ё III. Ё пирим! Шарманда қилма! (Битта-битта кетадилар). Ҳамза, Танланган асарлар.

3 Бирор касбнинг асосчиси, ҳомийси деб тушуниладиган, кўпинча, афсонавий ва афсоналаштирилган шахс. *Мискарлар, чегачилар, тунукасозлар кўп антиқа гапларни, ҳар қаисилари ўзларининг пирларини, рисолаларини яхши биладилар.* Ойбек, Болалик.

4 кўчма Бирор иш, касб ёки соҳани жуда яхши эгаллаган, шу соҳада ўта моҳир уста киши, устоз. Бундай раҳбарлар, гёё ҳамма соҳанинг пир ҳисобланадилар. Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар. -Боланг бой бўлгур Шоди ошиаз бу касбнинг зап пир-да! — чоннинг таърифини келтиришади чинорликлар. «Ёшлиқ». Улар ўрни келса, отаси экану, ҳатто пирининг ҳам бетига қоракуя чаплаб, мақсад сари талпинади. С. Сиёев, Ёруглик.

Пир урган Энг ёмон, арвоҳ урган, ярамас. Зиқнанинг пир ургани эди. *Ҳасислигини, исқиртигини ҳамма билади.* Кимсан — терифуруши фалончи бой! Ойбек, Танланган асарлар.

ПИР II: ҳафсаласи пир (бўлмоқ) 1) ишончи, эътиқоди ўйқолмоқ, кўнгли қолмоқ. Энг ишонган кишисидан ҳам ҳафсаласи пир бўлибди. — У ёзибди: *Баракалла, ўртоқ шоир, Қани дўстлик, оғайнилик, ҳафсалам пир.* Ф. Гулом, Танланган асарлар. Болаликдан кўз очиб кўргани туя ўркачидай ҳайбатли теналикларни эмас, кафтдек текис даштни кўриб, ҳафсаласи пир бўлди. «Ёшлиқ»; 2) ҳафсаласи, интилиши, иштиёқи ўйқолмоқ. *Ишдан ҳам ҳафсаласи пир бўлибди.* — Кўrsa, ҳафсаласи пир бўлиб, қўли ишга бормай қолади. С. Аҳмад, Уфқ.

ПИР III тақл. с. Майда қушларнинг қанот қоқишидан, паррак кабиларнинг айла-

нишидан чиқалиган товуш. Чумчук пир этса, юраги шир этади. Матал. — *Қорабайирнинг туёқлари остидан пир этиб бедана учди.* С. Анорбоев, Оқсои. -Ҳамма сенга ўхшаганми, чумчук пир этса, юраги шир этадиган, — деб кулди Ҳайдар. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПИРАМИДА [юн. *pyramis, pyramidos*] 1 мат. Асоси кўпбурчак, ён ёқлари эса умумий учда бирлашган учбурчаклардан иборат геометрик шакл. *Беш ёқли пирамида.*

2 Шундай шаклдаги жисм. *Кристалл пирамидалар.*

3 Шундай шаклда устма-уст терилган нарсалар. *Гугуртлар пирамидаси.*

4 қ. эҳром. *Мисрликлар тошдан инсон ақлини лол этувчи пирамидалар яратганлар.* «Фан ва турмуш».

5 ҳарб. Милтиқлар тик ҳолда териб қўйиладиган махсус қурилма, шунингдек, учлари туташтириб тик турғизиб қўйилган милтиқлар. *Милтиқлар пирамида қилиб қўйилди.*

6 Спортчилар бир-бирларини кўтариб ҳосил қилган акробатик ёки гимнастик шакл. *Физкультурачи ўқувчилар пирамидалар таъёрладилар.* П. Турсун, Ўқитувчи.

7 Бильярд ўйинининг бир тури, шунингдек, ўйин бошида учбурчак қилиб терилган бильярд шарлари. *Пирамидани бузмоқ.*

ПИРАМОН [ф. *پیرامون* — атрофид, теварак-атроф; доира, айланади] 1 Дераза ёки эшик тепасидаги ганч ёки таҳтадан қилинган энсиз токча. Удеразадан ёғаётган қорга, дарахтларга, дераза пирамонида жунжисб ўтирган икки мусичага тикиларди. Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар. Токчалар ва пирамонларнинг зиҳлари ганчдан қабартма қилиб ишланган эди. М. Осим, Ўтрор.

2 Бўғот остидаги бўш, очиқ жой. *Айвон пирамонига хас ташиётган бир жуфт мусича супа атрофиди беозор айланаб юради.* Мирмуҳсин, Чиниқиши.

ПИРЗОДА Пирнинг ўғли, меросхўри; пирларнинг пирни. *Мен сизларнинг пирзодаларингиз бўлиб туриб, сизларга ёмонлик тиламайман.* У. Исмоилов, Сайланма.

ПИРИЛДОҚ Шамол, пружина ёки кўл кучи билан ҳаракатга келиб, ўз ўқи атрофиди тез айланадиган ўйинчоқ.

ПИРИЛЛАМОҚ 1 “Пир-пир” овоз чиқариб, тез қанот қоқмоқ ёки айланмоқ.

Пирилдоқ пириллаб айланмоқда. — Күш ҳам итга түткүч бермай, яна пириллаб учди. Ҳ. Назир, Сўнмас ҷақмоқлар. *Толибжон вентилятор вилкасини розеткага тиқиши билан, урчук пириллаб айлана кетди.* С. Аҳмад, *Жимжитлик*.

2 Титраганнамо ҳаракат қилмоқ, ҳил-пирамоқ. *Шамол стол устидаги дафтар, китобларнинг саҳифаларини шитирлатиб варақлади, дераза пардаси бетўхтос пириллай бошлади.* Ф. Мусажонов, *Дараадаги қишлоқлар.* *Майин ел шивирлаб, бошингдан эсса, Рўмолинг пириллаб ўйнаб кетади.* Уйғун.

3 Пирпирамоқ, учмоқ (мас., киприк, мушак ҳақида). Чолнинг кўзлари асабий пириллади, турнаб, аста уйга кирди. Ҳ. Аҳмар, *Ким ҳақ? Салимбайваччанинг кўзлари ола-кула бўлиб, юзидағи гўштлари пириллади, Бу қандай гап?* Ойбек, *Танланган асарлар. Унинг [кампирнинг] этсиз лаблари асабий пириллар, нешонабоги елкасига осилиб тушган, қақшоқ оёқлари яланг эди.* Н. Қиличев, *Чифириқ.*

4 Майдад қадам ташлаб, тез юрмоқ; пилдирамоқ. *Бобомирзо елкасида сочиқ, олдида фартук, дўннисини яримта қилиб, пириллаб юрибди.* И. Раҳим, *Тақдир.*

ПИРИЛЛАТМОҚ 1 *Пирилламоқ* фл. орт. н. *Бола пириракни пириллатиб югуриб кетди.* — Улар киприкларини тинмай пириллатиб, соқчилик қилардилар. С. Анорбоев, *Оқсой.*

2 Тез, фириллатиб олиб кетмоқ, олиб бормоқ. *Алижон ўз кучига ишониб, бир обкаш сувни пириллатиб олиб кетиши билан мақтанаидиган, кучини мансаб билиб юрадиган ўигит эканлигини ҳамма билади.* Мирмуҳсин, *Чиникиш.*

ПИРЛИК Раҳнамолик, диний раҳбарлик; устозлик. *Бизларга пирлик қиласан. Тағин келиб энди мунда, Шайтондай бўлиб озгирасан.* *«Фольклор».*

ПИРОВАРД [ф. پیروارد – бажариш, адo этиш, охирига етказиш, тугаллаш] Тугалиш, охир, ниҳоя, сўнг. *Гапнинг пироварди.* Иш пировардига етди. *Ўқишини пировардига етказмоқ.* — Элмурод мактубни шеър ўқигандай ўқиб келиб, пировардига баландроқ овоз билан тугатди. П. Турсун, *Ўқитувчи. Йиғилиши пировардига Қодирқулнинг шубҳаси чиппакка чиқди.* А. Муҳиддин, *Инсон қалби оташ.* «Озод ва обод Ватан, эркин ва

фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз» маърузасида ўртага қўйилган вазифалар асосида. Газетадан.

ПИРОГ [р. пирог < пир – «базм, зиёфат» с. дан] Қийма, мева, қиём ва ш. к. солиб, духовкада пишириладиган егулик. *Гўштили пирог. Ширин пирог.* — Қовурилган кўқдан кўк сомса, кўк чучвара, кўк пирог каби таомлар тайёрланади. К. Маҳмудов, *Ўзбек тансиқ таомлари.*

ПИРОЖНИЙ [р. пирожное < «пирог» с. дан.] Ёғ, сут, тухум ва шакар аралаштириб қорилган хамирдан турли шаклда тайёрланган, баъзан юзига кремдан гуллар солинган қандолат маҳсулоти. *Муборак ишдан қайтаётib, ўйл-ўйлакай болаларга пирожний олмоқчи бўлиб, магазинга кирди.* С. Зунунова, *Кўк чироқлар.*

ПИРОТЕХНИК Пиротехника мутахасиси.

ПИРОТЕХНИК Пиротехникага оид, алоқадор, пиротехникага асосланган. *Пиротехник воситалар.* — *Пиротехник воситаларни ўйнаш оқибатида содир бўлаётган кўнгилсиз ҳодисалар кузатилмоқда.* Газетадан.

ПИРОТЕХНИКА [юн. руг – ўт, олов + техника] Портловчи, ёнувчи ва тутовчи аралашмалар, сигнал берувчи ракеталар, мушаклар тайёрлаш ва уларни амалда қўллаш билан шуғулланувчи техника тармоғи.

ПИРОК [асли бурок] фольк. Афсонавий учар от. *Асли зотинг сенинг пироқ, Арзиурм шаҳар кўп йироқ; Келгин юганга сен тезроқ.* «Нигор ва Замон». Эшон бедовга қамчилар уриб, тинмайин чўлда юриб, чоптириб пироқ отди, кун тушликда *Майманоқча етди, супа бўйида отни тўхтатди.* «Зулфизар билан Авазхон». Ёнида бор кесадиган ярги, *Юлдузни кўзлайди мингандири пироги.* «Эрали ва Шерали».

ПИР-ПИР 1 Пир III с. тақр. Чумчуклар *пир-пир учмоқда.*

2: **пир-пир учмоқ** Пирпирамоқ, титрамоқ (қош, киприк, мушак кабилар ҳақида) *Илҳомжоннинг қалин қовоқлари пир-пир учди, кўзойнаги устидан отага қаради.* С. Нуров, Нарвон. *Ўнг ёногининг пир-пир учишидан нимадандир қаттиқ жаҳали чиққани кўриниб турарди.* «Ёшлик».

ПИРПИРАК Тўрт қанотли паррак шаклида қоғоздан ясалган, шамол ҳаракати

билил пириллаб айланадиган ўйинчоқ. Шу саволлар күнглида пирни рак бўлиб айлангани сари, Аъзам кўзига баттар бадбашара кўри-наверди. Шуҳрат, Жаннат қидирганлар.

ПИРПИРАМОҚ 1 Кўз илгамас даражада тез-тез ҳаракатланиб, силкиниб, елпиниб турмоқ, ҳилпирармоқ. Ойнинг дастлабки шульгаси тўғоннинг тенасида пирни рак турган байроққа тушди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Уларнинг теналарида.. кўк ва қизил рангдаги ҳисобсиз қоғоз гуллар, оёқларидан илнган қушчаларга ўхшаб, пирни рак турадилар. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Титрашга ўхшаш ҳаракат қилмоқ, учмоқ (мушак, қош, кўз кабилар ҳақида). Барно эса биринчи тўртлиқдан кейинкоқ бурун катаклари пирни рак, ерга қараб қолган. О. Ёкубов, Эр бошига иш тушса. Қизнинг узун, қора киприклари пирни ради. Э. Самандар, Дарёсини ўйқотган қирғоқ. -Нима дейсан? – Алимардан кескин бурилиб қаради-ю, хотинининг лаблари пирни ради бошлиганидан, қўйол гапириб юборганини сезди. Ў. Ҳошимов, Қалбингта кулоқ сол.

ПИРПИРАТМОҚ Титрашга ўхшаш ҳаракат қилдирмоқ. Эргаи кипригини пирни радиб, дўйондорга яна тикилди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Исломл Ойша ҳолага жавидираб бир қаради-ю, кўзини пирни радиб, юзини четга бурди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ПИРРА 1 Карталар сони ва айрим хиллари ҳисобига очко йигишдан иборат карта ўйини.

2 Шу ўйиннинг ютуқ билан тугалланиши.

Пирра қилмоқ 1) белгиланган миқдорда кўп очко тўплаб, маррага етмоқ, ютмоқ; 2) кўчма қойил қилиб бажармоқ, дўндиримоқ. Паловхонтўра, қайнатма шўрва, чучвара ва ҳоказо.. овқатларни пирра қиласди, қўлинг дард кўрмагур! М. Муҳамедов, Мулзам.

ПИРС [ингл. pier (кўпл. piers) – устун; пристань] Портда қирғоққа курилган, кемалар икки томондан келиб тўхтаб турдиган гидротехник иншоот.

ПИРСИЁН [р. персианин – форслик, эроний (Форс – Эроннинг қадимги номи)] с. т. эск. Келиб чиқиши эронлик, Ўрта Осиёнинг айрим ҳудудларида яшайдиган, форсий тилда сўзлашадиган халқ вакили; форс, эроний. У ўзбекка ҳам ўхшамайди. Ё армани, ё пирсиён бўлса керак бу хотин. С. Зуннунова, Гулхан. Аравадан иккита ар-

манинамо пирсиён башара йигитлар тушаб эрдилар, фақир, улуғларимиздан бўлмагай, деб тавозе қилдим. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПИРСИЛЛАМОҚ “Пирс-пирс” товуш чиқармоқ. Ҳўл ўтин пирсиллайди.

ПИРС-ПИРС тақл. с. Паст узуқ-узуқ эшитиладиган товуш. Жиққа ҳўл ўтин ёлгиз “пирс-пирс” қилиб, аччиқ заҳар тутун буруқтиради. Ойбек, Танланган асарлар.

ПИРТ тақл. с. Игна, мих каби нарсалар санчилганда ёки тортиб олинганда, данак сингари нарсалар ситиб чиқарилганда эшитиладиган товуш. Игна пирт этиб санчилди. Олча данаги пирт этиб учуб кетди.

ПИРТИНГ-ЧИРТИНГ с. т. Унчалик мухим бўлмаган, арзимайдиган, бўлар-бўлмас, бехуда; майда-чуйда. Пиртинг-чиртинг гаплар. Пиртинг-чиртинг ишлар билан овора бўймоқ. Пулини пиртинг-чиртинг сарф қилмоқ.

ПИРХОНА [пир + хона] 1 Пир (қ. пир 1)нинг даргоҳи, пир яшайдиган хонадон.

2 Пирнинг назари тушган ёки қадами теккан, мұқаддас ҳисобланадиган жой, макон, хонадон. [Мирзакарим:] Шундай пирхонани қўйиб, бошқа жойни нима қиласан. Ҳамза, Паранжи сирлари. [Этиқдўз:] Биласан-ку, сендан бошқа одамни бу пирхонамга, устахонамга қўймайман. Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ПИРҚ тақл. с. Бурун тортганда ёки йифлаганда димогдан чиқадиган узуқ-узуқ овоз. Пирқ этиб йиғлаб юборди.

ПИРҚИЛЛАМОҚ Бурнидан пишқирган овоз чиқармоқ, пишқирмоқ. Йўлга тушди қирқ ботир, Бедов отлар пирқиллаб. «Хушкелди».

ПИРҚИРАМОҚ айн. пирқилламоқ. Гиркўк от гирқирайди, Ўқталиб пирқирайди, Олисни кўзлаб бедов, Чопмоққа зирқирайди. «Гўрўглиниң туғилиши».

ПИРҚ-ПИРҚ Пирқ с. тақр. Пирқ-пирқ йиғламоқ.

ПИС тақл. с. Тор тешикдан ҳаво, буғ, газ чиққанда, чўғга сув сепилганда эшитиладиган товуш. Велосипед камерасининг дами пис этиб чиқиб кетди. — Дала ошхонасидан аҳён-аҳён тушаётган чўғ ёмгир тегиб, пис этиб учуб, кўмурга айланарди. М. Муҳамедов, Қаҳрамон изидан.

ПИСАНД [ф. سند – маъқуллаш, ижобий фикр; маъқулловчи, муҳлис; мамнун] (фақат

бўлишсиз шаклда) Диққат-эътибор, назар-эътибор. Ҳон ҳеч қулоқ солмади, Писандига олмади. Ҳ. Олимжон. Бошқа болалар мана мени қанча уйларига чақирсалар, зиёфат қилсалар ҳам, сени бу останонгча писандимга келмайди. Ҳамза, Танланган асрлар.

Писанд эмас 1) кўнглига сифмайди, кўзига кўринмайди. Унга ҳозир уй ҳам, боғ ҳам, машина ҳам писанд эмас; 2) назари илмайди, месиммайди. Унга ҳеч ким писанд эмас; 3) ҳеч гап эмас, осон. *Бу иш менга писанд эмас.*

■ **Бизга, опа, мол-жон писанд эмас.** Менга келинингизни бир кўриш минг подшоҳликдан афзалроқ. Ҳамза, Танланган асрлар. -Дунёда одамнинг қўлидан келмайдиган иш бор эканми! Фақат истак бўлсин, кўпчиликка ҳеч нарса писанд эмас, — деди Абдурасул. П. Турсун, Ўқитувчи. **Писанд қилмаслик** Назарга илмаслик, месиммаслик. У ҳеч кимни писанд қилмайди. ■ **Шундай казо-казоларнинг қизлари** Пошиоойимлар, Ҳонзодалар қоқ саҳар туриб, хизматимга ҳозир бўлса-ю, сен бенасаб, исқирт, атлас кўрпада мени писанд қилмай, хуррак отиб ётсанг! Ҳамза, Бой ила хизматчи. **Фозиддиннинг назарида, уни фақат бир киши — Қодиржон четдан кузатиб, мунтазам таъқиб қилгандек** эди. У аслида Қодиржонни писанд қилмас, одам ўрнида ҳам кўрмасди. О. Мухтор, Эгилган бош. **Бу бўлса бизни писанд қилмайди, бу ерда иш ўлтирганми, эшак ўлтирганми — парвосига келтирмайди.** А. Қодирий, Обид кетмон.

ПИСАНДА [ф. «سىنپى / دىندىپى» — дидга тўғри келган, мақбул; мақтогва, маъқуллашга сазовор] 1 Олдиндан қўйилган талаб, шарт. **Уларнинг ўзаро писандаларига мувофиқ, янги ерлар, чиқариладиган сувлар** Тешабойга текин ўтади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Талаб ёки шарт тарзида айтиладиган баҳона.

Писанда қилмоқ 1) олдиндан бирор талаб ёки шарт қўймоқ. **Шу аснода Давронга паспортни узатаркан, писанда қилди:** -Энди сизга гап шу, ака: бундан кейин ичган пайтингизда кўча-кўйда санқиб юрманг. Н. Қиличев, Чигириқ; 2) таъкидламоқ; луқма ташламоқ. -Кори хайр иши давлатга қарамайди, оғайни, — писанда қилди мулла Бердиёр, — ҳимматга қарайди, ҳимматга. «Муштум».

ПИСИЛЛАМОҚ Паст оҳангда, “пис-пис” овоз чиқармоқ. -Ҳа, — деди Баширжон

писилаган овоз чиқариб. — Сизга қарғанинг умрини тилайман. Н. Аминов, Қаҳқаҳа. **Бошлиқнинг писиллаб гапираётганидан Солиҳов батамом ҳайрон қолди..** Н. Аминов, Қаҳқаҳа. Ҳар бир челак сув сепилганда, олов ҳарилар, синчларнинг қолдиқларида писиллаб ўчар, бир оз тутун сочиб, кейин бутунлай жисимб қоларди. Ҳ. Фулом, Машъял.

ПИСКА с.т. Соч-соқол олиш ва бошқа мақсадларда ишлатиладиган хавфсиз устарага ўрнатиладиган, ҳар икки қирраси ҳам ўткир, тўртбурчак юпқа пўлат пластинка. ..Ёки қозонлик бир пенсионер қандай қилиб қўлига писканни олганини ва ўз томирини кесмоқчи бўлганини ўзи сезмайди. Газетадан.

ПИСМИҚ Мақсадини, сирини бирорвга айтмайдиган, индамай иш битирадиган, ичидан пишган (одам). **Писмиқ одам.** Содда сири тилида, писмиқ сақлар дилида. Мақол.

■ **Кундошингнинг кўрининши баёвга ўхласа ҳам, аммо ўзи писмиқ экан..** Бундай одамдан, албатта, ҳазар керак. А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Соддадил ва кўнгилчан Раҳим акани, писмиқ ва юмишоқсунурги Ибодовни, сергайрат ва уддабурро Ҳалил акани ҳам эслади.** Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ПИСМИҚЛИК Писмиқҳа хос хусусият. Кимдир [Шамсининг] писмиқлигига мослаб, “фитнаи охир замон“ деб лақаб қўйибди. Мирмуҳсин, Чиниқиши. -Очиқ ҳаракат қилишга.. халқдан қўрқадилар. Писмиқлик билан, кўзбўямачилик билан иш кўрадилар, — деди Алексей. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПИСМОҚ 1 Ўзини панага олмоқ; бекинмоқ, яширинмоқ. У, жўралари билан атрофи яшил чакалак билан ўралган гулзор яқинида писиб ўтирганча, қушни томоша қиларди. С. Нуров, Нарвон. **Пулемёт уяси.. бурчакларида писиб ўтиларнинг [немисларнинг] учтаси ўлиб, биттаси ярадор бўлган.** Н. Сафаров, Оловли излар. **Баҳодир йигит оёғи учда турган гранаталарни олиб, чақиёнлик билан душманга қарши иргитди, ўзи эса траншеяга писди.** Н. Сафаров, Жанговар саҳифалар.

2 Индамай қолмоқ, жим бўлмоқ. **Муҳсина на хоним бирдан писиб қолди.** Яхшибоев ичидага кулди. М. М. Дўст, Лолазор. **Ошно, қишлоқча кетаман, деб гингшимоги мумкин,** лекин унини ўчириш қийинмас — Майрани бир эслатсан бас, писиб қолиши тайин. М. М. Дўст, Лолазор.

ПИС-ПИС Пис с. такр. *Үй ичидә жинчироқ липиллаб турар, ўртада пис-пис қилиб хўй ўтин – гулхан ёнмоқда.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ПИСТА [ф. بىستە] 1 бот. Жануб тоғларида ўсадиган паст бўйли, ёнғоқмевали дараҳт ёки бута. *Табиатнинг меҳри билан ясалган кўмкўк арчазорлар ва тоғ ариқларидаги жарлар ёқасида саф тортган писта зумраддек товланиб, кўзни қамаштирас эди.* Туйғун, Шоир ҳақида ҳақиқатлар.

2 Шу дараҳтнинг қаттиқ қобиқли меваси. *Одам одам билан, Писта бодом билан.* Мақол. — Лекин писта, бодом, майиз, жийидани кўриб, тарвузим қўлтиғимдан тушди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Ана ширинлик, ма-на ширинлик, деб мураббою нишолда, пистаю мағиз, қанд-қурс, яна алланималарни ҳеч суриштирасдан, аралаш-қуралашига пок-покиза тушираверибди.* Н. Мақсудий, Мечкай эшон.

Хандон писта қ. хандон. Жигару буйрак, думба ёғдан тайёрланган қўшалоқ пармуда сомсалар, хушбўй мурабблар, Бешкарамнинг анорию, Файзиободнинг тилёрас қовуnlари, хандон писта, майизларнинг энг тозалари, яхна гўшт. «Ёшлик».

3 с.т. Кунгабоқарнинг хом ёки қовурилган уруғи. Бир вақтлар эри урушида ўлган хотин шу тош устида ўтириб, писта сотарди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Писта даҳан Оғзи пистага ўхшаш кичик ва келишган. [Холмат:] *Оби равон.. писта даҳан, нозик адо, пари жаҳон, яъни исм шарифлари Жамилахон. Ҳамза, Бой ила хизматчи. Писта кўмир қ. кўмир.* Кейин писта кўмир сўраб кирганимда, бирам бесаранжом эдики ўтинхоналари. С. Зунунуова, Олов. **Писта пўчоққа жо қилмоқ** (ёки жойламоқ) Гап билан оғиз очдирмай, бир бурчакка тикиб қўймоқ.

ПИСТАЗОР Писта дараҳтлари билан банд ер, майдон. Ўрмон хўжалигига қарашли пистазорлар. — Тун яримдан оғди. *Ой пистазор тоғларнинг орқасига аста-секин яширинди.* Ё. Шукуров, Юраклар тaka-пука.

ПИСТАФУРУШ [писта + ф. فرۇش – со-түвчи] Писта сотувчи киши. *Үнинг отаси ҳам пистафуруши эди.*

ПИСТАЧКА [р. фисташка < ф. بىستە] с.т. Кунгабоқарнинг уруғи. *Хом пистачка. Қовурилган пистачка.*

ПИСТИРМА 1 Тўсатдан ҳужум қилиш ёки ов пойлаш учун фойдаланиладиган яширин қурилма, жой. *Тулки овлаши учун пистирма қўймоқ.* **Пистирмадаги овчи.** —

Йўлда бир ёки икки ёнда пистирма бор, пистирмани яхши пойлаб, чап бериб ўтолсанг, қишлоқ йўлига чиқасан. Файратий, Унутилмас кунлар.

2 Шундай мақсад учун белгиланган киши ёки кишилар гуруҳи; ҳарбий бўлинма. *Пистирма қўйган одамларингиз ишончлами?* «Шарқ юлдузи».

ПИСТОЛЕТ [фр. pistolet – тўппонча] Яқиндаги нишонга ўқ узиш учун мўлжалланган, ёнда олиб юриладиган курол, тўппонча. *Етти ўқли автоматик пистолет.*

Пистолет-пулемёт Автоматик равишида бирин-кетин ўқ узадиган, яқин масофадаги жангларда қўлланадиган отиш қуроли; автоматнинг иккинчи номи. *Самолётлар машиналар тўплланган жойга ҳужум бошлаган ҳамон, фронт томонидан кетаётгандарнинг бири.. пистолет-пулемётдан ўқ уза бошлади.* И. Раҳим, Чин мұҳаббат.

ПИСТОН [фр. piston – зарбдор, урувчи, синдирувчи] 1 Патроннинг порохли зарядини ёндириш учун оз миқдорда портловчи модда солиб, ўқ тубига ўрнатиладиган металл косача; капсюль. *Милтиқ ўқининг пистони. Снаряд пистони. Ҷақилган пистон.* — *Лутфилла боши янчилган илондек тўлғаниб ётар эди, тезлик билан пистони чақилмаган тўппончани олди.* «Муштум».

2 Ўйинчоқ милтиқ ёки тўппончада отиш учун белгиланган, оз миқдорда портловчи моддаси бўлған тангачасимон қофоз гилоф.

3 Пичноқчиликда: пичноқнинг дастасига қадалган садафнинг атрофига айлантириб кўйилган ҳалқа-сим (садафни маҳкам тутиб туради).

4 Кийим-кечак, парда ва ш.к. га зийнат учун қадаладиган йилтироқ пластинкача. *Дўпига пистон қадамоқ.* — У [қиз] тушаётгандан, бошидаги қора тўр пардага қадалган олтин пистонлар ўилтираб, жилва сочди. Мирмуҳсин, Чўри.

Пистон тугма Бир-бирига қадаб қўйиладиган икки қисмдан иборат тугма; шиқ-шиқ тугма.

5 Пуфлаб чалинадиган мусиқа асбобининг ижрочи-созандо қўл билан босиб очиб-ёпиб турадиган тугмаси.

6 Ботинканинг ип ўтказиладиган тешик-ларига изма ўрнига ўрнатиладиган темир ҳалқача.

ПИСТОҚИ [ф. پسته‌ای – оч яшил] Писта мағзи рангидаги, оч барғикарам, очиқ яшил. *Пистоқи ипак.* ■ - *Күк, қызил, зангори, сарық, оқ, пүшти, жигарранг, гүлос, пистоқи – борингки, дүнёда қанча ранг бўлса.. тўти-нинг патида бор эди, – деди Шум бола.* F. Фулом, Шум бола. *Тўй оқсоқоли дарров пистоқи яловни Гўрўғли султоннинг бошига кўтарили.* «Авазхон».

ПИТАК қ. **питрак**. *Баширжон кўкрагини столга тираб, бошини юқорироқ кўтарили.* Ислом отани кўрган заҳоти хаёлидан, «Ўша питак чол-ку!» деган фикр кечди ва креслога ястаниб ўтириди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИТЕКАНТРОП [юн. *pithekos* – маймун + *anthropos* – одам] Калла суяги тузилиши ҳали одамсимон маймунларнидан фарқ қилмаган энг қадимги одам (суяклари 19-аср охирида Ява оролидан топилган).

ПИТИЛЛАМОҚ айн. **питирламоқ**. Бола онасига кўзи тушиши ҳамон, беланган оёқ-қўйлини питиллатганча, бўшатишига уринди. «Ёшлик».

ПИТИРЛАМОҚ 1 Жон талвасасида ўзи-ни ҳар ёнга урмоқ, салчимоқ, питир-питир қилмоқ; типирчиламоқ. *Сўйилган товуқни кўрганмисан? Питирлайди, кўтарилиб-кўта-рилиб тушади.* А. Қаҳҳор, Сароб.

2 кўчма Тез, шошилинч ёки безовта ҳа-ракат қилмоқ, шошилиб, ҳовриқиб қолмоқ. *Оёғи кўйган товуқдай питирламоқ.* ■ *Ўда Анзират кампир билан Ҳожия ўтиради. Улар аҳволни кўриб питирлаб қолишиди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПИТИР-ПИТИР тасв. с. 1 Жон талва-сасидаги кескин, нотинч ҳаракат. *Питир-питир қилмоқ.* *Тўрга тушган бедана питир-питир қиларди.*

2 кўчма Тез, шошилинч ёки безовта ҳа-ракат. *Мунча питир-питир қиласан.*

3 с. т. Ўрнида тинч турмайдиган; серҳа-ракат; ҳар нарсага уринадиган. *Питир-питир бола. Бу одам мунча питир-питир экан.*

ПИТОМНИК [р. питомник – тарбия-хона, парваришхона < питомец – тарбия-ланувчи>] ўсимлик ёки ҳайвонлар ўстири-ладиган ва кўпайтириладиган, ўрганила-диган маҳсус жой. *Мевали дарахтлар пи-томниги. Балиқчилик питомниги.* ■ *Кумлик*

питомникларида дарахт, бута ва гиёҳлар экиб ўстиришига киришиш керак. «Фан ва турмуш».

ПИТОН [юн. *Python* – юон мифоло-гиясида: баҳайбат илон] Бўғма илонлар оиласига мансуб, Африка ва Осиёнинг тропик минтақаларида тарқалган заҳарсиз иирик (1,5 метрдан 10 метргача бўлган) илон тури.

ПИТПИЛДИҚ Бедананинг сайраши, битбидиқ. *Махсум беданаларнинг питпил-дигига қулоқ согланча.. бир чойнак чойни эрмак қилиб ўтириди.* В. Фофуров, Вафодор. *Тўқай томонда бедана питпилдиқ отади.* Кунботар уфқда тиллақошдек нозик ой ялтираб турибди. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПИТПИЛИҚ қ. **питпилдиқ**. *Ҳа, субҳи козибда эмас, субҳи содикда, хўроллар қич-қирап-қичқирмас.. тезотар беданалар на тун демай, на тонг демай «ваваг-ваваг, питпи-лиқ-питпилиқ»лаб сайраб турган бир палла-да.. тўрт аскар ошналарининг кўргонига етиб келишганди. «Ёшлик».*

ПИТРА Ов милтиқ ўқи ва снарядлар учун ишлатиладиган юмалоқ кўргошин донаси; сочма ўқ. *Майда питра. Гильзага питра солмоқ.* ■ *Иирик питра ўнг елкасини титиб юборганди. «Шарқ юлдузи».*

ПИТРАК шв. Серҳаракат, уринчоқ. *Ти-ниб-тинчимас, питрак бу кампирнинг бошида дунёнинг ташвиши: эртадан кечгача югу-риб-еларди.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар. *Аслида Фозиддиннинг кичик жуссали, питрак қариядан кўрқадиган жоий ийқ.* О. Мухторов, Эгилган бош. *Кундуз ёш бўлса ҳам, жуда питрак қиз.* Оидин, Бечора.

ПИТРЎЗА с.т. айн. **фитри рўза** қ. **фитр 2.** Валлоҳи аёлам, жами мусулмонларга аён-дирки, питрўза тўламоқ фарздири. «Муштум».

ПИХ 1 Айрим эркак паррандаларнинг оёғида бўладиган мутузсимон учли ўсимта. *Ҳурознинг пихи.*

Пихи қайрилган ёки пих(ини) ёрган Кўп иш кўрган, кўп ишларни бошдан кечириб, айёр, қув бўлиб кетган. *Аммо Ҳожимурод ҳам кўпни кўрган, пихи қайрилганлардан эди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Маккор, пихини ёрган айёр ҳанча ниқобланмасин.. кўп жиноят-чиларни чақонлик билан қўлга туширган изқуварларимизнинг темир чангалидан қочиб қутула олмади.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПИХ II: пих құлмоқ бол. Кесмоқ, сүймоқ. Қовунни *пих құлмоқ*.

ПИХ III тақл. с. Мушукнинг ўз рақиби-ни құрқитиши учун ҳурпайиб олиб, томоқ қириб чиқарадиган товуши. *Бошқа бири орқадан мушуксизон “пих” деб, мени чүчтимоқчи бўлди.* Ойбек, Болалик.

ПИХ IV шв. Пўтпанак, мөғор. *Пих боғлаган нон.*

ПИХИЛЛАМОҚ 1 Ҳурпайиб томоқ қириб, «пих» деган товуш чиқармоқ (мушук ҳақида). *Мушук итга қараб пихилади.*

2 Томоғидан бўғиқ товуш чиқариб, хириллаб нағас олмоқ; пихиллаган овоз чиқармоқ, хирилламоқ. *Қизнинг ич-иҷидан қуондай ҳуруж қилиб келган аччиқ фарёд бўғзидан пихиллаб тинди..* А. Мухтор, Кумуш тола. *Юмалоқ оқсоқол ёқасини ушлаб, бош чайқатди, ҳам одамларга кўз оқини ўйнатиб, пихилади.* Ойбек, Навоий. *Қассоб пихиллаб кулганича, менинг қўлимдан нулини олиб, зўрлаб, кўкрак чўнтағимга солиб қўйди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИЦЦА [итал. pizza] Юопқа хамир устига гўшт, қўзиқорин, сабзавотлар, сир (пишлек) қўйиб пиширилган итальянча таом. *Пицца тайёрламоқ.*

ПИЧА рвш. 1 Оз миқдорда, озгина. *Икки оқ ииёзни майда тўғради, унга пича мурч сепди, ииёзни гуручининг бир чеккасига қўмид, ошдамигирни ёпди.* Ойдин, Йигит. *Маҳаллий аҳолидан алланарсаларни бир неча тухум ва пича ёққа алмаштириб олади.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

2 Оз вақт, бир оз, андаккина, андак. *Мингбоши пича кутди, Матқовул гапиравермаганидан кейин, яна бақирди.* М. Исмоилий, Фарона т. о. *Жуда ҷарчадинг, пича ухлаб, дам олсанг бўларди.* Ш. Рашидов, Бўрндан кучли. *Яна пича вақт кутшиди – жимжитлик.*

3 Оз даражада, сал(гина). *Кўнглим пича тинчиди.* ■ *Кундузги ишлари, нихоят, ресторандаги сұхбат унинг [майорнинг] кўнглига равшанлик олиб кирди.* Иш пича силжиган эди. *Ёшлик.* *Ўзим айтубдим кечади!* Кўзидой пича ўзини босиб олди. Х. Назир, Ёнар дарё.

ПИЧАН Ҳайвонларга озуқа бўладиган ўт; ўриб қуритилган ўт; хашак. *Бир боғ пичан.* *Пичан ўриш машинаси.* ■ *Ўртадаги уолган пичан гарами олдидан ўтиб, қоронги ўйга кирди.* С. Зуннунова, Олов. *Томга қўп-*

роқ пичан босди. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ. *У бостирма деворига беҳол сяяниб қолди.* Ичкари қуруқ, пичан иси, ивиған оҳак ҳиди келарди. Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол.

ПИЧАНЗОР Пичанбоп ўт ўсган майдон; ўтзор. [Бригадир] *Бошида қоракўл телпак, эгнида кимель-шим, оёғида туфли, ҳозиргина пичанзордан келгандай.* С. Нуров, Нарвон. *Мана, кўз ўнгимизда қуёшнинг ҳаётбахи шафтига тоб бериб, кенг пичанзор водий ястаниб ётибди.* А. Шермуҳамедов, Ўт-ўланлар водийси.

ПИЧАНХОНА Пичан сақланадиган хона, бино. *Пичанхонага қириб, эшикни тамбалаб, қалин, майин ва хушбўй пичанга болани кўмди:* «*Ухла! Йиғлама!*» Ойбек, Кўёш қораймас.

ПИЧИНГ Бироннинг шахсига тегиши, ғашини келтириш, масҳаралаш учун айтилган илмоқли гап; қочирим, қочириқ. *Бу пичинг Назирийнинг жон-жонидан ўтиб кетди.* Лекин бу ерга у Ҳамза билан жиртак отишга келмаган эди. К. Яшин, Ҳамза. *Мансур Талъатнинг пичингини тушунмай, кескин қадамлар билан уларга эргашди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол. *Уста юрагидаги гапларни кўпчилик ўртасида бирма-бир айтиб ташламоқчи эди, аммо раиснинг пичинги шаштини қайтарди.* С. Маҳкамов, Дала тонги.

Пичинг отмоқ (ёки құлмоқ) Бироннинг шахсига тегадиган, ғашини келтирадиган ёки масҳаралайдиган илмоқли гап айтимок. *Автобус ичидаги олатасир бошланди.* Ким сўкинди, ким пичинг отди. *Ким тақдирга тан бериб, муросаи мадорага чақирди.* М. Мансуров, Ёмби. *Бора-бора Азиза ҳам уни жеркийдиган, ҳар гапида пичинг қиласидиган бўлиб қолди.* Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол. *-Ҳай, эсси, сўл кўзингни ҳам кўр қилиб қўйғанимда бўлур эркан, – деба пичинг қиласи Темур Малик душманига қараб.* М. Осим, Карвон йўлларида.

ПИЧИНГЧИ Пичинг қилишни яхши кўрадиган, пичингтаган киши. *Ойхон эса кутади, аяси – ёнида, интизорликда бўйи қўзишиб, эси қириб, Саттор акасининг қадрига етадиган бўлиб қолади бу пичингчи.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ПИЧИР 1 Сўзловчи билан тингловчи-дан бошқа одам эшитмайдиган қилиб, паст

овоз билан айтилган гап, пичир-пичир, шивир-шивир. Гапнинг ёмони пичир, этнинг ёмони қичир. Мақол. — Ёнимда ўтирган икки қизнинг пичири қулогумга чалинди. М. Жалолиддинова, Журъат.

2 Бошқалар эшитмайдиган даражада паст овоз. - Касали нима экан, озиб кетибди келинчак онамиз? — пичир билан сўради Салимбайвачча. Ойбек, Танланган асарлар.

ПИЧИРЛАМОҚ Бошқалар эшитмайдиган даражада паст овоз билан гапирмоқ; шивирламоқ, шивир-шивир қилмоқ. - Мамажон ўрнидан туриб, орқароқда елкасини қисиб бораётган агрономнинг тирсагидан ушлаб, қулогига пичирлади. С. Нуров, Нарвон. Абдували ўн сўмлик, беш сўмлик, уч сўмлик пулларни олиб, пичирлаб санай бошлади. Ў. Хошимов, Икки эшик ораси. - Билганини қилмайдими! — пичирлади Муқаддам ўқинч билан. Ў. Хошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПИЧИРЛАШМОҚ Пичирламоқ фл. бирг. н. Шу гапдан кейин кампир Иnobатга унча рўйхуш бермай қўйди. Аммо олти овсин ҳар куни пичирлашиб, ниманидир маслаҳат қилишарди. С. Аҳмад, Сайланма. Озодаҳон ҷолғучилар билан янги айтилайдиган қўшиқ ҳақида пичирлашиб турган эди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПИЧИР-ПИЧИР Пичир с. такр. 1 Шивирлашиб сўзлашгандан чиқадиган паст товуш. Ўртanca овсин айвонни супуриб бўлиб, сават кўтариб, кўчага чиқиб кетиши билан, қолган олти овсин супага чиқишиди. Пичир-пичир қилиб, узоқ гаплашишиди. С. Аҳмад, Сайланма. Ўтириб, китобни тиззасига қўйди ва пичир-пичир дуо ўқиб, ўзини сийнади. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

2 Ўзаро хуфия гап; шивир-шивир. Орқасидан пичир-пичир қилиб қолишиди. Т. Ашуроров, Оқ от. Нодира хола ҳанг-манг бўлиб қолди. Унинг қулоги остида домланинг ғўнғир-ғўнғир, пичир-пичири эшитилгандай бўлди. «Муштум».

ПИЧМОҚ шв. Бичмоқ. [Алиохун:] Сизни эгам сўзга пичиб қўйган экан-да. Ойбек, Танланган асарлар. Авзойимизни кўрган киши, индамасдан ҳамманнинг ишингга нарх пичиб қўя қолади. И. Раҳим, Ихлос.

ПИЧОҚ 1 Дастага ўрнатилган ясси ва узун тиғли рўзгор асбоби. Йўқолган пичоқнинг сопи олтин. Мақол. Ўтмас пичоқ қўл кесар. Мақол. Яхши гап билан илон изидан,

ёмон гап билан пичоқ қинидан чиқар. Мақол.

— Зокир ота қочиши ўйларини яхши уқтиргач, иштиқ қўн этигининг қўнжидан бир пичоқни олиб, секин менга узатди. Файратий, Унугтилмас кунлар. Тўланбой сўрида чордана ўтириб олган, пичоқни таҳтага тақ-тақ тегизиб, сабзи тўғраяпти. С. Аҳмад, Уфқ.

ПИЧОҚ ТОРТМОҚ (ёки қўймоқ) Пичоқ билан кесмоқ, сўймоқ. Мабодо ҳўқиз ёмонлаб қолгудай бўлса, бориб, дарров бўғзига пичоқ тортуб юборасан. Ф. Фулом, Шум бола.

2 тех. Турли асбобларнинг кесувчи қисми. Гўшт қўймалагич пичоги.

ПИЧОҚ (бориб) СУЯККА ЕТМОҚ (ёки тақалмоқ) Чидам, бардош тугамоқ. Пичоқ бориб суякка етгандан кейин, нима қиспин бечора ҳалқ.. К. Яшин, Ҳамза. Ҳожиона.. Йўқ, пичоқ бориб суякка тақалди. Ҳамза, Бой ила хизматчи. Пичоқ учидай Озгина, зигирдай. -Эй ўртогеъ, — деди у, — нимасини сўзлайсиз, шу замоннинг қизларида пичоқ учидай шарму ҳаёқ қолмади. Ф. Фулом, Танланган асарлар. Пичоққа илинмайди Арзимайди, арзигулик ери йўқ, арзигудай эмас. Пичоққа илинмайдиган ҳосил. Пичоги кескир Ўткир, гапи бировларга ўтадиган киши.. Ҳожимурод эса пичоги кескир раислар қаторида юрарди. Урайком секретари билан прокуратурадан бошқа раҳбарларни раҳбар қаторида кўрмасди. С. Аҳмад, Жимжитлик. Пичоги мой устида қ. мой. -Ҳа, Содикжон бойваччага худо берган, — деди Бўронбой учурин қилиб, — ҳамиша отган ошиги олчи, пичоги мой устида одам у! К. Яшин, Ҳамза. Ўтмас пичоқ билан сўймоқ Чидаб бўлмас даражада азобламоқ. [Одилжон:] Қаёқдан ҳам тўйда ўша қиз билан ашула айтдим, ўйин тушдим, ўшандан бери Гулчехра мени ўтмас пичоқ билан сўйиб юрибди. У. Назаров, Фурур.

ПИЧОҚБОЗЛИК Бир-бирига пичоқ уриш, пичоқ билан ҳужум қилиш. Йўқ, масалан, қиличбозлик, пичоқбозлик ҳам жсанг, ҳозир одам бамисоли чумолидай бўлиб қолдику. Ойбек, Қўёш қораймас. Улфатлар орасида низо чиқиб, муштлаш, пичоқбозлик бошланди. Х. Фулом, Машъал.

ПИЧОҚЛАМОҚ Пичоқ билан жароҳатламоқ ёки ўлдирмоқ, пичоқ урмоқ, сук-моқ. Агар эрим билб қолса, нақ икковимизни пичоқлаб ташлайди-я. С. Аҳмад, Уфқ. Энди мактабга кирганимда, кайф устида отамни пичоқлаб қўйишади-ю, ёлғиз қолган онам

мени олиб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Ёдгор ота қозихонада ўзини пи-
чоқлаб қўйди. А. Қаҳҳор, Қизлар.

ПИЧОҚСОЗ қ. **пичоқчи**. Бугун пичоқсоз-
лар бозори гавжум.

ПИЧОҚЧИ Пичоқ ясовчи ҳунарманд,
пичоқсоз уста. **Пичоқчи уста**. — Кези келса
пичоқчи, кези келса сувоқчи. Ойбек, О. в. ша-
бадалар.

ПИЧОҚЧИЛИК 1 Пичоқ ясаш билан
шугулланиши. **Пичоқчилик қўлмоқ**.

2 *тар*. Бозорда пичоқчилар растаси.

ПИШАҚ [ф. پېشک / پېشک - мушук] шв.
Мушук. **Баширжон**: «Нега пишак шоколад
емас экан-а?» дега ўйлай бошлади. Н. Ами-
нов, Қаҳқаҳа. **Индан чиқиб, пишак билан**
ҳазиллар, **Магар ажал қўмсаб келса сичқон-
га**. «Алпомиш».

Пишагини пишт демоқ айн. **мушугини**
пишт демоқ қ. **пишт**. **Ишда ҳам бирор** **пи-
шагини пишт демайди**. Эрталаб туриб,
далага ўйл олади. **Чарчадим демайди**, ишиш
бор, жавоб беринглар, деб ҳеч кимдан илти-
мос қўлмайди. «Ёшлик».

ПИШАНГ эск. айн. **ричаг**. Яна тушки
сменага ўтган кунларимиз эди. **Вишканинг**
тепасидаги **пишангнинг ўқи сал қийшайиб**
қолган экан. П. Қодиров, Қадрим.

Пишанг бермоқ Бирор хатти-ҳарақатга
ундамоқ; атайлаб гижгижламоқ. **Балки Раим**
оқсоқолнинг ўзи Шукур бazzозга **пишанг бер-
гандир**. **Бунисини Раим оқсоқол айтмайди**.
М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. **Мамат қас-
соб, одатда, муштлашувга аралашмайди**, бир
четда ўғилларига **пишанг бериб туради**. «Ёш-
лик». **Ашур ҳамишиги чандаст усууларни**
қўллай-қўллаи, **рақибининг солқи белбогидан**
илиб олди. -**Қайтариб бос?** — дега **пишанг**
берди кимдир барагла. «Шарқ юлдузи».

ПИШИЛЛАМОҚ Бурун орқали "пиш-
пиш" товуш чиқарип нафас олмоқ, «пиш-
пиш» товуш чиқармоқ. **Нафиса уйғониб**
кетиб, аллақаётгача ҳомуш ўтириди. **Пи-
шиллаб ухлаётган ўғлини тұғрилаб, устига**
одеял ёниб қўйди. Мирмуҳсин, Умид. **Ҳожи-
мурод низоятда очиққан** эди. Ҳеч қаёққа
қарамай, **пишиллаб, лунжига овқат тиқар-
ди**. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПИШИЛМОҚ **Пишимоқ** II фл. мажҳ. н.,
ивимоқ. **Табиат** чиндан ҳам бевақт ўйлга
чиқкан бу ўйловчини сувга **пишилган пар-
рандадек жабрлаган** эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПИШИМОҚ I 1 Ишлов билан ёки ри-
вожланиб етилмоқ, меъёрига, обу тобига
етмоқ, фойдаланса бўладиган ҳолга келмоқ.
Лойӣ яхши пишиди. **Ип ҳали пишишибди**. —
[Raic:] Қалай? Ерлар кўнгилдагидек пиши-
дими? Ойдин, Юрагида ўти бор. Энди тўх-
та, укажон. Бўлди-е, кувидаги қатиқдай пи-
шишибериб, ёғимни чиқариб юбординг. С. Сиё-
ев, Отлиқ аёл.

2 кўчма Кўпни кўриб, бошдан кечириб,
бой тажриба орттириб вояга етмоқ, етук-
лик даражасига эришмоқ, етишмоқ. **Шах-
дам қадам босиб минбарга чиқшиидан, гап**
оҳангидан бунақа даврага кўп тушиб, хийла
пишиган, сертажриба кўринади. Ҳ. Назир,
Маёқ сари.

3 Чиниқмоқ, тобланмоқ. **Киши меҳнат-
да пишийди**. Ёшсан **пиширсан**, бу дамингдан
тиширсан. Мақол. — Эргаш Баҳромов немис-
фашист босқинчиларига қарши олиб борил-
ган жангларда пишиди, чиниқди, тобланди.
Н. Сафаров, Оловли излар.

Кўзи пиш(и)моқ айн. **кўзи пишимоқ** қ. **кўз**.
Кулоғи пишимоқ 1) эшитавериб кўниқиб
қолмоқ. Ҳўжайинларининг таъналарини эши-
тавериб, **етимнинг қулоғи пишиган**, эти
кўниқкан эди. П. Турсун, Ўқитувчи; 2) кўп
эшитиб уқиб олмоқ, қулоғига қўйиб олмоқ.
Фотиманинг қулоғи ўзи кўрмаган харидор-
лари тўғрисидаги гаплар билан пиший бор-
ди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПИШИМОҚ II кам қўл. **Пишилмоқ**,
ивимоқ. **Ёмғирда қолиб роса пишидим**.

ПИШИРИҚ Хамирдан тайёрланадиган
турли хил егулик. **Дастурхон башанғ**: иссик
нон, патир, хилма-хил пишириқлар, қази-
қарта, яхна гўшт, турли ширин нозу нев-
матларга тўла. Ойбек, Улуғ йўл. **Баҳор**
таоми сумалак ва турли ширинликлар,
миллий пишириқлар.. ҳиди димоққа урилади.
А. Суюн, Ўзлик.

ПИШИРМОҚ **Пишимоқ** 1-5, 8-9 фл. орт.
н. **Ошни пиширмоқ**. **Масалани пиширмоқ**. —
У қайроқ буғдой унидан ёғли патир, сомса
ёпди, қатламалар пиширди. И. Раҳим, Чин
муҳаббат. **Гапни аввал Муродова билан**
пишириб қўйган экансан-ку, нега менга илга-
рироқ айтмадинг. И. Раҳим, Ихлос. **Новвот**
пишириш айниқса қийин. Газетадан.

ПИШИТМОҚ I **Пишимоқ** 1 фл. орт. н.
Итакни **пишитмоқ**. Ерни **пишитмоқ**. Лойни
пишитмоқ.

Кулогинин пишитмоқ (ёки пишиқтирмоқ)

1) яхшилаб тушунтирмоқ, миясига қўймоқ. Мингбoshi.. Жўрахонни ҳам сўроққа талаб қилиб қолишилари мумкинлигини ўйламаган эди. Қизининг қулогини пишиқтириб қўймаганига мана энди афсус еб қолди. М. Исмоилий, Фаргона т.о.; 2) тайинламоқ, уқтирмоқ. Қулогини Тулки роса пишитган. А. Шер, Қадимига кўй.

2 Олдиндан гаплашиб, келишиб, маслаҳатни бир жойга, ерга қўймоқ, аниқ, равшан, пухта қўймоқ. *Барака топсин Тошпўлатов, ўшанда ҳам, правление билан, раис билан гаплашиб, Хоссият холанинг [сафарга чиқиши] ишини пишишиб берди.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. *Курилиши эсон-омон тугатиб топширсан, бас, трестга лип этиб ўтаман-кетаман.* Кеча борганимда яна пишитдим. А. Мухтор, Туғилиш.

ПИШИҚ 1 Пишган, пишиб етилган (мева, сабзавот, дон ва ш.к. ҳақида). Олмани ҳом, пишиқ аралаш термоқ. ■ [Амлоқдор:] *Үгрилар.. подшоҳлик ҳақини аниқламасдан бурун, ҳом демай, пишиқ демай, кўзга кўринган нарсани еяверасанларми?!* С. Айний, Қуллар.

2 от Полиз экинлари, мева, сабзавот кабиларнинг пишган вақти, мавсуми (шу нарсаларнинг номи билан қўлланади). Қовун пишиғи. *Тут пишиғи. Авжи ўрик пишиғи.* ■ Бугдой, жўхори пишиғида.. енгил чархини елкасига солиб, ўғилчасини етаклаб, дала айланади, ўроқ чархлайди. А. Қаҳҳор, Сароб. *Тут пишиғи* эди. Пешиндан кейин ҳовлида картошка чопиқ қилаётгандим. М. Мансуров, Ёмби.

Етти қовун пишиғи бор Ҳали узок, кўп вақт бор.

3 Тезда синмайдиган, йиртилмайдиган, узилмайдиган, бузилмайдиган; пухта, мустаҳкам, қаттиқ, чидамли. Пишиқ чит. *Пишиқ чарм.* ■ [Мастон] Оёғидаги пишиқ ағдарма этикни кўздан кечириди. А. Қаҳҳор, Мастон. [Унсин] *Маҳсининг чоки пишиқ бўлсин учун, мумли ёпишқоқ ипни ҳар қатимда бармоқлари билан “қир-қир” тортиб қўярди.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Эшилган, пиштилган, чиyrатма.

Пишиқ ип 1) пухта ип. Ҷўзаберсанг, пишиқ ип ҳам узилади. Иш, вақтида қилинмаса, бузилади. «Муштум»; 2) чиyrатма ип.

5 Ўтда, оловда пиширилган. Пишиқ гишт. ■ Хайруллаев олдида Шамси Тўраевич дар-

возахонанинг бир бурчагига териб қўйилган пишиқ гишт уюмини унга [Баширжонга] кўрсатди. Н. Аминов, Суварак.

6 Жисмоний жиҳатдан бақувват, миқти, чайир. Қўл олиб кўришар экан, унинг пишиқ жуссасига, болаларча ийманиб турган кўзларига қаради. С. Аҳмад, Уфқ. *Вужудидан ўсмир болалардай куч-ғайрат тўлиб турар, гавдаси пишиқ, терилмаган қуюқ қош остида ўйчан юмалоқ кўзлари тимқора бўлиб кўринар эди.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

7 кўчма Ўз ишига пухта, бирорвга сўзини бермайдиган, ҳақини олдирмайдиган. Пишиқ, сўзамол кампир, ҳар хил баҳона топиб, кунда бир-икки марта бойниги кирап эди. Ойбек, Танланган асарлар. У [Абдурасул] энди турмушнинг оғир кулфатларини енгиз, пишиқ ўигит бўлиб етишган эди. П. Турсун, Ўқитувчи. Пишиқ бўл. *Нима мақсадда юрганингни ҳеч ким билмасин.* П. Турсун, Ўқитувчи.

8 Ўз нарсасини, меҳнатини бирорвга ано-йи қилмайдиган, қаттиқ. *Кузда тогамдан пул олиб юбораман-да.* Лекин қариндошларимиз ўлгудай пишиқ одамларга ўхшайди. Ойбек, Танланган асарлар.

9 кўчма Асосли равишида ишланган; яратилган; пухта. Пишиқ асар. Пишиқ иши қилмоқ. ■ [Ҳакимов] Эшонбоев тез ўсиб келаётган кадрлардан эканини, анча пишиқ шимий иш ёзганини айтди. П. Қодиров, Уч илдиз. Остонбек агрономлик маълумоти борлигига шаҳодатнома олиб келганди, дадаси ўғлиниг ишини пишиқ қилганидан хурсанд бўлди. «Ёшлик». Бўри Пайғамов, Нусратбекнинг олдин – журналларда жиоддий, пишиқ мақолаларини ўқиганди, кўз остига олиб қўйган, бу ерга атайлаб уни кўриш, кўнглига кўл солиш учун кирган эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

10 Зийрак, уддабурон. Мен бошқа нарса демоқчиман: ишнинг кўзини биладиган одам, пишиқ, ҳам-саводи бор.. шу одамни секретарликка тавсия қилсан, демоқчиман. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

Зуваласи пишиқ қ. зувала. Лолаҳон – зуваласи пишиқ, ўигитларча абжир қиз, алланималар дея, унга ўигемламсираб сўзлаяпти. Х. Назир, Ёнар дарё.

ПИШИҚЛАМОҚ 1 Бирор ишни пишиқ-пухта бажариш учун йўл-йўриқ кўр-

сатмоқ; пишиқ-пухта ўргатмоқ, тайинламоқ. Олдиндан пишиқлаб қўйилган бўлса ҳам, гапидан адашиб кетди. — Абди ака бу гапларни айтаб, Пардавойни яна бир бор пишиқлаб, қишлоққа қайтиб кетди. У. Пўлкан, Бир баҳор достони.

2 Тўғриламоқ, нуқсонларини тузатмоқ; пухталамоқ. - Оворагарчилиги бор эканми, - деб кесатдим. - Эллик бетини пишиқлаб чиқдим. Бу ёғи битгунча, борини радиопадиога, газет-пазетга пуллаб турдим. М. М. Дўст, Лолазор.

ПИШИҚЛИК 1 Мустаҳкамлик, қаттиқлиқ, маҳкамлик. *Пишиқлик нишонаси бўлган тош ҳам ўзгарамди, чунки тошни ташкил этувчи атомлар ҳамиша ҳаракатда бўлади.* А. Е. Ферсман, Қизиқарли геохимия.

2 Ҳаётнинг қийинчиликлари билан чиниққанлик; ўз ишига пухталик. *Унинг [Хикоятнинг] пишиқлиги, уддабуронлиги шу ҳолда ҳам сезилиб турарди.* А. Убайдуллаев, Ҳаёт оқшоми. *Коля ҳам, шунча дадил ва пишиқлиги билан, баъзи саволларга қийналаброқ жавоб қайтарарди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПИШИҚМОҚ 1 кам қўлл. Зўриқиши ёки бошқа бирор сабаб билан бўртмоқ. *Унинг [Башоратнинг] эрталабки совуқдан ва ҳовлиққанидан қип-қизил бўлиб пишиқдан лўпни юзида тоқатсизлик билиниб турар эди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 Пишимоқ, чиниқмоқ, тобланмоқ. *Мехнатда пишиқмоқ.*

ПИШИҚ-ПИШИҚ рвш. Гапни ўз ўрнига қўйиб, пишиқ-пухта, бурро-бурро, аниқойдин. *Пишиқ-пишиқ гапирмоқ.* — Ўзбекча сўзларни секин ва пишиқ-пишиқ айтаб берди. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПИШИҚ-ПУХТА 1 айн. **пишиқ-пишиқ.** *Пишиқ-пухта гапирмоқ.*

2 айн. **пишиқ** 3, 6-10. *Пишиқ-пухта этик.*

— Мулла Муҳсин Ҳатиб домла каби пишиқ-пухта, яъни замона ишларига тушунадиган киши эмас. А. Қодирий, Обид кетмон. Улар ишга пишиқ-пухта эдилар; икки савдо ходимининг тили бир бўлса, кўп иш қисла бўларкан. Ш. Холмирзаев, Бодом қишида гуллади. Ҳабиба Қудратга, пишиқ-пухта, икки юз сўмдан ошиқ маош оларкан, деб дарров унаганди. Қ. Кенжак, Тоғ йўлида бир оқшом.

ПИШИҚЧИЛИК Мева, сабзавот ва ш.к. нинг фарқ пишган пайти. Айни пишиқчилик,

ҳар уч хонадоннинг бирида базми жамишид. «Шарқ юлдизи». Жайнақ Мирзо бу йил ёзнинг айни пишиқчилик чогида, ўғилларини укаси Ҳалим бойваччанинг ёнида қолдириб, Паркентга хотини билан қизини олиб келди. «Ёшлик».

ПИШКАК Кув дастаси. У бошини эгиб, пишакни жадал ураётганда, узун соchlари олдига тушшиб, пишаккака ўралар ва халал берарди. С. Айний, Дохунда. У нимасининг чўнтағидан рўмомласини олиб, пешонасига босади, юз-кўзини артади-да, яна пишак уради. С. Анонбоев, Оқсой.

ПИШЛОҚ Сутни маҳсус усулда ачитиб тайёрланадиган, сирга ўхшаш егулик. *Пишлокқа қўйилган турп ошқозон, жигар, талоқ ва буйрак учун яхши шифо бўлади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Фермамизда сутлардан қатиқ, қаймоқ ишлаймиз, Жангчиларга чарчамай мой ва пишлоқ ишлаймиз. З. Диёр.

ПИШЛОҚЧИ Пишлоқ тайёрловчи киши.

ПИШМОҚ 1 Ўсиб, ривожланиб, таркиби яхшиланиб, истеъмол қилиш ёки ишлатиш учун яроқли ҳолга келмоқ, етилмоқ (мева, сабзавот, дон, сув кабилар). *Куулунай пишиди. Помидор пишгани ўйқ.* — Мол ўтмайдиган баландликдаги деворлари ҳам нураган, боғ ичидаги олма ва тоғолчалар эса пишиб ётибди. Ш. Холмирзаев, Йўллар, йўлдошлар. Мана бу узумни олинг, жуда яхши пишибди. Ойбек, Танланган асарлар. Қора гиёслар фарқ пишиб, шохлари томга тушшиб турар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Оқар сувларнинг барчаси пишган, ер остидаги кам ҳаракатдаги сувлар хомдир.* Газетадан.

2 Ривожланиб етилмоқ. *Пишмаган новда. Пишган уруғ.* — Эгатлардаги тутларнинг новдалари пишибди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 Қайнатиш, қовуриш, димлаш ва ш.к. натижасида истеъмол учун тайёр бўлмоқ. *Палов пишиди. Тухум пишиди. Нон қизарип пишиди. Бермаснинг оши пишмас, пишса ҳам, қозондан тушмас. Мақол. Пишган ошнинг умри қисқа. Мақол.* — Кечки норин учун катта қозонда ёғли қази пишиади. Ойбек, Танланган асарлар. Курбоннинг бир томонида пишиб қотиб кетган кабоблар устма-уст тахлаб қўйилган. Э. Усмонов, Ёлқин. Феруз бирла бир хонада ўтириб гурунг этмакка, бир

қозонда пишган таомни емакка ор қилганини бу? С. Сиёев, Ёргулик.

4 Ўтда ишлов еб, зарур технологик хусусият касб этмоқ. *Ғишт яхши пишибди.*

5 Тобланмоқ, қораймоқ; чиниқмоқ. *Офтобда роса пишдик.* — *Оҳо, агрономча, — деди Ҳамдам қошини чимириб, — далада роса пишибсан-ку.* Ҳ. Аҳмад, Ким ҳақ? *Ёшлар ишласин, пишсин, энди бизлар чарчаб қолдик, десак ҳам, қари билганин пари билмас, деб юз балога рӯпара қилишаверади.* С. Нуров, Нарвон. *Шукуровнинг офтобда пишган қорача юзи, сал қисилган қўй кўзларига чукур ўйчанлик ёўқкан эди.* О. Ёқубов, Диёнат.

6 с. т. *Тўлишиб, ёрилиш даражасига келмоқ (яра-чақа ҳақида).* *Малҳам қўйилса, чип-қон тез пишиди.*

7 кўчма Умри охирига етиб, қартайиб, ўлими яқинлашмоқ. *-Ўзи пишиб қолгандайку, Назар ака, — дедим. -Қўйинг, уч-тўрт кунлиги борми-ўйқуми..* М. М. Дўст, Лолазор. *Эшон аянинг бирдан-бир нияти — қўлда қолган қўр-қутларни сақлаб қолиш, пишиб, ҳилвираб турган эшонни ўз масканига қўйиб, бойликларга эга бўлиш.* С. Аҳмад, Ҳукм.

8 кўчма с. т. *Ҳал бўлмоқ, тайёр бўлмоқ. Иш пишиди — Тешабойнинг ўрнига сизни бригадир қилмоқчи бўлдик.* Уйғун, Дўстлар. *[Эгам хотинига:] Гапни бўлма! Ҳой, нари бор!* Иш пишиди. Шукрулло, Сайланма. *Мунаввар, Назокат фожиасини ўз фожиасидай юрагига яқин олди.* Шунгами, постановка тез пиша қолди. С. Анонбоев, Мехр.

9 кўчма Мукаммал ҳолга келмоқ. *Фикрлар пишиб, етилиб, юракдан тўлиб чиқмасидан асар ёзиша, айниқса, уни нашр этишига шошилиш керак эмас.* Шукрулло, Жавоҳирлар сандиги. *Бу ҳол Ойбекнинг дастлаб ўз хаёлида пишиб етилган эпизодларнигина ёза бошлаганини кўрсатади.* «ЎТА».

10 кўчма Ой-куни яқинлашмоқ. *Шуни яхши билингки, ишингиз энди кўп бўлади. Пишиб турган хотин кўп.* Уйма-уй юриб, консультация берасиз. С. Аҳмад, Чўл шамоллари.

Ичи пишмоқ қ. ич. *Қўзабойнинг ичи пишиб кетаётган эди.* У чўққига чиқиб, «Тошибулоқ»ни топишига ҳам, бошқа вақтдагидай, биринчи бўлиш пайида эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. **Ичидан пишган қ. ич.** Аслида *Тўпори жудаям унчалик тўпори эмас, ичидан пишган, ўлгудай қув, қувлиги шунчаликки,*

бирор ўн беш йилдан бери Ошнога доевдирроқ бўлиб кўринмоқнинг уддасидан чиқяпти. М. М. Дўст, Лолазор. *Калла пишмоқ Уйқуга тўймок.* — *Калла пишдими, полвон? — деди Тўланбой сабзи таҳтадан бош кўтармай.* С. Аҳмад, Уфқ. **Кўзи пишмоқ қ. кўз.** *Маҳкам устаникнида мустақил ишламаган бўлса ҳамки, кўзи пишган, қўли кўп нарсага ўрганиб қолган эди.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон. *Жанг кўриб, қон тўкиб.. кўзи пишиб кетган Анвар.. бундай пайтда айтладиган бир оғиз сўз, ҳатто бир имо тақдирни ҳал қилиб юборишини ҳам биларди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўпприк.

ПИШМОҚ II Сувга, суюқликка ботириб ҳўл қилмоқ. *Дўпписини сувга пишиди.* — *Ойим араласиша ҳам, Солиҳ қўйвормай, мени ҳовузчага пишмоқчи бўляпти.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. *Унинг очиқ ёқали узун кўйлаги, устидаги олача яктағи сувга пишгандай жиққа ҳўл бўлган..* Ойбек, Танланган асарлар.

ПИШНАМОҚ Оғирлик, иссиқ, совуқ, ҳаяжон таъсирида қизарип ҳарсилламоқ, пишилламоқ. *Шотўра муаллим пишнаб, кўзларини пирпиратар..* эди. Ш. Холмирзаев, Сайланма. *Абдуқодир ярим палла тарвузни кўтариб, пишнаб чиқиб кела бошлади.* Ш. Холмирзаев, Сайланма.

ПИШ-ПИШ I унд. с. Мушукни чақириш учун ишлатилади.

ПИШ-ПИШ II тақл. с. Бурундан нафаснинг бўғилиб, сиқилиб ўтаётганида ҳосил бўлган товуш ҳақида. *Пиш-пиш ухламоқ.* — *Алихон жум қурди чордана, Қур-қур тортди чилимни бирпас.* Сигмай кетди гўё кенг уйга, *Пиш-пиш олди чукур бир нафас.* Ҳ. Пўлат. *Фарзандлари ҳали ўринларидан турмаган, еттоворлари бир ўринда.. бири иккинчисининг қорнига бош қўйиб, пиш-пиш ухлашар эди.* Ҳ. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ПИШПИШЛАМОҚ Пиш-пиш деб айтмоқ. Мушукни пишишлаб чақирмоқ.

ПИШТ унд. с. Мушукни ҳайдаш учун ишлатилади. Мушукка «пишт» демаган товуқка «кишт» дермиди? Мақол.

Мушугини пишт демаслик Ҳеч қандай озор етказмаслик, қаттиқ гапирмаслик. ..**Қаландарлар** ҳалқаси дахлсиз эди, хонликда бирор үларнинг мушугини пишт демасди. С. Сиёев, Аваз. Энди уйга бемалол борсам бўлади, деб хаёл қилди, қани, бирор мушугини пишт, деб кўрсин-чи. М. М. Дўст, Лолазор.

ПИШҚИРИҚ 1 Бурундан чиққан бўғиқ баланд товуш. *От пишқириғи.*

2 кўчма Қаттиқ босим билан пишиллаб чиққан буғнинг кучли товуши. *Паровоз пишқириғидан кишилар бир-бирининг товушини эшиштмайди.*

ПИШҚИРМОҚ 1 Бурундан кучли бўғиқ товуш чиқармоқ (от, қорамол ҳақида). *Канадан ҳам кўра сигир унинг аччигини келтириди: канани терай деса, қўймайди: бошини силкӣиди, пишқиради.* А. Қаҳҳор, Адабиёт муаллими. *От бўлса, ҳавонинг бузилганини сезибми, йўлнинг ёмонлигидан нолибми, қаттиқ пишқириб қўяркан.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Сигир пишқириб, қўлимни ҳам ямлаб ютайди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Пишқириққа ўхшаш қаттиқ товуш чиқармоқ. *Поезд – гёй улкан тимсоҳ, пишқириб, қирларни чўрт кесиб югуради.* Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома. *Машина олов отдаи пишқириб учади.* С. Сиёев, Ёруғлик. *Паровоз, худди чарчаган отдаи, бир пишқириб тўхтади.* Ж. Шарипов, Саодат.

3 кўчма Шиддат билан шовулламоқ, вишшилламоқ. *Ҳамма пишқириб ёнаётган оловни ўчиришига ёпишиди.*

4 кўчма Ҳайқириб гапирмоқ, бақирмоқ. *Жавоб ўрнига бошини чайқаб пишқиради.* С. Аҳмад, Уфқ. *У, Зулайҳо Мансурни чақириб борганини эшишган бўлса керак, югуриб келган.. кўзлари ўт бўлиб ёнар, бўрун катакларини кериб, пишқиради.* Ў. Ҳошимов, Қалбиннга қулоқ сол. *-Эшишдингми? – Кимсан акам газаб билан пишқириди.* – Жон керак бўлса, түёғингни шиқиллат. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

5 кўчма салб. Шошилиб кетмоқ, босартусарини билмай қолмоқ. *Пишқирган бойлар.* — *Пишқириб келган Салимхон Обидий ели чиқиб кетган туфакдек бўшашиб, бир чеккада ўтиради.* Мирмуҳсин, Умид.

ПИҚ тақл. с. Кулганда ёки йиғлагандан, томоқдан портлаб чиққан қисқа, бўғиқ товуш ҳақида. *Гавҳарнинг лайлакка ўхшаб бир оёғини кўтариб туриши ўзига шу қадар нашба қилиб кетдикни, пиқ этиб кулиб юборди.* Ў. Ҳошимов, Қалбиннга қулоқ сол. *Анзират кампир пиқ этиб йиғлаб юборди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ПИҚИЛЛАМОҚ Қулги ёки йифи аралаш қисқа, бўғиқ товуш чиқармоқ, “пиқ-

пиқ” этмоқ. *Сотиболди ҳарчанд ўзини тутишига ҳаракат қиласа ҳам бўлмади – пиқиллаб кулиб юборди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Узилган қайишларнинг улогини улогига тўғри қилиб тикмоқда ва пиқиллаб, ўтқамни тутиб ололмай йиғламоқда эдим.* Ф. Фулом, Тирилган мурда. *Азиза юзини кафти билан яширганича, пиқиллаб йиғлаб юборди.* Ў. Ҳошимов, Қалбиннга қулоқ сол.

ПИҚИР тақл. с. Қулги ёки йиғидан ўзини тута олмай қолганда чиқариладиган қисқа, паст товуш ҳақида. *Пиқир этиб кулмоқ.*

ПИҚИРЛАМОҚ Қулги ёки йиғидан ўзини тута олмай қолганда, қисқа, паст товуш чиқармоқ, пиқир этмоқ. *Мастура пиқиrlаб кулиб юборди, яна кулди, ёш боладай ўзини тутолмаи қиқиrlар эди.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон.

ПИҚИР-ПИҚИР Пиқир с. такр. *Қизлар.. нималарнидир аста-аста сўзлашиб, пиқири-пиқири кулишарди.* Ойдин, Мардлик – мангувлик. *Дам овозининг борича, дам пиқири-пиқири кулаверди.* «Ёшлиқ». *Орқада пиқири-пиқири кулиги эшишиди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ПИҚ-ПИҚ Пиқ с. такр. *Зарофат пиқиқ йиғлаганича, унинг ёнидан ўтиб, эшикка калит солиб очди.* С. Аҳмад, Сайланма. *Бир зум тилдан айрилиб, гунг бўлиб қолган оломон орасида пиқ-пиқ кулиги ва гала-ғовур кўтарилиди.* О. Ёкубов, Кўхна дунё. *Аёл кўйлаганинг ени билан кўз ёшларини артиб, пиқиқ йиғлади.* Т. Малиқ, Иблис девори.

ПЛАГИАТ [лот. plagiatus – ўғирланган] Бирорвнинг асарини ёки ундаги фикрларни ўзиники қилиб кўрсатувчи муаллиф; *плагиат билан шуғулланувчи шахс.* – «Плагиатор» деган сўзни эшишганмисан? – деди у [Амирӣ], тўсатдан қошларини чимириб. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПЛАГИАТОР [лот. plagiar – ўғри] Бирорвнинг асарини ёки ундаги фикрларни ўзиники қилиб кўрсатувчи муаллиф; *плагиат билан шуғулланувчи шахс.* – «Плагиатор» деган сўзни эшишганмисан? – деди у [Амирӣ], тўсатдан қошларини чимириб. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПЛАГИАТОРЛИК Бирорвнинг асарини ўзиники қилиб кўрсатишлик. *Асарадан маълумки, Санжаров Орифнинг плагиаторлигиги очиб ташлайди.* «ЎТА».

ПЛАЗМА [юн. plasma – ясалган нарса; тузилма] 1 биол. *Қоннинг суюқ қисми.* Қоннинг суюқ қисми – плазмаларни қўйши ҳам яхши натижга бермоқда. Газетадан.

2 Кучли даражада ионлашган, юқори ҳарорат ёки газ заррачалари билан тезлашган электронлар түқнашуви натижасида ҳосил бўладиган модда. Қаттиқ водород ҳамда литий гидриди нишонига нур юбориш ўйли билан юқори ҳароратли плазма олинди. «Фан ва турмуш».

ПЛАКАТ [нем. Plakat < фр. placard – эълон, афиша < лат. plaque – ёпиштироқ] Тарғибот, ташвиқот, ахборот ёки реклама мақсадларида кўча ва жамоат муассасаларига илиб кўйиладиган қисқа матнли сурат, тасвир. *Масъулиятсизлик билан тайёрланган кўчалардаги плакатлар, ташкилот ва магазин пешлавҳалари дилингизни хира қиласди.* Газетадан. *Бу анжуманга атаб шаҳарни безатиш бўйича макетлар, эскизлар ва плакатлар тайёр бўлди.* Газетадан.

ПЛАКАТЧИ Плакатлар чизувчи рассом.

ПЛАН [лат. planum – юза, сатҳ, текислик] 1 Текисликдаги жой, нарса, иншоот ва ш.к. ни масштаб бўйича батафсил тасвирловчи шартли белгилари бўлган чизма. Бинонинг плани. Шаҳарнинг плани. — Геологлар шаҳарчасининг марказий кўчаси план асосида қайта қурилмоқда. С. Анорбоев, Ўзбекистон олтини. Қишлоқнинг планини, кўчаларини, уйларини кўрдингиз. Мана бу кўча ҳозирги гўристоннинг бир чеккасидан ўтади. А. Қаҳдор, Кўшчинор чироқлари.

2 айн. **режа** 2. Беруний тумани соҳибкорлари ўйллик план бажарилганини ҳақида рапорт бердилар. Газетадан. [Дилбар:] Пешқадам ишчи кунига пландаги 480 та ўрнига 650 тача рўмолнинг четини тикади. Газетадан.

3 эск. Бирор ишни амалга ошириш тартиби. Саёҳат плани. — Солиҳ лабораторияга кириб, ўз жойига ўтириди-да, қилинishi керак бўлган тажрибалар планини тузабошлади. О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув. Қани, айт-чи, бирор мақсадинг, планинг борми ўзи ўйлаб юрган? Т. Ашурев, Оқ от.

4 эск. Бирор нарсани баён этишдаги мурдайян тартиб, изчиллик. *Диссертация плани. Лекция плани. Ҳикоя плани. Дарс плани.* — Ўртоқ Обидов. бу конспект эмас, план [деди Нишонов]. С. Зуннунова, Янги директор.

5 кино Объектнинг, мас., кинокадра суратга олинган майдоннинг тасвирдаги ўрни ва унинг катта-кичиклиги. *Олдинги план.*

Йирик план. Тасвирларни ўртача планда бермоқ. Юзни юрик планда суратга олмоқ.

ПЛАНЕРИЗМ Планёрда учиш назарияси ва амалиёти; планёр спорти. Планеризм билан шуғулланмоқ. — Юқори синфда ўқиётганимда планеризмга қизиқиб қолдим. «Шарқ юлдузи».

ПЛАНЕРИСТ [фр. planeuriste – планерчи] к. планерчи.

ПЛАНЕРЧИ Планёрда учувчи, планеризм билан шуғулланувчи киши.

ПЛАНЕТА [лат. planete < юн. (aster) planetes – адашиб юрувчи (юлдуз)] астр. Қуёш атрофида айланувчи ва ундан ёруғлик ва иссиқлик олиб, уларни қайтарувчи эллиптик ёки шарсимон осмон жисми; сайдёра. Планеталар гоят катта шарлардир, улар ўлчамлари ва ёруғлик нури чиқармаслиги жиҳатидан Ерга ўхшайди. «Астрономия».

ПЛАНЕТАЛАРАРО 1 Планеталар ўртасида бўладиган. Планеталараро саёҳат.

2 Планеталар ўртасида жойлашган. Планеталараро бўшилиқ.

ПЛАНЕТАЛОГИЯ [планета + юн. logos – билим, таълимот] Астрономиянинг Қуёш системасидаги сайдёralар ва уларнинг йўлдошларини ўрганувчи бўлими.

ПЛАНЕТАРИЙ [лат. planeta – сайдёра] 1 Гумбазсимон экраннинг ички сатҳида энг муҳим ёритқичлар ва буржлар жойлашган юлдузлар осмони манзарасини кўрсатувчи, Қуёш, Ой, сайдёralар ва б. осмон ёритқичлари кўринма ҳаракатини худди ўзидаи акс эттирувчи проекцион аппарат. Қаҳқаҳа ур, шоур!. Шовулаиди тинсиз дараҳтзор тунда, Планетарийнинг зангор гумбази зарҳал. А. Орипов, Йиллар армони.

2 Астрономия, космонавтика, Ер ҳақидағи фанлар бўйича тадбирлар (мас., маърузалар, семинарлар) ўtkазиладиган илмий-маърифий муассасаса, шу муассаса биноси. Тошкент планетарийси.

ПЛАНЁР [фр. planeur < planer – учмоқ, парвоз қилмоқ] Моторсиз, қанотли, ҳаводан оғир учиш аппарати.

Планёр спорти Авиация спорти тури.

ПЛАНИМЕТРИЯ [лат. planum – сирт, сатҳ + юн. metgeo – ўлчайман] Геометриянинг текисликдаги шаклларни ўрганадиган бўлими.

ПЛАНИРОВКА [р. планировка – режалаштириш] 1 Келажакда қилинадиган иш-

лар режасини, лойиҳасини тузиш; режа (план) ишлаб чиқиши.

2 Нарса, жой ёки иншоотнинг, ер (экин) майдонининг айрим қисмларини план асосида бир-бирига нисбатан маълум тартибда жойлаштириш, режалаш; режа. *Паркнинг планировкаси. — Дала ишларини тўла машиналаштириши мақсадида планировкага алоҳида аҳамият берилди.* Газетадан.

ПЛАНЛАШТИРМОҚ 1 Жой, нарса, иншоот кабиларнинг планини чизмоқ, тузмоқ. Завод қурилишини планлаштирмоқ. Янги истироҳат боғини планлаштирмоқ. Шаҳарни планлаштирмоқ.

2 Иш, тадбир, дастур ва ш.к. нинг режасини тузмоқ, белгиламоқ. *Дарсни планлаштирмоқ. Дала ишларини планлаштирмоқ. Ишлаб чиқаришини планлаштирмоқ. — Планлаштириши таомиллаштириш ва бошқарувнинг янги схемасини амалга ошириш — қайта қуришдаги бир-бирига боғлиқ муҳим вазифалардир.* Газетадан.

3 Амалга оширишни, бажаришни кўзда тутмоқ. *Сайлни майга планлаштирмоқ.*

ПЛАНЛИ қ. режали. Планли иш. Планли юриш. Бутун ишларни планли равишда олиб бормоқ. — Планли иш туфайли коллеж жамоаси барча соҳаларда юксалиши пилланояларидан дадил одим ташлаб бормоқда. Газетадан.

ПЛАНСИЗ 1 Планга асосланмаган, олдиндан планлаштирилмаган, план билан қилинмайдиган. *Плансиз уй. — Паст-банд, қинғир-қийшиқ.. плансиз пастак уйлар.* И. Раҳим, Тинимсиз шаҳар.

2 қ. режасиз. Плансиз иш — қолипсиз гишт. Мақол.

ПЛАНТАЖ [лот. *plantare* — кўчат ўтқазмоқ] қ. х. Ерни, кўпинча меваузор тупроғини чуқур қилиб ағдариб ҳайдаш, ағдарма қилиш. *Илгари, кучли машиналар бўлмаганидан, токзорларнинг ери плантаж қилинмас эди.* Газетадан.

ПЛАНТАТОР Плантация эгаси. *Плантаторлар ширкати.*

ПЛАНТАЦИЯ [лот. *plantatio* — ўсимлик ўтқазиш, экиш] 1 Фақат биргина маҳсус экин экилган катта ер майдони. Чой плантацияси. *Пахта плантациялари. — Харйили 25-30 гектар янги плантация барпо қилиняпти.* Газетадан.

2 Алоҳида экинлар, мас., шакарқамиш, пахта, чой, кофе кабилар етиштириладиган йирик дехқончилик хўжалиги. *Тоғ ёнбагирлари, адирлар, ҷўл, саҳро зоналарида йирик боғдорчилик плантацияларини ташкил этишга киришайлик.* Газетадан.

ПЛАНШЕТ [фр. *planchette* — таҳтача] 1 геод. Жойни планга олишда қалин чизма қофози маҳкамлаб қўйиладиган юпқа тўртбурчак таҳта.

2 геод. Қаттиқ асосга ёпиштирилган ва топографик суратлар олишда ишлатилалигидан қалин қофоз варағи.

3 Харита жойлаб, ёнга осиб юриладиган, юза қисми юпқа тиниқ нарса билан қопланган ясси сумка. *Черницов планшетдан харитасини чиқарди ва генерал Погодин қўйган белгиларни кўздан кечириди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ПЛАСТИК [юн. *plastikos* — ҳайкалтарошларика, ганчкорликка оид] 1 Пластикага, ўймакорликка, ҳайкалтарошликка оид. *Пластик санъат.*

2 Тананинг нафосатли, майин ритмик ҳаракатларига асосланган; гўзал, мулоийм. *Пластик ҳаракат. Пластик пантомималар.*

— Теранлик ҳам, юксаклик ҳам қалбда туғилади. Ана шу қалб манзараларини, ҳолатларини пластик ҳаракатлар орқали ифодалаш мумкин. *«Саодат».*

3 Босим, ташки куч таъсирида муайян шаклга кира оладиган ва босим тўхтагач, шу шаклини сақлаб қоладиган. *Пластик масса. Пластик модда.*

Пластик карточка айн. кредит карточкаси қ. карточка. Улар пластик карточкалар бўйича ҳалқаро тўлов тизимига чиқиши имкониятларини муҳокама қилиб, ассоциацияга аззо бўлиш шартлари.. билан танишиди. Газетадан. *Нақд тўлсиз пластик карточкалар воситасида ҳисоб-китобга ўтиши ўйлида олиб борилаётган ишлар шу жиҳатдан дикқатга лойиқдир.* Газетадан. *Пластик карточкалар мамлакатимизнинг исталган ҳудудида тўлов воситаси сифатида фойдаланиши мумкин.* Газетадан. **Пластик операция** Жарроҳлик йўли билан киши аъзосидаги шикастланган, жароҳатланган аъзоларнинг шакли, функциясини қайта тиклаш; киши баданидаги түфма ёки жароҳат ва касалликлардан кейин пайдо бўлган нуқсонларни бартараф этиш.

ПЛАСТИКА [фр. plastique < юн. plastike (techne) – ҳайкал яратиш (санъати)] 1 Үй-макорлик (ганчкорлик) ва ҳайкалтарошлик санъати. Ўзбек *пластикаси*. *Пластика мактаби*.

2 Ҳайкалтарошлиқда ва текисликдаги тасвирда бадиий шаклнинг ҳажмий, кўзга кўринарли сифатлари.

3 Хореографияда: тананинг рақс руҳи ва услубига мос мулойим ва нафис ҳаракатлари ҳамда шундай ҳаракатлар санъати.

ПЛАСТИКЛИК [юн. plastikos – ишловга мойиллик] Ташқи куч ёки зўриқиши таъсирида қаттиқ жисмларнинг ўлчамлари ва шакли дастлабки ҳолига қайтмайдиган бўлиб ўзгариши хосаси. *Жисмларнинг мўртлиги, пластиклиги шароитга боғлиқ*. «ЎзМЭ».

ПЛАСТИЛИН [итал. plastilina < юн. plastos – ёпиширилган, ясалган] Лой, мум ва мойбўёқлардан тайёрланадиган, тез қуримайдиган пластик масса. *Пластилиндан ҳайкалчалар ясамоқ*. — *Тугманинг изи.. пластилинга туширилиб, унинг катта сурати олинди*. Газетадан. *Боғчада бола расм чизади, пластилиндан турли буюмлар ясашни ўрганиди*. Газетадан.

ПЛАСТИНКА [р. пластина – қаттиқ мозданинг юпқа парчаси] 1 Металл, шиша каби қаттиқ нарсанинг юпқа ялпок парчаси, тахтаси. *Стаканнинг оғзига бир чўп қўйиб, унга руҳ пластинканинг бир учини қайсириб илинтиринг-да, пластинкани эритмага ботириб қўйине*. «Кимё».

2 Патефон, радиолага қўйиб эшлиши учун овоз ёзилган, одатда пластмассадан ясаладиган доира шакли юпқа диск. *Анорхон радиолага пластинка танламоқда*. И. Раҳим, Ихлос. *Товушим ёмон бўлса, нега пластинкага олди?* А. Қаҳҳор, Санъаткор. *-Навлат, – деб ўлади у [Акбарали] ўлакай, – эски қўшиқни янги пластинкага кўчирибди*. Й. Шамшаров, Танланган асарлар.

3 Фоторасм олишида фойдаланилайдиган, сезувчи модда билан қопланган ойна. *Пластинкага олинган негатив*.

ПЛАСТИНКАЛИ Пластинка билан ишлайдиган, пластинкаси бўлган. *Пластинкали фотоаппарат*.

ПЛАСТИРЬ [юн. emplastron – суртма дори] Ярага, чипқонга ёпишириб қўйиладиган, ёпишқоқ дори суртилган қалин мато парчаси. *Пластирь цилиндр шаклига ўхаш бўлиб, чипқонларни пишириши ёки ялнилан-*

ган ўчоқларни бартараф қилиш ва ҳоказолар учун ишлатилади. Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ПЛАСТМАССА [р. «пластическая масса» бирикмасининг қисқартмаси] Босим ёки иссиқлик таъсирида керакли шаклга кира оладиган ва шу шаклини сақлаб қоладиган материал; пластик масса. *Пластмассадан қурилган экспериментал уйлар*. *Пластмасса идиш*. *Пластмасса ғилдирак*. — *Чамаси, касалхона яқинидаги бу бозорча ўзидан ўзи пайдо бўлган, кейинчалик бир қатор раста қурилиб, устига рангдор пластмасса шифер ёниб қўйилган эди*. Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор. *Пластмасса ва синтетик смолаларнинг енгил саноатда қўлланиши кўлами кенгайиб бормоқда*. «Фан ва турмуш».

ПЛАТИНА [исп. platina – кумуш парчаси < plata – кумуш] Менделеев даврий системасининг VIII гурӯҳига мансуб кимёвий элемент; қаттиқ, чўзилувчан, юқори ҳароратда эрийдиган кулранг нодир металл. *Платина гурӯҳига кирадиган металани жаҳон миқёсида қазиб олишининг умумий миқдори 1967 йилда 93 тоннани ташкил этди*. Газетадан. *Оптик шишалар эритшида кўпинча платина идишлардан фойдаланилади*. «Фан ва турмуш».

ПЛАТО [фр. plateau – ясситоғлик < юн. platys – ясси] геогр. Денгиз сатҳидан анча баланд бўлган ва атроф жойлардан йирик нишабликлар билан бўлинган, кенг пастак ясситоғлик ёки баланд текислик. *Устюрт платоси*.

ПЛАТФОРМА [фр. plate-forme – текис, ясси шакл; майдонча] 1 Темир йўл станцияларида пассажирларнинг поездга чиқиш ёки тушиши, юқ тушириш ёки ортиш учун темир йўлга нисбатан баландроқ қилиб ишланган узун саҳн, майдонча. *Юқ платформаси. Ўловчилар платформаси*. — *Платформадан чиққандан сўнг Саидий булардан ажралиб, қочиши ўйлани излади ва эпини қилиб қочди*. А. Қаҳҳор, Сароб.

2 Идиш-қопсиз юклар, контейнерлар ташиладиган, ён деворлари унча баланд бўлмаган, усти очиқ юқ вагони. *Платформаларга юқ ортмоқ*. — *Юқдан бўшаган платформалар яна бир кун бекор турди. «Ёшлик»*.

3 сиёс. Бирор сиёсий партия, ижтимоий ташкилот ёки арбобнинг дунёқараши, маслаги, тутган йўли, иш, ҳаракат дастури.

Мени уларнинг платформаси қизиқтиради.
Т. Малик, Қалдирғоч.

4 Унча катта бўлмаган станция.

ПЛАЦДАРМ [фр. place d'armes – қўшин тўпландиган майдон] ҳарб. I Бирор давлат томонидан бошқа давлатга ҳужум қилишга тайёргарлик чогида қўшинлар ва жанговар техникани тўплаш, ҳарбий ҳаракатларни кенгайтириш учун база сифатида фойдаланиладиган худуд.

2 Сув тўсиқларидан ўтишда эгаллаб олинган ёки чекинишда тутиб турилган соҳил бўйи майдони. *Днепрдан ўтиши жоёни немислар назоратида бўлганидан, биз плацдармга керак вақтда қурол-яроғ, озиқ-овқат ва резервимизни эркинлик билан етказа олмасдик.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Артилерия разведкачиси Карим Қосимов плацдармда бир ойдан ортиқ жсанг қилди.* Газетадан.

3 Денгиз десанти асосий кучларининг тушиши ва ёйилишини таъминлаш мақсадида соҳил бўйида эгалланган жой, майдон. *Бу урушда на одатдаги жсанг майдонлари ва на денгиз плацдармлари бўлади.* Газетадан.

ПЛАЦКАРТ(А) [нем. Platzkarte < Platz – жой + Karte – билет] т. ё. Пассажир поезди вагонида муайян рақамли алоҳида жойни эгаллаш ҳуқуқини берадиган билет.

ПЛАЦКАРТ, плацкартали Алоҳида жойни эгаллаш ҳуқуқини берадиган; алоҳида жойлари бўлган. *Плацкартали билет. Плацкартали жой.* — Кечагидай эсимда.. плацкарт вагонга чипта ололмасдан, умумий вагонда минг азобда манзилга етгандик. Газетадан.

ПЛАШ(Ч) [р. плаш < плат – газлама, бўз парчаси] Сув ўтказмайдиган материалдан тикилган енгил пальто, уст кийим. *Бир қадам ташлаб, бирор орқасидан тортгандаи тўхтади: машина эшиги плашининг белбогини қисиб олган эди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Салқин сезилиб қолган, олди одамлар плаш кийиб олишган эди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Елкага ташланадиган енгсиз кенг кийим.

ПЛЕБИСЦИТ [лот. plebisцитum – омма, ҳалқ қарори] Бирор муҳим масалани ҳал қилиш учун умумхалқ овозига қўйиш; умумхалқ муҳокамаси; референдум. *Плебисцит ўтказмоқ.*

ПЛЕВРА [юн. pleura – ёнбош, биқин, ён томон] анат. Ўпкани ва кўкрак қафасининг ички томонини зич ўраб турувчи юпқа парда. *Ўпка, плевра, юрак, буйрак касалликларида плевра пардасига сероз [зардоб], ўиринг, қон каби суюқликлар тўпланиши мумкин.* Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ПЛЕВРИТ [плевра + лот. itis – яллиғланышни билдирувчи қўшимча] тиб. Плевранинг яллиғланиси. *Куруқ плеврит.* Йирингли плеврит. — ..эксудатли [суюқ ажралмали] плеврит касаллигида суюқлик ўпкани босиб қўйганидан, нафас олиши қийинлашади. Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш.

ПЛЕЕР, плейер [ингл. player – ўйинчи, актёр; ўйновчи < play – ўйин; ўйнамоқ] Магнит тасмасидаги ёзувни қулоқчин (наушник) орқали айнан қайта эшилтирувчи портатив магнитофон.

ПЛЕНАР [лот. plenarius – тўлиқ, ҳаммаси] Бирор ташкилотнинг сайлаб кўйилган барча аъзолари, илмий сессия ва ш. к.ларнинг барча иштирокчилари қатнашган; ялпи, умумий. *Илмий конференциянинг пленар ва секция мажлислари.*

ПЛЕНУМ [лот. plenum – тўлиқ, тўлаттўқис нарса] Бирор ташкилотнинг сайлаб кўйилган барча аъзолари иштирокидаги ялпи мажлиси ёки пленар кенгаши. *Тошкент шаҳар журналистлар ташкилотининг ташкилий пленуми бўлиб ўтди.* Газетадан. *Ўзбекистон хотин-қизлар қўймитасининг пленуми бўлиб ўтди.* Газетадан.

ПЛЕОНАЗМ [юн. pleonasmus – ортиқчалик] тлш. Бир хил ёки синонимик тил бирликларининг семантик жиҳатдан такрор ҳолда қўлланиши (мас., бош-оёқ сарпо биррикмасидаги форсча сарпо сўзи ҳам «бош-оёқ» маъносини ифодалайди).

ПЛЕЯДА [юн. Pleias, Pleiados – юон мифологиясида: Атлантнинг Зевс томонидан юлдузларга айлантириб кўйилган 7 та қизи; кейинчалик: Юнонистоннинг 7 та трагик шоиридан иборат гуруҳнинг номи] Маълум бир даврда бирор соҳада кўзга кўринган, атоқли арбоблар гуруҳи. *Университететимиз босиб ўтган шонли 40 йил ичидаги ўзбек олимларининг катта плеядаси етишиб чиқди.* Т. З. Зоҳидов, Минг ташаккур. *Кинороманда истеъододли артистлар плеядасини кўрамиз.* Газетадан.

ПЛЁНКА [р. пленка — юпқагина пўст, баданинг нозик пўсти, териси] 1 Фотосуратлар ва кинотасвирлар олиш учун мўлжалланган, ёруғлик сезувчи қатлам билан қопланган, маҳсус материалдан қилинган эластик лента. [Кудратнинг] Тогда олган расмлари ҳали фотоальбом учун етарлимас, борларини ҳам плёнкадан чиқариш учун уйда лабораторияси йўқ. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 Умуман, ҳар қандай юпқа парда, қобик; қоплама материал. *Полиэтилен плёнка*. ■ Плёнка остига чигит қадалган майдонларда гўза ривожи айниқса яхши. Газетадан. Уруғлар шу йил баҳорда плёнка остига қадалгач, мутахассислар томонидан мунтазам кузатиб борилди. Газетадан.

3 Магнитофон ёзуви учун маҳсус материалдан тайёрланган эластик лента.

ПЛЁНКАЛИ Плёнка билан ишлайдиган, плёнкага эга, плёнкаси бўлған. *Плёнкали фотоаппарат*. ■ Кимдир унга район кинотеатридан плёнкали гардиш тунука қутичалар бериб кетди. Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ПЛИНТУС 1 [юн. plinthos — фишт, ясси тоштахта] бнк. Бинонинг ички девори бўйлаб пол билан девор орасидаги тирқиши бекитиш учун қоқиладиган узун ингичка тахта, часпак.

2 Деворнинг пастки туртиб чиқсан жойи, шунингдек, устуннинг тўртбурчак асоси.

ПЛИТА [р. плита — тош, фишт, тоштахта < юн. plinthos] 1 Катта, ясси, текис тош, темир ва ш. к. бўлаги, тоштахта. *Мармар плита. Пўлат плита. Темир-бетон плита-лар ётқизилган кўча*. ■ Икки кунда цемент ҳам топилди, бульдозер ҳам, бетон плиталар ҳам топилди. С. Аҳмад, Тоғ афсонаси. *Мармар ва чиғаноқли плиталаримиз турдош корхоналарда тайёрланаётган маҳсулотлардан ажралиб туриди*. Газетадан.

2 Овқат тайёрланадиган уй печкасининг бир тури. *Плитада овқат пиширмоқ*. ■ Лолаҳон плитада устидаги чойнакнинг сувини тўлатиб туриб гапирди. С. Зуннунова, Янги директор. Электр плитада чой қўйиб, ўтган куни олиб келган қотган нонни чойга бўктириб еди. Мирмуҳсин, Умид.

ПЛИТКА [«плита» с. нинг кичр.] 1 Плита с. нинг кичр., кичкина плита. *Мармар плитка*.

2 Умуман, кичик тўртбурчак шаклидаги ясси нарса. *Шоколад плиткаси*. ■ Дадаси қизга иккита плитка шоколад берди. С. Аҳмад, Зумрад.

2 айн. кошин. *Нақшдор плиткалар*.

3 айн. плита 2. Электр плиткада чой қайнатмоқ. *Газ плиткада овқат пиширмоқ*.

ПЛОМБА [фр. plomb < лот. plumbum — қўрошин] 1 Беркитилган эшик, яшик ёки ўралган молнинг очиладиган жойига ёпиширилган ва муҳр ёки тамға белгиси босиб қўйилган қўрошин ёки тунука тахтacha.

2 Тегишли даволаш муолажаларидан кейин катта тиш ёки суяқдаги кавак, тешикни беркитиш учун ишлатиладиган, қотиб қолувчи қуюқ масса.

ПЛОМБАЛАМОҚ 1 Беркитилган эшик, яшик ва ш.к. га пломба ёпишириб тамгалаб беркитмоқ. *Электр ҳисоблагачни пломбаламоқ*.

2 Тиш кавагини пломба билан тўлдириб, беркитиб қўймоқ. *Тишни пломбаламоқ*. ■ У [маргимуш] бузилган тишларни пломбалашда тиш нервларини ўлдириш учун қўлланади. «Кимё».

ПЛОМБАЛИ 1 Пломба ёпиширилган, пломба ёпишириб тамгалаб беркитилган. *Пломбали яшик*.

2 Каваги пломба билан маҳкамланган. *Пломбали тиш*.

ПЛОМБИР [фр. plombieres < Франциядаги Пломбьер (Plombieres) курорт шаҳарчаси номи] Қаймоққа мева, шарбат, ёнғоқ ва ш.к. қўшиб тайёрланган олий нав музқаймоқ (дастлаб тайёрланган ва тарқалган жой номи билан аталган).

ПЛОТИНА [р. плот — «девор, ғов, тўсик» с. дан.] қ. тўғон. *Майли, танти турамиз, плотинани чин дил билан, чин виждан билан қурганмиз*. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ПЛУГ [р. плуг < нем. Pflock — қозиқча] Ер ҳайдаш учун мўлжалланган маҳсус тишили ёки дискли қишлоқ ҳўжалик қуроли. *Пахта майдонлари ўғитланаб, икки ярусли плугларда чуқур шудгорлаб қўйилди*. Газетадан. *Тракторчига шогирд тушган кезларида, плуг остида қолиб, бир оёғидан ажралувди*. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ПЛУТОКРАТ Плутократик давлат тузумида: энг бой табақа вакили.

ПЛУТОКРАТИЯ [юн. plutokratia < plutos — бойлик + kratos — куч-қудрат, ҳокимият]

сиёс. Ҳокимият расман ва батамом жамиятнинг энг бой, мулкдор табақа вакиллари – плутократлар қўлида бўлган давлат тузуми, бойлар хукмронлиги.

ПЛУТОН [юн. Pluton – юнон мифологиясида Ер ости дунёси ва ўликлар салтанати худоси] (П – *катта*) Қуёш системасининг Куёшдан узоқлиги бўйича тўққизинчи, ҳозирча энг охирги ўринда турган сайдераси.

ПЛУТОНИЗМ [юн. Pluton – Ер ости дунёси худоси Плутон номидан] Ер геологик тарихида Ер пўстининг даврий ўзгарувчалигига асосан ички, қисман ташқи кучлар ҳал қўлиувчи роль ўйнайди, деб ҳисобловчи таълимот, йўналиш. *Плутонизм тарафдорлари, Ер юзаси тарихида вулкан ҳаракатлари ҳал қўлиувчи аҳамиятга эга, деб ҳисоблаганлар.* «ЎзМЭ».

ПЛУТОНИЙ [лот. Plutonium < Плутон сайдераси номидан] Менделеев даврий системасининг III гурӯхига мансуб, сунъий ўйл билан олинган кумушранг радиоактив кимёвий элемент.

ПЛЮРАЛИЗМ [лот. pluralis – кўп учрайдиган, кўп миқдордаги] 1 Сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётнинг турли хил шаклларининг бир пайтда бирга яшashi, мавжуд бўлиши – ҳуқуқий жамият тузилишининг асосий тамойили.

2 Фоялар, қарашлар, манфаатлар ва ш.к. нинг танлаш эркинлигига имкон берувчи хилма-хиллиги, кўплиги.

3 флс. Борлиқнинг, ҳаётнинг бир неча (ёки қўпгина) мустақил ибтидоси, билимнинг бир неча асоси мавжуд, деб ҳисобловчи фалсафий таълимот, оқим.

ПЛЮС [лот. plus – кўпроқ, каттароқ] 1 мат. Икки сон орасида келганда, шу сонларнинг бир-бираига қўшилишини кўрсатадиган белги (+) номи; қўшув белгиси. *Тўрт плюс икки.*

2 Сонларнинг мусбат эканлигини ёки миқдорнинг ошиб боришини ифодалайдиган белги. *Бугун кун – плюс ўттиз даража.*

3 Температуранинг нолдан юқори эканлигини, яъни илиқлиқ, иссиқлиқни ифодаловчи белги. *Бугун кун – плюс ўттиз даража.*

4 кўчма Ижобий натижа, ютуқ; афзалик, фойда. *Ҳар ҷизиги – қурилишдан бир белги, ютуқлардан плюс.* F. Фулом.

ПЛЯЖ [фр. plage – соҳил, қирғоқ < лот. *plaga* – мамлакат, воҳа; миңтақа] Денгиз,

дарё, қўлларнинг ётиқ, бир оз нишаб қирғоғида чўмилиш, қуёш ваннаси қабул қилиш учун қулай бўлган, кум ёки майдада шағал билан қопланган узунчоқ ер майдони (кўпинча маҳсус жиҳозланган бўлади). Бир зумда *дениз соҳили одамларга тўлди. Пляжлар гавжум.* Ж. Абдулахонов, Орият.

ПНЕВМАТИК [юн. pneumatikos – нафас ва нафас олишга, ҳаво оқимига оид] 1 Сиқилган ҳаво ёрдамида ҳаракат қиласидиган, ишлайдиган ёки амалга ошириладиган. *Пневматик насос. Пневматик тормоз. Пневматик бурғилаш.* ■ *Ҳозирги вақтда пневматик усул билан ишлайдиган пахта териши машиналарини синаши мақсадида яратилган намуналар бор.* «Фан ва турмуш».

2 Сиқилган ҳаво билан тўлдирилган. *Пневматик ғилдирак.* ■ *Ғилдиракнинг ҳар бир спицаси ўз ўлчамини ўзгартира оловчи ўзига хос пневматик цилиндрга эга.* Газетадан.

ПНЕВМАТИКА [юн. pneumatikos – нафасга, ҳавога оид] Пневматик механизм ва мосламалар.

ПНЕВМОГРАФИЯ [юн. pneuma – нафас, ҳаво + юн. grapho – ёзаман] Одам ва ҳайвонлар кўкрак қафасининг нафас олиш вақтидаги ҳаракатини ёзиб олиш.

ПНЕВМОКОККЛАР [юн. pneumon – ўпка + kokkos – дон] тиб. Одам ва ҳайвонларнинг нафас олиш аъзоларида яллиғланниш касалликларини (мас., зотилжам) келтириб чиқарувчи шарсизмон бактериялар.

ПНЕВМОНИЯ [юн. pneumon – ўпка] тиб. *Ўпканинг яллиғланиши; зотилжам.*

ПОВ 1 тақл. с. Шиддатли жараён, тез ёниш ва ш. к. да чиқадиган товуш ҳақида. *Гулхан керосиндан пов этиб ёнди.* ■ *Қўраман ҳали, ўғирлаган бедаси яна пов этиб ёниб кетади.. Отнинг устида ўтиришини қаранг, бир куни мана шу отнинг ҳам уволи уради. «Ёшлик».*

2 кўчма Бирданнига, тезда юз берадиган шиддатли вазият, ҳолатни ифодалайди. *Хотин кишининг жаҳли чиқса, бир пов этади-ю, яна ўчади. Кампир ҳам бир-икки кундан кейин ҳовридан тушиб қолар.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПОВЕСТКА [р. повестить – «хабар бермоқ, огоҳ қилмоқ, билдиримоқ» фл. дан ясалган от] эсқ. Чакирилганлик ҳақида қисқача ёзма хабар; чакириқ қофози. Элмурод уйга келиб, столида ҳарбий комисс-

саарликнинг повесткасини кўрди. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Йўлдош бугун эрталаб чой устидга онасига повестка кўрсатди. Ҳ. Фулом, Тошкентликлар.

ПОВЕСТЬ [р. повествовать – «ҳикоя, баён қилмоқ, айтиб бермоқ» фл. дан ясалган от] қ. қисса. Қаҳрамонлар тўғрисида минглаб шеър, достон, ҳикоя, повесть, саҳна асарлари яратса арзиди. Н. Сафаров, Оловли излар. А. Қаҳҳор бу комедияга нуқта қўйишлари биланоқ «Мұхаббат» повестини бошладилар. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОВИДЛО [пол. povidla] Майда тўғраган ёки қирилган, эзилган ҳўл ёки резавор мевани шакар билан қайнатиб тайёрланган куюқ ширин таом, қуюқ шиннининг бир тури. Олма повидлоси. Олхўри повидлоси. — Фарғона консерва заводи сабзавот, мева консервалари, компотлар, қиёмлар, повидло, маринадлар ишлаб чиқаради. Газетадан.

ПОВИЛЛАМОҚ «Пов» этган товушчиқармоқ. Сут чеълакка повиллаб тушмоқда. — Примуснинг тинмай повиллаши учунинг [Ширмонхоннинг] хаёлига қанот бергандай, у атрофдаги ҳамма нарсани унутгандай эди. С. Зуннунова, Олов.

ПОВ-ПОВ Пов с. такр. Пов-пов сут соғаётган Тошхоннинг чеълаги тўлай деб қолганда, Тарғил қурғур шарт тенди-ю, ҳаммасини ағдариб юборди. А. Мираҳмедов, Ўт юраклар.

ПОГОН [р. погон – бирор нарсани маҳкамлаш, қадаб ёпиштириш мосламаси] Ҳарбий ва б. расмий кийимларнинг елкасига тақиладиган, шу кийим эгасининг унвонини кўрсатадиган белгили, кўпинча тўртбурчак қалин мато парчаси. Темирийўлчилар погони. Офицерлар погони. — Биласизми, — дедилар Абдулла Қаҳҳор, — сизнинг бу ерда ота-онангиз бўлмаса, елкангизда погону эгнингизда шинель бўлса, мен сизнинг қанақа аёллигинизни кимдан сўрайман? К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОГОНЛИ Погони бор, погонга эга. Юлдуз погонли дада, юлдузли шапка кийган дада бир кўринди-ю, яна йўқ бўлди. С. Аҳмад, Уфқ. Угуур ва сипоҳлик билан извошни қоқ «Қосим» номерининг олдида тўхтатди ва бир офицер формасидаги погонлига хитобан рус тили билан сўзлаша бошлади. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ПОДА [ф. ۋادى – гала, тўда, уюр; яйлов]

1 Бирга ҳайдаб борилаётган ёки бирга ўтлаб юрган, одатда бир турга оид чорва моллари тўдаси. Кўй подаси. — Гужбог йўлларидан подалар чувалаб келарди. А. Мухтор, Кумуш тола. Подада тегирмон яқинидан ўтаётганда, Йигиталининг димогига ёқимли бир ис урилди. Т. Малик, Ажаб дунё.

2 кўчма Бирор нарсанинг тўпи, уюми. Ёмғир тинган, ҳарир рўмодек узуқ-юлук булултлар подасини шамол тўзғитмоқда. Газетадан.

ПОДАДАН ОЛДИН ЧАНГ ЧИҚАРМОҚ Бирор иш, воқеа ва ш. к. ҳақида улар содир бўлмасдан олдин ҳовлиқиб гапириб юрмоқ. Бошлиқ индамади. Икки кишини ёнига олиб, қолганларни огоҳлантириди: -Подадан олдин чанг чиқарманглар. Биз ҳозир анигини билиб келамиз. Шуҳрат, Жаннат қидирганлар. Қўзбойнинг гоҳо подадан олдин чанг чиқарши одати борлигидан, баъзилар уни «сўнгги аҳборот» деб ҳам аташаркан. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПОДАГРА [юн. podagra – оёқ қопқони < podos – оёқ + agra – қопқон] тиб. Одамлар ва ҳайвонлар организмида пурин моддалар алмашинувининг бузилиши натижасида келиб чиқадиган сурункали касаллик.

ПОДАХОНА 1 Пода турадиган жой ёки бино.

2 кўчма Қаровсиз, назоратсиз, тартибсиз жой. Бу жой сизга подахонами?

ПОДАЧИ Подани ҳайдаб олиб юрувчи, пода бокувчи. Мактабга келдим. Ҳеч ким йўқ. Бир пайт Қодир подачининг кичкина невараси келиб қолди. Ш. Ҳолмирзаев, Оғир тош кўчса. Ҳамма бало-қазога балогардон – биз: бугун ўқитувчи келиб дўйк уради, эртага подачи гаврон кўтариб келади. А. Кўчимов, Ҳалқа. Подачи йўқ. Ҳар иши баҳорда унга эланиб, бунга эланиб, кунимиз ўтади. М. Ҳазратқулов, Журъат.

ПОДАЧИЛИК Подада бокиши билан шуғулланиш; подачи касби. Босқинчиликми, подачиликми, кетмончиликми – қандай иш бўлса ҳам майли. И. Раҳим, Ихлос. -Мен бундай подачиликка ярамайман, тақсир! – деб кулади Мулла Обид. А. Қодирий, Обид кетмон.

ПОДБОР [р. подобрать – «териб, йигиб, йигиштириб олмоқ» фл. дан ясалган от] эск. Пахта теримида ерга тўкилган, одатда хас-

хашак аралашган пахталарни йигиб-териб олиш ва шу йўл билан териилган пахта. *Этак боғлаб ортда жим, Подбор терар ёшлигим. «Шарқ юлдзу».*

ПОДБОРКА [р. подобрать – «йигиб-териб олмоқ; хилламоқ, сараламоқ» фл. дан ясалган от] эск. плгрф. Бир сарлавча остида бирлаштирилган, бир мавзуга оид бир неча мақола. *Конференция материалларига бағишлиган подборка.*

ПОДБОРЩИК [р. подборщик – йигиб-териб олувчи] тех. Тўкилган пахта, ўрилган поя, ўт ва пичанни йигиб оладиган мослама ёки машина. *Пахта териши машинасининг подборщиги.*

ПОДВАЛ [р. подвал – тупроқ кўтармаси остидаги хона, жой] 1 Бинонинг остидаги, ер юзасидан паст жойлашган хона ёки хоналардан иборат қисми; ертўла, омборхона. *Аҳмаджон подвалнинг ёнига бориб, икки тешикка иккита граната ташлади.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Таманно газмоллар ўйиб ташланган ярим қоронги подвалга тушиб кетди.* Мирмуҳсин, Ҳикоялар, қиссалар.

2 плгрф. Газета саҳифаларининг алоҳида мақола босилган пастки қисми ва унда босилган мақола. *Газетанинг икки подвалини банд қилган бу мақолада Саидий, Ёқубжон ва округ газетасининг муҳаррири исмлари бутун колонкаларни чипор қилиб юборган эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

ПОДПОЛКОВНИК [р. под – остида, қўйида + полковник] ҳарб. Майордан юқори, полковнидан паст офицерлик унвони.

2 Шу унвонга эга бўлган киши. *Ўртоқ подполковник, батальоннинг шахсий таркиби умумий йигилишга етиб келди.* Газетадан.

ПОДПОРУЧИК [р. под – остида, қўйида + поручик] тар. ҳарб. Чор армиясида: прaporщикдан юқори, поручикдан паст офицерлик унвони ва шу унвонга эга бўлган киши.

ПОДСТАНЦИЯ [р. под – каттага нисбатан кичик, қўшимча маъносини ифодаловчи префикс + станция] тех. 1 Асосий электрстанциядан келаётган ток кучланиши ва турини ўзгартириб берадиган ёрдамчи электрстанция. *Ургут тумани Навоий номидаги ширкат хўжалигининг Тирсак қишлоғида янги подстанцияни ишга тушириш мўлжалланмоқда.* Газетадан.

2 Оралиқ, ёрдамчи телефон станцияси.

ПОДШИПНИК [р.] тех. Машина ва механизмларнинг вал, ўқ каби айланувчи қисмини тутиб турадиган ва уларнинг осон айланишини таъминлайдиган ёрдамчи деталь.

ПОДШО 1 қ. подшоҳ. *Тонг саҳарда подшо овга кетаётib, ўйлда дехқонни учратиб қолди.* Газетадан. *Ие, ахир, сизни подшонинг ўзи хизматига олган эмасми? П. Қодиров, Юлдузли тунлар.*

2 қ. подшо, оқпошшо тар. Рус императорининг ўзбеклар орасидаги номи. *Худо ўлим берсин оқ подшойинг Мекалайга, қайт эмиш-а, эркак бўлсанг, ўйл бошли!* Ойбек, Танланган асарлар. *Ярим подшо қ. ярим. Мен оқ подшонинг юзига ва у кишининг Тошкентдаги вакили ярим подшо генерал-губернаторнинг юзига қандай қарайман?* М. Жўрабоев, М. Б. мартабаси.

2 кўчма қ. сара. *Юлдуз-ку, мен билган қизларнинг подшоси десам бўлади, уни жондилмдан яхши кўраман.* Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

ПОДШОЛИК қ. подшоҳлик.

ПОДШОПАРАСТ қ. подшоҳпарат.

ПОДШОХ [ф. ҳадашад \leftarrow қад. ф. ҳадашад – ҳукмдор + ҳадашад – улуғ, буюқ] Баъзи Шарқ мамлакатларида: мутлақ ҳокимлик қилувчи ҳукмрон унвони ва шундай унвонга эга шахс, шоҳ. *Эрон подшоҳи (тар).* ■ Абдулла: -Мен кириб, подшоҳга хабар берай, – деб кириб кетди. Усмон баҳши Мамат ўғли, Бўтакўз. *Мулла Фазлиддин ёш подшоҳнинг амри билан Буратоннинг чиқиши қийин бўлган хушманзара бир қоятоши устига кичкина ҳужра қурган.* П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

ПОДШОҲЛИК 1 Подшо(ҳ)га хос хислат, хатти-харакат; подшо унвони. *Муродхон таҳтда подшоҳлик дағдагасини қилиб ўтириди.* «Муродхон».

2 Шоҳ қўл остидаги давлат, салтанат. *Рус подшоҳлиги қўйни бўлмагандар, амир, бек ва уларнинг мансабдорлари, ҳар ҳолда, тортишиброқ турардилар.* Ф. Расул, Адолат. -Мен бир оми одамман, – деди мингбоши, – сиёсатингизни билмайман. *Қўлимдан келганича подшоҳликка хизмат қилиб келдим.* Чўлпон, Кечка ва кундуз.

3 Шоҳга ёки унинг қўл остидаги давлатга тегишли нарса; хазина. *-Нобудчилик-да, тақсир, – деди оқсоқол бутун дехқонларга*

эшиштириб, — бир неча жүяк билан подшохлик хазинаси тұлмайды ҳам, бүшаб қолмайды ҳам. С. Айний, Куллар. Бұхорода үлгап қар бир қындининг моли-пули ўз меросхүрига юборылмай, подшохлик қилинади. С. Айний, Дохунда.

4 күчма Умрнинг энг яхши даври. Болалик — подшохлик. Мақол. — Ёшлик бир подшохлик: ўйнагани қоладир шу гұдакларнинг! А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПОДШОХЛАРСТ [ф. پادشاھپرست — подшохни севувчи, ёқловчи] Мамлакатда подшохукрон бўлишини ёқловчи, подшохга таянувчи. *Подшохлараст бой.* — [Йўлчи:] Бойлар, амалдорлар ўз подшосига ён босади, подшоҳ уларга ён босади. Бойларнинг подшохлараст бўлиши бекорга эмас. Ойбек, Танланган асарлар.

ПОДЪЕЗД [р. подъехать, подъезжать — «етиб, яқинлашиб келмоқ, кириб бормоқ» фл. дан ясалган от] Кўп қаватли уйларнинг кириш жойи. *Подъездга киришлари билан қандайдир аёлларнинг йиги товушлари эшиштилди.* Ў. Умарбеков, Ёз ёмғири. *Йигитали подъезд эшиги олдида Мударрисовга дуч келди.* Аммо иккени ҳам бир-бирига индашмади. Д. Нурий, Осмон устуни.

ПОЕЗД [р. поездить — «транспорт воситасида роса юрмоқ, кезмоқ» фл. дан ясалган от] Бир-бирига кетма-кет тиркалган ва локомотив ёрдамида юрадиган темир йўл вагонлари қатори. *Поезд қачон келиши, қачон Наманган тарафдан қайтиб ўтишини станция бошлиқлари ҳам аниқ билишмайди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Диктор аллақайси поезд келганини ўйлон қилди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Поезд йўл с.т. Поезд, трамвай ва ш. к. транспорт воситалари юриши учун маҳсус ўрнатилган темир из, темир йўл.

ПОЁН [ф. پايان — охир, хотима, тугаш; чек, чегара, ҳад] 1 Жой, масофа, йўл кабиларнинг охирги чегараси, этаги, охир. *Поёни кўринмайдиган дала.* — *Бинафша, лолалардан гилам тўшалган тоғ-қирларни кезиб, поёнига етолмайсиз.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Низомжон шу топда шундай кучли бўлиб кетган эдики, бир ўзи мана шу поёни йўқ чўлни ағдар-тўнтар қилиб ташлашга қодирдек эди.* С. Аҳмад, Уфқ. Қамишлар икки одам бўйи ўсган, поёни кўринмас,

шабадада бир оҳангда мунгли шовуиларди. Ҳ. Фулом, Феруза.

2 Иш, гап, воқеа-ҳодиса кабиларнинг охири, интиҳоси. Ҳикояни поёнига етказмоқ.

— Умрнинг поёни кўринган пайтда ўз қайғусига тушдим. «Ёшлик». *Ғазал поёнига етди.* Табибий камтарона кулемсиради. Ҳарёндан олқишилар эшиштилди. С. Сиёев, Аваз. *[Майсара:] Шу хиёнаткорларнинг жазосини берши учун бошлиған ишимни поёнига етказай.* Ҳамза, Майсаранинг иши. *Бу сўзингнинг, дилбар, йўқдир поёни.* «Алпомиш».

3 күчма Сўнг, чек, ниҳоя (ҳис-туйғу, кечинма кабилар ҳақида). *Ғазабининг поёни йўқ.* — Неча фарёд тошиб келди кўксин ёргудай, Кўзи тиниб, изтироби поёнга етди. А. Мухтор, Асарлар. *Сирим борки, осмони кўринмас, Ғамим борки, поёни кўринмас.* «Ёшлик». Ҳар бир нарса каби меҳр-муҳаббатнинг ҳам аввали, авжи ва поёни бўлиши табиий. Х. Султонов, Онамнинг юрти.

ПОЁНСИЗ айн. **бепоён.** *Поёнсиз пайкаллар.* *Поёнсиз йўл.* *Поёнсиз кенг чўл.* — *Поёнсиз, ҳиссиз қуруқ чўллар гулбоғларга айланади меҳнат қаршишида.* Миртемир, Асарлар. *Азим тажсанг даҳшат тўла қонли кўзлари билан Ғуломжонга ўқрайиб қаради.* Лекин унинг юзида поёнсиз бир нафрат борлигини кўриб, юзини қайнатасига бурди. М. Исмоилий, Фарона т. о.

ПОЗИТИВ I [лот. positivus — мусбат, ижобий] Негативдан кўчирилган ва нарсанинг ҳақиқий ранг-тусини (оқ, қора ёки бошқа рангларни) акс эттирадиган фотосурат ва шундай сурат туширилган пластиинка ёки плёнка; зид. **негатив I.**

ПОЗИТИВ II [лот. positivus] 1 Позитивга алоқадор; нарсанинг ҳақиқий кўринишини акс эттирадиган. *Позитив фотосурат.*

2 Фактларга, тажрибага асосланган; ишончли, тасдиқловчи. *Позитив мулоҳаза.* *Позитив қараш.*

ПОЗИТИВИЗМ [фр. positivisme < лот. positivus — ижобий] Барча чинакам (позитив) билимлар, бирор фалсафанинг ўз устидан ҳукмронлигига муҳтож бўлмаган маҳсус фанларнинг биргаликдаги, умумий натижасидир, деб ҳисобловчи фалсафий йўналиш.

ПОЗИТИВИСТ Позитивизм тарафдори.

ПОЗИТРОН [лот positi (tivus) — мусбат + (элек)tron] физ. Массаси электрон массасига, заряди электрон зарядига тенг, аммо

ишораси унга қарама-қарши (мусбат) бўлган моддий заррача; мусбат электрон..космик нурларни ўрганиши чоғидагина.. биринчи марта позитрон, мезон ва гиперон сингари заррачалар борлиги маълум бўлди. Газетадан.

ПОЗИЦИОН Позицияга алоқадор, позиция эгаллаш, муайян жойга ўрнашиш билан боғлиқ. **Позицион** жанг. **Позицион** мудофаа. **Позицион** устунликка эга бўлмоқ. **Позицион** ютуқ. ■..позицион урушларнинг оқибати эса Германия учун ҳалокатли бўлди. «Янги тарих».

ПОЗИЦИЯ [лат positio – ҳолат, вазият] 1 с.т. Ҳар қандай кимса ёки нарсанинг тутган ўрни, ишғол қилиб турган жойи, мавқеи, ҳолати, вазияти. **Қулай позиция.** Ноқулай позиция. ■ Аминов бошқа позицияга ўтди. Э. Самандар, Дарёсини ўйқотган қирғоқ. Ўзингга маълум позиция танлаб ол. «Шарқ юлдузи». **Фан ва техника тараққиётининг кўп соҳаларида мамлакатимиз дунёда етакчи позицияларни эгаллаб турибди.** Газетадан.

2 ҳарб. Кўшиннинг мудофаа ёки ҳужум қилиш мақсадида эгаллаб турган ва инженерлик нуқтаи назаридан жиҳозланган ер майдони. **Душман позицияларини тўлга тутмоқ.** ■ Шу йигит бир ҳужум вақтида душман позициясига жуда яқин бир ғарамга кириб олиб, батареяниң кўзи бўлиб турган эди. А. Қаҳҳор, Асарлар. **Қулай бир позиция топиб тўхтаган танк аланса тубига брон-тешардан ўқ уза бошлади.** П. Қодиров, Эрк.

3 Шахмат ва шашка ўйинида доналарнинг жойланиш ҳолати. Ўн олти юришдан кейин юзага келган позиция. ■ Сўнгра Шуҳрат юриши сайнин позициясини кучайтириб, ғалабага эришди. Газетадан.

4 кўчма Бирор масалада тутилган йўл, нуқтаи назар; воқеа-ҳодисанинг муайян баҳоси. **Қишлоқ хўжалиги ишилаб чиқаршини ётпасига давлат масарруфидан чиқаршидан** воз кечиши бизнинг қатвий позициямиздир. Газетадан.

ПОЙ [ф. پا / پا - оёқ; товон; этак] 1 эск. кт. айн. **оёқ** 1. Пирназар полвон қизига бир эланди-ю, бошини четга бурди. Ота юзини терс бургач, Ёрқиной баттар эзилди, энди у дадасининг пойини қучоқлаб ўиглади. Р. Раҳмон, Мехр кўзда. **Пойига йиқилиб:** -Момоқиз, мен сенга нима ёмонлик қилиб эдим, - дейман! Т. Мурод, Юлдузлар мангу ёнади.

Пойи пиёда Яёв юриб; яёв, от-уловсиз. **Машҳур ҳофиз ва машҳур ўйинчи** чол ўн километр масофадаги Урганчагача пойи пиёда ўйл оладилар. М. Кўшжонов, Дийдор. **Шопур бу шаҳардан чиқиб, пойи пиёда** калласи оққан ёққа кетиб бораётib эди. «Баҳром ва Гуландом». Улар кўчага чиқиб, уй олдидаги узун ўйлакдан пойи пиёда одимлаша бошлиши. О. Мухтор, Эгилган бош.

2 (эгалик ва ў.-п. к. аффикси билан) Бироннинг ихтиёрида, қўлида ёки оёғи остида. **Лекин асло қўима армон,** Армон қўима, гул жамол, **Пойингдадир ёруғ жаҳон,** Кенг жаҳонга назар сол. Ҳ. Шарипов.

3 Бирор нарсанинг куйи қисми, таги, этаги. Улуғ шоир ҳайкали пойига меҳр-муҳаббат ва чуқур эҳтиром рамзи сифатида гуллар қўйилмоқда. Газетадан. **Фақат дарё лаби гезарид,** Ёниб ёттар тонгнинг пойини. У. Кўчқор, Ҳаяжонга кўмилган дунё. **Саҳна** минбар пойида ижод аҳли билан учрашувга талпиниб келган кишилар.. Газетадан.

Хоки пой Оёқ остидаги тупроқ. **Нарзининг** изига тушгим келаверди. Унинг хоки пойини топиб, кўзимга суртсам. Н. Сафаров, Оловли излар. **Ўғли борнинг эгалидир қалъаси,** Хоки пойин сурттар мендек энаси. «Эрали ва Шерали».

4 Жуфт ҳолда ишлатиладиган нарсанинг ҳар бири, бир тоқаси (асосан пойабзал ҳақида, одатда «бир» сўзи билан ишлатилади). [Бир] пойи ўйқ этик. **Маҳсунинг бир пойи.** ■ Унинг бир пой пайтаваси осилиб, юришига халақит берарди. С. Кароматов, Олтин қум. Очил Шаропов ўғирилиб, пойгакдаги пойабзаллар ичидан бир пой кавушни олиб кўрсатди. Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт. **Нозима даҳлизда ётган бир пой туфлисига кўзи тушди.** «Ёшлик».

ПОЙАБЗАЛ [ф. پای افزار – оёқ кийими, оёқ жиҳози] Оёқ кийими. **Ёзлик пойабзал.** Спорт пойабзали. **Поийабзал магазини.** ■ Очил Шаропов ўғирилиб, пойгакдаги пойабзаллар ичидан бир пой кавушни олиб кўрсатди. Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт. **Теридан бўлган пойабзалга ҳафтада икки марта крем суртиши шарт.** «Саодат».

ПОЙАБЗАЛЧИ Пойабзал саноати ходими, ишчиси..кўччилик пойабзалчиларимиз бир қарашдаёт Тошкент ёки Фрунзеда тайёрланган чармнинг фарқига боришади. Газетадан.

ПОЙАБЗАЛЧИЛИК Пойабзаллар ишлаб чиқариш билан шуғулланувчи саноат. Индустрлаширишнинг дастлабки ишларида кўнгина тўқимачилик, пойабзалчилик, кўнчилик, пиллакашлик саноати ишлаб чиқаришига ҳам катта эътибор берилди. Газетадан.

ПОЙАНДОЗ [ф. پایاندار – остоная, оёғи остига тўшаладиган гилам ёки ипак мато] 1 Алоҳида ҳурматга сазовор кишини ёки келин, кўёвни кутиб олиш учун унинг йўлига, оёғи остига солинган ёки солинадиган гилам, палос ёки мато. Йўлларига пойандоз солмоқ. — Хайрибиби билагига ташлаб чиқкан оқ крепдешин пойандозни келин оёғи остига ёзib, кўярда-кўймай уни бостирди, патнисдаги қанд-қурсни бошидан сочиб юборди. Д. Нурий, Осмон устуни. У [қиз] оналикка узатилган кун хотирида бир умр қолсин деб, тўй-томушалар қўллар, йўлига пойандоз солдилар. Ҳ. Аҳмар, Яккама-якка.

2 Умуман, полга тўшалган гилам, палос. Тошпўлатов пойандоз солинган узун коридордан бамайлихотир кириб борар экан, оёқ шарпасини эшишиб, ичкаридан Ҳосият хола чиқиб қолди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди. Султон ниёладаги чойни жаҳл билан гилам пойандозга сепиб юборди. Э. Усмонов, Ёлқин.

3 иш. Кўрпача.

ПОЙАФЗАЛ с.т. айн. пойабзал.

ПОЙБАНД [ф. پایبدد – оёғи боғланган, кишиланган; банди, асир; кишан] Оёғи боғланган, бандга тушган. Толиби дунё, гирифтори каманди ҳирс ўла, Пой(и)банд ўлмас тааллук домига озода мард. Нодира, Девон.

ПОЙГА 1 спрт. Ким ўзди мусобақаси. Югурши пойгаси. Автомобиль пойгаси. Велосипед пойгаси. — Ҳамма пойгода маррага етай деб қолган чавандознинг ҳаяжони билан яшайди. С. Аҳмад, Қадрдан далалар. Мабодо пойгода қатнашмаса, гўё отини камситгандек бўларди ўзича. Т. Ашурев, Оқ от.

Пойга қўлмоқ (ёки кўймок) Бир-биридан ўтиб, ўзиб кетиш учун мусобақалашмоқ; тезликни ошириб, ўтиб кетишга уринмоқ. Юрай, деса тўрт оёғи толади, Пойга қўлса, пиёдадан қолади. «Нурали».

2 кўчма Бирон иш-ҳаракат, жараёнда бошқаларга нисбатан юқори натижаларга, кўрсаткичларга эришиш учун бўлган ҳаракат; мусобақа. Пахта теримида Фарғона пойганинг олдидаги боряпти. Газетадан.

3 кўчма Бирор соҳада бир-биридан ўзид, устун туриш учун бўлган ҳаракат, рақобат. Бугунги кунда ер юзида ядро қуроллари билан қуролланиш пойгасига қарши овоз тобора баралла янграмоқда. Газетадан.

ПОЙГАК [ф. پایگه] с.т. қ. пойгах. Гулнор ўзига бўлган эътибордан уялиб, пойгакка бориб, секин ерга қаради. С. Зуннунова, Олов. Назирқул, эшоннинг қўйини олиб, кўзига суртди-да, орқаси билан пойгакка чўккалади. С. Аҳмад, Ҳукм. Аваз пойгакка омонат чўккаламоқчи эди, Табибий уни қистаб, тўрга ўтқазди. С. Сиёев, Ёруғлик.

ПОЙГАЧИ Пойга қатнашчиси; пойгода қатнашадиган. Тасавур қилинг.. майдон атрофидаги айланга йўлка бўйлаб бир гуруҳ велосипед пойгачилари шамолдек елиб бормоқда. «Фан ва турмуш». Пойгачиларнинг барчасига эсадалик совғалари топширилди. Газетадан.

ПОЙГАХ [ф. پایگاه / پایگاه – остона, киравериш; кавуш ечиладиган жой] Ҳонанинг эшикка яқин қисми, паст томони; зид. тўр II. Ясовул пойгаҳдаги эшикдан Султон Али мирзони бошлиб кирганда, Шайбонийхон ҳали ҳам шаҳнишинда ўша жойнамоз устиди ўтирган эди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар. Навоий эшикдан кириши билан таъзим қилиб тиз чўкди ва ижозатдан кейин пойгаҳда чўкка тушшиб ўтириди. М. Осим, Карвон йўлларида.

ПОЙГУМБАЗ [ф. پایگمبаз – гумбаз оёғи, ости] Гумбаз ўрнатиладиган маҳсус қурилма, асос.

ПОЙДЕВОР [ф. پایدیوار – деворнинг остики қисми, асоси] 1 Иморат ёки иншотнинг ост қисми; машина, механизмларнинг асоси. Тош пойдевор. Устун пойдевори. — Бир ҳовуч сув айвоннинг пишиқ гиштдан урзиган пойдеворига сачради-да, шимилиб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Иморатнинг пойдевори харсанг тошлардан кўтарилиди, деворлари синч қилинди. «Ёшлиқ». У ҳовлига кириши билан, айвон пойдеворига суюнганича, бошини осилтириб ухлаётган онасини кўрди. Т. Малик, Шайтанат.

2 кўчма Замин; негиз, база. Мехнат – роҳатнинг пойдевори. Мақол. — Инсонни маънавий шахс сифатида шакллантиришда мактаб пойдевор десак бўлади. М. Жўра, Ноширнома. Таълимнинг пойдевори билимнинг ҳаётда кераклигини боланинг онгига етказа

билишдир. Р. Усмонов, Одобнома. Ҳар томонлама ўзаро алоқаларимизга пойдевор бўлиб хизмат қилувчи мазкур ҳужжат асосида мамлакатларимиз ўртасидаги ҳамкорлик тобора равнақ топаётир. Газетадан.

ПОЙДОР [ф. پايدار – мустақил, барқарор, абадий; асоси бор] кт. Мустаҳкам асосга, заминга эга бўлган, барқарор. *Юрт бу кун оҳудай хўн ишвакордир. Сир каби сермавжсdir, Томирдай пойдор.* А. Орипов, Йиллар армони. Зебининг бу хурсандлиги, албатта, кузатган мақсадига эришишоқ билангина пойдор бўларди. Чўлпон, Кечака ва кундуз.

ПОЙИНТАР-СОЙИНТАР 1 Мазмуни бир-бирига қовушмаган, боғланмаган; пойма-пой, маъносиз. *Пойинтар-соинтар гап.* — Ашуртой ака кайф аралаш нима дейётганини ўзи ҳам яхши сезмасди — пойинтар-соинтар гапиради. Р. Файзий, Ҳазрати инсон. *Маллаевнинг пойинтар-соинтар туюлган гапларидан бир нима илғамай, аста ташқари чиқди.* «Ёшлик».

2 с.т. Гандираклаган, алпон-талпон. *Пойинтар-соинтар қадам ташламоқ. Пойинтар-соинтар юрмоқ.*

ПОЙКЎП [ф. پاکىرۇپ – оёққа урувчи, босувчи; оёқ билан босилувчи] Обжувознинг шоли янчадиган, бир учи босилганди, иккинчи учи кўтарилиб тушадиган қисми, обжувознинг гурзиси. Яқин орадаги обжувоз пойкўпининг зарби ерни силкитиб-силкитиб тўлқин берар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Жувозкашининг пойкўпни гупилашдан тинган, қамишор шовулламас, фақат қаердадир, кўл ичиди, ургочи оқчорлоқнинг хунук қаҳқаҳаси эшишилар эди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

ПОЙКЎПХОНА шв. Жувозхона, обжувоз.

ПОЙКЎПЧИ шв. айн. жувозкаш. *Маҳалламизды 3 қўйни нари, Қосимбой деган катта пойкўпчи бўлиб, унинг 4–5 жойда катта-катта жувозлари, гуручбозорда 5–6 та дўйконлари бўлар эди.* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ПОЙЛАМОҚ 1 Бирор кимса ёки нарсанинг келишини кутмоқ. *Трамвай пойламоқ.* — Эндиғина ўн уч ёшга кирган Усмонжон эса кундузи одамларнинг келишини пойлаб, бир-икки танга нул ишлар.. С. Зунуннова, Олов. Ахир, бу бола тили чиққандан бери дадасини йўқлайди, келишини кутиб, ўйлини пойлайди. С. Аҳмад, Уфқ. *Бекатда*

чамадонини ёнига қўйиб ўтириб, автобус пойлади. «Ёшлик».

2 Бирор воқеа ёки ҳодисанинг содир бўлишини, рўй беришини кутмоқ. *Ёмғир тинишини пойламоқ.* — *Бошқа уйларда қариндош-уруглар ва никоҳни пойлаб ётган.. хотинлар бор эди.* Ойбек, Танланган асарлар. Дошқозонда қайнар сумалак, Онахонлар тонгни пойлайди. «Саодат».

ПАЙТ (ёки фурсат) **ПОЙЛАМОҚ** Қулай фурсатни кутмоқ. *Куёв билан келин пайт пойлаб, бир-бирларининг атрофида анчагина айланиб юришиди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Пайт пойлаб юрарди, мана бугун ўша пайт келди..* М. М. Дўст, Лолазор. *Фурсат пойлаб, атрофида айланишиб юраверади.* «Шарқ юлдузи».

3 Бирор кимса ёки нарсанинг хавф-сизлигини, дахлисизлигини сақламоқ, қўриқламоқ. *Нега бойлар уйин пойлаб, Томда шамдек қотамиз!* Ҳамза. Мингбошининг дарвазасини миршаб пойлаб турибди. М. Исмоилий, Фарфона т. о.

4 Зимдан кузатмоқ, таъқиб қилмоқ; пайдиа бўлмоқ. *Уни бирдан кўркув босди: гўё аллақандай яширин кўзлар теваракдан уларни пойлаб тургандек сезилди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Пойлаб борибсан-да, ҳаммасини кўрибсан-да..* С. Аҳмад, Сайланма.

5 с.т. Мўлжалга, нишонга олмоқ, мўлжалламоқ. *Айиқнинг оёғини пойлаб ўқ узмоқ.* Олмани пойлаб тош отмоқ. *Куёни пойлаб отмоқ.* — *Аждарнинг тўхтаганини пойлаб туриб, яна иккинчи кўзига ёйдан ўқ отиб юборди.* М. Махмудов, Булбулигўё.

ГАП ПОЙЛАМОҚ Бирорларнинг гапига зимдан қулоқ солиб, маълумот тўпламоқ, гап ўғирламоқ. *Гап пойламоқ сиздан лозимми, ахир.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Қайси бурчакдадир бекиниб, гап пойлаб ётган Раҳим «Тарзан»ни эргаштириб келди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. **Оғзини пойламоқ** Бирорларнинг белгили бир масала юзасидан нима дейишини, қандай мулоҳаза билдиришини ёки жавоб айтишини кутмоқ. *Низом бўлса тўнг, кечгача оғзини пойласанг ҳам, бир сўз чиқмайдиган камаган бола бўлди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Нурсратбек ўзини қийнаб юрган саволларга бир йўла најот топадигандек унинг оғзини пойлади.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Қадамини пойламоқ 1** кимсанинг юриш-туришини зимдан

кузатмоқ, таъқиб қилмоқ. *Яхшибоев сассиз кулади. Таърифи шуки, ўлгудай хира, деб ўйлади, касалхонада менга қўшини, қадамимни пойлайди.* М. М. Дўст, Лолазор; 2) кимсанинг келишини зориқиб, интизор бўлиб кутмоқ.

ПОЙЛОҚ Пойлоқчи туродиган жой; соқчилик, қоровуллик. *Тўра [навкарларга] нонушта қилишни, отларни сугоришини бу-юрди. Беш отлиқни пойлоққа қўйди.* Мирмуҳсин, Чўри.

ПОЙЛОҚЧИ 1 Бирор кимса, нарса ёки жойни сақлаб, қўриқлаб туродиган, бирор хавф юз берганда, уни даф қилиш учун чора кўрадиган киши; соқчи. *Бу ҳам майли, Комил билан Инобатнинг ўтирганини айтинг пойлоқчи бўлиб!* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Соқчилар бу ерда пойлоқчи бўлиб ўтирганларидан жуда асабий эдилар. Чунки ҳозир бошқа ғолиблар Бобур тарафдорларининг молу муялларини талон-торож қилиб бойимоқда эди. П. Қодиров, Юлдузли тунлар.

2 кам қўлл. Айғоқчи, жосус. *Сардор буларни Ҳирот ва Тежен ўйли томонларига пойлоқчи қилиб юборган* эди. С. Айний, Куллар.

З с.т. Аниқ мўлжалга олувчи; мерган.

ПОЙЛОҚЧИЛИК 1 Соқчилик, қўриқчилик. Ана шундай пойлоқчилик қилиб юрган кунларининг биррида бўрини кўрди. С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. Уқалари ҳам навбат билан пойлоқчилик қилишибди. *Ортиқ ҳеч нарса рўй бермабди.* «Чалпак ёққан кун». Ҳудойбердиев билан Козлов хандақни чукурроқ қазиб, навбати билан пойлоқчилик қилиши. Н. Сафаров, Оловли излар.

2 Айғоқчилик, жосуслик. *Парниҳўжа ёғчи пойлоқчилик, чақимчиликнинг мувоффақиятидан турурланиб, кўз учи, қулоғи билан тўплаган маълумотини сўзлаб бораркан, элликбоши уни тўхтатди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПОЙМА-ПОЙ [ф. پایمای - изма-из, кетма-кет] 1 Бир-бирига жуфт ёки мос бўлмаган, жуфти, пойи адашган, бошқа-бошқа, адаш (жуфт ҳолда ишлатиладиган нарсалар ҳақида). *Пойма-пой туфли.* *Пойма-пой қўлқон.* *Пойма-пой пайтоқ.* У ҳам шулаҳза Умидни кўриб, юраги уриб кетди. У Умидга яқинлашган сари, қадамлари беўхшов тушар, пойма-пой туфли кийиб олгандек, қийналар эди. Мирмуҳсин, Умид. Домла

гулдураб, бир нави дуо қилди-да, калишини аввал пойма-пой кийиб, бўкчайиб, бошқатдан тўғрилаб олди. Ҳ. Фулом, Машъал.

2 кўчма Мазмуни бир-бирига боғланмаган, қовушмаган, пойинтар-сойинтар, телба-тескари. *Пойма-пой гап.* *Пойма-пой сўзлаб бермоқ.* Асрора Каримжоннинг келишини кутиб, дунёдаги жами ташвишларни унутган, гаплари ҳам аллақандай пойма-пой, қилиқлари ўзига ярашмагандек, ерда юраётганга эмас, осмонда учиб юрганга ўхшарди. С. Аҳмад, Уфқ. Гавҳар уни кўрганида ҳам, пойма-пой гапларини эшиганида ҳам индамай тураверди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПОЙМОЛ [ф. پایمەل - топталган, оёғости қилинган, йўқ қилинган]: поймол бўлмоқ 1) оёқ остида эзилмоқ, босилмоқ, топталмоқ; пайҳон бўлмоқ. *Пайҳон бўлган экинлар.* Қорахитой саросима бўлиб, тоққа қочди, неча минг аскари бизнинг отлар оёғи остида поймол бўлди. М. Осим, Карвон йўлларида; 2) кўчма оёғости бўлмоқ, барбод бўлмоқ, йўққа чиқмоқ; таҳқирланмоқ. *[Воҳид] Ҳамма орзумидлари поймол бўлишини тасаввур этмаган* эди. О. Ёқубов, Тилла узук. Үнинг бу нидоси ниятига етмаган, армони ичидаги қолган, юрак-багрими ўртаган туйғулари поймол бўлган аёл кишининг нидоси эди. С. Аҳмад, Уфқ. **Поймол қилмоқ** (ёки этмоқ) 1) оёқ остига олиб эзмоқ, босмоқ, топтамоқ; пайҳон қилмоқ. Экинзорни поймол қилма; 2) кўчма оёғости қилмоқ, барбод қилмоқ, йўққа чиқармоқ; таҳқирланмоқ. *Ўл-а, опанг гапирса, алам қилганди!* Баттар бўл, турурингни поймол қилишингга оз қолди-ку! Тагин нима керак сенга! Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Одоб, ҳаё-чи? Ота-она олдида одобни унутсин, ҳаёни поймол қилсинми? «Менга фалончини олиб беринглар!» десинми? М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ПОЙНАК [ф. پاینەک - «паст, остки қисм» с. дан] 1 Тухумнинг тўмтоқ томони, кети. Қарға тухумининг пойнак томонида оқсил тухум пўчогига етмайди. «Зоология».

2 маҳс. Пичоқ, ханжар, қилич ва ш.к. асбоблар қинининг учига кийгизиб қўйиладиган, қинни тешлишдан сақладиган металл учлик. *Мис пойнак.* Пойнаги тупроққа беозор, сассиз санчилди. С. Аҳмад, Уфқ.

ПОЙНАКЛИ Пойнакка эга, пойнаги бор (қ. **пойнак 2**). Тукли чакмон ичидан, яктақ устидан иккى қават белбоғ бөглөгөн, бирида носқөвөк, бирида жез **пойнакли**, дандон соп тиңөк билан соқолтароқ осилған эди. Мирмұхсин, Умид.

ПОЙНОВ [ф. پایناداو – қадиئن آپ – ёки қадиئن آپ – новнинг, сув йўлининг охири, адоги] Ариқ, ҳовуз ва ш.к. нинг ортиқча суви оқиб чиқиб кетадиган томони, этаги. Сув эгатларда оқмоқда, қақраган тупроққа сингиб, эгатнинг пойновига томон аста ўйл олмоқда. Ҳ. Нұммон, Фасллар. *Онаси қўлтиқтаёғини остига қўйгани ҳолда ҳовузнинг пойнови томонда ўлтирас ва қурумли қўлларини латта билан секин-аста ишқар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

Пойнов ариқ шв. Ортиқча сув оқиб чиқиб кетадиган ариқ, оқова ариқ. Янги усул беш тармоқ ва **пойнов ариқларни ўқотиши**. шу орқали экин майдонини кўпайтиришига имкон беради. Газетадан.

ПОЙТАХТ [ф. پایتخت – таҳтнинг қуйи, этак қисми, асоси] Давлатнинг бош шаҳри, мамлакатнинг маъмурӣ-сиёсий ва маданий маркази. Ўзбекистоннинг **пойтахти Тошкент шаҳри**. — *Тошкентим, порлаган пойтахтсан бу кун, Юксалди кўксингда не-не қасрлар.* А. Орипов, Йиллар армони. *Мен тажриба ортириши мақсадида Ўзбекистон пойтахтига келган эдим.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОЙТЕША [ф. پایتېشىش – шакли оёқнинг тагига ўхшаш теша] Тик турниб ёғоч ўйниш ва текислаш учун ишлатиладиган, дастаси узун катта теша. *Жами меҳнатга яроқли эркаклар арраю пойтешасини кўтариб, Самарқанд, Камтақўргон тарафларга устачилик қилишга кетадилар.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Долимбой пойтешани қалин пайраҳалар устига эҳтиёт қилиб қўйиб, сўрига келиб ўтироди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ПОЙУСТУН [ф. پایستون – устун ости, таглиги] бнк. Маҳаллий меъморчилликда: устун ўрнатиладиган асос, таг курси.

ПОЙЧА [ф. پایچه] шв. айн. **поча 1-3.** Шимнинг **пойчасини қайтармоқ.** — Сўнгра кийикни чалқанчасига ағдариб, орқа оёғининг **пойчасини кесиб, дамлашга ҳозирлади.** Ш. Бўтаев, Кўрғонланган ой.

ПОЙҚАДАМ [ф. + а. پایقدم – оёқ изи, оёқ ости] 1 Оёқ; оёқ изи, ўйл; оёқ ости. [Foғifir:] Ёлғиз гавҳардан тиник, қуёшдан ҳам

юксак муҳаббатим бор, холос! Сенинг пойқадамингга сочмоқ учун зарларим ўйқ! Ҳамза, Бой ила хизматчи. Ахир у ёшлиқдан орзу қилган ниятига етди.. геология алломатарининг муборак **пойқадами етган тоғтошлардан кўтарилиди**, уларнинг қутлуғ қўллари теккан тоғ жинсларига болға урди. С. Кароматов, Олтин қум. -Усмон отанинг пойқадами **етди-ю, ҳамма ёқда боғлар пайдо бўла бошлади**, — деди Жўра ака. «Ўзбекистон қўриқлари».

2 Қадам қўйиш, ташриф буюриш, келиш. Ўша ўқитувчининг **пойқадамидан ўргилай** [деди Риҳси холај]. С. Зуннунова, Янги директор. -**Пойқадамларингиз қутлуғ келди**, — деди биз билан қўришаркан биринчи котиб. Газетадан. *Оғайниларининг пойқадами биланми ё дори-дармоннинг нафи туфайлими, Шаҳоб чиндан ҳам одатдагидан тезроқ оёққа турди.* Л. Тожиева, Мехрим сизга, одамлар.

ПОК I [ф. پاқ – тоз, покиза; ифратли, уятчан] кт. 1 Топ-тоза; гард-губор, кир, чанг кабилардан холи; покиза. *Пок булоқлар.* Пок идишлар. — Шунқор кўкрагингиз истеҳкомдан зўр, Чунки пок ҳавода олмишидир нафас. Ф. Фулом. *Ҳар қандай ҳайвон териси ҳам ошланса, тоза ва пок бўлади.* «Фан ва турмуш».

2 қўчма Номига гард юқмаган, ҳалол, соф, мусаффи, тўғри. *Нормурод отанинг виждони пок*, у ўз виждонига хилоф иш қилгани ўйқ. О. Ёкубов, Диёнат. *Врач юксак унвонлар эгаси бўлиши шарт эмас, лекин пок виждони бўлиши керак.* Газетадан. *Фақат бизнинг пок ниятимизга шубҳа билан қарайсизлар!* Ш. Холмирзаев, Қил кўприк. *Ўзининг гард қўнмаган, нурдан пок туйгуларини кимга ишониб топшираётганини у билмаса, Ёдгорга аён-ку!* Ў. Ҳошимов, Қалбинга кулоқ сол.

3 қўчма Холи. Ўн минутдан кейин ўигит хотинининг ҳар қандай шубҳадан пок эканига ишонди. А. Қаҳҳор, Асарлар. *Биринчи фазилат: буларнинг дили ҳасад, баҳиллик деган қабиҳ туйгудан пок.* К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПОК II [ф. پاқ – тўлиқ, тамомила, батамом, мутлақо] 1 рвш. с.т. Бутунлай, батамом, паққос. -*Яхши ҳам чол шаҳарга ўрганмаган итни, адашиб кетишидан қўрқиб,*

эшакнинг қанжигасига боғлаб олган экан, бўлмаса, пок титигимни чиқарар экан, — деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола. Шу эримга кал новвойнинг қизи ҳазиллашиб, тегаман деса, пок бўгиб ўлдириб қўяй деган эканман. Ҳамза, Танланган асарлар.

ПОКДИЛ [ф. қадамнан — дили, қўнгли пок, тоза] Кўнглида кири йўқ, виждонли, дили пок, софдил ва самимий. Покдил кишилар. — Меъмор саломатлар, — деди мешкобчи кулолга жилмайиб, — сиз мендан кўп нарсаларни сўраяпсиз, кулол. Энди ҳеч нарса сўраманг, билмайман! Сизни покдил одам деб биламан.. хайр, мен кетдим. Мирмуҳсин, Меъмор.

ПОКДОМОН [ф. қадамнан — этаги, бари тоза: гуноҳсиз, айбсиз; иффатли; соф, ҳалол] Ор-номусини сақлаган; иффатли, номусли, ҳалол. Покдомон хотин. — Наҳотки ўнданай покдомон одамнинг хонадони эгри кўчага киришга мажбур бўлса! Пора берса! Шуҳрат, Умр поғоналари. Ўзини Искандарга покдомон қилиб кўрсатмоқчи, шу баҳона оқлаб олмоқчи экан-да? «Ёшлик». Наҳот энди ҳаммасига сен жавоб берсанг, Ахир ўзинг покдомонми, шунинг ўзи бас. А. Орипов, Йиллар армони.

ПОКИЗА [ф. қадамнан — тоза, соф; иффатли; бенуқсон; ёқимли] 1 Топ-тоза, пок. Покиза идиши. Покиза кийим. — Она табиатимизни ҳамиша тоза, покиза сақлаш ҳақида қайғурмогимиз лозим. Ш. Рашидов, Янги ер ҳақида сўз. Булоқ суви қанчалик бегубор ва покиза. У тоф бошидан ана шу сифатлари билан пастга интилади. «Ёшлик». Одам деган покиза юриши керак. Тоза юрган одамнинг табиати равшан бўлади. С. Аҳмад, Суд.

2 кўчма Ҳалол, пок, тўғри; соф, мусафро. Олима [Хадиҷа Сулаймонова] ҳаётининг охирига қадар ҳалқ учун покиза виждан билан хизмат қилди. «Саодат». Оқ ўнгил, покиза, ҳалол ўқитувчининг яаш тарзи, фикрлаш йўсими доимо барча учун мактаб бўлиб келган. «Фан ва турмуш». Покиза қўнгли билан, баъзан ўта қаттиқ қаҳри, баъзиди жуда юмшоқ меҳри билан боғлаб олган. С. Зуннунова, Олов.

3 Озодаликка қаттиқ риоя қиласиган, озода. Покиза аёл. — Карим ака ниҳоятда покиза, содда эди. «Ёшлик».

ПОКИЗАЛАМОҚ Покиза қилмоқ, тозаламоқ. Баданини покизаламоқ. Ўйни поки-

заламоқ. — Йўнгичка [янги қўкарған беда]. Исиқлик нарса.. ички аబзоларни меъёрида тозалайди.. сиқиб чиқарилган селини ярачақага суртиса, покизалайди.. Газетадан.

ПОКИЗАЛИК 1 Тозалик, поклик. Кийимнинг покизалиги. Идиши-товоқнинг покизалиги. — Аввал [қишилоги] бозорига бориб, савдо-сотиқ қиласётган эркак-аёлларга ҳам ҳифзи сиҳат, покизаликнинг фойдасини қайта-қайта тушунтиради. К. Яшин, Ҳамза.

2 кўчма Ҳалоллик, поклик, тўғрилик. Аввалига ётсираш, бегоналик уни қийнади. Кейин эса Мирзони одамларнинг ўша баланд тоглардай улуғ қалби, покизалиги ўзига ром қилиб олди. «Ёшлик».

ПОКЛАМОҚ кт. Пок, тоза қилмоқ, тозаламоқ. Мунисхон ўз устидан оғир бир юк тушгандай яйраб кетди-да, шу ондаёқ бу гуноҳнинг бутун губоридан кўнглини поклашга шошилди. А. Қаҳҳор, Сароб. Фақат меҳнат одамни ҳар қусурдан поклайди, меҳнат. М. Бобоев, Гўзаллик истаб. У сувпуркагични айлантириб, ваннахонанинг ҳамма ёғини орастга юваб, поклаб чиқди. Э. Аъзам, Кечикаётган одам.

ПОКЛАНМОҚ Покламоқ фл. ўзл. ва мажҳ. н. Гуноҳлардан покламоқ. — ..Биз иқтисодий йўналиш, иқтисодий ривожланишининг маънавий ўнгланиш, маънавий покланиш, маънавий юксалиш ҳаракатлари билан ўйғун бўлишини истаймиз. Газетадан.

ПОКЛИК Соф вижданлилик, ҳалоллик, софлик, тўғрилик. Мана унинг мен яхши кўрган жилмайиши! Кўнглининг поклиги, ишонч, меҳр — ҳаммаси шу жилмайишида. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. Замонлар ўтар, фидойлилк, самимилик, поклик — буюк туйғулигича қолар. «Саодат». Мен учун биринчи ўқитувчим ҳалоллик, поклик рамзи эди. Газетадан.

ПОК-ПОКИЗА I 1 Топ-тоза, ниҳоятда тоза, озода. Пок-покиза хуснадек Тун-кун хаёлмидасан. С. Акбарий.

2 кўчма Соф вижданий, ҳалол, мусафро. Ўқитувчи! У пок-покиза туйғуларга тўла қал мемори. «Саодат».

ПОК-ПОКИЗА II рвш. с.т. Бутунлай, батамом, пок, паққос. Паловни пок-покиза туширди. — Хўш деганингиздан билсак, ҳалиги энг яхши қандак ўриқдан уч пуд, Каттақўргон магизидан беш пуд; магиз билан ўрикни бир оз қурт еган бўлса ҳам, пок-

покиза уриб кетишилти, азаматлар! Ҳамза, Танланган асарлар.

ПОКРИШКА [р. покрышка < покрывать

— «қопламоқ, ұрамоқ, устини ёпмоқ» фл. дан ясалған от] Автомобиль ва ш.к. гидираги шинасининг муайян ҳаво босими остидаги камерани қоплаб, тутиб турувчи, қалин резинадан ишланған қобиқ қисми.

2 Футбол ёки волейбол түпининг камерасини қоплаб, тутиб турувчи чарм жилд, қобиқ. *Покришканинг ичига камерани құймок.*

ПОКРИШКАЛИ Покришкага эга, покришкаси бор. Үнинг қайшиш қетған ёғоч гидираги үрніга, худди раис миниб юрадиган «Победа» машинасиникідай, йүғон покришкали гидирак үрнатылған. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

ПОЛ I [ф. لَّا / پال (пал) — экин майдонининг атрофи марза билан күтарилған ҳар бир қисми] қ.х. 1 Экин майдонининг атрофи марзалар билан түртбұрчак шаклида күтарилған ва бостириб сүгориш учун мосланған бир бұлғаги. Бир пол шоли. *Иккى пол ниәз. Полга сув құймок.* — Чаралабоф чиқиб, шоликорлик полларини тұлдирған ёмғир сүвларини ойнадек ялтиратди. С. Аҳмад, Уфқ. *Тушгана аранг уч пол ердаги пичанни үриб олдим. «Ёшлик».*

Пол олмок (ёки құлмок) Атрофини марза билан үраб, ерни пол шаклиға келтирмок. Пол олиб, ниәз уруги сепмоқ. — Барча экин майдонлари ынгирманчи ноябрдан ынгирманчи декабрғача пол олиб, иккى марта қалқытиб сүгорилади. «Ўзбекистон қўриклари».

2 с.т. Марза. *Пастга экдим шолини, Баланд кўтар полини. «Қўшиқлар».*

ПОЛ II [р. пол — ер; замин, асос] 1 Үйнинг, хонанинг оёқ босиб юриладиган ва ўтириладиган сатҳи. *Тахта пол. Паркет пол. Цемент пол.* — Қурбонбой, хотинларнинг ҳайҳайлышига қарамай, полни ҳам ўзи ювиди, гиламни ҳам ўзи күчага олиб чиқиб, қоқиб келди. С. Аҳмад, Сайланма. Зулайҳо яланғ оёқлари билан полни чип-чип босиб, үнинг тенасига келди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

2 Үйнинг, хонанинг оёқ босиб юриладиган сатҳига қопланған таҳта ёки паркет. *Пол таҳтаси. Пол қоқмоқ.*

ПОЛАПОН 1 қ. *палапон.* *Фил йўлда бора туриб, тўргайнинг ўйини босиб, полапон-*

ларини янчид ташлабди. Ҳ. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Юлгун орасидаги беланчак инда ётган полапонлари сап-сариқ оғизчалари ни индан чиқарыб, бир овоздан чирқиллай кетадилар. М. Мансуров, Ёмби. Бир она чумчук дарё ёқасидаги жарликка ин қўйиб, учта бола очибди. Бироқ дарё суви кўтарилиб, полапонлар хавф остида қолибди. Газетадан.

2 *қўчма қ. палапон 2. Қани, полапонларим, дарров туриб, юзларингни ювингларчи? Кейин тоғангниги борамиз.* Газетадан.

ПОЛВОН [ф. پالوان — бақувват, ботир, қаҳрамон, баҳодир] 1 Жисмоний жиҳатдан кучли, бақувват киши; баҳодир, паҳлавон. *Кўрсатур ўз гайратин иш узра, роҳат истаса, Рўзгори гулламас, меҳнатда полвон бўлмаса! Ҳабибий. У аслида жуда кўркм ва полвон ўйигит бўлиб, қоп-қора, чақмоқ мўйлаби ўзига жуда ҳам ярашиб турарди.* Мирмуҳсин, Меъмор.

2 Кураш тушадиган спортчи. *Ахир бу бола не-не полвонларнинг белини букиб, елкасини тупроққа қориштиргаяпти.* С. Аҳмад, Уфқ. *Мизлий кураш бўйича кечада бўлиб ўтган олишувда Абдураим полвоннинг ютиб чиққани бекор қилиниб, ийқилган Карим полвон фойдасига ҳал қилинди.* С. Аҳмад, Юлдуз. 73 килограмм вазнили полвонлар ўртасида гиламга чиққан Рустамжон Умаров.. рақиблари курагини ерга текизиб, турнир голиби бўлди. Газетадан.

3 с.т. Экскаватор, кўтаргич кран каби машиналарга ҳалқ томонидан берилған ном. *-Миша, полвонингнинг томири бўшаб, хириллаб қолмадими?* — деб сўради Валентин етиб келгач. Ш. Фуломов, Азим дарёман дебон.

ПОЛВОНЛИК 1 Баҳодирлик, паҳлавонлик. *Салобатидан полвонлиги кўриниб турарди.*

2 Полвонларга хос иш, хатти-ҳаракат, қаҳрамонлик. *Душман бўлса, омон кетмас қўлимдан, Полвонлик бобида мени кам дема!* «Ёдгор». [Бой:] *Холмат! Полвонлигини кўрсат дейман!* Ҳамза, Танланган асарлар.

ПОЛИ- [юн. poly — кўп, анча, кўпгина] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг биринчи қисми: бирор нарсанинг кўплигини, хилма-хил, мураккаб таркибли эканини кўрсатади (мас., *полиартрит, полигон*).

ПОЛИАРТРИТ [поли.. + юн. arthron – бўғим, бўғин] тиб. Бир неча бўғимларнинг бир вақтда ёки кетма-кет яллигланиши.

ПОЛИГАМИЯ [поли.. + юн. gamos – никоҳ] 1 Кўп никоҳлилик: кўп хотинлилик ёки кўп эрлилик; кўпинча кўп хотинлиликни ифодалаш учун нотўри кўлланади.

2 Ҳайвонларда: муайян жинснинг бир мавсум давомида ўзига қарама-қарши бир неча жинс билан қўшилиши.

ПОЛИГЛОТ [поли.. + юн. glotta – тил] Кўплаб тилларни билувчи киши. Японияда тугилиб ўсган Наори Такедани бемалол *полиглот* дейиши мумкин, чунки у япон, итальян ва испан тилларини мукаммал билади. Газетадан.

ПОЛИГОН [юн. polygonos – кўп бурчакли < поли.. + gonía – бурчак] 1 геом. Кўп бурчак(лик); текисликдаги синиқ чизик.

2 ҳарб. Куруқлик ёки денгизнинг маҳсус иншоотлар, қурилмалар билан жиҳозланган ва ҳар хил қуроллар ва жанговар техникани синааб кўраш, шунингдек, ҳарбий машқлар ўтказиш учун мўлжалланган қисми. Артиллерия *полигони*. — Капитан *полигонда солдатларнинг қаерда эканликларини билиш мақсадида улардан бирига мурожаат этди*. Газетадан. Ўқув синфлари, *полигонларда машгутлар қизғин олиб борилмоқда*. Газетадан. Шимолий Корея ядро *полигонларида кузатилгаётган фаоллик шундан дарак беради*. Газетадан.

3 бнк. Йиғма қурилиш конструкциялари ва қисмлари (мас., темир-бетон панеллари) тайёрлаш учун маҳсус жиҳозланган очик майдон.

4 кўчма Муайян иш-ҳаракат, фаолият билан шугулланиш майдони, соҳаси. Қизиқ, аслида инсон қалби ва онгини эгаллаш учун кураш асосий мақсадга айлангаётган даврда мафкурамиз *полигонларини кучайтириш, ривожлантириш ўрнига майдонни индамайгина, қўл қовуштириб бошқаларга бериб қўядиган замонми ҳозир?* Газетадан. *Мафкура полигонлари ядро полигонларидан кучлироқ*. Газетадан.

ПОЛИГРАФИК Полиграфияга оид, алоқадор. *Баъзи туман газеталарнинг полиграфик базаси ҳамон начор*. Газетадан. *Бу ҳол нашрлар тиражининг кўпайғанлиги, полиграфик сифатининг яхшиланганлигида ҳам кўриниб турибди*. Газетадан.

ПОЛИГРАФИСТ Полиграфия саноатининг ишчиси; полиграфия мутахассиси.

ПОЛИГРАФИЯ [юн. polygraphia – кўп ёзиш < поли.. + юн. grapho – ёзаман, ёзяпман] Техниканинг китоб, газета, журнал, плакат каби босма маҳсулотлар тайёрлаш ва чоп қилиш билан боғлиқ барча жараёнларни ўз ичига олган тармоги. *Полиграфия саноати*. — Полиграфия аста-секин меҳнаткашларни маънавий руҳда тарбиялашнинг қудратли ишлаб чиқариш базасига айланди. «Фан ва турмуш».

ПОЛИДАКТИЛИЯ [поли.. + юн. daktylos – бармоқ] тиб. Кўп бармоқлилик: қўл ёки оёқ панжасида ортиқча бармоқ(лар) бўлиши.

ПОЛИЗ [ф. پالیز] Қовун, бодринг каби палак отиб ўсадиган экинлар экиладиган майдон, пайкал. Полиз экинлари. Полизни сурғомоқ. — Ана, икки ёндағи пахса деворлар чекиниб, олдинда *теп-текис полиз кўринди*. О. Ёкубов, Эр бошига иш тушса. Полизларда қовун-тарвузлар ширага тўлган, ишкомлар ҳосилдан бели букилиб қолган тўкин, баракали куз боши эди. С. Аҳмад, Уфқ.

ПОЛИЗЧИЛИК Полиз экинлари экиши ва етишириш; полиз хўжалиги. Жамоада боғдорчилик ва полизчилик масалалари ҳал этилди. Газетадан.

ПОЛИКЛИНИКА [юн. polis – шаҳар + klinike – даволаш < kline – ўрин-кўрпа] Қатнаб даволанувчиларга, шунингдек, уйдаги беморларга турли касалликлар бўйича тиббий ёрдам кўрсатадиган даволаш-профилактика муассасаси ҳамда шу муассаса жойлашган бино. Поликлиникага даволаниш учун қатнамоқ. Поликлиника врачи. — Махсус поликлиника – 50 каравотлик шифохона турли касалликларни даволашга мослаштирилган. Н. Сафаров, Оловли излар.

ПОЛИМЕР Полимерларга оид, полимерлардан иборат. Полимер моддаларнинг молекулалари.. бир неча минг ва миллионлаб атомлардан таркиб топгандир. «Фан ва турмуш». Тошкент кимё-технология институтининг конструкторлик бюроси полимер иситтиклилар яратди. «Фан ва турмуш».

ПОЛИМЕРЛАНИШ, полимерлаш ким. Кўйи молекулали модда (мономер)ларнинг муайян кимёвий боғ орқали бирикib, юқори молекулали бирикма (макромолекула)лар ҳосил қилиш жараёни.

ПОЛИМЕРЛАР [юн. polymeres – кўп қисмлардан ташкил топган; хилма-хил] **ким.** Молекулалари бир ёки бир неча турли кўп сонли тақорлланувчи ҳалқалар – мономерлардан ташкил топган, юқори (кўп) молекулали кимёвий бирикмалар (синтетик материаллар, пластмассалар, резина, лак-бўёқ моддалари ва б. тайёрлашда хомашё сифатида ишлатилади). Ҳозирги полимерлардан ҳалқ ҳўжалигининг турли соҳаларида кенг фойдаланишмоқда. «Фан ва турмуш».

ПОЛИНЕВРИТ [поли.. + юн. νευτόν – нерв] **тиб.** Қўл-оёқ нервларининг бир вақтда касалланиши.

ПОЛИОМИЕЛИТ [юн. polios – кулранг + myelos – орқа мия] **тиб.** Марказий нерв системасининг (орқа мия кулранг моддасининг) заарланишидан келиб чиқадиган, кўпинча болаларда бўладиган оғир юқумли касаллик. Унинг [јўсмирнинг] танасида полиомиелит касаллигидан қолган асорат шундоққина билиниб турибди. «Фан ва турмуш».

ПОЛИ(ЛАР) [юн. polypus < поли.. + pus – оёқ] **тиб.** Сурункали яллигланиш натижасида шиллиқ парданинг маълум қисмларида ҳосил бўладиган сўргичсизон ўсиқчалар.

ПОЛИС I [юн. polis – шаҳар-давлат] **тар.** Юнонистон ва Қадимги Римда муайян бир шаҳар ва унинг атрофидаги ҳудудни қамраб олувчи шаҳар-давлат.

ПОЛИС II [фр. police < итал. polizza – тилхат, патта] Суурита жамияти томонидан сугурта қилинган шахс ёки муассасага бериладиган ва сугурта шартномаси ва унинг шартларини тасдиқлайдиган гувоҳнома.

ПОЛИСЕМАНТИК **тлш.** Кўп маънога эга бўлган; кўп маъноли. **Полисемантик сўзлар.** ■ Фразеологик антонимлар моносемантик ва полисемантик бўлиши мумкин. «ЎТА».

ПОЛИСЕМИЯ [поли.. + юн. sema – белги] **тлш.** Бир сўз ёки белгининг бир неча маънога эга бўлиши, кўп маънолилик. Полисемия тишиносликнинг энг муҳим масалаларидан бири ҳисобланади. «ЎТА».

ПОЛИТЕИЗМ [поли.. + юн. theos – худо] Бир неча худога сифинувчи, бир неча худони эътироф этувчи дин ёки диний эътиқод, кўп худолилик; зид. монотеизм.

ПОЛИТЕХНИЗМ [поли.. + techne – санъат, маҳорат; қасб-хунар] Мактаб ўкув-

чилаарини ишлаб чиқаришнинг асосий тармоқлари билан ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан таниширишни мақсад қилиб қўйган таълим тизими.

ПОЛИТЕХНИК 1 Политехнизмга оид. Политехник таълим.

2 Техниканинг турли соҳаларини ўрганиш ва турмушга татбиқ қилиш билан боғланган. Политехник институт. Политехник музей.

ПОЛИТЕХНИКА Техника тармоқлари мажмуи. Политехника музейи. Политехника таълими. Политехника институти. ■ Зал бирдан жисимб қолди. Устахонаси ўйқ мактабда қандай қилиб политехника таълими ўйлга қўйилиши мумкин эканини биллишга қизиқиб, директорнинг оғзига тикилишиди. С. Аҳмад, Сайланма. –Ёдгор. Ёдгор Мирзаев.. Политехника институтида ўқииди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПОЛИТОЛОГИЯ [юн. polis – шаҳар, давлат + logos – фан, таълимот] қ. сиёсатшунослик.

ПОЛИТРУК [р. политический руководитель – «сиёсий раҳбар» бирикмасининг қисқартмаси] **тар.** Ҳарбий қисм ва бўлинмаларга сиёсий-тарбиявий ишлар бўйича раҳбарлик қилувчи, сиёсий ва жанговар тайёргарлик учун командир билан тенг жавоб берувчи шахс (1942 йилга қадар). Беш хонали ёғоч уйга рота командирлари, политруклар, штаб командирлари ўтиғилдилар. И. Рахим, Чин муҳаббат.

ПОЛИТУРА [нем. Politur < лот. politura – безак, безаш, силлиқлаш] Ёғоч буюмлар сиртини пардозлаш учун ишлатиладиган лак-бўёқ материали.

ПОЛИУРИЯ [поли.. + юн. igiton – сийдик] **тиб.** Сийдикнинг ҳаддан ташқари кўп ажралиши.

ПОЛИФОНИЯ [поли.. + юн. phone – товуш, овоз] **мус.** Икки ёки бир неча овоз (куй)нинг бир пайтнинг ўзида уйғун ҳолда қўшилиши ва ривожланиб боришига асосланган кўп овозлилик турли.

ПОЛИЦИЯ [нем. Polizei < юн. politeia – давлатни бошқариш; маъмурият] 1 Айрим мамлакатларда: мавжуд ижтимоий ва давлат тузумини ҳимоя қилувчи, жамоат тартибини сақловчи, жиноятчилик ва хуқуқбузарликка қарши курашувчи маъмурий органлар тизими. Полиция маҳкамаси олдидан ўтар-

кан, ҳар кимни титроқ босар, унинг жабрини, даҳшатини ҳалқ ҳар кун, ҳар соат, ҳар минут томиб турарди. Ойбек, Танланган асарлар. *Италия полицияси мамлакатнинг марказий ва жанубий районларида жиноятчиликка қарши катта кураш операцияси ўтказди.* Газетадан.

2 айн. полициячи. Одамлар бурчак-бурчакда тўхтаб, бир-бирларидан янгиликларни суршишишар, ҳар қадамда қўчма митинглар бўлаётганди. Полиция, мишибларнинг эса қоралари кўринмасди. К. Яшин, Ҳамза. Полиция ўтказган ялни тинтув вақтида ўттиздан кўпроқ контрабандист қамоққа олинди. Газетадан.

ПОЛИЦИЯЧИ Полиция хизматидаги киши, полиция ходими. Шаҳарда ўрнашиб олган полициячиларни тор-мор қилиш зарур эди. Н. Сафаров, Оловли излар. Полициячилар роса синчилаб текшириб чиқишиди.. «Фан ва турмуш».

ПОЛИЦМЕЙСТЕР [нем. Polizeimeister – полиция бошлиғи] тар. Чор Россияси ва баъзи Фарбий Европа давлатларида: катта шаҳарлар полициясининг бошлиғи. ..Тошкент эски шаҳар полицмейстери Колесниковнинг Олмазор маҳалласидан туриб, ҳалқни – бола-бакра, ёш-қари, хотин-қиз демай оттириши.. ҳам жойларда бирин-кетин кўтарилиган норозилик қўзғолонлари алан-гасини ўчиролмади. К. Яшин, Ҳамза.

ПОЛИЭТИЛЕН [поли.. + этилен] Этиленни полимерлашдан ҳосил қилинадиган оқ ёки рангсиз шаффофф, қаттиқ модда; синтетик полимер (ўров материаллари, электротехникага оид буюллар, қувурлар ва ш.к. ишлаб чиқаришда қўлланади). Имортларнинг кўпгина деразаларига полиэтилен плёнка қоқилган. Э. Усмонов, Ёлқин. Сўнгра ундан [ховуздан] боғ томонга қаратиб.. полиэтилен қувурлар тортилади. «Фан ва турмуш». Жорий йилнинг ўтган даврида.. озиқ-овқат саноати учун зарур бўлган 18 миллион дона полиэтилен қонлар тайёрланди. Газетадан.

ПОЛК [р. полк – бир гала, тўп (қиз); тўда, оломон; қўшин] Одатда дивизия ёки бригада таркибига кирадиган ва бир неча батальон ва ротадан ташкил топган ҳарбий қисм. *Пиёда аскарлар полки. Танқчилар полки.* ■ Эрталаб госпиталь жойлашган боғ олдидағи майдонга бутун полк йигилди. О.

Ёқубов, Излайман. Полк икки кунли маридан кейин бепоён, кун тушмас қалин бир ўрмонга ўрнашганича қолиб кетди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ПОЛКА [р. полка – девордаги идиш токчаси] 1 Идиш-товоқ, китоб кабилар қўйиш учун деворга ёки шкафга ўрнатилган, тахта ёки қаттиқ материалдан қилинган токча. Улардан бири ерда тартибсиз сочилиб ётган бир даста китоб ва қандайдир қўллэшмаларни, чувалашиб кетган каноп ботичлардан ажратиб, полкага тахлаш билан банд. Ҳ. Аҳмар, Яккама-якка.

2 Темир йўл вагонида одам ўтирадиган ёки ётадиган алоҳида жой.. юқори полкадаги Шерали деразага бағрини бериб ётиб олган, ойнага тирадиган бурни пучук кўринарди. Ҳ. Гулом, Феруза. Менинг жойим юқорида эди. Уни тинчитиб, чамадончамни полкага иргитдим-да, ўзим ҳам бир сакраб чиқиб олдим. С. Аҳмад, Сайланма.

ПОЛКОВНИК [пол. polkovnik] ҳарб. Подполковнидан юқори, генерал-майордан қуий офицерлик унвони ва шундай унвонга эга бўлган ҳарбий киши. Полковник бавзан ҳикоя айтишидан тўхтаб қоларди. Ҳар иккимиз учун ҳам бу сукунат чўзилиб кетганга ўҳшарди. Н. Сафаров, Оловли излар. Полковник солдат ва офицерларнинг жсангга тайёргарлиги қандай бораётганлигини текширади. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ПОЛЛИ Тагига тахта қоқилган, пол қилинган. Шерзод катак-катак линолеум полли ўйлакдан юриб бораракан, икки кундан буён девор остида турган каравот йигиб олинганини кўриб, тагин қувонди. Ӯ. Ҳошимов, Нур борки, соя бор.

ПОЛЛЮЦИЯ [лат. pollution – булғаниш, ифлосланиш] физиол. айн. **иҳтилом**.

ПОЛОНИЙ [лат. Polonium < Polonia – Польшанинг лотинча номидан] Менделеев даврий системасининг VI гуруҳига мансуб радиоактив кимёвий элемент; юмшоқ кумушранг оқ металл.

ПОЛОСА [р. полоса – камбар ер майдони; чарм тасма] 1 Муайян текислик, расм ёки чизмадаги узун текис из; муайян майдон, бўшилиқнинг тор, камбар қисми.

2 Бирор нарсанинг алоҳида, чўзилиб кетган қисми, минтақа. Довул 200 метрдан б километргача кенгликтаги узун энсиз полоса бўйлаб ҳаракатланади. «Фан ва турмуш».

3 плэрф. Терилган матнадаги, босма нашрдаги бет, саҳифа. *Мақола газетанинг иккисиолосасини эгаллади. Газетанинг сўнгги полосасидаги эълон.*

ПОЛОТНО [р. полотно – қалин газлама, кийим, ёпингич] 1 Арқоғи ва ўриши бир хил йўғонлик ва қалинликда бўлган, ипак, ип, каноп ва ш.к. дан тайёрланган пишиқ ва силлиқ газлама ва ундан тикилган кийим. *Ипакли полотно. Штапель полотно.* ■ Уларда [дастгоҳларда] ранг-баранг трикотаж полотнолар тўқиши имкониятига эгамиз. Газетадан. -Духоба, крепдешин.. полотно, шотландкалар тўқиўмиз, – дейшибди чеварлар. Ш. Фуломов, Ёрқин йўллар. Юпқа блузкадан ҳам, крепдешин, полотно кўйлаклардан ҳам унга тўқ кўк шол кўйлак маъқул бўлди. «Саодат».

2 Одатда бўзсимон маҳсус матога чизиладиган катта яхлит сурат. *Машҳур рассом полотнолари.* ■ Рассом Шарқ аёллари образини яратиш устидаги ишларни давом эттириб, бир қатор ранг-баранг полотнолар яратди. Газетадан. Айни кунларда Т. Жамолиддинов янги полотнолар устидаги изланишларини давом эттироқда. Газетадан.

3 кўчма Бирор тарихий воқеа-ҳодисани кенг ва ҳар томонлама тасвирлаган бадиий асар. Т. Қайинбергенов адабиётимизни «Корақалпоқ достони» номли ўтирик тарихий полотно билан бойитди. «ЎТА».

4 маҳс. Темир йўл ёки шоссенинг тош, шағал ва ш.к. дан кўтариб ишланган асоси, кўттармаси. Олисларга чўзилиб, уфққа сингиб кетган темир йўл полотноси хаёлимни олиб кетди. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ПОЛЬКА [чех. polka – поляк: жабрланган поляклар билан бирдамлик рамзи сифатида шундай номланган] 1 Давра бўйлаб жуфтжуфт бўлиб, тез, сакраб-сакраб ўйналадиган чех халқ рақси.

2 Шу рақс ритмидаги мусиқа асари. *Андижонполькасига ўйнамоқ.* ■ У [Қўймехон] узоқ ўйнади. «Андижон полъкаси», «Лазги», «Дилхирож» куйларига хиром айлаб, дам бошлиқча, дам Ислом отага, дам юбилияр – Фая опага қош учирib, тилла тишларини ўшитиратиб им қоқарди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

3 Эркакларнинг соч қўйиш турларидан бири (бунда соч чакка ва орқадан сал олиб текисланади).

ПОЛЯК 1 Польша Республикасининг туб (асосий) аҳолисини ташкил этган халқ (миллат)нинг номи.

2 Шу халққа мансуб (шахс, тил ва ш.к.) Поляк халқи. Поляк тили. Поляк аёл.

ПОЛЯКЛАР Польша Республикасининг асосий аҳолисини ташкил қилган, гарбий славянларга мансуб халқ.

ПОМАДА [фр. pomade < pomme – олма (ушбу малҳамни тайёрлашда дастлаб олмадан фойдаланилган)] Турли хушбўй моддалар аралашмасидан тайёрланган косметик восита, суртма малҳам. *Лабга помада суртмоқ.*

ПОМЕШЧИК [р. помешчик < поместье – «хизматлари учун берилган чек ер» с. дан] тар. Чор Россиясида, шунингдек, ер хусусий мулк бўлган мамлакатларда катта ер эгаси.

ПОМИДОР [итал. pomidoro < рото d'ого – олтин олма] Итузумдошлар оиласига мансуб сабзавот ўсимлиги ва шу ўсимликнинг олмасимон юмалоқ, қизил, баъзан сариқ рангли меваси. Помидор ўзининг дармондорилиги билан жуда қимматлидир. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Қандли диабет билан хасталанган беморнинг кундадлик овқатида қовоқ, бодринг, укроп, помидор бўлшиши керак. «Фан ва турмуш».

ПОМОЛОГИЯ [лот. pomum – мева + юн. logos – фан, таълимот] Мевали ва резавор мевали ўсимликлар навлари ҳақидаги фан; навшунослик.

ПОМПА [голл. pompr – сўргич, насос] маҳс. Ортиқча сувни чиқариб ташлайдиган ва ёнфинга қарши қурилмалардаги сув насоси; умуман, суюқликларни тортиб, чиқариб ташлайдиган насос.

ПОНА 1 Нарсаларни ёриш, кериш ёки биринкириш учун ишлатиладиган, бир учтиғли ёғоч ёки темир. *Темир пони. Ёғоч пони. Пона қоқмоқ.* Пона қоқиб маҳкамламоқ. ■ Унинг бир қўлида мушук калласидаи калтасон болға, бошқа қўлида темир пони. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Терлаб қизариб кетган бўлса-да, омбирни пони қилиб, занжирни дўқиллатиб ураверди. С. Сиёев, Саратонда қор ёғди.

Пона урмоқ 1) нарсаларни ёриш, кериш учун улар орасига (ёриғига) пони тиқмоқ, ўрнаштироқ. Замон тош қатламларини пони уриб кўчирар, икки ённи бўшатиб,

гурзига йўл очиб берарди. М. Исмоилий, Фаргона т.о.; 2) орага нифоқ солиб, зарар етказмоқ. *Дарҳол ҳар хил шаклга солиб, шу баҳона бирлигимизни бузишга, мафкурамизга нона уришига уринадилар.* Газетадан.

ПОНСАД [ф. *پانصا* – беш юз] *тар.* Хонликлар даврида: аскар бошлиқларига берилган унвонлардан бири ва шу унвонга эга бўлган, одатда 500 кишидан иборат ҳарбий қисмга бошчилик қилган шахс. *Султон Содиқ акалари – Тойчоқ ва Аҳмад билан 1860 йилда Кўкон хони хизматига келиб, понсад унвонини олди.* «Фан ва турмуш».

ПОНТОН [фр. *ponton* < лат. *pons*, *pontis* – кўприк] 1 Вақтингчалик кўприк, инишот ва ш.к. ни сув юзида кўтариб туриш учун таянч сифатида ишлатиладиган таги ясси қайик.

2 Шундай қайикқа ўрнатилган вақтингчалик кўприк. *Баҳодир жанғчилар қўйболова қайик ва резинка понтоналарда дарёни ҳаммадан олдин кечиб ўтиб, душман истеҳкомларининг дабдаласини чиқариб, у ерда жойлашиб олдилар.* Газетадан. *Бир чеккада устига понтоналар ортган юк машиналари елиб боряпти..* М. Муҳамедов, Одерга.

ПОП I [юн. *rappas* – ота, отахон ёки лот. *pora* – курбонлик пайтида коҳин ёрдамчи-си] Православие черковида ўрта даражали руҳоний. *Поплар қўнгироқларни ура берди, қўнгироқнинг товуши оламни тутди.* «Гўр-ўзелининг туғилиши». *Рустам камган бўлиб юрар эди, баъзан бутхонага поп билан бирга бориб, тушган пулларни ўнгиф олар эди.* «Ёшлик».

ПОП II *тақл. с.* Бирор нарсага юмшоқроқ нарса билан урилганда чиқалиган товуш. *Қонқоқ поп этиб ёпилди.*

ПОПИЛЛАМОҚ «Поп-поп» этган товуш чиқармоқ. *Китоблар попиллаб ерга тушди.* ■ *Дакан ерга оғир юқдай попиллаб тушди.* М. Исмоилий, Фаргона т.о. *Тўла ўртогининг юпун пальто тагидан суюги туртиб чиққан елкасига попиллатиб урди.* М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ПОПИЛТИРИҚ *с.т. 1* Баъзи ўсимликларнинг пояси учида ҳосил бўладиган, етилганда момиқсимон тўзғоққа айланадиган тўғгули, попуги. *Енгил шабада қамишларни шитирлатиб, учларидаги попилтирикларини сувга учиради.* М. Маҳмудов, Мангу куй излаб.

2 Шокила, попук. *От ётигининг попилтириги.*

ПОПИШАК зоол. Олачипор патли, елпигиҳсимон тожли, қайрилма тумшукли ҳашаротхўр қуш; сассиқпопишак. *Аллақаердан учиб келган попишак ўзини товус ҳис қилиб, қуёш нурлари остида товланиб, ўйин қиларди.* Ҳ. Ғулом, Тошкентликлар.

ПОПЛИН [итал. *papelino* – папага, папа қароргоҳига тегишили] Арқоғи йўғонроқ, ўриши ингичкароқ, ип ёки ипакдан, баъзан кимёвий толалардан тўқилган газлама. *Ипакли поплин.* ■ *Улар орасида поплин, батис(m), пахмоқ ва рўмолбон газламалар ҳам бор.* Газетадан.

2 Шундай материалдан тикилган. *Поплин кўйлак.*

ПОП-МУСИҚА [ингл. *pop (popular) music* – оммабоп мусиқа] 20-асрнинг ўрталаридан қарор топган енгил (кўнгилочар) эстрада мусиқасининг хилма-хил услублари ва жанрларини қамраб олувчи тушунча.

ПОПОП [р. ихтирочи конструктор Попов номидан] 1: **попоп машина** Матоларга илма игна билан гул тикадиган машина. *Набигулнинг акаси Қодирга попоп машина билан гул солинган қора баҳмал бир рўйжа кўрсатди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

2 Каштачилика чок тури, йўрма.

ПОПОПЧИ Каштачилик билан шуғулланувчи киши. *Тўтибу тўй ҳаракатида попопчиникига кетган.* С. Зуннунова, Гулхан. *Хоҳ учиринг, хоҳ учирманг, дугона, Тилак - қизлар иқболидан нишона, Сўрголгасиз, атай бўйдим попопчи,* Бўлурми деб ишқимизга баҳона.. Т. Тўла, Оромижон.

ПОПОПЧИЛИК Машинада кашта тикиш касби; попоп машинада йўрма чоки билан бадий буюмлар (чойшаб, сўзана, палак, дўппи ва ш.к.) тайёrlаш.

ПОПОҚ *с.т. қ. қалпоқ.* *Бошинда попоги ақлимини олди, Ҳам йўлдан чиқарди, ҳам йўлга солди.* «Кўшиқлар».

ПОП-ПОП *Поп II* *с. т. такр. Поп-поп қилмоқ.*

ПОПУК 1 Нарсаларга безак учун тақиладиган бир боғлам тола, пат, ип ва ш.к. *Дўппи попуги.* ■ *Шарофат, паранжининг попугини эшиб, ерга қараганича ўтирадар, афтидан, бу саволга жавоб бермоқчи эмас эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 Гажим, шокила. *Байроқ попуги.* — Зайнаб гиламнинг попугини чирмаб, ниманингдир хаёлини сурар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Каромат опа.. дастурхон попугини ўйнашда давом этди.* Т. Алимов, Совчи.

3 Ёш қизларга нисбатан эркалаш маъносида ишлатилади. *Олдинда сизлар, ой попукларим.* Ойбек, О. в. шабадалар. -Сиз, попук қизим, этагингизга памидори, ловия териб чиқинг, — деди амма *Мунавварга.* С. Анорбоев, Мехр.

4 Шокилали қоғозга ўралган конфет. *Бир кампир сепкилдор боланинг чап ёнидаги кўйлак кийган қизчага попук узатади, кейин уни кўтариб олади.* Р. Файзий, Сен етим эмассан.

5 Попук (хотин-қизлар исми).

Попуги пасаймоқ қ. пасаймоқ 4. Домланинг нутқларидан кейин одамларнинг попуги пасайиб қолди. Э. Раймов, Ажаб қишлоқ. *Раҳимжон попуги пасайиб, нафаси чиқмай қолди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. *Попук илдиз ўқ илдиз қуригач, унинг ўрнига поянинг остидан ўсib чиқадиган кўп сонли майда илдизчалар* (қўриниши попукка, шокилага ўхшайди).

ПОПУКДАЙ, -дек Бежирим, чиройли. *Қош-кўзи попукдай, доим кулиб турадиган Шоира деган дўндиқчина жувон беморларга укол қилишга киришади.* Ў. Ҳошимов, Нур борки, соя бор. *Авваллари Фотима-Зухрапарни доимо адаштириб юрадим.* Ҳозир ҳам иккаласи бир-бираига ўхшайди. *Попукдек қош-кўзи, кулча юзли..* Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

ПОПУКЛИ Попукка эга. *Иброҳим попукли лўла болишини тортиб, тиззасига қўйди.* Ш. Ҳолмирзаев, Қил кўприк.

ПОПУЛЯЦИЯ [лат. *populatio* < *populus* — халқ, аҳоли] Узоқ муддат муайян бир жойни эгаллаб яшайдиган ва бир қанча авлодлар оша аслидагидай тикланиб турадиган бир турга мансуб зот (организм)лар йигиндиси.

ПОРА I [ф. پاره — бўлак, лахтак, парча, ҳисса, улуш; йиртилган, кесилган] (о—узун) 1 Парчаланган нарсанинг бир қисми; бўлак, парча. *Пора бўлмоқ.* *Пора қилмоқ.* — *Қудрат, таҳта пораси устида ҳушиз қолган Фарҳоддай, ўз ихтиёрини унга бериб ожиз қолди.* З. Фатхуллин, Сўнмас юлдуз. *Бургут уни чангала олиб, Мушук жасгин қилибди пора.* Я. Курбон. *Ўсма қўйдингму қошингга,*

Бунчалар ҳам қорадур, Билмадим, бу қошлигиндан Қанча диллар порадир. Э. Воҳидов, Ёшлиқ девони. *Сенинг юрагингда лахта-лахта қон, Сийнанг нималардан бўлмаган пора.* А. Орипов, Йиллар армони.

2 эск. кт. Тўда, тўп, гуруҳ. *Мен бир пора ўйигитларни олиб, ёвнинг орқасига ўта билдим.* Ойбек, Навоий.

3 эск. кт. Асарнинг тугал қисмларидан бири; қисм, бўлим; боб. *Ўттиз пора қуръонни ёд олмоқ.*

ПОРА II [ф. پاره — майда пул, чақа; хайрсадақа: ришва, пора] Бирор ишни ноконуний тарзда битириб бергани учун мансабдор шахсга бериладиган ёки берилган нарса ёки пул. *Пора олмоқ.* *Пора бермоқ.* *Пора емоқ.* — *Абзамжон ака ҳозир пора билан иш битказиши мумкинмаслиги, пора берган ҳам, пора олган ҳам қия бўлиб кетишини айтиб қолди.* С. Аҳмад, Сайланма. *Тавба, порага келган пулни тарозида тортиб оладиган одам қандай қилиб прокурор бўлиб қолди экан?* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

ПОРАЛАМОҚ 1 кам қўлл. Пора-пора қилмоқ, парчаламоқ. *Қўйлакни пораламоқ.* — *Тез-тез ўқчииди. Ҳар йўталганида ичичини.. ўша маҳлук ўтқир панжаси билан тимдалаб, поралаб ташлаётгандек бўла-веради.* С. Сиёев, Аваз. *Кун булутни поралаб пар-пар, Бошлар узра кезиб юрибди.* М. Али, Бокий дунё.

2 қўчма Пора-пора қилмоқ, яраламоқ, тилмоқ. *Дилни пораламоқ.* *Юракни пораламоқ.*

ПОРА-ПОРА [ф. پاره پاره — йиртилган, парча-парча қилинган] рөш. Бўлак-бўлак, парча-парча, чилпора. *Юрагим-ей, бошлаб келдинг мени қайга?* *Багрим ўшар пора-пора бўлган найга.* М. Юсуф. *Ғанимлар дастидан мулк пора-пора.* «Шарқ юлдизи». *Бошидан ошириб ерга уради, Тушиб ерга, пора-пора бўлади.* «Алпомиш». *Биттадан чўқиганларингда ҳам мени пора-пора қилиб қўясиزلар.* Ойбек, Навоий.

ПОРАХЎР [ф. پاره خور — пора еювчи, олувчи] 1 сфт. Пора оладиган, порага ўрганган. *Порахўр одам.* — *Бир порахўр амалдор амалидан тушиб, ғалати дардга ѹйлиқди.* А. Қаҳҳор, Пора. *Ғиёс каллага ўхшаш порахўр қози бўлар, шу-да?* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 от Пора олиш билан шугулланувчи киши. *Азиз дўстим, мени эмас, аввало, ўз*

нафси, шұхратини ўйлаган пораҳұрларни ўйқотиши керак. Шүкрулло, Сайланма. «Бу беномус пораҳұрнинг пұстагини әнді қоқаман» деган қаттый фикр билан сүзини давом эттириди. С. Ахмад, Чүл бургути.

ПОРАХҰРЛИК 1 Пора олиш, пора ейиш билан шуғулланиш. *Пораҳұрлик қилмоқ.* — У аслида Содиқжон бойваччанинг қолағон ити.. пораҳұрликка зұр берган, подшоликка ыигиладиган солиқларнинг юздан тұқсонашын үриб, ҳаменни мұттасил қапнайтишини ўйлаган аждарнағс бир баджир әди. К. Яшин, Ҳамза.

2 ҳұқ. Пора олиш, пора бериш, бу ишда воситачилик қилиш каби мансабдорлик жи-ноялтари. «Пораҳұрлик ҳаёттимизга типик әмас» деганларнинг қанча-қанчаси пора билан құлға тушиб, жазоланиб кетділар. Газетадан. *Шаҳарда.. коррупция, пораҳұрлик ва рәкәттағы нисбатан бешафқат кураш олиб борылмоги лозим.* Газетадан. —[Хомид] Уерда [Күйқонда] ҳам тинч ёттамай, Үтаббой қүшбегини пораҳұрликда айблаб, Мусулмон үлөкқа ариза берган, — деди [Уста Фарғи]. А. Қодирий, Үтган күнлар.

ПОРИЛЛАМОҚ 1 Кучли нур сочмоқ, гуруллаб ёнмоқ. *Хураймнинг үйидә катта чироқ пориллаб ёниб турибди, болақона орқасидан ярқираб ой күтаришмоқда.* У. Исмоилов, Сайланма. *Кимдир пиртираб турған машылала керосин құярды, машыла порыллаб кетарди.* Газетадан.

2 қүчма Ялтирамоқ, ярқирамоқ, ёнгандай бўлиб кўринмоқ. [Каримжоннинг] Қошкўзлари пориллаб. ёқимтой чеҳрасига қизиллик юғурди. М. Исмоилий, Одамийлик қиссаси. *Касал кўзлари пориллайди, қоронғи кулбага қандайдир ёруғ киргандай бўлди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

3 тақл. с. «Пор-пор» этган товуш чиқармоқ. *Кўн ўттамай ҳовлидан мотоцикл мото-рининг пориллаган товуши эшишилди.* М. Хайруллаев, Кўнгил.

ПОРЛАМОҚ 1 Әрқин нур сочид турмоқ, равшан ёнмоқ. *Булутсиз кўкда қуёш порлайди.* — *Дараҳтлар орасида порлаб турған чироқлар бирин-сирин сұнди.* Ү. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Порлаган чироқлар ат-роғни кундуз қилиб юбортган.* «Шарқ юлдзузи». У ётоқхоналарнинг электр нури порлаган деразаларига анграйганича битта-битта

юриб келаркан, беихтиёр узоқ шаҳарчадаги қадрдан үйини эслади. «Ёшлик».

2 қүчма Нур сочмоқ, барқ урмоқ, балқимоқ. *Хадиға аянинг ташвиши кўзлари қувончдан порлаб кетди.* Ҳ. Назир, Ёнар дарё. «Севиб қолган!» У кўзларида порлаган қувончни яшира олмас, тасаввурда бирданнага фариштага айланған шу одамни хафа қилмаслик учун бошини кўттармас эди. Ү. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Ёшгина бир аёл кулиб турған кўзларини порлатиб:* -Хадиғаҳон, холам узр сўраяптилар, эшигинлар, ўртоқлар, — деди. Н. Сафаров, Хадиға Ахророва.

ПОРЛОҚ 1 Порлаб, нур сочиб турадиган, нурдек равшан. *Қуёш нури жуда кўркакам, юксак ва порлоқ.* Нурин ҳатто аямайди вайронадан ҳам. Ф. Ғулом, Танланган асарлар. *Фазодан теранроқ нима бор экан?* Юлдузлар базмидан порлоқ қай ыигин? А. Орипов, Йиллар армони.

2 қүчма Бахт-саодат, истиқбол сари бошловчи; равнақли, нурағышон. *Порлоқ келажак.* — Эй яша, порлоқ кун, баҳти келажак. Омон бўл, Ватаним, минг йиллар боқий! Ф. Ғулом, Танланган асарлар. *Дадил босилган қадам порлоқ келажакнинг устунидирип.* «Саодат». «Чўл ҳаёси»ни ўқиб, суюниб кетдим. Бирдан лов этиб, аланга билан бошланган ижоднинг келажаги порлоқ бўлади. А. Қаҳдор, Асарлар.

ПОРНОГРАФИК Порнографияга оид, асосланган. *Порнографик нашрлар ва суратларнинг тарқалиши.. ёш авлод маънавиятининг таназзулига сабаб бўлиш хавфи бор.* Газетадан.

ПОРНОГРАФИЯ [юн. ῥογνος — бузук, ахлоқсиз, фоҳишибоз + grapho — ёзаман] Адабиёт, тасвирий санъат, театр, кино, телекўрсатув, радиоэшилтириш ва ш.к. да жинсий ҳаётни қўпол-яланғоч ҳолда, бе-ҳаёларча тасвирлаш, намойиш қилиш; шундай тасвирга асосланган асарларнинг ўзи.

ПОРОМ Дидга мос келадиган, кўнгилдагидек, ёқимли. *Пором келмоқ.* — *Бу ер менга пором келиб қолди.* Хизматни аямадим, — деди Шум бола. Ф. Ғулом, Шум бола. *Комиссиянинг сўзлари Авазбойга унча пором келмади.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Кино муҳаббатдан баҳс қиласидиган бўлганидан жуда дуруст, айниқса, менга пором эди.* Ф. Ғулом, Танланган асарлар.

ПОРОХ [р. порох, прах – чанг, гард, хок] Патрон ва снарядлар тайёrlаш учун ишлатиладиган, кўп таркибли портловчи моддаларнинг зичлаштирилган қаттиқ аралашмаси. *Тутунсиз порох. Қора порох. — Отиладиган қуролларда ишлатиладиган портловчи модда – порохни дастлаб ҳиндлар кашф этди.. «Фан ва турмуш». Шамол порох тутунининг ўтиқр ҳидини олиб келди. П. Қодиров, Уч илдиз.*

ПОРОШОК [р. «порох» с. дан] 1 Куқун ҳолидаги қаттиқ модда. *Графит порошоги. Бўр порошоги.*

Тиш порошоги Тишни тозалаш учун ишлатиладиган маҳсус порошок. *Агар клеёнкада сиёҳ доти бўлса, ҳўллаб, устига тиш порошоги сенинг, сўнг артиб ташланг. «Саодат».*

2 Куқунланган дори. *Сан-сариқ порошок ҳолидаги бу зиравор Ҳиндистон ва Афғонистонда ўсадиган бир турли бута ўсимлигининг томиридан тайёrlанади. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.*

ПОРСИЛЛАМОҚ Торс-торс ёрилмоқ (тери ҳақида). *Лабларим порсиллаб ётибди. — Мунир ўрнидан тургач, «улар»нинг дуч келганини ура кетди. Үнинг кўзларига қон қўйилиб, анчадан бери ўигилиб ётган агамлари ёмон яранинг патосидек порсиллаб ёрилди. «Ёшлик».*

ПОРСИЛЛОҚ Терининг куруқшаб торс-торс ёрилишидан иборат касаллик. *У бир-бираига ёпишган лабини оstdan тили билан ҳўллаб, юмшатиб, қонатмасдан ажратишга уринганда, лабларининг порсиллоқ боғлаганини сезди. А. Қаҳҳор, Сароб. У [Тешабой] Воҳиднинг орқасидан бир хезланди-ю, порсиллоқ боғлаган яранинг ёрилишидан кўрқиб, ўзини босди. М. Исмоилий, Фарона т. о.*

ПОРСИН айн. порсиллоқ. *Лабларим порсин боғлабди.*

ПОРСО [ф. پارس – диндор, тақводор, художўй; табаррук, покиза] 1 Ёмон ишлардан сақланувчи, художўй, тақводор. *Шарму иффат, ору номус, сабру имон ўргатуб, Айлаб инсон ваҳши(й)ларни, порсо қилди қалам. Ҳамза, Танланган асарлар.*

2 Порсо (эркаклар исми).

ПОРТ I [фр. port < лот. portus – гавань, бандаргоҳ] Денгиз ёки дарё қирғоғида кемалар турадиган ва таъмирланадиган, юқ юқлаш ва туширишга мўлжалланган, кема-

ларни ноқулай об-ҳаводан муҳофаза қилувчи иншоотлари бўлган, маҳсус жиҳозланган жой. *Денгиз порти. — Порт осмонини қора тутун қонглади. Ҳ. Фулом, Замин юлдузлари. Дунёдаги энг гавжум порт Ротердам (Голландия) ҳисобланади. Газетадан.*

Ҳаво порти айн. аэропорт.

ПОРТ II тақл. с. I Юмшоқ идишлаги газ ёки суюқликнинг куч билан отилиб чиқиши, тўқиманинг бирдан ёрилиши ва ш. к. да ҳосил бўладиган товуш ҳақида. *Қон порт этиб ёрилиб кетди.*

2 айн. парр. *Бедана порт этиб учиб кетди.*

ПОРТАЛ I [нем. Portal < лот. porta – эшик, дарвоза] Бинонинг меморий жиҳатдан алоҳида ишлов берилган, бир қадар ажralиб турадиган олд, кириш қисми.

ПОРТАЛ II Конструкция ёки машина-нинг П-симон таянч қисми.

ПОРТАЛ III Интернетда: у ёки бу мавзу бўйича доимо тўлдирилиб, янгиланиб борувчи тўлиқ маълумотларни қамраб олувчи универсал тусдаги ахборот саҳифаси. *Порталдан сиз ўзингизни қизиқтирган педагогика соҳасига оид янгилклар, мунозаралар, янги педагогик технологиялар ҳақида кўплаб маълумотларни топишингиз мумкин. Газетадан.*

ПОРТАТИВ [фр. portatif < porter – олиб, кўтариб юрмоқ] Кўтариб юришга, бир жойдан иккинчи жойга кўчиришга қулад, енгил ва ихчам. *Портатив фотоаппарат. — Бундай вазиятда [юрак хуружида] беморга универсал портатив асбоб – электрокардиограф ёрдамга келади. Газетадан.*

ПОРТЛАМОҚ Газларнинг кучли реакция ёки алангаланиш натижасида жуда тез кенгайишидан ёрилиб парча-парча бўлмоқ, бўлакларга ажralиб сочилмоқ (бирор нарса ёки объект ҳақида). *Порох портлаб кетди. Газ портлаб кетди. — Энди нафас ростлайман деганида, сал нарида бомба портлагани, оёғи жиз этиб куйгани ҳам эсида. Т. Малик, Ажаб дунё. Биринчи дараҳт ийқилиши билан иккита мина портлаб, бир неча кишини учирib кетди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.*

ПОРТЛАТГИЧ Артиллерия снаряди, мина, ракета ва бомбалардаги зарядни портлатувчи механизм. *Уч юз ўигирма тонна портлатгич бир ярим километр масофадаги тошилоққа чуқур ўрнатилган. С. Аҳмад, Уфқ.*

ПОРТЛАШ 1 Бирор нарсанинг кучли босим остидаги, ўта қиздирилган газлар ҳосил бўлиши билан кечадиган оний парчаланиши, вайрон бўлиши. *Даҳшатли портлаш товушлари, ернинг тинмай силкениши, Нориннинг чайқалиши одамларни ваҳимага солиб қўйди.* С. Аҳмад, Уфқ. Замин қандайдир кучли қувватдан титраб кетди ва шу лаҳзада қулоқ эшишмаган портлаш рӯй берди. Газетадан.

2 кўчма Фазабланишдан келиб чиқадиган руҳий-асабий ҳолат. *Назар хотинининг тўлиб турганини, ҳадемай «портлаш» юз беришини биларди.* Э. Усмонов, Ёлқин.

3 тли. Жипслашган фаол ва нофаол нутқ аъзоларининг ҳаво оқими босими таъсирида оний ёрилиши (очилиши).

ПОРТЛОВЧИ 1 Портлаш хусусиятига эга бўлган, портлайдиган. *Портловчи моддалар.* — Бундай қарорларнинг оқибатлари империянинг ўзи учун портловчи модда бўлиб хизмат қиласди. Газетадан.

2 тли. Нутқ аъзоларининг жипслашуви ва ҳаво оқими босимининг шу аъзоларни ёриб ўтиши натижасида ҳосил бўладиган (ундош). *[Б ундоши] Ўзбек тилида жарангли портловчи ундошлар орасида максимум жаранглилик касб этади.* «ЎТА».

ПОРТРЕТ [фр. portrait — тасвир] 1 Реал ҳаётда мавжуд бўлган бир ёки бир неча кишининг ёки рассом тасаввуридаги қиёфанинг тасвири ёки фотограф томонидан ишланган сурати. *Декан чиқиб кетганидан кейин Гавҳар нам ўтиб кетган газетани варақлади. Иккинчи саҳифанинг чап томонида Гавҳарнинг катта портрети босилганди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Чап девордаги гилам устига қоқилган Шамси Тўраевичнинг портретига тикилиб қолди Баширжон.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Рассом ижодида портрет жанри асосий ўрин эгалайди.* Газетадан.

2 кўчма Адабий асарда персонажлар қиёфасининг тавсифи, тасвири. *Л. Толстой портрет устаси эди.* — *Драматик достонларда ҳам портрет, пейзаж бўлади.* «ЎТА».

ПОРТРЕТИСТ айн. **портретчи.**

ПОРТРЕТЧИ Портрет устаси, портрет чизувчи.

ПОРТСИГАР [фр. porte-cigares < porter — олиб юрмоқ + сигарет] Сигара ёки папи-

рос солиб юриладиган кутича; папирос қути. *Чарм портсигар. Кумуш портсигар.* — *Терговчининг газаби қайнаб кетди.* Аммо буни сезидирмаслик учун портсигаридан папирос олиб тутатди. И. Қаландаров, Шоҳидамас, баргиди.

ПОРТУГАЛ қ. португаллар. Португал халқи. Португал тили. Португал аёл.

ПОРТУГАЛИЯЛИКЛАР Португалиянинг туб аҳолисини ташкил этган, роман тиллари гуруҳига мансуб тилда сўзлашувчи халқ. Португал халқи.

ПОРТУГАЛЛАР айн. **португалияликлар.**

ПОРТФЕЛЬ [фр. portefeuille < porter — олиб юрмоқ + feuille — варақ] 1 Китоб, дафтар, ҳужжат кабилар солиб юриладиган дастали ва қопқоқли маҳсус сумка. *Ҳафиза портфелини айвонга отиб юбориб, ичкарига, уйга кирди-да, ечинмай, ўзини каравотга ташлади.* Мирмуҳсин, Умид. Портфели олиб, эшик олдига бориб турдим. С. Сиёев, Ёруғлик. *Айниқса, отам олиб берган янги портфелнинг ҳиди бошқача туюларди.* Газетадан.

2 Нашриётларда, газета, журнал муҳарририятларида навбатдаги нашр учун тўплланган қўлёзма материаллар мажмуси. *Муҳарририят портфелида анчагина мақола бор.*

ПОРЦИЯ [лат. portio — ҳар бир одамга тегишили улуш, ҳисса] 1 Бирор нарсанинг кимгадир, нимагадир мўлжалланган ўлчовли бўлғи, миқдори. *Доривор порциялари.*

2 Ресторан ёки ошхонада бир хўрандага мўлжалланган маълум миқдордаги егулик. *Икки порция шўрва.* Тўрт порция лагмон. — Ярим порция карам шўрва ичдим. *Парҳездаман [деди ишчи]. «Саодат».*

ПОРШЕНЬ [қад. р. поршень — енгил оёқ кийими тури] Насос, двигатель, компрессор каби асбоб ва машиналарнинг цилинтри ичиди тифиз ҳаракат қиласидиган, суюқлик, газ ёки бугни ҳайдовчи, сўрувчи ҳаракатчан деталь. *Чўян поршень. Трактор двигателининг поршени.* Поршень ҳалқаси. — *Тўхтанг, ички двигателнинг поршенида бир гап борга ўшайди, — деди Раҳимжон.* О. Ёкубов, Баҳор кунларидан бирида.

ПОСАНГИ [ф. پارسگ — тарози паллаларини тенглаштирувчи қўшимча тош] 1 Тарози паллаларини тенглаштириш ёки идиш оғирлигини чиқариб ташлаш учун тарозининг бир томонига қўйиладиган қў-

шимча тош. *Тарозига посанги қўймоқ.* — Тарозибон гангид қолиб, посанги тошни шимининг чўнтағига солди. М. Муҳамедов, Қаҳрамон изидан.

2 кўчма Тенглик, мувозанат. *Ашурмирзо посангисини йўқотиб, ерга ўтириб қолди.* М. Исломий, Фарғона т. о. Ҳа, табиат адолатли, азизим, у доим тарозининг посангисини тенг ушлайди. «Ёшлиқ». Муҳаббатда бой ила гадой *Посангиси бир эмиш азал..* М. Али, Боқий дунё.

3 айн. балансир 2.

4 Турли машина ва конструкцияларга таъсир қиласидиган куч ва моментларни мувозанатлаш учун бириктириладиган кўшимча юк.

ПОСБОН [ф. پاسبان – қоровул, қўриқчи < پاس – туннинг бир қисми + پان – сақловчи, қўриқловчи] кт. 1 Бирор кимса ёки нарсанинг хавфсизлигини, дахлсизлигини таъминлаш учун постда турган киши; қўриқчи, соқчи, қоровул. *Бири кўкда шунқор.. Бири чегарада юрт посбони.* С. Абдулла. Шоир, тевараги Ширим қоровул бошлиқ маҳсус посбонлар қўриқлаган ҳашаматли ишак чодирга кирди. Ойбек, Навоий. *Нақшинкор дарвозанинг икки ёнида икки қуролли посбон шамдек қотиб турарди.* М. Осим, Карвон йўлларида.

2 кўчма Муҳофаза, ҳимоя қилувчи; сақловчи, ҳомий. *Саломатлик посбонлари* (шифокорлар). — Ширин сўз, ширин муомала, ширин турмуш — саломатликнинг посбони бўлиб хизмат қиласи. Газетадан. *Малоҳат* — ҳаё ёнида посбон. Газетадан.

ПОСБОНБОШИ Бирор кимса ёки нарсанинг хавфсизлигини, дахлсизлигини таъминлаб турган қўриқчи ёки соқчиларнинг бошлиғи. *Шунақами? Ҳўп ғалати эканку жаннат, Посбонбоши келганида бу сирни айтай.* А. Орипов, Йиллар армони.

ПОСБОНЛИК Қўриқчилик, соқчиллик; қоровуллик. *Посбонлик қилмоқ.* *Посбонликда турмоқ.*

ПОСЁЛКА [р. посёлок — кичик аҳоли маскани < поселение — истиқоматгоҳ, қароргоҳ < селитъ — яшаш учун жой бермоқ, жойлаштируммоқ] 1 Одатда шаҳар ёки катта қишлоқдан унча узоқ бўлмаган кичик қишлоқ. *Буларни станциядан посёлкага олиб келган шоффер ўйигит тақирип ерда танҳо тик-кайган водопровод жўмрагига шланг тиқиб,*

юк машинасини юяпти. Ҳ. Ғулом, Замин юлдузлари. *Бу масканда темирйўлчилар учун ўйигирмата коттеждан иборат мўъжаз посёлка қад ростлади.* Газетадан.

2 Шаҳар кўринишидаги катта қишлоқ. Дехқон хонадонлари шаҳар типида қурилган обод посёлкалардаги шинам, данғиллама уйларда фаровон ҳаёт нашидасини суряпти. Газетадан. *Мамлакатимизда беш ярим мингдан ортиқроқ шаҳар ва шаҳар типидаги посёлка бор.* Газетадан.

ПОСИЛКА [р. посылка — ўраб, идишга жойлаб жўнатилган нарса < послать — бирон жойга жўнатмоқ, юбормоқ] Яшикка жойлаб ёки ўраб, почта ёки бирор кимса орқали юборилган нарса. *Посилка юбормоқ.* Китобларни посилка қилмоқ. — Ундан кўра отане бечорага битта-яримта посилка юборсангчи, оғайни! О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. *Мунаввархон унга посилка жўнатди.* С. Зуннунова, Гўдак ҳиди.

ПОСИРА I [ф. پاسره 1 тар. Катта ер эгалари томонидан батракларга вақтинча фойдаланиш ва ҳосилидан давлат солиқларини тўлаш учун ажратилган ер майдони.

2 шв. Томорқа. *Янги ерлар ўзлаштиридик* — сизга посира, *Пахта, галла ташвишини тортмангиз сира.* Т. Н. Қориниёзий.

ПОСИРА II Йигилган, ғамланган нарса; қўр. *Посира қилмоқ.* — *Бугдойпоя!* Биздан илгари раис бу ерни одамларга бериб қўйган экан. *Посира экиб олишарди-да.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса.

ПОСОН [«фасон» с. дан] с.т. қ. **олифта.** Ёнида посонроқ кийинган кишиям бор. Райондан келган вакил экан у. С. Сиёев, Саратонда қор ёғди. *Бу ердан исқирт кўйлагини кийиб чиқиб кетиб, у ерда посон бўлиб олар экан. «Муштум».*

ПОСТ [фр. poste < имал. posto — муайян жойга қўйилган] 1 Қўриқлаш ва мудофаа қилиш учун соқчига ёки соқчилар гурухига топширилган жой. *Майли, ёмғир, қор ёғсин, Ўз постимдан кетмайман.* Аскарлик қасамимга Ҳеч хиёнат этмайман. Уйғун. *Майли, иғволарда ой ҳам тутисин,* Шу постда солдатсан, токи ҳаётсан. Ф. Ғулом, Танланган асарлар. Биз, Ватан ҳимоячилари, ўз постимизда хушёр турсак, ҳеч ким бизнинг тинч ва осойишта ҳаётимизга раҳна сололмайди. Газетадан.

2 Муайян ҳудудни кўриқлаш, кузатиш учун кўйилган ёки ёрдам кўрсатиш учун ўшган кишилар гуруҳи. *Санитария постлари.* — Ремонт технологиясини тубдан ўзгартириб, унда ремонт турлари бўйича постлар ташкил этилди. Газетадан. ..устахона ҳалқ назорати пости қандай иш билан шуғуланаётгани менга қоронги. Газетадан.

3 Масъулиятли лавозим, мансаб, вазифа. *Директорлик пости. Раҳбарлик пости.* — Авлан каттароқ постда ишлаганмисиз? -Э, йўқ, — деди у киши, соддалигимни кўриб, завқи келди чоги, тиззаларига уриб кулди.- Бозорда оддий паттачи бўлганман. Н. Аминов, Қалтис хато.

ПОСТАМЕНТ [лот. *postamentum*] Музей, бадиий кўргазмаларда ҳайкалларнинг тагига қўйиладиган мармар ёғоч таглик. *Гранит постамент.* — Йўлдош Охунбобовнинг баланд постаментга ўрнатилган, бронздан ишланган ҳайкали узоқдан кўзга ёрқин ташланиб туради. Газетадан.

ПОСТАНОВКА 1 [р. поставить — қўймоқ] Томошибинларга кўрсатиш учун тайёрланган саҳна асари, спектакль. *Цирк ўқувчилар* учун турли томошалар, постановка кўрсатади. — Ўзбекистон телевидениесида Санъат Рўзиматов «Бир гўзал бормиши» постановкасини қўяркан, етакчи образга Турсунойни чиқарди. «Саодат».

2 Драматик асарни, пьесани тайёрлаб саҳнага қўшиш. *Пьесанинг янги постановкаси.* Постановка қўймоқ. — Жамоа унга Н. Сафаровнинг «Ўйғониш» драмаси постановкасини топшириди. Газетадан.

ПОСТАНОВКАЧИ Пьеса, фильм кабиларни постановка қилишга, спектаклни саҳнага қўшишга раҳбарлик қилувчи мутахассис; режиссёр.

ПОТ шахм. қ. **пат** II. *Нафақат ниёда ёки бирорта синоҳ, балки шоҳ ҳам ўрнидан жиломай қолганда, ўйин пот бўлади.* Газетадан.

ПОТАШ [ингл. *potash* < *pot* — кўза, тувак + *ash(es)* — кул] ким. Ишқор хусусиятига эга бўлган оқ донадор, порошоксимон модда. Калий тузларидан кимё саноатида поташ, калий селитраси, бертоле тузи каби.. маҳсулотлар тайёрланади. М. Зокиров, Бебаҳоҳазина.

ПОТЕНЦИАЛ 1 [лот. *potentia* — куч, кувват] 1 физ. Электр ёки магнит майдони-

нинг маълум нуқтадаги ҳолатини белгилайдиган миқдор, катталик. *Хужайрадан чиқувчи калий ионлари ҳужайра мембранасининг ички ва ташки сиртлари ўртасида доимий электр потенциалини пайдо қиласди.* «Фан ва турмуш».

ПОТЕНЦИАЛ II [лот. *potentia* — салоҳият] 1 Бирон-бир жиҳатдан имкониятлар, куч-қудрат даражаси; фойдаланилиши мумкин бўлган воситалар, имкониятлар мажмуми. Ўзбекистон Республикаси ўз сиёсий ва иқтисодий мустақиллигини ҳимоя қилиши имконини берадиган етарли потенциалга эга. Газетадан. Бухоронинг ер ости ва ер усти бойликлари, моддий потенциали жуда буюк. Газетадан.

2 Фойдаланилиши мумкин бўлган, аммо рўёбга чиқмаган. *Потенциал имкониятлар.* — Ватанимиз жанубий чегаралари яқинидаги қуролли можароларнинг ўчоқлари ҳарбий ҳавфнинг потенциал манбалари дид. Газетадан. Муҳими — мавжуд илмий потенциалдан фойдаланиши, шу потенциални тезроқ ишга солиш. Газетадан.

ПОТИНЖОН 1 айн. бақлажон. *Потинжон* икраси.

2 иш. Памилдори, помидор.

ПОТИРЛАМОҚ 1 с.т. қ. *патирламоқ 1.* Қалъа девори қавакларидан потирлаб қушлар учб чиқарди. «Ёшлик».

2 кўчма с.т. Безовта бўлмоқ, шошилиб, ҳовриқиб қолмоқ. *Лекин юраги безовта. Нимагадир потирлайди.* Т. Малик, Шайтанат. Зайнабнинг эса юраги потирлаб, жони ҳалқумига келиб қолди. Т. Малик, Шайтанат.

ПОТИХА с.т. қ. *фотиҳа.* Потиҳа қиб, арвоҳига багишлаб, Бу мозордан чиқиб кетди ўйл бошлаб. «Баҳром ва Гуландом».

ПОХОЛ 1 Буғдоӣ, шоли каби бошоқли ўсимликларнинг дони янчиб олингандан кейин қолган куруқ пояси. Бир боғ похол. — *Қорамоллар рациони асосан дагал ҳашак, похол ва ўсимликлар поясидан иборат* эди. Н. Мавлонов, Қорамолчилик.

2 Похолдан қилинган (тўшак ёки бошқа нарса). *Сўридаги похол устига ҳар ким ўз ўрнини ёза бошлади.* Ҳ. Ғулом, Замин юлдузлари. Бир гал Фарғона водийисини кезиб юрганимизда, бизга ҳамроҳ бўлган яқин дўстимизнинг рафиқаси магазинга кириб, похол шияпта олиб чиқди. К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас.

Олдига похол солмоқ Куруқ гап, вაъдалар билан алдамоқ, лақиллатмоқ, кишини аҳмоқ қилмоқ. -Олахұжса маҳсум, “Қарға қарғанинг күзини үйқимайди,” деб нодон-ларнинг олдига похол солиб туради.. – деди Абдурасул. П. Турсун, Үқитувчи.

ПОЧА [ф. پاچه / پاچه – кичик оёқ; оёқнинг пастки қисми; қўй ва б. ҳайвонлар оёғининг овқат сифатида ейиладиган пастки қисми] 1 Ҳайвонлар оёғининг тиззадан пастки қисми. Бўри қўйнинг почасидан олибди. ■ Улоқчи, қамчиннинг дастасини тишлаб, улоқнинг почасидан тортади. Газетадан.

2 Оёқнинг тизза билан тўпиқ ўртасидаги қисми; болдир. *Ит почамдан олди.* ■ Нусратбекнинг танидаги титроқ бир оз пасайди. Секин, салмоқли одимлаб бораётшиб, ўз хатти-ҳаракатини оқлашга уриниб, ўзига тасалли бера бошлади: «Йўлдан чиққан ҳар қандай дайди лайча вовуллаб, почамга ёпишиса, индамай кетавераманми?». С. Нуров, Нарвон. *Ғайбулла қизарib, ўрнига бориб ўтиримоқчи эди, Ҳасан унинг почасига ёпишиди.* С. Сиёев, Ёргулик.

3 Шимнинг, шалварнинг тиззадан пастки қисми. *Низомжон, шоликорликка кираман, деб шимнинг почасини шимараётгем эди, Тўланбўйнинг ўғли келиб қолди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Оғзидаги носини тупуриб, бисмилло, деганича шимнинг почасини шимариб, кетмон билан ўрага тушди.* С. Аҳмад, Сайланма.

4 Устки узун кийимнинг этагига тикилган жияк, ҳошия. [Шоур] *Шоҳи тўн устидан.. қундуз почаси бор пўстинини кийди.* Ойбек, Навоий.

5 Поя, оёқ. *Стул почаси.* ■ *Ота писмиқ келиб, каравотнинг почасига сунанди.* Э. Раҳимов, Ажаб қишлоқ.

6 Пиллапоя, погона. *Мирзиёд.. оёғини нарвон почасидан аста олди.* А. Мираҳмедов, Кулган чечаклар.

ПОЧАПҮСТИН [ф. پاچه پوستин – почадан қилинган пўстин] Тулки ва б. ҳайвонларнинг оёғи мўйнасидан тикилган сирма пўстин. Уч ой ёз демасангиз, эгнидан сариқ почапўстинини ечмайди. С. Сиёев, Аваз. *Нуҳоят, эгнида почапўстин, бошида тулки тумоқ кийган Умаршайх мирзо узангига оёқ қўяди.* Х. Султон, Бобурийнома.

ПОЧАПҮСТИНЛИ Почапўстинга эга, почапўстин кийган, почапўстини бор. Зум ўтмаӣ, ранги ўчган дадамнинг кетидан

Далавой билан почапўстинли меҳмон уйга кириб келишиди. «Ёшлик».

ПОЧАҚИРҚАР Сертикан, оқ гулли наъматак.

ПОЧИН [р. чинить – «қилмоқ, яратмоқ, барпо қилмоқ» фл. дан ясалган от] 1 Бирор ишга киришиш, бирор ишни бошлаш; ташаббус. Ҳар қандай почин, қимматли ташаббусларнинг бошида ветеранларнинг доимо бош-қош бўлиб туриши ажойиб анъанага айланаб қолди. Газетадан.

2 с.т. Бирор ишнинг бошламаси. -Ҳар нарсадан ишқал топадиган бўлибсиз, – деди Нафиса. – Ҳар ҳолда ташаббус ахир! Ибрат, почин! А. Мухтор, Туғилиш.

Почин қилмоқ 1) биринчи бор бошлаб бермоқ; 2) савдони очмоқ, савдо-сотиқни бошламоқ.

ПОЧТА [пол. poczta, итал. posta < лат. positus – хат, хабар етказувчи отлиқ чопар; бекат, станция] 1 Хат, хабар, жўнатма, газета-журнал, ҳужжат, пул ва ш.к. ни қабул қилиб, тайинланган кишига ёки жойга етказиб берадиган давлат алоқа муассасаси ва шу муассаса жойлашган бино. *Шаҳар почтаси. Дала почтаси.* ■ *Почтага борсам, пул билан шу қоғозни қўшиб берди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Уни шаҳар одамлари, айниқса, ерли халқ кам танийди. Нуҳояти почтада ишловчи [ўзи ерли халқдан етишиб қолган!] пастроқ бир маъмур.. Чўлпон, Кечава кундуз.*

2 Шундай муассаса томонидан етказиб берилган ёки олингандар нарсалар (хат, жўнатма ва ш.к.). Менга почта келтирган хатларнинг сони 200 дан ошиб кетди. Н. Сафаров, Оловли излар. Агарки қўшининг почта қутисидан сиз обуна бўлган адабиёт газетасини олиб, сиздан олдин ўқишига тушса, хафа бўлманг. Газетадан.

ПОЧТАЛЬОН [фр. postillon] Хат, газета, журнал кабиларни эгаларига етказиб берувчи почта ходими. Ҳовлидан почтальон чолнинг чақиргани эшишилди. «Шарқ юлдузи». *Почтальон индамай, кўк қоғознинг бир чеккасини кўрсатди.* Л. Тожиева, Мехрим сизга, одамлар.

ПОЧТАМТ [нем. Postamt] Шаҳарнинг марказий почтаси, марказий почта идораси.

ПОЧТАХОНА [почта + хона] Почта ўрнашган бино. *Район алоқа бўлими бу ишни жуда қулай ва маъқул кўриб, кейинчалик бир мунча колхозларда шундай почтахоналар*

ташкил қилди. А. Қаҳҳор, Күшчинор чироқлари. Кузда почтахона ёнида аллақандай эски бинога жойлашган мактабга қатнай бошладим. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси. Толибий шўрва стипендия ололмай ва кунига уч марта почтахонага зир югурниб, уйидан пул кутуб юрган студентларга мўлжалланади. Газетадан.

ПОЧТАЧИ айн. почтальон. Кейин газета марқатиб юрган почтачи боладан икки-уч газета олиб, турган жойида саҳифаларга кўз югуртира бошлади. С. Аҳмад, Уфқ. *Анави Абдураҳим почтачининг ўғли ҳам тасқара бўлиб олиб, коптот тегтани тегтани.. Мирмуҳсин, Умид. Үч ҳафтадан бери на ҳат бор, на бир ҳабар.. дарвоза тиқ этса, почтачи ҳат ташлаб кетдимиликан, деб кўчага югурман. Н. Қиличев, Чигирик.*

ПОЧЧА 1 Опанинг эри. *Ия, почча, цима қилиб юрибсиз?* С. Аҳмад, Уфқ. Кичик поччам ўйланиб, менга юзланди. С. Сиёев, Ёруғлик. Сал ширакайф бўлиб ўтирган Содиқжон аллақандай сирли иш борлигини, поччаси ундан яшираётганини сезиб қолди. Р. Файзий, Чўлга баҳор келди.

2 эск. Исларга қўшилиб, ҳурмат маъносини билдиради. *Фақирдек бир содда муллонинг ўрус забонида сўзлаша билганимга таажжубланди шекили, бошдан-оёқ Махзум поччангизни кузатиб чиқди.* А. Қодирий, Кичик асарлар. *Базоз поччанинг бекорчи оғизга тоби ўйқ эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Озгина таҳаммул қилсин-чи, бек почча.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

3 шв. Ўзидан катталарга мурожаат шакли.

ПОШИКАСТА [ф. پاشکسته – оёғи синган; синик оёқ] с.т. Ожиза, заифа. *Пошикаста заифаларни сўқманглар.* Т. Мурод, Отамдан қолган далалар. *Ай пошикасталар, девордан кўт бўйлай берма, полвонларнинг хаёлини бўласан!* Бор, ўсмангни қўй. Т. Мурод, От кишинаган оқшом.

ПОШЛИНА [қад. р. пошлина – қадимги урф-одат] Муайян иш, амаллар, кўрсатилган хизматлар учун фуқаролардан, муассаса ва ташкилотлардан давлат органлари ундириб оладиган пул йигимлари. Божхона пошлинаси. *Суд пошлинаси.* ..сайёхлик мақсадларига мўлжалланган транспорт воситалари учун божхона пошлиналари тўлашдан 3 йил муддатга озод қилинсин. Газетадан.

ПОШНА [ф. پاشنه – оёқ кафти, товон; пошна] Оёқ кийимининг товонига тагчармдан баландроқ қилиб қоқилган қаттиқ чарм ёки бошқа бирор нарса. *Ботинканинг пошнаси.* Этикнинг пошнаси. ■ У баланд пошналарини полга дўқ-дўқ уриб, хонадан чиқиб кетди. «Ёшлиқ». Қайтиб келганинг эртасига ёқ Собирова она ишда киядиган пошнаси ўйғон туфлиси ва одми атлас кўйлагини кийиб, райкомга борди. Ш. Холмирзаев, Бодом қишида гуллади.

ПОШНАЛАМОҚ 1 Пошна қўймоқ, пошна қоқмоқ. Этикни пошналамоқ.

2 Пошна билан ниқтамоқ, босмоқ, тепмоқ. *Аваз отини ўйнатди., Пошналаб чўлда жўнатди.* «Зулфизар билан Авазхон» [Малай] ..уни [отини] қамчилаб, пошналаб қистаб суреб, бир зумда кўздан ғойиб бўлган. С. Айнин, Эсадаликлар.

ПОШНАЛИ Пошнаси бор; пошнаси баланд. *Резина пошнали этик.* ■ ..Лекин сочларини тенасига кўтариб турмаклаб, [Раиса] оёқларига баланд пошнали туфли кийса, бўйи чўзилиб, анча хушқомат кўринарди. М. Хайруллаев, Тилла маржон. [Зиёдудла:] Этигим баланд пошнали, тақа тери-сидан. Т. Мурод, От кишинаган оқшом.

ПОШША 1 Хотин-қизларга мурожаатда ҳурмат ёки эркалатишни ифодалайди. *-Хушвақт бўлинглар, айланай, пошиша қиз..* – деди хотин ва Кумушга қараб давом этди, – ану кунги сўзингиз билан ўйлдан қайрилиб кирган эдим. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Юринг, келин пошиша, ўйингизни кўрсатинг. Ҳ. Гулом, Машъал. *Шу пайт Руқия пошиша эшон ойига дуҳобадай майин овози билан деди..* К. Яшин, Ҳамза.

2 Пошша (хотин-қизлар исми).

ПОШШАХОН 1 Хотин-қизларга мурожаатда ҳурмат ёки эркалатишни билдиради. *Кўзимиз тўрт бўлди, пошишахон, базмингизга муштоқмиз, қани, ўтиринг.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Энг яхши, сара. Элмурод ҳам ўигитларнинг пошишахони-да! Майли, иккови қовушсин. Шуҳрат, Шинелли йиллар. *-Хуснда тенеги ўйқ. Қизларнинг пошишахони.* -Билар экансиз, ҳазратим. Ўзи ҳам ўн еттидан ўн саккизга ўтиб турибди. Мирмуҳсин, Чўри.

ПОШШО с.т. Подшо(х). Оқ пошионинг кумуш нишони билан кўтариб юрди у ўша ханжарни. Ҳ. Даврон, Қақнус. *Уинқилобни ҳам*

билгани ўйқ, бироқ «Некалай поишонинг таҳтутожидан айрилганидан» хабардор, холос. К. Яшин, Ҳамза.

ПОЭЗИЯ [юн. *poiesis* – асар, ижод; ижод маҳсули] 1 Бадиий ижоднинг шеърий шакли, шеърият, назм. *Поэзия назарияси*. — Поэзиянинг энг салмоқли, катта истебодод тараб қилювчи поэма жанри Эгам Раҳимов ижодининг негизини ташкил этади. Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари. *Поэзиянинг менга маълум бўлмаган сирларини айтиб берди*. Шукрулло, Сайланма.

2 Бирор шоирнинг, ҳалқнинг ёки даврнинг шеърий асарлари мажмуи; шеърлар. *Фурқат поэзияси*. *Ўзбек поэзияси*. — Ҳ. Олимжон янги ўзбек поэзиясига асос соглан шоирлардан биридир. Н. Сафаров, Оловли излар. *Ўзбек поэзиясида сиқиқлик эмас, ёйилмалик ҳукм суради*. «Ёшлик».

ПОЭМА [юн. *poiesma* – ижод маҳсули, яратилган нарса] 1 ад. Воқеа, ҳикоя тарзида баён қилинадиган, катта ҳажмдаги шеърий асар жанри, сюжетли шеърий қисса, дoston. *Лирик поэма*. *Эпик поэма*. — Ҳамид Олимжон ғазаллари, шеърлари, баллада ва поэмалари кишилар қалбига жуда равон кириб боради ва сингиб кетади. Н. Сафаров, Оловли излар. *Ғайратийнинг «Онамга ҳат» поэмаси унинг ижодида алоҳида ўрин туатади*. Н. Сафаров, Оловли излар.

2 мус. Лирик-драматик ёки лирик-ҳикоявий характерга эга ҳамда эмоционал жўшқинлик билан сугорилган эркин шаклдаги мусиқа асари.

ПОЭТИКА [юн. *poietike* – поэтике санъат] ад. 1 Адабиёт назариясининг сўз санъати асарлари тузилишини унинг изчил ва тарихий қонуниятлари асосида ўрганадиган бўлими; бадиий асарларда кўлланувчи ифода воситалари тизими.

2 Адабиётдаги ёки айрим шоир, ёзувчига хос бирон-бир йўналишнинг бадиий тамоилилари ва хусусиятлари тизими.

ПОЯ [ф. *پايدا* – зинапоя, погона; босқич, пой; оёқ, этак] 1 Ўсимликтарнинг шоҳларини, барг, гул ва мевасини кўтариб турадиган, тик ўсадиган ер усти қисми. *Жўхори пояси*. *Шоли пояси*. — *Буғланиб кетган дераза ортида қамиш томдан сизиб тушашётган томчилар кўриниб қолар, ҳовли этагидаги маккажўхори поялари ёмғирдан жунжисиб эгилган*. Ў. Ҳошимов, Қалбингга

кулоқ сол. *Буғдой қип-қизариб пишган, пояларигача қовдек қовурилган эди*. С. Айний, Куллар.

2 Ишком ёки сўрининг бағазлар маҳкамланадиган ёғочи. *Боғда саккиз узун ишком*: ҳаммасининг поялари яхши ишланган, пушталари чопилган. Ойбек, Танланган асарлар. *Кўприкнинг нарёғида, ишкомга пояси кесиб олинган кекса тол ёнида Дилдор билан Абзамжон турарди*. С. Аҳмад, Уфқ. *Бултур эллик киши борган эди. Ҳаммаси хурсанд экан, толлари пояга яраб қолди*. Ҳ. Фулом, Феруза.

3 Оёқ, поча. *Каравот пояси*.

4 Устун. *Рузрон хола аста юриб келиб, Онахоннинг қаршисидаги дўкон поясига суняди*. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

5 шв. айн. *пocha 1. Бир нечалар кетар қочиб, Ботир юрар жардан кечиб, Остидаги мингган оти Поясидан қонни кечиб. «Муродхон»*.

6 Замбил, тобут кабиларнинг тутқичи, дастаси. *Қўзлари қизарган одамлар навбат билан тобутнинг поясини елкаларига қўйиб, тез-тез қадам ташлаб кетмоқдалар*. М. Осим, Карвон йўлларида.

7 Погона, пиллапоя. *Ўртаси даҳлиз билан ажралган икки хона бор, рўпарада болохонага чиқадиган ёғоч зинанинг баъзи поялари тушиб кетган, ўзи лопилларди*. Мирмуҳсин, Умид.

8 кўчма Погона, даража, босқич. *[Навоийнинг] Давлатда юқори пояга кўтарилиши хабари уни [Султонмуродни] самимий қувонтирди*. Ойбек, Навоий. *Тарбиялаб, етиштириди воязя, Тонди шуҳрат, чиқди буюк пояга*. Ҳабибий.

9 Баъзи ўсимликтарнинг номи билан бирикиб, улар экилган ер, майдон маъносини ифодаловчи кўшма сўз ясайди, мас: шолипоя, бедапоя.

ПОЯКИ [ф. *پايدا* – этн. тар. Чилим кўтариб юриб, қашандаларга чектириб тирикчилик қилган киши. *У вақтларда бозорларда баъзи кишилар чилим кўтариб юрар, чекувчиларга чектириб, бирор нарса олардилар*. Бундай одамларни «пояки» дер эдилар. С. Айний, Эсдаликлар. *Олма отдим поякининг қизина, Бориб тегди юрагининг кўзина*. «Қўшиқлар».

ПОЯКИЛИК 1 Пояки касби; тамаки, нос сотиш билан шуғулланишилик.

2 Бозорда тамаки ва носвой дўконлари, растаси. *Поякилид* носвойни оламан-да, таниши ишакфуруш яхудийдан онам буюрган ишакларни харид қилгани жўнайман. Ойбек, Болалик.

ПОЯКИЧИЛИК айн. **поякилик**. Искандаров ҳикоясини бошлади: -Менинг отам бўзчи эди. Бойлар уни синдиригач, бўзчиликни ўғиштириб, поякичилик қилди. Ё. Шукуров, Қасос.

ПОЯМА-ПОЯ кўчма Погонама-погона, босқичма-босқич. *Юлдузларга бўйдим ҳамсоя, Ҷиқдим кўкка пояма-поя*. М. Шайхзода, Чорак аср девони. *Йиллар ўтавериб пояма-поя, Йиллар – умидларга оташин чароғ*. А. Орипов, *Йиллар армони*.

ПОЯНДОЗ с.т. қ. **пойандоз** 2. Анвар машина хонасидан чиқди-ю, қўлидаги қоғозни секин-секин сийкитганча, ёргу йўлакдаги гулдор пояндознинг бир чеккасидан бошини қуини солганича юриб кетди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Оппоқ нур юқоридан пояндоз сингари тушиб, оёқлари остида тўхтаган* эди. Т. Малик, Шайтанат.

ПОЯС [р. пояс – тасма, камар, белбоғ; ер юзасининг ажратилган бир қисми] 1 геогр. Ер шари юзасининг ёнма-ён жойлашган паралеллар ёки икки меридиан оралиғидаги, маълум белгиларга қараб ажратилган қисми. *Меридианлар Ер юзини 24 поясга бўлади. Вақтнинг пояс ҳисоби. Пояс вақти*.

2 Ер шари юзасининг меридианлар билан ажратилган, табиий-иклимий шароитлари бир хил қисми; минтақа. *Мўътадил пояс. Иссик пояс. – Бу жой жуда кўп иссиқлик олади ва шунинг учун иссиқ пояс деб аталади. «География»*.

3 иқт. Мамлакатнинг маълум иқтисодий белгиларига кўра ажратилган қисми. *Тариф пояси. Пояс нархлари*.

ПОГОНА I [ф. پنهنے / پاغانہ – зинапоя, нарвон] 1 Зинанинг, нарвоннинг оёқ кўйиб чиқиладиган ва тушиладиган пояларидан ҳар бири; пиллапоя. *Нарвоннинг погонаси. – Шотининг бир погонасига оёқ кўйиши билан калласига, қўшининг хотини кишидан қочадиган бўлса, андешалик иш бўлмасмикин, деган ўй келди. С. Аҳмад, Сайланма. Искандар зинадан икки погона пастга тушиб, автобус эшигига турганча, миннатдор бош силкиди. М. Мансуров, Ёмби*.

2 кўчма Ўсиш, юксалиш, тараққиёт каби тадрижий жараёнларнинг ҳар бир босқичи. *Тараққиёт погоналари. Юксалишининг энг юқори погонаси. – Мажлисда таъкидландиди, мамлакатимизда иқтисодиётнинг мұхим тармоги бўлган қишлоқ хўжалигига ислоҳотлар самарадорлигини янги погонага кўтаришига алоҳида эътибор бериладёт*ир. Газетадан.

3 кўчма Амал, унвон, мартаба кабилярнинг ҳар бир босқичи. *Домла ўзи етган погонани ҳам, олдинда уни кутиб турган мартабаларни ҳам севарди. «Ёшлиқ». Ҳа, у камолот погоналаридан тез, шонч билан кўтарилиб борарди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. Аммо кейинги пайтда бу аҳволни тубдан яхшилаш учун бир талаи ишлар қилинди. Энг аввало, барча погонадаги раҳбар кадрлар янгиланди*. Газетадан.

4 Бирин-кетин содир бўладиган иш-ҳаракатнинг ҳар бир босқичи. *Қиз эскичасига яширин равишда сотилди. Энди энг сўнгги погона – домла имомнинг никоҳ ўқиши қолди. П. Турсун, Ўқитувчи*.

Умуртқа погонаси анат. Одам скелетининг бўйин, кўкрак, бел умуртқалари, дум-фаза, дум суякларининг – умуртқаларнинг устма-уст бирикишидан ташкил топган қисми.

ПОГОНА II мус. Товушқатор; ундаги изчиллик ва уйғунликни ташкил этган ҳар бир товуш.

ПОГОНАЛИ 1 Погоналари бўлган, погонадан иборат. *Қирқ погонали зина. Ўн погонали нарвон*.

2 кўчма Босқичлари бўлган; тадрижий. *Погонали сайловлар*.

ПРАВЛЕНИЕ [р. править – «бошқармоқ, раҳбарлик қилмоқ» фл. дан ясалган от] эск. 1 қ. **бошқарма, бошқарув**. *Коҳзоз правлениеси*.

2 с.т. Шундай орган аъзолари ёки мажлиси, йиғилиши. *Ишины правлениеда ҳал қилмоқ. – Хўн, бу тўғрида эртага правлениеда гаплашамиз. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Правление мажлиси эрталаб соат саккизга чақирилган* эди. С. Аҳмад, Уфқ.

ПРАВО [р. право – ҳуқуқ; имконият; асос, сабаб < правый – тўғри, чин, ҳақиқий] Кимсага автомобиль, мотоцикл ва б. транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқини берадиган ҳужжат, гувоҳнома. *Шофферлик правоси. – Сиз билан кўришиши учун ҳамма*

шофёрларингизнинг правосини олиб қўйиш керак шекили. С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРАВОСЛАВИЕ [р. православие – тўғриликка эътиқод] Христиан динининг асосий оқим (мазҳаб)ларидан бири; XI асрда Византияда шаклланган шарқий христианлик (эътиқоддаги маълум қарашлар бўйича Фарbdаги католицизмдан фарқ қиласди). *Православие руҳонийлари. Православие церкови.*

ПРАГМАТИЗМ [юн. pragma – иш, ҳаракат] 19-асрнинг 70-йилларида АҚШда кенг тарқалган фалсафий таълимот: билиш обьектлари онгдан ташқарида мавжуд бўлмайди, балки амалий масалаларни ҳал қилиш жараёнидаги билиш ҳаракатлари орқали шаклланади, амалиётда инсонга нима кўпроқ фойда берса, ўшанга кўпроқ аҳамият бериш зарур, деган ғояни илгари сурувчи оқим.

ПРАГМАТИК Прагматизм тарафдори. Яна қизиги шундаки, мухбир саволига жавоб берга туриб М. Раҳимов, «мен сиёсатга жуда кеч келганиман, мен иқтисодчи, реалист ва прагматикман», дейди. Газетадан.

ПРАГМАТИКА [юн. pragma, pragmatos – иш, ҳаракат] тли. Семиотика ва тилшуносликнинг нутқда тил белгиларининг амал қилишини, уларнинг ўзаро муносабатини ўрганувчи соҳаси.

ПРАЗЕОДИМ [юн. prasinos – яшил (тузларининг рангига кўра) + dymos – эгизак] Менделеев даврий системасининг III гурӯхига мансуб кимёвий элемент, металл (металлургия саноатида қўлланади).

ПРАКТИК эск. Ўз ишида, соҳасида катта тажрибага эга бўлган, омилкор, тажрибакор мутахассис, шунингдек, фақат амалий иш орқали тажриба, билим ортирган киши. *Практиқ олим.*

ПРАКТИК қ. амалий. *Практиқ машгулот. Практиқ метод.*

ПРАКТИКА [юн. praktikos – фаол, ишчан, серҳаракат] 1 флс. Кишиларнинг моддий олам ва жамиятга таъсир ўтказиш ўйлида қиласдиган ўзгартирувчилик ва бунёдкорлик фаолияти.

2 қ. амал 1, амалиёт.

3 қ. амал 3, амалиёт. Автомат манипуляторларни ишлаб чиқариш ва практикага кенг жорий этиши ҳамкорликнинг асосий ўйналишларидан биридир. Газетадан.

4 эск. Олий ва маҳсус ўрта ўқув юртларида ўқиши-ўқитиши шаклларидан бири – ўқувчи ва талабаларнинг таълим жараёнидаги олган назарий билимларини корхона, мусассаса ва б. жойларда татбиқ этиши ва мустаҳкамлаши; амалиёт. *Ишлаб чиқариш практикаси. Талабаларнинг педагогик практикаси. Практикага бормоқ.* ■ Аҳмад таътил пайтида Фарғона водийсига практикага борди-ю, у ердаги одамларга қойил қолди. Ф. Мусажонов, Ҳиммат. *Мактабларига практикага келган қиз ёшигина, чироғлии студент йигитга турмушга чиқди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

ПРАКТИКАНТ эск. Амалиёт ўтаётган ўқувчи, талаба. Врач практиканлар билан касал кўрмоқда. ■ Шаҳардан чиқсан бир тұда практикант-студентлар.. ўша даврда машхұр бўлиб кетган бир қўшиқни айтишар.. эди. С. Аҳмад, Тоғларда.

ПРАКТИКУМ [юн. praktikos – фаол, ишчан] Асосан олий ўқув юртида бирор ўқув фани бўйича ўтказиладиган амалий машгулотлар мажмуси. *Кимё практикуми. Практикум раҳбари.*

ПРЕДМЕТ [р. предмет – нарса, обьект] 1 Сезги аъзолари орқали ҳис қилинадиган, онгимиздан ташқари мавжуд бўлган ҳар қандай аниқ моддий нарса. ..дунёдаги нарсалар, предметлар туғилади, унади, тарқалади, яратиб, йўқ бўлиб туради. «Гулистан».

2 Айрим ўқув фанини ташкил этган билимлар мажмуси; ўқув фани, дарс. -Лекин ўқитувчилар ўз предметини яхши билсагина [конспект тузиши] шарт эмас, – деди Нишонов. С. Зуннунова, Янги директор.

ПРЕДОХРАНИТЕЛЬ [р. предохранять – «сақламоқ, эҳтиёт қилмоқ» фл. дан ясалган от] Отиш куроли, электр тармоғи ва ш.к. нинг хавфсизлигини таъминловчи мослама. Электр предохранители. *Милтиқ предохранители.*

ПРЕЗЕНТАЦИЯ [лат. praesentatio – тақдим этиш, кўрсатиш] Бирор янги, яқинда пайдо бўлган, яратилган нарсанинг (мас., китоб, журнал, кинофильм, теледастур, ташкилот ва ш.к. нинг) жамоатчиликка расман тақдим этилиши. *Кўп ўтмай Вазирлар Махкамасининг тегишили қарори ҳам чиқди.* Яқинда эса худди шу жамғарманинг презентацияси бўлиб ўтди. Газетадан.

ПРЕЗИДЕНТ [лот. *praesidens*, *praesidentis* – олдинда ўтирувчи] 1 Республика бошқаруви шаклидаги кўпчилик мамлакатларда маълум муддатга сайлаб қўйиладиган давлат бошлиги. Ўзбекистон президенти. ■ Бунда Президент Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон театр санъатини ривожлантириши тўғрисида»ги фармони мухим омил бўлиб хизмат қўлмоқда. Газетадан. *Деҳлисафари* чоғида Ҳиндистон раҳбарлари билан, жумладан, президент, вице-президент, бош вазир, бошқа ҳукумат аъзолари билан учрашувлар ўтказилди. Газетадан. Ўзбекистон Республикаси Президенти кубоги учун ўтказилаётган мусобақанинг барча иштирокчилари ва ташкилотчиларини табриклиш менга улкан мамнуният бахши этади. Газетадан.

2 Баъзи илмий муассаса ёки жамиятларнинг маълум муддатга сайлаб қўйилган бошлиги, раҳбари. *Фанлар академиясининг президенти*. ■ Конференцияда Марказий Осиё халқлари маданияти ассамблеяси президенти, таниқли ёзувчи Ч. Айтматов сўзга чиқди. Газетадан. -Юзаки қарагандা, муррабийлардан давлат мадҳиясини айтиб беришни сўраб ўтириши бавзиларга бошқачароқ бўлиб туюлиши мумкин, – дейди федерация президенти Пўлат Усмонов. Газетадан.

3 Фирма, банк, компания ва ш.к. даги юқори мансабдор шахс. *Банк президенти*. *Компания президенти*.

ПРЕЗИДЕНТЛИК 1 Президент лавозими, мансаби. *Президентликка сайламоқ*.

2 Республика тузумидаги мамлакатларнинг маълум муддатга сайлаб қўйиладиган раҳбарлиги. Президентлик ҳокимиятида Президентнинг давлат бошлиги ва ижро этувчи ҳокимият бошлиги сифатидаги ваколатлари мужассамлашган. Газетадан.

Президентлик бошқаруви Фавқулодда ҳолатлар жорий этилганда давлат бошқарувида қўлланадиган вақтичалик бошқарув шакли. Президентлик бошқарув усули – шутизимнинг ўзагидир. Газетадан.

ПРЕЗИДИУМ [лот. *praesidere* – олдинда ўтироқ, раислик қўлмоқ] 1 Мажлис, кенгаш ва ш.к. катта йиғилишларни бошқариб бориши учун сайланган кишилар гурӯҳи; ҳайъат. *Олий Мажлис президиуми*. Президиум сайламоқ. ■ Азизхон кейинги

пайтларда президиумларда ўтириб ўрганган, пастда қолиб кетган пайтларда мажлисга келгандек бўлмасди. С. Аҳмад, Уфқ. Ёзувчилар уюшмасида бўладиган ѹигинарга келган ёшлар ҳамиша Абдулла Қаҳҳорнинг сўзга чиқишини сабрсизлик билан кутишар, президиумга доимо даста-даста саволлар тушарди. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

2 Баъзи ташкилот, жамият ёки илмий муассасасининг сайлаб қўйиладиган раҳбарлик органи. *Фанлар академиясининг президенти*.

ПРЕЙСКУРАНТ [нем. *Preiskurant* < фр. *pricourant* < фр. *pris* – нарх, баҳо + *courant* – жорий, ҳозирги кундаги] иқт. Товарлар, турли хизматлар ва маҳсулотларнинг тизимлаштирилган нархлар рўйхати; нархлар ҳақида маълумотнома; нархнома.

ПРЕМЬЕРА [фр. *premier* – биринчи] Янги спектакль, эстрада, цирк томошалари, янги фильм кабиларнинг биринчи бор оммавий намойиш қилиниши. ..Ўша куни премьера экан, билим юртининг кичкина залига одам сиғмайди. О. Ёқубов, Ислайман. Премьера. Бугун ҳамма: режиссёрдан тортиб раққосагача, гримчидан тортиб монтёргача ҳаяжонда. «Ёшлиқ». Муаллиф номига жуда кўп театрлардан устма-уст телеграммалар келар, улар Абдулла Қаҳҳорни премьерага тақлиф қилишар эди. К. Қаҳҳорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПРЕМЬЕР-МИНИСТР [фр. *premier ministre* – биринчи, бош вазир] Ҳукумат бошлиғи, Вазирлар Маҳкамаси кенгаши раиси.

ПРЕПАРАТ [лот. *praepratus* – тайёрланган] 1 ким. Лаборатория ёки фабрикада тайёрланган кимёвий ёки фармацевтик маҳсулот. *Дори-дармон препаратлари*. ■ Эшитиш ҳиссияти суст бўлган, эшакем касаллигига мойил, қон ивиши паст бўлган кишилар учун ҳам аспирин препарати салбий таъсир кўрсатади. Газетадан. Янги препарат қўлланганида, тери тоза бўла бошлиайди. Газетадан.

2 Жонивор ёки ўсимлик организмининг анатомик, гистологик ва б. жиҳатдан ўрганиш жараёнида кузатиш ёки текшириш учун тайёрланган қисми. *Анатомик препарат*. Бақа юрагининг препарати. Препаратлар кўргазмаси.

ПРЕСС [лат. *presso* – босаман, эзаман]

Материалларни кучли босим билан (босиб, сиқиб) текислайдиган, деталга босим остида ишлов берадиган машина; исканжа. *Құл пресси. Штамповка пресси.* Прессда сиқиб олинган күнжара. ■ Юқори унумли прессларда соатига 350 та деталь ишлаб чиқарыши мүмкін. «Фан ва турмуш».

ПРЕССА [фр. *presse* – матбуот] Оммавий даврий матбуот (газеталар, журналлар).

ПРЕСС-АТТАШЕ [фр. *press-attache*] Матбуот ва жамоатчилик билан алоқа масалаларини амалға оширувчи атташе, вакил.

ПРЕСС-БЮРО [ингл. *press-bureau* < фр.] айн. матбуот бюроси қ. матбуот.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ [ингл. *press-conference* < фр.] айн. матбуот конференцияси қ. матбуот.

ПРЕССЛАМОК Пресс билан ишлов бермоқ ёки босиб жойламоқ, таҳламоқ, ис-канжаламоқ. *Детални прессламоқ. Пахтани прессламоқ.*

ПРЕССЛОВЧИ Пресс билан ишлов берувчи, исканжаловчи киши. *Мева консерва заводининг прессловчиси Аҳмад Сатторовнинг гапини ҳамма маъқуллади.* М. Хайруллаев, Алёр.

ПРЕСС-ПАПЬЕ [фр. *press-papier* < *presser* – босмоқ, қисмоқ + *papier* – қоғоз] Босма қоғоз маҳкамлаб қистирилган канцелярия асбоби; босма.

ПРЕСС-СЕКРЕТАРЬ [ингл. *presse-secretaire*] Президент ёки бош вазирнинг матбуот бүйича котиби (вакили); матбуот котиби.

ПРЕФЕКТУРА [лат. *praefectura* – раҳбарлик, бошчилик; маъмурий даҳа; ноиблик, ноиб құл остидаги ўлка] Баъзи мамлакатларда, мас., Японияда, асосий маъмур-худудий бирлик; вилюят.

ПРЕФЕРЕНЦИЯ [лат. *praeferre* – афзал күрмоқ, имтиёз бермоқ] Бирор бир фаолият турини (мас., айрим ёки барча турдаги импорт молларни олиб киришни) құллаб-қувватлаш учун айрим давлатлар, корхоналар, ташкилотларга бериладиган афзалик, имтиёзлар.

ПРЕФИКС [лат. – *praeфиксum* < *prae* – олддан, олдиндан + *fixus* – бириктирилған] тлиш. Сўзнинг ўзак олдидан қўйиладиган қисми, олд қўшимча (бе-, но- каби: бенуқ-сон, нотўғри).

ПРИБОР [р. прибор – асбоб, мослама]

1 Бирор ишни бажариш, бошқариш, тартибга солиш, ҳисоблаш учун ишлатиладиган махсус мослама, аппарат, асбоб. *Ўлчаш прибори. Оптик прибор. Иститиши прибори.* ■ *Пахта толаси сифатини аниқлайдиган прибор ҳам яратилди.* Газетадан. *Сезгир приборлар ер бағрининг ҳолатига туну кун қулоқ солиб туради.* Газетадан.

2 Маълум бир иш ёки мақсад учун қўлланадиган нарсалар мажмуи. *Ёзув прибори.*

ПРИВАТИЗАЦИЯ [лат. *privatus* – хусусий, айрим шахсга тегишили ёки алоқадор] иқт. Давлат ёки маҳаллий бошқарувга тегишили мол-мulkни (ер майдони, саноат корхонаси, банк, транспорт ёки алоқа воситалари, бино, уй-жой ва ш.к. ни) пулга ёки текин хусусий мулк қилиб бериш; хусусийлаштириш. *Приватизация шароитга қараб пулла, бенул ёки имтиёзли тарзда ўтказилади.* «Иқтисодиёт назарияси».

ПРИЁМНИК [р. принять – «қабул қилиб олмоқ» фл. дан ясалган от] эсқ. 1 Радиотехника ва телемеханикада электромагнит, ёруглик ва б. тўлқинлар ёрдамида сигнал, нутқ, мусиқа, тасвир кабиларни қабул қилиш учун мўлжалланган аппарат.

2 с.т. Радиоприёмник. *Ўрнидан туриб, приёмникни буради-да, унга бағрини бериб, тирсаги билан суюнганича, деразадан ҳовлига қараб, индамай тураверди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Бу устахонада турили марказдаги приёмник, телевизорлар чанг босиб ётариди.* Т. Ашурев, Оқ от.

ПРИЗМА [юн. *prisma* – қирқилган, араланган] 1 мат. Икки ёғи (асослари) тенг ва параллел кўпбурчақдан, ён ёқлари эса параллелограммлардан иборат бўлган кўпёқлик. *Уч ёқли призма. Кўп ёқли призма.*

2 физ. Худди шундай шаклга эга бўлган, турли оптик, спектрал асбоб ва аппаратларда ёруглик нурининг йўналишини ўзгартириш, мураккаб нурни спектрга ажратиш ва б. жараёнлар учун хизмат қиладиган шишиасимон ўта тиник жисм. *Нурни призма орқали спектрларга ажратмоқ.*

Призмадан ўтмоқ қўчма Муайян омиларнинг билвосита таъсирида бўлмоқ, шундай таъсири бошдан ўтказмоқ. *Мазкур гоялар, шак-шубҳасиз, бутун бир миллий қадриятлар ва тасаввурлар призмасидан ўтган эди.* Газетадан.

ПРИКАЗЧИК [р. приказать – «буюрмок, буйруқ, фармойиш бермоқ» фл. дан ясалган от] эск. 1 Савдогарларга ёлланган ва уларнинг савдо-сотиқ ишларини олиб борган хизматчи; гумашта. **Улар харидор билан битишгандан сўнг, қолган ҳамма ишни..** приказчик Сайдмурод бажарар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Помешчикнинг ер-мулкини бошқарувчи, хўжалик ишларини бажарувчи хизматчи.

ПРИЛАВКА [р. прилавок – пештахта] с.т. эск. айн. **пештахта.** Салимжон прилавка устига молларни ёйди. Ҳ. Ғулом, Замин юлдузлари.

ПРИМИТИВ [лот. primitivus – биринчи, илк, дастлабки, энг аввалги] 1 Замонавий талабларга жавоб бермайдиган, жуда содда, ибтидоий. **Примитив асбоб.**

2 Илмга асосланмаган; оддий, содда. **Примитив қарашлар.** — **Ота-боболаримиздан қолган примитив методлардан алла-қачон воз кечганмиз.** С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРИМУС [лот. primus – биринчи] эск. Рўзгорда овқат пишириш, сув иситишга мўлжалланган, керосинни горелкага ҳайдаб берувчи насоси бўлган асбоб. **Гугуртни топиб, примусни ёқди.** «Ёшлиқ». **Ғозиддин примусни бағиллатиб, чой қўйди, нон ушатди, пиёздай юпқа қилиб колбаса тўғради.** «Шарқ юлдузи».

ПРИНТЕР [ингл. printer] Компьютерда матн ёки график тарздаги маълумотларни қоғозга чиқариш (чоп қилиш) учун мўлжалланган босиш курилмаси. **Бу йил яна шу туманлардаги мактабларга университет балансидан 22 та компьютер, принтерлар, лингафон синфлари учун жиҳозлар ҳадя этилди.** Газетадан.

ПРИЦИП [лот. principium – асос, негиз; ибтидо] 1 Бирор назария, таълимот, дунёқараш ва ш. к. нинг дастлабки, асосий қонун-қоидаси; фаолият учун асос қилиб олинадиган бош гоя, қонун-қоида. **Қонунларимизда саилов принциплари тўла ва аниқ акс этиши зарур.** «Фан ва турмуш». **Қонуннинг устуворлиги ҳуқуқий давлатнинг асосий принципидир.** Газетадан. **Бизнинг принципларга мувофиқ бозор иқтисодиётига бос-қичма-босқич ўтиш керак.** Газетадан.

2 Хулқ-атвор, хатти-ҳаракат меъёрларини белгилайдиган, киши оғишмай амал

қиласидиган ички ишонч, нуқтаи назар, қараш, маслак. **Принципи йўқ одам.** **Принцип юзасидан иш тутмок.**

ПРИНЦИПИАЛ [лот. principialis – бош, асосий] сфт. Принципдан келиб чиқадиган, муҳим, жиддий. **Принципial қарама-қаршилик.** **Принципial масала.** — **Жаҳондаги ҳозирги вазиятга икки принципial ҳолат хосдир.** Газетадан.

2 қ. **принципли.** **Принципial одам.**

ПРИНЦИПИАЛЛИК 1 Принципial ҳолатга хослик, муҳимлик, жиддийлик. **Масаланинг принципialлиги.**

2 Ишда ўз принципини изчиллик билан амалга ошириш, бир принципда маҳкам туриш. **Раҳбарнинг принципialлиги.**

ПРИНЦИПЛИ Принципга қаттиқ риоя қиласидиган, бир принципда маҳкам турадиган. **Принципли олим.**

ПРИНЦИПСИЗ Бир фикрда маҳкам турга олмайдиган; бурди йўқ, бебурд. **Принципсиз киши.**

ПРИСТАВ [р. приставить – «қараб, назорат қилиб туриш учун кўймоқ, тайинламоқ» фл. дан] тар. Чор Россиясида: кичикроқ ҳудуддаги маҳаллий полиция бошлиғи. **Ҳали ҳоким билан приставларга берадиган ақча, мингбошилик бўйргини олганда қиласидиган чиқимлар бу ҳисобдан ташқаридир.** Ҳамза, Танланган асарлар.

ПРИСТАНЬ [р. пристать – «келиб тўхтамоқ» фл. дан ясалган от] Дарё ва б. сув ҳавзалари соҳилида қайиқлар, кемалар тўхтайдиган, маҳсус жиҳозланган жой; кичик порт. **Амударё пристанлари.**

ПРИЦЕП [р. прицепить – «тиркамоқ, уламоқ» фл. дан] 1 Ҳизиорар транспорт во-ситаларига тиркалган арава (моторсиз вагон, платформа); тракторга тиркалган машина, курол. **Пахтани прицеплар билан ташимоқ.** — **У худди юқ машинасининг орқасига тирков қилиб қўйилган прицепдек гап.** С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРОБА [пол. proba – текшириш, синаш < лот. probare – текширмоқ, синаб кўрмоқ] 1 Қотишманинг муайян масса улушлари миқдорида қанча қимматбаҳо металъ борлигини билдирувчи рақам. 96 пробага эга бўлган олтин.

2 Шундай рақам (миқдор)ни кўрсатувчи тармға. **Пробаси ўчиб кетган олтин қошиқ.**

З Модда, материал, овқат ва ш.к. нинг синаш, текшириш, таҳлил қилиш учун олинган бир қисми, намунаси. **Текшириш** учун газ пробасин олмоқ.

ПРОБИРКА [р. пробирка < нем. probieren – “текширмоқ, синаб кўрмоқ; тотиб, еб кўрмоқ” фл. дан] Лаборатория ишларида қўлланадиган бир томони берк юпқа шиша найча.

ПРОБКА [р. пробка – пўқак, тиқин < нем. pgr] 1 айн. **пўқак 1.**

2 Бутилка ва ш. к. идишларнинг қопқоғи; тиқин. *Пробкаси отилиб, қиттак шароб тўқиоди, Ранжима, қиз, доф бўлмас, ширин гулоб тўқиоди.* Ў. Мирзо. *Шишининг оғизга қараб интилган муз пробкани итариб чиқаради.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

3 с.т. Электр сақлагачи; предохранители.

ПРОБЛЕМА [юн. problema – вазифа, топшириқ] қ. **муаммо 3.** *Тинчлик проблемаси. Халқаро проблема.*

ПРОБЛЕМАЛИ эск. қ. **муаммоли 2.** *Бу проблемали масала. Проблемали иш.*

ПРОБЛЕМАТИК эск. қ. **проблемали.** *Проблематик масала.*

ПРОВАЙДЕР [ингл. provider] Ўз мижозларига интернет тармоғидан фойдаланиш бўйича турли хизматлар кўрсатувчи фирма, воситачи ташкилот. *«Интернет» тармоғига уланиш ва ундан фойдаланиши баҳоси нисбатан юқори бўлгани ҳолда, провайдердан кўрсатилаётган хизматларнинг сифат даражаси у қадар талабга жавоб бермайди.* Газетадан. *Интернет тармоғидан фойдаланувчилар ва провайдерлар сони тобора ортиб бормоқда.* Газетадан.

ПРОВИЗОР [лот. provisor – бирор нарса ҳақида олдиндан ғамхўрлик кўрсатувчи, олдини оловчи] Олий фармацевтика маълумотига эга бўлган дорихона ходими.

ПРОВИНЦИАЛИЗМ [лот. provincialis – провинцияга оид] кам қўлл. Провинцияларга, чекка жойларга хос ҳаёт, тартиб-қоида ва хусусиятлар.

ПРОВИНЦИЯ [лот. provincia – мамлакат; Римга тегишли вилоят] 1 *тар.* Қадимги Римда: римликлар забт этиб олган ва уларнинг ноиблари томонидан бошқарилган ҳудудлар, ўзга мамлакат.

2 18-асрда Россиядага ҳозирги байзи давлатларда (Италия, Канада каби): маъмурий-ҳудудий бирлик, вилоят.

3 Пойтахтдан, маданий марказлардан узоқ жойлар, чекка ўлкалар.

ПРОВОДНИК [р. проводить – «кузатмоқ, жўнатмоқ» фл. дан ясалган от] Вагонни кузатиб борувчи ва йўловчи (пассажир)ларга хизмат кўрсатувчи темир йўл ходими. Бир куни яна проводник йигит унинг останасида пайдо бўлди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Поезд тўхтаганда, юргургилаб битта проводникка рӯпара бўлдим.* С. Сиёев, Ёргулик.

ПРОВОКАТОР [лот. provocator – бир иш-ҳаракатга, жангга чорловчи] 1 Ифво, фаламислик йўли билан иш кўрувчи; кишиларни номақбул ишларга гижгижловчи; ифвогар, фитначи, фаламис.

2 Провокация уюштириш мақсадида айрим ташкилотга сукилиб кириб олган айғоқчи; сотқин.

ПРОВОКАЦИЯ [лот. provocatio – чақириқ; шикоят аризаси, шикоят ҳуқуқи] 1 Қасддан уюштирилган ва оғир оқибатларга олиб келадиган хоинона иш ёки хатти-ҳаракат; фитна, ифвогарлик.

2 Ҳарбий тўқнашув, можаро келтириб чиқариш мақсадида қилинган тажовузкорлик хатти-ҳаракати. *Куролли провакация.*

3 тиб. Касалликнинг охиригача даволаш мақсадида унинг айрим белгиларини сунъий равишда атайлаб қўзғатиш ёки кучайтириш.

ПРОГНОЗ [юн. prognosis – олдиндан билиш, илмий асосланган башорат] 1 Бўлажак воқеа ёки ҳодисаларнинг қандай кечишини, ривожланишини ва оқибатини маҳсус изланишлар, мавжуд далиллар ва маълумотларга асосланиб, олдиндан айтиб бериш; олдиндан чиқарилган хулоса. *Об-ҳаво прогнози. Сиёсий воқеалар прогнози. Касаллик прогнози.* ■ Зилзилани прогноз қилиши унинг ўчиги ва атрофидаги барча жараёнларни билиш демакдир. Газетадан. 2001 йилнинг белгиланган прогноз кўрсаткичлари бажарилишини таъминлаши.. юзасидан амалга оширилган ишлар муҳокама этилади. Газетадан.

ПРОГНОЗЛАШ 1 Прогноз тузиш, тайёрлаш.

2 Бирор-бир ижтимоий ҳодисанинг аниқ истиқболларини маҳсус илмий тадқиқ этиш. *Иқтисодий прогнозлаш.*

ПРОГРАММА [юн. programma – эълон; кўрсатма, йўл-йўриқ] қ. **дастур 1.** Қишлоқ

мәхнаткашлари мамлакат озиқ-овқат программасига улкан ҳисса құшмоқдалар. Газетадан.

2 Ҳұкумат, сиёсий партия, жамоат ташкілоти ёки айрим давлат, жамоат арбоби томонидан мұлжалланған асосий вазиға ва мақсадлар баён қилинған ұхжат. Ҳамкорлик программаси имзоланди. Газетадан.

3 Мажлис, үйғилиш, конференция қабыларнинг күн тартиби; уларда күрилдігін масалалар рўйхати.

4 Театр, концерт, цирк томошалари бўлимларининг, радиоэшиттириш ва телекўрсатувларнинг мундарижаси, рўйхати, шунингдек, ижро этиладиган роллар, ноңмерлар, чиқишилар ва ижрочиликнің ўзида акс эттирган босма варақа ёки китобча. *Бу пайт Ефим Данилович билан Абдусамат концерт программаси ҳақида гаплашишарди.* А. Мұхтор, Опа-сингиллар.

5 Муайян ўқув фани бўйича олиб борилдиган таълим (ўқиш-ўқитишишлари) нинг қисқача изчил баёни; ўқувчи ўзлаштириши шарт бўлган билим, кўнишка ва малакалар мажмуси. *Олий ўқув юртларида илмий-тадқиқот ишлари билан ўқув программасини жиспластириши мақсадга мувофиқ.* «Фан ва турмуш». *Дарслик, программа тузуви олим ва педагогларимиз ҳозирги мактаб ўқувчиларининг бир йўла уч тиљда ўқишиларини ҳисобга олсалар, ёмон бўлмасди.* «Ёшлик». Ўн уч ёшида мактаб программасини битириб, ёш бўлса ҳам, *Анвар ҳалфалик, яъни домлага кўмакчилик қила бошлади.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

6 Бирор ўқув фани ёки курснинг белгиланған ҳажми баён қилинған варақа ёки китобча. *Математикадан программа.*

7 Ҳисоблаш техникасида: масалани ечиш алгоритмининг программалаш тилидаги тавсифи, баёни.

ПРОГРАММАЛАШ Электрон машиналарда масалаларни ечиш ҳамда уларда ҳар хил ақпий мәхнат турларини бажариш назарияси ва усулларини ишлаб чиқиш билан шуғулланадиган фан; алгоритмлар назариясининг амалий бўлими.

Программалаш тили Маълумотлар (информациялар)ни ва уларни электрон машиналарда ишлаш алгоритмларини баён қилувчи расмий тил.

ПРОГРЕСС [лат. *progressus* – олдинга ҳаракатланиш] Ривожланишнинг қуидан юқорига борадиган йўналиши; ривожланишнинг янада юқорироқ босқичига ўтиш; яхши томонга ўзгариш. *Техника прогресси.* ■ Умуман, мен фанни «илғор, тараққиёт, прогресс» деган сўзлар билан ёнма-ён қабул қиласман. Газетадан.

ПРОГРЕССИВ 1 Прогрессга, ривожланишга оид, тараққиётта олиб борувчи, унга ёрдам берувчи; илғор, тараққий парвар. *Прогрессив ёзувчи. Прогрессив инсоният. Прогрессив ҳаракат.* ■ *Бир вақтлар камтар бир муаллим, прогрессив интелигент, бир неча ёшларни зиёфатга таклиф этган экан. Ойбек, Нур қидириб.*

2 Мунтазам равишида ўсиб борадиган, тобора ривожланадиган. *..Ислоҳотларнинг иккинчи босқичидаги вазиға.. чўқур прогрессив сийжисшарга эришишадир.* Газетадан.

3 Тобора кўпроқ фойда келтирадиган, мәҳнат унумини оширадиган. *Прогрессив технология. Пахта етишишишнинг прогрессив усуллари.*

ПРОГРЕССИЯ [лат. *progressio* – олдинга силжиш, ўсиш] мат. Иккинчи ҳадидан бошлаб ҳар бир ҳади ўзгармас бўлган доимий сонни қўшишдан ёки доимий сонга кўпайтиришдан ҳосил бўладиган сонлар кетма-кетлиги. *Арифметик прогрессия. Геометрик прогрессия.* ■ *Ҳозирги даврда инсониятнинг ривожланиши геометрик прогрессия бўйича бормоқда.* «Фан ва турмуш».

ПРОГУЛ [р. прогулять – «ўйнаб юриб кечикиб қолмоқ, ишга бормай (келмай) қолмоқ» фл. дан] эск. Ишга ёки ўқишига сабабсиз келмай қолиши. *Эртасига, кечроқ бўлса ҳам, ишга бордим.* Аммо картошка кавлашганида, бир-икки күн боролмадим. *Мана шу жуда ёмон бўлди: бошқа прогуларни ҳам кўзга кўрсатиб юборди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак. *Саккиз соат прогул қилган одамга ҳеч нарса демасликка менинг ҳаққим йўқ.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ПРОГУЛЧИ эск. Ишга ёки ўқишига сабабсиз келмай қолган, прогул қилган киши. *Жонғифон охирин инсоға келиб, шу бу йил қишида нон заводига ишга кирибди, аммо бир ой ишламасдан, прогулчи тарзида ишдан ҳайдалибди.* А. Қаҳҳор, Жонғифон. *Сифат учун жиiddий кураш бошланған жойларда дангасалар ва прогулчилар камайди.* Газетадан.

ПРОДЮСЕР [ингл. producer < лот. ргодуслеге – ишлаб чиқармоқ; яратмоқ] 1 Кино-компаниянинг кинофильмлар ишлаб чиқаришда гоявий-бадиий ва ташкилий-молиявий назоратни амалга оширувчи ишончли кишиси. *Танлов шартларига кўра бу мукофот фильм продюсерига топширилди.* Газетадан. *Продюсерлар ўз маблағларини бугун ишга солишдими, эртагаёт унинг фойдасини олишга уринишади.* Газетадан.

2 Бирор хонанда ёки эстрада гуруҳи томонидан тайёрланган концерт ёки томоша дастурига оид бўлган маъмурий-молиявий ишларни ташкил қилувчи киши. *-Айниқса, вокал бўйича педагог, таниқли композитор Дилором Омонуллаева, продюсер Фарҳод Жўраевлар менга катта ёрдам беришди, – дейди Диана.* Газетадан.

ПРОЕКТ [лот. projectus – олдинга ирғитилган, отилган] 1 қ. *лойиха* 1. *Ҳайкал проекти. Қурилиш проекти.*

2 қ. *лойиха* 2. *Қонун проекти. Шартнома проекти. Қарор проекти.*

ПРОЕКТЛАМОҚ қ. *лойихаламоқ. Қишлоқ қурилишини проектламоқ.*

ПРОЕКЦИЯ [лот. projectio – олдинга, ирғитиш, отиш] 1 мат. Бирор нарсанинг текислиқдаги, мас., қозодаги акси, тасвири. *Нуқта проекцияси. Чизик проекцияси. Цилиндрнинг горизонтал текисликка проекцияси.* ■ *Проекциялари тенг бўлган иккигомга тенедир.* «Геометрия».

2 Оптик асбоблар воситаси билан экранга туширилган тасвир.

ПРОЕКЦИЯЛАМОҚ Проекциясини туширмоқ, ясамоқ, ҳосил қилмоқ. *Демални горизонтал текисликка проекцияламоқ.*

ПРОЖЕКТОР [фр. projecteur < лот. projectio – олдинга ирғитиш, отиш] Ёруғлик нурини, шуълани тўплаб, маълум томонга йўналтирадиган оптик қурилмали ёритиш асбоби. *To тонг саҳаргача пројекторлар дарё қирғоқларини кундуздек ёритиб турар, тракторларнинг шовқини, одамларнинг у қирғоқдан бу қирғоқча қараб бақириб-чақиришлари қишлоқларга ҳам эшишилар эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПРОЗА [нем. Prosa < лот. prosa (oratio) – оддий, жўн (нутқ)] 1 ад. Бадиий ижоднинг асосий турларидан бири, адабий тур; наср.

2 Ўлчамли мутаносиб бўлаклар – шеърларга бўлинмаган оғзаки ёки ёзма нутқ; наср

билан ёзилган бадиий асар. *Проза билан ёзилган асар.* ■ *«Миллий роман» аслида ўзбек адабиётида, ўзбек прозасида янгилик эди.* Ю. Султонов, Ҳамза. *Faфур Ғуломнинг ўзбек прозаси тараққиётидаги ўрни ва ролини белгилашга багишиланган қатор илмий мақолалар, асарлар ёзилган.* С. Мамажонов, *Faфур Ғулом* прозаси.

ПРОЗАИК I [лот. prosaicus – проза яратувчи] Проза йўли билан ёзувчи, насрый асарлар яратувчи адаб. *Прозаик ёзувчи.*

ПРОЗАИК II [лот. prosalis – прозада ёзилган] Проза жанрига оид; наср, проза билан ёзилган. *Прозаик асар.*

ПРОЗАЧИ айн. *прозаик I.*

ПРОКАТ I [р. прокатат – «жўваламоқ, ёймоқ» фл. дан] тех. 1 Прокатка йўли билан тайёрланган металл маҳсулоти [металл тахта (лист), тўсин, рельс, сим ва ш. к.]. *Прокат ишлаб чиқариш.* ■ *Бекободдаги металл заводи қувватини дастлаб 1,5 миллион тоннага қадар прокат ишлаб чиқардиган даражага етказиш гоят муҳим аҳамиятга эга.* «Фан ва турмуш».

2 айн. *прокатка.*

ПРОКАТ II [р. прокат – ижарага (кирага) бериш ёки олиш] Рўзгор буюмлари, машина, мотоцикл ва ш.к. ни маълум миқдордаги ҳақ эвазига вақтинча фойдаланиш учун бериб ёки олиб туриш. *Спорт буюмлари прокати.* *Прокатга машина олмоқ.*

ПРОКАТКА тех. Айланувчи икки жўва (вал) орасидан сиқиб ўтказиш йўли билан турли шаклдаги металл маҳсулотлар ишлаб чиқариш, прокат ҳосил қилиш. *Тунука прокатка қилмоқ.* *Прокатка қилинган труба. Металлни прокатка қилиш.*

ПРОКАТЧИ тех. Прокатка қилувчи ишчи, прокатка мутахассиси.

ПРОКЛАМАЦИЯ [лот. proclamatio – мурожаатнома, чақириқ] Ташвиқот мазмунидаги босма мурожаатнома, варақа.

ПРОКТИТ [юн. proktos – орқа чиқарув тешиги, ўйон ичак + лот. itis – яллиғланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Тўғри ичак шиллиқ қаватининг яллиғланиши.

ПРОКОЛОГИЯ [юн. proktos – тўғри ичак + logos – фан, таълимот] Тиббиётнинг тўғри ичак, орқа чиқарув тешиги ва оралиқ соҳаси касалликларини, шунингдек, уларни даволаш усулларини ўрганадиган бўлими.

ПРОКУРАТУРА [«прокурор» с. дан]

Мамлакатда қонунларга тўла амал қилиниши ва уларнинг тўғри қўлланиши устидан назорат қилиб турувчи ва судда давлат манфаатларини, давлат номидан тузилган айномани ҳимоя қилувчи давлат органи. *Прокуратура органлари.* — Мирсаид унинг прокуратурада ишлайдиган Маннонов эканини пайқади-ю, шоша-пиша изоҳ берди. П. Қодиров, Уч илдиз. Ушбу ҳолатлар юзасидан шаҳар прокуратураси томонидан жиноят ишлари қўзғатилиб, тергов ҳаракатлари олиб борилмоқда. Газетадан.

ПРОКУРОР [фр. procureur < лот. procurare — фамхўрлик қилмоқ] 1 Қонунларга тўла амал қилиниши ва уларнинг тўғри қўлланиши устидан давлат назорати олиб борувчи мансабдор шахс. *Республика прокурори.* — Қонунлар ижроси устидан назорат прокурорнинг вазифаси эмасми? Газетадан.

2 Суд жараёнида давлат қораловчиси. *Маҳаллий терговчининг «тергов протоколи» билан ҳарбий суд прокурорининг айблаш қоғози топширилган вақтида, у бошқа катта бир ишни олиш тўғрисида ўзига ўхшаган бир киши билан гаплашиб ўтирган эди.* Чўлпон, Кечака кундуз.

ПРОЛЕТАРИАТ [лот. proletarius — қадимги Римда: камбағал, қашшоқ фуқаро] эск. Ёлланма ишчи.

ПРОЛЕТАРИЙ [лот. proletarius — қадимги Римда: камбағал, қашшоқ фуқаро] эск. Ёлланма ишчи.

ПРОЛОГ [юн. prologos — муқаддима < ро — олд, олдинда + logos — сўз, нутқ] 1 Театрда спектакль бошланиши олдидан ижро этиладиган кўриниш, саҳна.

2 Адабий-бадиий асарларда асосий баёндан олдин келадиган воқеаларни тасвирловчи ёки уларни тушунтирувчи муқаддима қисми; зид. *эпилог*.

ПРОЛОНГАЦИЯ [фр. prolongation < лот. prolongare — узайтироқ, чўзмоқ] ҳуқ. Зәём, вексель ва шартномаларнинг амал қилиш муддатларини узайтириш.

ПРОМЕТЕЙ [юн. Prometheus — Прометей (юнон мифологиясида осмондан олов ўғирлаб, кишиларга ҳадя этган ва ундан фойдаланишни ўргатган афсонавий баҳодир) номидан] Менделеев даврий системасининг

III гуруҳига мансуб радиоактив кимёвий элемент; табиатда учрамайдиган, сунъий йўл билан олинган металл.

ПРОМИЛЛЕ [лот. pro mille — мингга, мингтага] Бирон-бир соннинг мингдан бир улуши.

ПРОПАГАНДА [лот. propaganda < propagare — ёймоқ, тарқатмоқ] 1 Муйян гоялар, назария ва таълимотлар, қарашларни оммага ёйиш, тарқатиш, тушунтириш; оммага гоявий таъсир ўтказиш; тарғибот. «Янги урф-одат, маросимларни пропаганда қилиш — мағкура ишининг муҳим соҳаси» деган мавзуда республика семинари ўтказилди. Н. Сафаров, Оловли излар.

2 Мағкура ва сиёсатни тарғиб этишга қаратилган фаолият.

ПРОПАГАНДИСТ қ. тарғиботчи. *Пропагандист кадрлар.* — Пропагандистлар билан ишлашни яхши ўйлга қўйиш иқтисодий таълимнинг самарадорлиги ва сифатини таъминлашнинг ҳал қилувчи ўйлидир. Газетадан.

ПРОПЕЛЛЕР [лот. propellere — олдинга ҳайдамоқ, итармоқ] Самолёт, вертолёт, дидрижабль ва ш.к. нинг учиши, аэрочананинг ҳаракатланиши учун зарур бўлган тортиш кучи олинадиган курилма. Эҳ, жанговар пропеллерлар товуши. Нав бўсадай ширин туюлди. А. Мухтор. *Ҳашаротнинг қанотлари самолётнинг қанотларига ўхшамайди, ҳашарот қанотларидан ҳар бири — ўнг ва чап қаноти алоҳида-алоҳида ишлайдиган пропеллерлардир.* «Фан ва турмуш».

ПРОПИСКА [р. прописать — «қайд қилмоқ, рўйхатдан ўтказмоқ» фл. дан ясалган от] Кимсанинг маълум манзилда яшаб турганигини ўй дафтарига расмий суратда қайд қилиш ва шу ҳақда паспортга қўйилган белги. *Прописка штампи. Тошкентда прописка билан яшамоқ.* Прописка қилмоқ. Прописканадан ўтмоқ. — Афсуски, меҳмонни прописка қилиши миз керак эди-да, — деб Рафиқ соатига қаради, бошини чайқади. Ў. Усмонов, Қисмат.

ПРОПОЛИС [юн. rropolis < рго — олдида + polis — шаҳар] Асаларилар ажратадиган елимсизон, смолали хушбўй модда (тиббийт ва фармацевтикада қўлланади).

ПРОПОРЦИОНАЛ [лот. proportionalis — мос, мутаносиб; тент] 1 мат. Миқдорлардан

бири қанча ошса ёки камайса, бошқаси ҳам шунча ўзгарадиган; мутаносиб. *Тўғри пропорционал миқдорлар. Тескари пропорционал миқдорлар.*

2 Қисмлари, ўлчамлари ўзаро маълум нисбатда бўлган; бўйи энига мос; мутаносиб, уйғун; келишган. *Пропорционал қомат. Пропорционал тақсимламоқ.* ■ *Ижтимоий тараққиёт қонуниятини беш бармоқдай билиш керак.. энг зарури – ҳалқ хўжалигимизни планли пропорционал ривожлантиришининг объектив қонунлари билан қуроллантириш керак.* С. Анорбоев, Оқсой.

ПРОПОРЦИОНАЛЛИК 1 мат. Функционал боғланишнинг энг содда кўриниши; пропорционал эканлик (қ. пропорционал 1). *Миқдорларнинг пропорционаллиги.*

2 Тўғри пропорцияларга эга бўлишлик, мутаносиблиқ, мувофиқлик.

ПРОПОРЦИЯ [лот. proportion – мослиқ, мутаносиблиқ] 1 мат. Икки нисбатнинг тенглиги. *Арифметик пропорция. Геометрик пропорция.*

2 Бутуннинг қисмлари ўртасидаги мутайян ўзаро нисбат, мутаносиблиқ; умуман, нарсалар ўртасидаги миқдорий муносабат. *Бу концентрат маъданли сувга маълум пропорцияда қўшилиб, ичимлик ҳолига келтирилади.* Газетадан.

ПРОПУСК(А) қ. руҳсатнома. Залга пропуска билан киргизмоқ.

ПРОРАБ [р. производитель работ – «иш бошқарувчи, ишбоши» биримасининг қисқартмаси] Қурилишда ишни ташкил қилувчи ва қурувчиларга бевосита раҳбарлик қилувчи техник ёки инженер; ишбоши. Прораб «халақит берасан», деб неча марта мени девордан қувиб тушишар, мен эса яна тирмашиб чиқаверардим. С. Аҳмад, Қадрон далалар. *Прораблар, техниклар ва участка бошлиқларининг гапларига қараганда, яна иккى кундан кейин иш бутунлай тугайди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ПРОРЕКТОР [лот. pro – ўрнига + ректор] Олий ўкув юртларида: ректорнинг маълум соҳа бўйича ўринбосари. *Илмий ишлар бўйича проректор. Маънавият ва маърифат ишлари бўйича проректор.* ■ *-Хушҳабар бўлганда қандоқ, – деди проректор қувонч билан, – Обид Йўлдошевичнинг гипотезаси тўғри чиқди. Бекилиб қолган қадимги бир кон шу гипотеза асосида очилди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

ПРОСПЕКТ I [лот. prospectus – кўриниш, манзара] Шаҳарларда кенг, катта ва тўғри кўча. *Проспект ёқасида ажойиб муҳташам тураржой бинолари қад кўтармоқда.* Газетадан.

ПРОСПЕКТ II [лот. prospectus – кўриниш, манзара] 1 Нашрга тайёрланётган ёки ёзилаётган асарнинг қисқача баёни ёки кенг ва мукаммал режаси. *Адабиёт дарслигининг проспекти. Журнал проспекти.*

2 Реклама характеристидаги босма маълумотнома ёки ишлаб чиқариш ва сотишга мўлжалланган нарсалар рўйхатидан иборат савдо каталоги.

ПРОТАКТИНИЙ [юн. protos – биринчи + актиний] Менделеев даврий системасининг III гуруҳига мансуб радиоактив кимёвий элемент; кумушранг-оқ, ялтироқ, болғаланувчан металл.

ПРОТЕЗ [юн. prothesis – қўшиш, бириктириш, илаштириш] Организмнинг бирор аъзоси шаклида тайёрланган ёки зарарланган, олиб ташланган аъзоси ўрнига қўйиладиган мослама (мас., сунъий қўл, сунъий оёқ, сунъий тиш). *Сиз ойимнинг агентисиз. Доим бизнинг устимиздан материал берасиз. Ойимга протез тиши қўйдирив бераб, пинжаларига кириб олгансиз.* С. Аҳмад, Сайланма.

ПРОТЕЗА [юн. prothesis – олдиндан жойлаш] тлиш. Талафузни қуайлаштириш учун сўзнинг энг бошида товуш орттирилиши (*истол, шитраф каби*).

ПРОТЕЗЛАШ Гавданинг майиб бўлган аъзолари ёки қисмлари шакли ва вазифаларини тиклашга қаратилган тиббий-техник тадбирлар тизими ва уларни ўрганувчи соҳа.

ПРОТЕКТОРАТ [лот. protector – ҳомий] сиёс. 1 Тенгликка асосланмаган шартнома натижасида белгиланадиган, асосан мустамлакачилик руҳидаги қарамлик шакли.

2 Шундай қарамлик ҳолатида бўлган мамлакат. *Россия Афғонистонга таъсир ўтказиши юзасидан бўлган ҳамма даъволаридан воз кечди ва Англиянинг Афғонистон устидан протекторатини амалда тан олди.* «Янги тарих».

ПРОТЕКЦИОНИЗМ [фр. protectionisme < лот. protectio – ёпиш, беркитиш; ҳимоя қилиш] Давлатнинг ўз миллий иқтисадиётини чет эл рақобатидан ҳимоя қи-

лишга қаратилган иқтисодий сиёсати (мас., импорт молларга юқори пошлиналар жорий қилиш, уларнинг олиб кирилишини чеклаш ёки умуман тақиқлаш ва б.). **Пировард на-тижада протекционизм ва субсидияларга қарамай**, заводлар ёпишиб, ходимлар иш жой-ларини ўйқотадилар. «Хаёт ва қонун».

ПРОТЕСТ [лот. protestari – қатъий норозилик, баёнот эълон қилмоқ] ҳуқ. Тегишли суд ва прокуратура органларининг суд ҳукмлари ва қарорларини қайта кўриб чи-киш ҳақидаги расмий ёзма баёноти, илти-мосномаси. Ушбу қарор, ҳукумат топши-риғига зид бўлганлиги сабабли, вилоят про-куратурасининг протести билан бекор қилинди. Газетадан. *Олий суд протестни қано-атлантиради.* Газетадан.

ПРОТЕСТАНТИЗМ [лот. protestans, protestant – қаршилик билдирувчи, норози] Христианликдаги асосий оқимлардан бири: 16-асрда Рим католик черковига норозилик тарзида пайдо бўлган ва асосан АҚШ, Англия, Канада ҳамда Скандинавия ва Болтиқ-бўйи мамлакатларида тарқалган.

ПРОТИВОГАЗ [р. против – қарши + газ] Заҳарловчи модда, газ, тутун кабилардан нафас олиш аъзоларини, юзу кўзни асрай-диган фильтрли ниқоб. *Оксиген (кислород) тўйлдирилган пўлат баллонли противогаз.* У ерда бир тўп противогаз таққан йигит-лар ҳарбий машқ учун сафланмоқда эди. П. Қодиров, Уч илдиз.

ПРОТО- [юн. protos – биринчи] Байнамилал ўзлашма қўшма сўзларнинг биринчи қисми бўлиб: 1) дастлабки, илк, биринчи маъноларини; 2) черков амаллари ва ун-вонларида катталик, юқориликни билди-ради (мас., прототип, протоиерей каби).

ПРОТОИЕРЕЙ [прото.. + юн. hieereus – руҳоний] Православ черковида катта руҳо-ний.

ПРОТОКОЛ [юн. protokollon – биринчи варақ (ёзилиш санаси ва котибнинг исми кўрсатилган ҳолда ўрама папирус хатга ёпиширилган] < прото.. + юн. kollao – ёпиши-тираман, елимлайман] эск. 1 қ. баённома 2. *Мажлис протоколи* – Сергей кабинетда ёлғиз қолиб, кейинги кунлардаги сўроқ про-токолларини шошмасдан, бирма-бир ва-рақлади. Ҳ. Ғулом, Машъъал. Эшонбоев декан-нинг бетараф қолиши сабабини протоколга яхшилаб ёзиб қўйди. П. Қодиров, Уч илдиз.

2 Мансабдор шахс томонидан тузилган ва бирор воеа-ҳодиса ёки ҳолатни тас-диқловчи ҳужжат. *Экспертларнинг протоко-ли.* *Маҳалий тарговчининг «тергов про-токоли»* билан ҳарбий суд прокурорининг айблаш қоғози топширилган вақтида, у бошқа катта ишни олиш тўғрисида ўзига ўхшаган бир киши билан гаплашиб ўтирган эди. Чўлпон, Кечава кундуз.

3 Жамоат тартиби ва қонунчиликни бузганлик ҳақида тузилган далолатнома. *Автоинспекция протоколи.*

4 Халқаро конференцияларнинг халқа-ро шартнома, битим кучига эга бўлган қарори. *Савдо муносабатлари ҳақидаги про-токол.* *Давлат ва ижтимоий қуришил-академиясида иқтисодий таълимни ташкил этиши тўғрисида протокол ҳамда бошқа ҳужжатлар ва битимлар имзоланди.* Газетадан.

5 дип. Турли дипломатик ҳужжатларни амалга ошириш тартибини бошқариб турувчи қоидалар мажмуюи.

ПРОТОН [юн. protos – биринчи] физ. Атом ядросининг мусбат электр зарядига эга бўлган таркибий қисми – барқарор элемен-тар зарра; енгил водороднинг ядроси.

ПРОТОПЛАЗМА [прото.. + юн. plasma – шаклланган, безатилган] биол. Жонивор ва ўсимликлардаги тирик ҳужайранинг цито-плазма ва ядродан иборат таркибий қисми. *Тирик протоплазма ўз атрофидаги нотирик муҳитдан ҳужайра мембранныси билан аж-ратилади.* «Фан ва турмуш».

ПРОТОТИП [юн. prototypos – дастлабки аломат, белги, образ] ад. Бадий образ яратишида ёзувчига манба, намуна бўлган реал шахс. *Шуниси дикқатга сазоворки, то-мошабинлар асарни яхши тушунишлари учун ҳар бир картина олдиди жонли прототип-лар турарди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ПРОФЕССИОНАЛ [лот. professio – рас-мий белгиланган касб] 1 Бирор касбга оид, хос, бирор касб билан боғлиқ бўлган. *Про-фессионал одат.* *Профессионал маҳорат.* *Профессионал тайёргарлик.* *Энг ёмони – жойларда бозор иқтисодиёти тамошлари-ни яхши билмаслик ва профессионал мақа-га эга эмаслик каби салбий ҳолатлар кўпроқ намоён бўлмоқда.* Газетадан.

2 Бирор ишни ўзига касб қилиб олган, ўз касбининг мутахассиси бўлган (шахс).

Профессионал боксчи. Профессионал ашулачи. — ..профессионал журналистлар ва оммавий ахборот воситалари ходимларини тайёrlаши жараёнини қайта кўриб чиқиши зарур. Газетадан. Лекин ўша ишдан эътиборан мусобақага профессионал теннисчилар ҳам қўйилган. Газетадан.

ПРОФЕССИОНАЛИЗМ [лот. professio — касб-кор, мутахассислик] 1 тиш. Бирор касб-хунар соҳаси вакиллари нутқига хос сўз ёки ибора.

2 Бирор касб-хунар, мутахассисликни юқори даражада ўзлаштириш; юксак маҳорат. Чин истебодд ва юксак маҳорат сари етакловчи профессионализм унинг ижод шиоридир. Газетадан.

ПРОФЕССОР [лот. professor — муаллим, ўқитувчи; мураббий] Олий ўқув юртларидаги энг малакали ўқитувчиларнинг, шунингдек, илмий-тадқиқот институтларидаги илмий ходимларнинг илмий унвони ва лавозими; шундай унвон ва лавозимли шахс. Университет профессори. — Профессорнинг қарисига келганда эсанкраб қолди. Ў. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол. Профессорнинг гапидан хурсанд бўлиб ўтирганларида, одатдагидек шовқин-сурон, ҳазилхузул билан оғайнилари Шаҳобни кўргани келиб қолишиди. Л. Тожиева, Мехрим сизга, одамлар.

ПРОФИЛАКТИК Профилактикага оид; касаллик ёки бирор бошқа ҳодисанинг олдини олиш учун хизмат қиладиган. Профилактик эмлаш. Профилактик тадбирлар. Болгарга профилактик ишлов берши. — Бу эса, аввало, касаланишининг олдини олишга доир тизим муассасаларида профилактик ишларнинг суст йўлга қўйилганлиги оқибатидир. Газетадан. Солиқчилар фаолиятида профилактик тадбирлар ҳам катта ўрин тутоқда. Газетадан.

ПРОФИЛАКТИКА [юн. prophylaktikos — сақловчи, олдини олувчи] 1 Одамлар соғлигини сақлаш, касалликларнинг пайдо бўлиши ва тарқалиб кетмаслигининг олдини олиш, аҳолининг жисмоний ривожланишини яхшилаш ва узоқ умр қўришини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи. [Шербек:] Сиз касал кўргани, профилактика ўтказгани хонадонларга кўп кирасиз. С. Анорбоев, Оқсой. «Дори-дармон»

уюшмаси келгусида ҳам республика аҳолиси ва даволаш-профилактика муассасаларини дори-дармонлар билан таъминлаш аҳволини яхшилаш учун ўзининг барча имкониятларини ишга солади, деб ишонтирамиз. Газетадан.

2 Умуман, бирор ҳодисанинг олдини олиш, механизм, машиналарнинг муддатидан олдин ишдан чиқиши, бузилишидан сақлаш учун кўриладиган чоралар. Ёзас зараркунандалари ва касалликларига қарши профилактика. — Газдан қонунга хилоф равишда фойдаланаётган истеъмолчилар орасида профилактика ишлари олиб бориляти. Газетадан.

ПРОФИЛАКТОРИЙ [«профилактика» с. дан] Йирик ўқув юртлари ва саноат корхоналари қошида ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда дам олиб даволанишини амалга оширувчи даволаш-профилактик муассасаси. «Навоийазот» очиқ акциядорлик жамияти профилакторийсида йил бошидан бери 993 киши соғломлаштирилди. Газетадан.

ПРОФИЛЬ [фр. profil < итал. profilo — ташқи кўриниш, қиёфа < filo — чизик, йўл] 1 Юз ёки бирор нарсанинг ён томондан кўриниши. Ҳайкалнинг профили.

2 Бирор нарса ёки сатҳнинг, мас., деталь, курилма, ер бўлғага ва ш.к. нинг тиккасига кесилгандаги кўриниши. Йўлнинг профили. Бинонинг профили.

3 Ҳўжаликнинг, бирор касб соҳаси, корхона, ўқув юрти ва ш.к. нинг асосий ўзига хос белгилари мажмуи; касб ёки соҳанинг асосий йўналиши. Журнallарнинг профили. Жамоанинг асосий профили — пахтасилик.

ПРОЦЕНТ [нем. Prozent < лат. pro centum — юз ҳисобидан, юз ҳисобига; юз-(та)ликка] 1 Бирор сон ёки миқдорнинг юздан бир ҳиссаси, улуши; % белгиси билан ифодаланади (яна қ. фоиз). Планинг бир проценти. — Ўнинчи октябрда ўйлил пахта шартномамизнинг саксон процентини бериб битирамиз. А. Қодирий, Обид кетмон. Кўни билан бир ой ичida биронта ҳам якка ҳўжалик қолмаслиги, ҳамма юз процент колхоз бўлиши керак [деди Шодиев]. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Қарзга олинган пулдан фойдаланганлик учун қарздор томонидан пул эгасига тўлаб турлидиган ҳақ, фойда. [Фазлиддин: ..кечга Абдулла акам йигитчани тутиб, ота қарзини уз, деб маҳкамроқ ушлабди. Кейин ҳисоблаб қарашса, йигитчанинг гарданига

процент билан роса саккиз юз сўм пул тушибди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПРОЦЕНТЛИ 1 мат. Процентга оид; процент билан ифодаланадиган. Сонларнинг процентли нисбати.

2 Маълум процент ҳисобида фойда келтирадиган. Уч процентли заём.

3 Таркибидаги асосий модда миқдори процент билан ифодаланган. Уч процентли сирка. Қирқ процентли ўғит.

ПРОЦЕНТЧИ 1 с.т. Ишни ошиғи билан бажариб, маълум процентга етказувчи ишчи. Бизда икки юз процентчилар сонсаноқсиз.

2 салб. Белгили фоиз ҳисобида фойда олиш шарти билан қарз берувчи; судхўр.

ПРОЦЕСС [лот processus – илгарилаш, илгари силжиш] 1 қ. **жараён.** Тафаккур процесси. Ўсимликнинг ривожланиши процесси. ■ Зеро, янги-янги илмий қашифийётлар, илмий-мантиқий тафаккур процесслари ёлгиз улкан меҳнат мевасигина бўлиб қолмай, балки шиддатли шахом ва эҳтирос, эмоционал кечинмалар маҳсулни ҳамдир. «ЎТА».

2 Маълум натижага, мақсадга эришиш учун изчиллик билан амалга ошириладиган иш ёки ҳаракатлар мажмуси. Технологик процесс. Ишлаб чиқариш процесси. Ўқув-тарбия процесси.

3 Суд иши; тергов, маъмурий ва суд органлари фаолиятини амалга ошириш тартиби. Жиноий процесс. Намуналари процесс. Процессда қатнашмоқ. ■ Суд процессини тўғри ташкил қилиш ва ўтказиш айниқса муҳимдир. Газетадан.

ПРОЦЕССОР [лот. processus – сурлиш] Рақамли ҳисоблаш машинасининг дастур (программа)да кўзда тутилган арифметик ва мантиқий амалларни; ахборотларни ўзгартириш, барча ҳисоблаш жараёнларини ва ш.к. ни бошқариб туриш учун мўлжалланган марказий қурилмаси. Компьютернинг процессори.

ПРОЦЕССУАЛ [«процесс» с. дан] Суд ёки маъмурий жараёнларга оид; суд жараёни билан боғлиқ бўлган, судда ишнинг кўрилиш тартибини белгиловчи. Процессуал муддат. Процессуал кодекс. ■ Чунки унда амалдаги процессуал кодексда кўрсатилиши лозим бўлган бир қанча моддалар мавжуд. Газетадан.

ПРУЖИНА [р. пружина – камбар эластик металл тахта ёки чизимча] Машина,

механизм ва ш.к. нинг пўлат тасма ёки симдан спиралсимон ўралган ёки устма-уст терилган, муайян куч таъсирида қисилгандан кейин яна асл ҳолига қайтирадиган, туртқиларни юмшатадиган қайишқоқ қисми, детали. Соат пружинаси. Эшик пружинаси. Патефон пружинаси. ■ Ичкарида, Самандарнинг олдида яна икки киши ўтирган экан. Сафаров булар билан ҳам саломлашида-да, титилиб, пружиналари кўриниб ётган диванга ўтириб, папирос чекди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ПРУЖИНАЛИ Пружинаси бўлган, пружина воситасида ҳаракат қиладиган, ишлайдиган. Пружинали каравот. Пружинали ўйинчок. ■ Эшик қаршисидаги дөвр олдида устига майдада ёстиқлар ташлаб қўйилган пружинали диван, унинг икки ёнида китоб жавонлари бор эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ПРЯНИК [р. пряный – ўткир ва хушбўй мазали, ҳидли < юн. peperē – қалампир] Хамирга ўсимлик ёғи, асал, шакар, қиём кўшиб тайёрланган яримшарсимон қандолат маҳсулоти, ширинкулча (дастлабки вақтларда унга зираворлар, жумладан, хушбўй қалампир кўшилган).

ПСИХИАТР Руҳий касалликлар врачи, мутахассиси. -Уни [Ботировни] хирург эмас, психиатр даволаши керак, – деди Раҳимов Николаевга. Б. Раҳмонов, Олтин одамлар. Қизалоқнинг ой сайёраси ҳақидаги ғалами ҳикояларини эшигтагач, ота-онаси уни психиатр қабулига етаклаб боради. Газетадан.

ПСИХИАТРИК Психиатрга, психиатрияга, руҳий касалликларга оид. Психиатрик клиника.

ПСИХИАТРИЯ [психо.. + iatreia – даволаш] Тиббиётнинг руҳий (психик) касалликларни, уларни даволаш ва олдини олиш усусларини ўрганувчи бўлими.

ПСИХИК Психикага, руҳий ҳолатга оид; руҳий. Психик касалликлар.

ПСИХИКА [юн. psychikos – руҳий] Юксак даражада ташкил топган миянинг объектив воқеликни сезги, идрок, тасавур, фикрлаш, ҳис-туйғу ва иродавий хатти-ҳаракатлар тарзида акс эттириш хусусияти; инсон ва ҳайвонлар хатти-ҳаракатининг ўзига хослигини белгилайди; инсон онги психиканинг олий шакли ҳисобланади. Соғлом психика. Боланинг психикаси. Киши психикасини ўрганмоқ

ПСИХО- [юн. psyche – рух, жон; қалб, күнгил] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг биринчи таркибий қисми: психикага, руҳиятга алоқадорликни билдиради (мас., психоанализ, психология, психотерапия)

ПСИХОАНАЛИЗ [психо.. + анализ] Руҳий (психик) касалликларни даволаш усули ва 19-аср охири – 20-аср бошларида австриялик олим З. Фрейд томонидан ишлаб чиқилган ва ривожлантирилган психологияк таълимот.

ПСИХОЗ [юн. psyche – рух, жон] Киши онгининг борлиқни акс эттириш фаолиятининг кучли даражада бузилиши билан кечадиган руҳий касалликларнинг умумий номи.

ПСИХОЛИНГВИСТИКА [психо(ология) + лингвистика] Нутқий ифодаларнинг пайдо бўлишини ҳамда нутқнинг тил тизими билан ўзаро муносабатда ўзлаштирилиши (идрок этилиши) қонуниятларини ўрганувчи фан.

ПСИХОЛОГ 1 Психология бўйича олим-мутахассис (врач ёки ўқитувчи). Ҳозирги кунда психология касбга йўналтирувчи тиббий ходим, дефектолог, психолог каби мутахассислар ушбу тизимда хизмат қилимокда. «Мактаб ва ҳаёт».

2 кўчма Кишининг руҳиятини яхши биладиган, шунга қараб муомала қиладиган сезигир одам. [Фармонов:] ..бу кампир ё ўзгаларнинг фикрини ўқий олади, ё менга ўхшаган лақмаларни кўравериб, ўткир психолог бўлиб кетган. «Муштум».

ПСИХОЛОГИЗМ [«психология» с. дан] Адабиёт ва санъатда инсоннинг психик, руҳий кечинмаларини теран тасвирлаш.

ПСИХОЛОГИК Психологияга оид, руҳий ҳолат ва кечинмаларни теран тасвирлашга асосланган. *Психологик анализ. Психологик тадқиқот. Психологик роман. Психологик драма.* ■ Ойқизнинг психологик ҳолати роман марказида турган муҳим тутунни, унинг ечими учун Ойқиз типидаги, балки ундан ҳам юқорироқ бошқа бир кучли тажрибакор шахс иштирокини таълаб қиласди. «ЎТА».

ПСИХОЛОГИЯ [психо.. + юн. logos – фан, таълимот] 1 Инсон фаолияти ва ҳайвонлар хатти-ҳаракатида борлиқнинг акс этишини, руҳий жараёнлар, ҳодисалар ва хислатларни ўрганувчи фан. Элмурод институтда психо-

хологиядан лекция тинглар экан, профессор Иванов: «Киши характерини белгиловчи омиллардан бири унинг нутқи», – деган эди. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Бўлгуси педагоглар практика жараёнида педагогика ва психологиянинг долзарб масалалари устида иш олиб борадилар. «Фан ва турмуш».

2 Бирор фаолият билан боғлиқ бўлган психик жараёнлар мажмуи. *Мехнат психологияси. Санъат психологияси.* ■ Рангларга муносабатда ҳам ҳалқ психологияси намоён бўлади. «ЎТА». Ижод психологияси фақат китобхонларни эмас, адабиётшunosларни ҳам қизиқтирияпти. У. Норматов, Талант тарбияси.

3 Кишининг ички дунёси, кечинмалари, характер хусусиятлари, руҳий ҳолати. *Отахон шоирларимиз болалар қалби ва психологиясини, маънавиятини очиши орқали уларнинг бетакрор шахсиятини улуғладилар.* «Фан ва турмуш». Ҳаётнинг ўзи ана шу дунёқарашлар, психологиялар, даъволар орасидан ўтишга мажбур қўлмоқда. Газетадан.

ПСИХОПАТИЯ [психо.. + юн. pathos – фам-алам, азобланиш, касаллик] Шахнинг, ақл-идроқи сақланиб қолгани ҳолда, феъл-атвори, ҳиссиёти, хулқининг чуқур ва доимий бузилишидан иборат ирсий, турма ёки ҳаётда орттирилган норасолиги.

ПСИХОПАТОЛОГИЯ [психо.. + патология] Психиатриянинг руҳий касалликлар, патологик жараёнлар ва ҳолатларнинг пайдо бўлиши, ривожланиш механизми, пайдо бўлиш сабабларини ўрганувчи, уларни таснифлаш ва даволаш усуllibарини ишлаб чиқувчи соҳаси.

ПСИХОТЕРАПИЯ [психо.. + терапия] Руҳий таъсир қилиш (мас., гипноз) йўли билан даволаш усули. Шу боис шифохонада психотерапия кабинетини ташкил этамиз. Ҳозир у ерда сўз сеҳри билан даволаш сеанслари ўтказилмоқда. Газетадан.

ПСИХОТРОП [психо.. + юн. tropos – бурилиш, буриш, ўйналишиш]: **психотроп воситалар** Инсоннинг руҳий ҳолатига, умуман психик жараёнларга кучли таъсир этувчи дори моддалар. Ўзбекистон Республикаси ва Эрон Ислом Республикаси ўртасида гиёҳвандлик моддалари ва психотроп воситаларнинг ноқонуний айланишига қарши курашда ҳамкорлик қилиш тўғ-

рисидаги меморандум имзоланди. Газетадан. Президентлар наркотик моддалар, психотрон воситаларнинг ноқонуний савдосига қарши курашдаги ҳамкорлик концепциясиги тасдиқлаши. Газетадан.

ПСОРИАЗ [юн. psoriasis < psora — қимча] Қириқли темиратки — юқмайдиган сурункали, вақти-вақти билан кучайиб, зўрайиб туралиган тери касаллиги.

ПУБЛИЦИСТ Долзарб, мунозарали ижтимоий-сиёсий мавзуларда асар ёзувчи адаби. *Публицист ёзувчи.* — У адабиёт ва санъат оламининг зукко билимдони, оташин публицист, ажойиб нотиқ ва улкан санъаткор эди. Газетадан. Санжар Сиддиқов ижоди ҳақида шу фикрни айтиши мумкин: у тарихчи, публицист, таржимон, тақризчи, санъатшунос, педагог эди. Х. Ёдгоров, Ҳаёт тўлқинлари.

ПУБЛИЦИСТИК Публицистикага ёки публицистга оид. *Публицистик асар.* — Унинг овози публицистик руҳни, гоҳ лирик, гоҳ баҳтиёрик түйгусини ифода этади. Газетадан.

ПУБЛИЦИСТИКА [лат. publicus — жамиятга, жамоатчиликка оид, ижтимоий] 1 Давр (замона)нинг долзарб ижтимоий-сиёсий масалалари ҳамда жамиятнинг кундадлик ҳаётига бағишлиланган адабиёт тури. *Публицистика* сиёсий курашнинг ўткир куролидир.

2 Шу жанрга хос асар ёки асарлар (мақола, очерк, памфлет, фельетон ва ш.к.) мажмуи. *A. Қаҳҳор публицистикаси.*

ПУД [р. пуд — 16,38 кг га тенг оғирлик ўлчов бирлиги < лот. pondus — оғирлик, ўлчов] эск. Метрик ўлчовлар тизими қабул қилинганига қадар қўлланган, 16,38 килограммга тенг оғирлик ўлчов бирлиги. Бир тонна — салкам 63 пуд. — [Кампир:] Дастромиям бир пуд ун эди, тунов кун бирдан ишигирма беш қадоққа тушиб қолди. Ойбек, Танланган асарлар. Биринчи ўил гектаридан юз пуд олдик, Эру хотин меҳнат ҳақин қонга солдик. F. Ғулом, Танланган асарлар.. бир ярим пуд гўштнинг аъзолар ризоликлари билан бир пудини Мулла Обидга ва ярим пудини Мардонбойга орттириб берадилар. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ПУДЛИ 1 Пуд оғирлигидаги. Икки пудли тош. — [Бобом:] Молхонага киринг, ярим пудли кетмон турибди. Ана ўшани мининг-

да, далага чиқиб, айроплон қилиб учинг, хўпми? Давлатимизнинг сиздан бошқа учувчи-лариям бор. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

2 Маълум пуд юқ элтадиган, кўтарадиган. Ҳўжабеков, куни билан елкасидан беш пудли қоп тушмаган юқчидай, эшикнинг кесакисига суняди. С. Анорбоев, Оқсой.

ПУДРАТ [р. подрядить — «вақтингчалик ишга юбормоқ, бирор нарсани олмоқ, топмоқ» фл. дан] Бир томон иккинчи томон буюртмаси асосида маълум бир ишни тўлигича (батамом) бажариб бериш мажбуриятини олганлиги ҳақидаги шартнома ва шу асосда бажариладиган ишнинг ўзи. *Пудратни ўз вақтида бажармоқ.* Ишни пудратга олмоқ. Бинони пудратга олган қурилиши ташкилоти. — Ҳамма юракдан меҳнат қилади — менга оиласави пудратнинг шуниси маъқул. «Саодат». *Курилишдаги пудрат ишлари ҳажми 13 физига кўпайди.* Газетадан.

ПУДРАТЧИ [р. подрядчик] Пудрат асосида ишлайдиган киши ёки ташкилот. Асосий пудратчи. *Пудратчи ташкилотлар.* — Пудратчи бракка ўйл қўйған экан, буюртмачи қаёққа қаради, дерсиз. «Муштум». Корхонамиз аксарият қурилишларда бош пудратчи сифатида иштирок этади. Газетадан. Пудратчилар бу ўйл ҳар гектар майдондан камиди 70 центнердан хирмон кўтариши ниятидалар. Газетадан.

ПУК(КА) Ошиқнинг чиккага қарама-қарши, дўмбок томони. Тавва пуккани ейди; олчи чиккани ейди дегандек, бой берсангиз нима, сиз ҳам ютиб юргансиз. А. Мухтор, Опасингиллар. *Ошиғим пукка тушса ҳам розиман, деб турган эдим, бирдан олчи бўлиб кетди.* Б. Раҳмонов, Хўжайнин кўчди. [Муладўст:] *Қўйинг, ўша қози домлангизга ҳам отган ошиқнинг ҳаммаси пуккасига тушиди.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ПУЛ 1 [ф. پول — пул, ақча; балиқ тангаси] 1 Олди-сотди ёки тўлов муомалаларида нарх, баҳо, қиймат ўлчови бўлған металл ёки қофоз белги; ақча. Қофоз пул. Танга пул. Нақд пул. Пул майдаламоқ. Пул бўлса, чангала шўрва. Мақол. Пули куйған қалампир чайнар. Мақол. — Сидиқжон.. кечки пайт кўчага чиқмоқчи бўлған эди, Анзират хола, унинг пули ўйқлигини билгандай, соч олдиргани пул берди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Йўлкирага пулимиз, пиёда қайтишига иложимиз бўлмаганидан қолиб кетдик.*

М. Исмоилий, Фаргона т.о. /Санавбар Ҳай-
ринисога:/ Сизга ҳам гапираман, пул учун
имони ва қизини сотадиган отамга ҳам гапи-
равераман. Ҳамза, Тұхматчилар жазоси.

Пул бўлмоқ Пулга алмашинмоқ, сотил-
моқ. Нарса сотсанг, пул бўлади, Эрта-индин
кул бўлади. Мақол. Пул қилмоқ 1) пул ҳи-
собига бермоқ, сотмоқ, пулламоқ. Ўни бе-
зашдан бошқа нарсага ярамайдиган асбоб-
ларни йиғиштиридим, барини сотиб пул қилдим.
Ойбек, Танланган асарлар; 2) ишлаб ёки
бушқа йўл билан пулни қўлга киритмоқ,
пул тўпламоқ. Пул(нинг) қадрсизланиши қ.
инфляция. Пулнинг қадрсизланиши суръат-
лари мунтазам равишда ва изчиллик билан
насайиб бормоқда. Газетадан.

2 Сармоя, маблаг. Қурилишга пул ажрат-
моқ. — Пул-чи? Пул ҳам туғади. Жуда кўп
туғади, тез туғади, айниқса, бу замонда пул
сертухум бўлиб кетган. Ойбек, Танланган
асарлар. Нуқул пул ва фойда кетидан қув-
сак-да, аммо одамларимиз руҳан қашшоқ бў-
либ қолишиса, бундай жамиятнинг ҳеч кимга
кераги йўқ. Газетадан.

3 с.т. Иш ҳақи; маош. Қоровул пули. Бу-
гун пул оладиган кунимиз.

4 эск. Баъзи ерларда ярим тийинга, баъ-
зи ерларда бир тийинга тенг бўлган пул
ўлчов бирлиги ва шу қийматдаги майда пул-
нинг ўзи. Нарх билиб келган болага йигирма
пул бериб, орқаси куймаганини олиш шарти
билин нонга юборди. А. Қодирий, Мехробдан
чаён. Йиқитган болаларга икки пулдан сов-
рин бериб томоша қилиб ётган икки бойнинг
билиш шу — Ниёзмат ҳожи бўлиб, ҳаждан янги
келган йашлари эди. А. Қаҳҳор, Сароб.

Бир (ёки икки, уч) пул 1) бир ёки икки,
уч тийин. Бир пул бериб йиғлатдим, минг пул
бериб тиндиридим. Мақол; 2) ҳеч нарсага ар-
зимайдиган, аҳамиятсиз, бир тийинга ҳам
қиммат. Бу гаплар унга бир пул. Ҳамма унга
бир пул. — Жўрабоев Юсуфийнинг далил-
ларини бир пул қиласидиган мақола ёзиди. Ш.
Рашидов, Бўрондан кучли. Тўрди ғилай олти
йиллик тоат-ибодатини бир пул қилди. А.
Кўчимов, Ҳалқа.

5 Афғонистоннинг асосий пул бирлиги
— афғонийнинг юздан бир улушкига тенг
майда пул, танга.

Пулга чақмоқ қ. чақмоқ 1. Пулни пул
билин ўйнамоқ даг. Мехнат қилмай осонлик
билин пул топиб, бебилиска сарф қилмоқ,

унча-мунча пулни назарга олмаслик. Пу-
лининг сассиғига ётолмайди с.т. Жуда бой,
пулдор одам ҳақида айтиладиган ибора.

ПУЛ II [ф. Ҷ – кўприк] эск. кт. айн.
кўприк.

Пули сирот қ. сирот.

ПУЛДОР [ф. Ҷ – пулга эга бўлган,
пули] Кўп пулга эга бўлган, пули кўп. Пул-
дор одам – қанотли одам, бу қанот билан
мағрибдан машириққача учасан, ҳар ерда
ошна-оғайни, дўст-ёр топасан. Ойбек, Тан-
ланган асарлар. Қарздор бўлишдан пулдор
бўлиш яхшироқ. Газетадан. Пулдорлар ҳар бир
нарсани ўз вақтида ғамлаб, арzonга туш-
шишишади. Ойбек, Танланган асарлар.

ПУЛЕМЁТ [р. пуля – ўқ ва метать – от-
моқ] Ўқни тез отадиган автоматик қурол.
Қўл пулемёти. Лентали пулемёт. — Бу орада
халқ оқими ўрда томонга йўл олди. Алла-
қаерда пулемёт тариллади. Ҳ. Гулом,
Машъял. Тепаликнинг этагида писиб ётган
немис пулемёти пиёда аскарларимизни ён-
бошдан ўққа тута бошлади. А. Қаҳҳор, Ол-
тин юлдуз.

ПУЛЕМЁТЧИ Пулемёт отувчи, пуле-
мёт билан қуролланган аскар. Пулемётчи-
лар взводи. — Узоқда машҳур пулемётчи
Абдуллаев, унинг орқасидан Асқар полвон
пулемётни судраб борарди. Ойбек, Қуёш
қораймас.

ПУЛЛАМОҚ с.т. Нарсани пул эвазига
бермоқ, сотмоқ. Маҳсими уч кун ҳайитда
кийиб, сақлаб қўйғандим, ана уни пуллаб,
тагчарм оламиз. Ойбек, Танланган асарлар.
—Ҳўжайин, — деди, — аввало Дехқонбой
бўйинтоблик қилди, бизлар ҳам бўш келмай,
хўж чиқарб, ҳовлисими пулладик. У Ис-
моилов, Сайланма.

ПУЛЛИ 1 Пули бўлган, пули бор. Пулли
— ботир, пулсиз – ётир. Мақол.

2 Пул тўланадиган, пул эвазига оли-
надиган, бериладиган ёки қилинадиган.
Пулли концерт. Пулли маъбуза. — Қизил
Ярим ой жамияти томонидан ташкил
қилинган пулли поликлиникага директор
қилиб тайинлашни сўради. А. Қаҳҳор, Сароб.
Пулли хизматларни бир ярим баравар қў-
пайтириш режалаштирилди. Газетадан.
«Олий бизнес мактаби»да ўқиши пулли-
контракт асосида бўлиб, «Бошқарув бизнес
магистри» дастури бўйича ҳалқаро талаб-

лар ва халқаро программа асосида олиб борилади. Газетадан.

З [фақат миқдор ифодаловчи сонлар билан] Пул, тийин қыйматидаги. Тўққиз пулли носвой. Уч пулли аҳамияти йўқ нарса. — Олти пулли тақадек. Кўзи ирғиб бақадек, Оч муҳлисинг қўлида Ўтмай қолган чақадек Шайх ҳазратларига салом. Ҳамза.

ПУЛПАРАСТ [ф. پولپاراست — пулни севувчи, пулга сифинувчи] Пулга ўч, пул тўплаш пайига тушган. **Пулпараст одам**, — Ўғил отасига ўҳшаган хасис, **пулпараст**, судхўр эмас. Бироқ виждонсизлик, хасислик ва шафқатсизликда отасидан сира қолишмайди. М. Қодиров, Бой ва судхўрнинг фош этилиши.

ПУЛСИЗ 1 Пули бўлмаган, пули йўқ. **Пулдор одам** Москвага, Варшавагача боради. **Пулсиз одам** ўз жойидан бир қадам силжисинчи! Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Пул тўланмайдиган, текин, бепул. **Пулсиз лекция**. **Пулсиз тарқатилган брошура**.

ПУЛСИЗЛИК Пулга эга бўлмаслиқ, пули йўқлиқ. Саидий бир сўм ишласа, оила ўн сўм талаб қиласди. Саидий ўн сўм ишласа, оила пулсизликдан қон-қора қақшайди. А. Қаҳҳор, Сароб.

ПУЛСИРОТ с.т. айн. **пули сирот қ. сирот**. **Дўзах узра**, ўт узра, ҳайҳот, **Кўпrik шуми**. **яъни пулсиrot?** М. Али, Боқий дунё.

ПУЛЬВЕРИЗАТОР [фр. pulvériseur < лот. pulvis, pulveris — чанг, кукун] Суюқликларни пуркайдиган ёки кукун моддаларни чангитиб, тўзғитиб сепадиган асбоб; пуркагич. **Дараҳтларга дори сепадиган пульверизатор**. **Пульверизатор** билан бўёқ бермоқ.

ПУЛЬМОНОЛОГИЯ [лот. pulmo, pulmonis — ўпка + юн. logos — фан, таълимот] Тиббиётнинг ўпка, бронхлар ва плевранинг тузилиши, иш фаолияти ҳамда касалликларини ўрганувчи, ушбу касалликлар профилактикаси ва даволаш усууларини ишлаб чиқувчи соҳаси.

ПУЛЬПА [лот. pulpa — эт, гўшт; юмшоқ нарса] Тишни қон билан таъминлайдиган қон томирлари, лимфа томирлари ва нерв толаларидан ташкил топган юмшоқ тўқима.

ПУЛЬПИТ [пульпа + лот. itis — яллигланишни билдирувчи қўшимча] Тиш бўшлигини тўлдириб турадиган ғовак биритиравчи тўқима — пульпанинг яллигланиши.

ПУЛЬС [лот. pulsus — туртки, зарба] тиб. Юракнинг қисқариши натижасида ундан келаётган қон оқими таъсири билан қон томири деворчаларининг ритмик силкиниши, тепиши, уриши, шунингдек, баданнинг томир тепкиси сезиладиган жойи. **Пульс** — саксон. **Беморнинг пульсини кўрмоқ**. Пульсни ўлчамоқ.

ПУЛЬТ [нем. Pult < лот. pulpitum — тахтасупа, кафедра] 1 Ноталар кўйиш учун ишлатиладиган, бир томонга нишаб, узун оёкли столча. **Дирижёр пульти**. — **Кийинишидан олақарғани эслатувчи, сочи жингалак, чироили бир йигит дирижёрлик пультига чиқиб, қўлидаги таёқчасини қимирлатувдиямки, залда оркестр садолари янгради**. Н. Аминов, Қаҳқча.

2 **тех.** Бирор нарсани автоматик бошқаридиган асбоб, аппаратлар ўрнатилган жой (стол, стенд ва ш.к.). **Бошқариш пульти**. **Диспетчерлик пульти**. — **У бошқариш пульти ёнидаги креслога ўтириб, бир оз мизгимоқчи бўлди. Ағуски, бу ҳам насиб этмади. «Ёшлик**. **Бу жойда каттагина бошқариш пульти ўрнатилган экан**. О. Мўминов, Хиёбондаги уч учрашув.

3 **Радиотелеаппаратураларни бошқарувчи асбоб.** **Телевизор пультини босмоқ**.

ПУМА [исп. puma < индейс тилларидан] Американинг тоғ ўрмонларида яшовчи, мушуксимонлар оиласига мансуб йиртқич сутэмизувчи ҳайвон.

ПУНКТ 1 [лот. punctum — нуқта] 1 Ер юзидаги ёки фазодаги алоҳида белгиси, хусусияти билан ажралиб турадиган нуқта, маълум бир жой, ер. **Географик пункт**. **Стратегик пункт**. Аҳоли яшайдиган пункт. — **Куни кечада жойлардаги қабул пунктларига янги тилла ҳосили ортилган карвонлар кела бошлади**. Газетадан. **Шаҳарларда ва аҳоли пунктларида патрул-йўл хизмати бўлинмалари ташкил этилган**. Газетадан.

2 Бирор иш, машғулот, тадбир кабилар учун белгиланган, махсус жиҳозланган бино ёки жой. **Телефон станциясининг гаплашиши пункти**. **Тиббий ёрдам пункти**. **Пахта пункти**. **Команда пункти**. — **Полковник Грейдер ўз кузатиши пунктида туриб, стереотруба орқали жангни кўздан кечирди**. И. Раҳим, Чин муҳаббат. **Мактаб**, боғча қишилогоқ врачлик пункти қурса, ёмонми? Газетадан.

3 Матн, қонун, қарор кабиларнинг рақам ёки ҳарф билан белгиланган алоҳида қисми; параграф, модда. *Уч пунктидан иборат қарор. Йигирма пунктидан иборат қоида.*

4 плгрф. Босмахона белгилари (ҳарф, рақамлар ва б.) ўлчамларини аниқлашда энг кичик бирлик.

ПУНКТИР [лот. punctum – нуқта] Алоҳида-алоҳида ўзаро яқин жойлашган нуқталардан (...) ёки чизиқчалардан (---) ташкил топган узун чизиқ. *Пунктир билан чизиқланган тасвир.* ■ *Агар ёйилмани пунктир чизиқлар бўйича керакли тарзда буksак, унда тўрт бурчакли тўғри призма деб аталувчи геометрик жисм ҳосил қиласиз.* «Геометрия».

ПУНКТУАЦИОН Пунктуацияга, тиниш белгиларига оид. *Пунктуацион қоидалар.* Пунктуацион белгилар. Пунктуацион хатолар. ■ *Китобда баъзи имловий ва пунктуацион хатолар учрайди.* Газетадан.

ПУНКТУАЦИЯ [лот. punctum – нуқта] тлш. 1 Маълум бир тил ёзувидаги тиниш белгилари тизими.

2 Ёзма матнни пунктуацион расмийлаштиришни тартибга солувчи, ҳар бир тилда тарихан шаклланган қоидалар, мөърлар. *Ўзбек тили пунктуацияси.*

3 Тиниш белгилари тизими қонуниятларини, шунингдек, тиниш белгиларининг қўлланиш мөърларини ўрганадиган тилшунослик бўлими.

ПУНКЦИЯ [лот. punctio – санчиш] тиб. Даволаш ёки диагностика мақсадида организмдаги бирор бўшилик, қон томири ёки аъзога шприц игнаси санчиш муолажаси.

ПУР [ф. پور – тўла, тўлиқ, жуда кўп] Тўла, кўп. *Кўз равоқини сен эттинг нур нур, Кўнгил эвини сен эттинг маъмур.* М. Солиҳ, Шайбонийнома.

ПУРВИҚОР [пур + виқор] кт. Виқорли, сервиқор. *Устига-устак заминнинг – пурвиқор, улуғвор тоғлар ўлкасининг табиати, оппоқ кўпириб оқаётган дарёнинг шовуллаши менинг руҳиятимга пўртманалар, тошқинлар олиб келади.* Газетадан. *Бўйдор қарагайлар кучли қўлларини ёргуликка чўзгандай яна ҳам азамат ва пурвиқор кўриндилар.* Ойбек, Қуёш қораймас. *Тоғларнинг пурвиқор салобати, сирли улуғворлигидан ҳайрат, ҳаяжоним ҳаприқиб кетди.* «Саодат».

ПУРИЗМ [фр. purisme < лот. rigus – соф, тоза] 1 Адабий тилни бошқа тиллардан олинган ўзлашмалар, неологизмлардан, вульгаризмлардан сақлашга интилиш. *Маърузада белгиловчи қоида сифатида миллий тиллар терминологияси ўртасида минимал тафовут принципи майдонга қўйилади, чунки максимал тафовут принципи муқаррар турнизмга олиб боради.* «ЎТА».

2 Урф-одатлар (феъл-авторлар)нинг соғлиги ва жиддийлигига интилиш.

ПУРКАГИЧ Ўсимликларга сув ва суюқ моддалар пуркаш учун ишлатиладиган мослама, асбоб. *Пуркагич билан экин майдонига дори сепмоқ.* ■ *Мавсум муваффақиятини таъминлаш учун аниқ тадбирлар ишлаб чиқилган.* *Пуркагичлар, терим машиналари, транспорт воситалари созланниб, старт кутуби турибди.* Газетадан.

ПУРКАМОҚ 1 Сув ёки бошқа суюқ нарсани куч билан зарраларга айлантириб сочмоқ. *Вилтга қарши дори пуркамоқ.* ■ *[Чол] Терига сув пуркайди ва кўва билан дўйдўй уриб, ҳармни текислайди.* Ойбек, Танлангандаги асарлар. Бирор қанотларингизнинг тагига сув пуркаб қўйганни дейман, даврага тушолмай, миргайиб турибсиз. «Аския».

2 кўчма поэт. Сочмоқ, таратмоқ. *Хозиргина дилига нур пуркаган ўйлар яна кўнглини ғаш қилювчи оғир гумонлар билан алмашинганди.* О. Ёкубов, Ларза. Аммо саратон тандири ўчакишгандай яна ҳам аланга олиб, оташ пуркарди. Мирмуҳсин, Умид.

ПУРКАШ қ.х. Экинларни ҳамда ўрмонзорларни заарқунандалар, касалликлар ва бегона ўтлардан ҳимоя қилишда маҳсус пуркагичлар билан пестицид эритмаларини сепиш; дефолиация усулларидан бири.

ПУРМАЗМУН [пур + мазмун] Мазмунли, сермазмун. ..ҳар бири дард билан сугорилган бениҳоя пурмазмун ва гўзал шеърлар.. Газетадан.

ПУРМАҲНО [пур + маъно] Маъноли, сермаъно, маънодор. Албатта, бунда рамзий, тасаввуфга хос пурмаъно ҳам бор. Газетадан. *Назм гулшанининг пурмаъно ҳикмат соҳибларини ўзбекнинг ўзига бек бўлганига 7 йил тўлиши муносабати билан «Истиклол мушоираси»га чорлаймиз.* Газетадан.

ПУРҚУДРАТ [пур + қудрат] кт. Қудратли, серқудрат. *Афсуски, радиомиз қўпин-*

ча халқ билан мана шу бой, чироyllи, пуркүдрат тилда гаплашмайди. К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПУРҲИКМАТ [пур + ҳикмат] кт. Ҳикматли, серҳикмат, ҳикматга бой. *Мұхтарам устод Шавкат афандининг пурҳикмат китобларида.. мұхим гаплар бор.* К. Яшин, Ҳамза. *Буюк бобокалонларимизнинг пурҳикмат сұзлари битилган лавҳалар маърифатингизни бойштади.* Газетадан.

ПУСМОҚ шв. айн. **писмоқ.** Бүрибосарлар ҳаво димлигінде қаерларда пусиб ётганини ҳеч ким билмасди. «Ёшлик». *Уруш! Бундай пайтда эр кишининг жойи жаңггоҳда!* Бирорлар қон кекиб юришиса-ю, сен уларнинг панасида пусиб ўтирасан. «Ёшлик».

ПУТ I шв. 1 айн. оёқ 1.

2 Икки оёқ оралығи, чатаноқ. *Лайланнинг юришини құламан, деб читтакнинде путь иширилебди.* Матал. — *Укканинг оёқларини бириктириб боялаб, бошини путьига қистирған.* Ф. Ғулом, Соялар.

ПУТ II [р.] с.т. Пуд. [Күй] Бир ярим путь мой беради. *Суяғигача мой: эртага норин-хүрлар маза қылади-да.* Ойбек, Танланган асарлар. *Юки бир чарх ила 3 путь келатурған эски-туски, латта-пұттардан иборатдур.* М. Беҳбудий, Қасди сафар.

ПУТЕВКА [р. путёвка — йўлланма < путь — «йўл» с. дан] 1 Бирор жойга, мас., ўқишига, дам олиш уйига, ишга юбориладиган кишига бериладиган махсус хужжат, йўлланма. *Санаторий путёвкаси.* — [Пўлат-жон] Учувчилик мактабини яқинда битириб, Тошкент аэропортига путёвка олармиш. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Алоҳида комиссиядан ўтиб, ақадемияга путёвка ҳам олдим. Ф. Ғулом, Танланган асарлар.

2 маҳс. Автомашина ва б. транспорт воситалари ҳайдовчиларининг қўлига бериладиган, маршрут ёки бажарилиши зарур бўлган иш ёзиб қўйилган варақа.

ПУТУР с.т. Футур, шикаст, зарар. *Бу ҳол китоб тили учун катта путурдир.* М. Жўра, Ноширнома. ..У бир оз тўлишибди. Лекин бундан ҳуснига заррacha путур етмабди. «Ёшлик».

ПУФ тақл. с. Нафас олиш, ўтни ўчириш ёки алангалитиш ва иссиқ нарсани совитишида икки лаб орасидан кучли босим билан ҳаво чиқишида эшигиладиган товуш ва шу ҳаракатнинг ўзи ҳақида. *Мулла Саид Жалол-*

хон.. бурнига қўнгани пашшани қўлидаги рўмольча билан қўриш малол келди шекилли, остики лабини ҷўзиб, «пүф» деди. А. Қаҳхор, Башорат. [Гулнор] Ёнидаги чироқни «пүф» деб ўчириди. Ойбек, Танланган асарлар. *Шунинг учун болалари касалманд кўринишаркан-да!* Далавойнинг аёли «пүф» деса, учиб кетадиган, рамақижон экан. «Ёшлик».

ПУФ сассиқ шв. Ҷомай қолган, ёмонга, яроқсизга чиқарилган кимса, нарса ҳақида айтиладиган ибора. -Ёшрогини топдингизми? — деди Қимматхон [Умматалиға] дабдурустдан. -Сен топганинедай, менга ҳам насиб қылгани бордир. Ҳар ким ўз кўнгли тортган ошни ичади. -Хо-о, — деди Қимматхон ҷўзиб, — энди мен «пүф сассиқ» бўлдимми? Шуҳрат, Жаннат қидирганлар.

ПУФАК 1 Суюқликда, суюқ массада ҳосил бўладиган, ичи ҳаво билан тўлган шаффоғ шарча. *Совун пуфаклари.* — Пайт баҳор эди, Ёғир тушди-да, Томчидан улкан Бир пуфак шиши. Нурбек.

2 Қайноқ сув ва б. нарсадан куйиш натижасида терида пайдо бўладиган, ичи суюқликдан иборат оғриқли бўртиқ, пўрсилдоқ.

3 анат. Одам ва ҳайвонлар организмидаги суюқлик тутиб турувчи ёки суюқлик тўпланадиган юпқа қопчиқ. *Ўт пуфаги.* Сийдик пуфаги. — *Ўрта мия пуфаги одамда ва юқори ҳайвонларда бош миянинг нисбатан жуда оз қисмини ҳосил қылади.* «Анатомия».

2 Ичига ҳаво ёки енгил газ тўлдириб шиширилган, юпқа, ҷўзилувчан нарса; шар. Бирпасдан кейин лагерь устидаги думига каттакон пуфак боялаб олган самолёт пайдо бўлди. А. Қаҳхор, Олтин юлдуз.

ПУФАКЧА Пуфак с. кичр. *Совун пуфакчалари.* Мия пуфакчалари. — Элмуроддинг.. панжалари орқасида пуфакчалар пайдо бўлибди. Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ПУФЛАМА: пуфлама мусиқа асбоблари Ҳаво оқимининг чолгу каналида тебранишидан товуш ҳосил бўладиган созлар гуруҳи (сурнай, карнай, флейта ва б.).

ПУФЛАМОҚ 1 Икки лаб орасидан кучли босим билан ҳаво чиқармок, дам урмоқ. Чироқни пуфлаб ўчиримок. *Шарни пуфлаб шиширмоқ.* Ҳалқ пуфласа, бўрон бўлар. Мажол. — Рафиқ пуфлаган эди, [ҳұштак] жуда қаттиқ чуруллади. Бола бениҳоят суюнди. Ойбек, Танланган асарлар. Эргаш ўрнидан

туриб, чайла бурчагида илиглиқ турган чонини олиб, елкасига ташлади. Пуфлаб, чироқни ўчираётган эди, ташқарида мотор овози эшишилди. «Ёшлик».

2 Оғзидаги нарсани ўпкадан чиқаётган ҳаво оқими билан чиқарип, туфлаб ташламоқ. Абдуманнон иштаҳа билан чайнаб турган гўштни пуфлаб ташлади. А. Қаҳхор, Оғайнилар. У Саидийнинг шарбатини сўриб бўлди. Энди пўчогини пуфлаб ташлаши керак. А. Қаҳхор, Сароб. Оғзи куйган одам қатиқни ҳам пуфлаб ичади, деган мақол бор. К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас.

ПУФПУФЛАМОҚ с.т. 1 қ. пуфламоқ 1. У газга чоў қўйиб, эрталаб ювиб, ёйиб қўйган кирларини дордан йигиштириди-да, иссиқдан пуфпуфлаб, уйига кириб кетди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Авайламоқ, асрамоқ. Уни пуфпуфлаб катта қилди.

ПУХТА [ф. پخته – қайнатилган; пишган; тажрибали, моҳир] 1 Узоқ чидайдиган қилиб ишланган; пишиқ, мустаҳкам. Пухта газлама. Пухта арқон. Пухта иморат. Пухта тўқилган пайтоқ. — Куннинг қизигида кенг тош ўйлда пухта этикларини қалдиратиб илдам юрган аскар ўйгит.. терлаган юзида бирдан шабада нафасини сезди. Ойбек, О. в. шабадалар. Кўчама-кўча пухта гиштлардан тўшаб, тахтиравон ўйл солди. «Нурали».

2 Пишиқ, ҳар томонлама ўйлаб иш қиладиган. Пухта одам. Пухта ташкилотчи. Пухтанинг иши беш, шошманинг иши бўш. Мақол. — Ҳа, сен пухтасан, — деда Тўғайсари яна ёнбошлади. — Балки сениям билганинг билгандир. Ш. Ҳолмирзаев, Қил кўприк.

3 Атрофлича, чуқур ўйланган, асосли; пишиқ. Пухта фикр. Пухта иш. Пухта асар. — Ҳатиб домла ҳақсизликка қарши.. пухта тадбирларни кўради. А. Қодирий, Обид кетмон. Бу гапни алоҳида эътироф этиши керакки, буларнинг бариси ҳаётий, бадиий жиҳатдан пухта, ишонарли чиқади. К. Қаҳхорова, Чорак аср ҳамнафас. Йўл-йўлакай қиз жуда кам гапирап, фақат саволларга жавоб берар эди, жавобларни ҳам олдин пухта ўйлаб, кейин айтарди. Ф. Мусажонов, Ҳури.

4 Камчилиги, кам-кўсти бўлмаган, бекам-кўст; тўла-тўқис. Назарий жиҳатдан пухта тайёргарликка эга бўлган мутахас-

сис кадрлар. Қишлоғга пухта тайёргарлик кўрмоқ. — Сиёсий мустақиллик пухта ва мустаҳкам иқтисодий заминга эга. Газетадан.

ПУХТАЛАМОҚ 1 Пухта қилмоқ, пишироқ. [Мастура:] Айтмоқчи, биз поччангиз билан маслаҳатни хўп пухталаб қўйганмиз. Ҳамза, Паранжи сирлари. Иш бошдан пухталанган, қандай ерга бораётганлари айтилган экан, хайрият! Ойдин, Мардлик — мангулик.

2 Асосли равишда, тўлиқ ўзлаштироқ. Билимини пухталамоқ. — Холиқ чираниб дейди: - Осонгина кираман. Уч ой пухталаб ўқиб, Монтёр, радиост бўламан. К. Муҳаммадий.

ОҒЗИНИ ПУХТАЛАМОҚ Ошиқча сўз демайдиган, сир айтмайдиган қилмоқ. Боланинг оғзини пухталаб қўймоқ.

ПУХТАЛИК 1 Ҳар тарафлама асослилик, пишиқлик; тўла-тўқислик. Асарнинг пухталиги. Пухталик билан иш олиб бориш.

2 Буюмнинг белгиланган хизмат муддати давомида иш қобилиятини муайян чегарада сақлаган ҳолда ўз функциясини бажариш хоссаси; пишиқлик, мустаҳкамлик.

ПУЧ [ф. چوچ – бўш, фовак; куруқ, мазмунсиз; бекор, фойдасиз, самараисиз] 1 Ичи бўш, мағзи йўқ ёки тўлиб етилмаган. Пуч ёнғоқ. Пуч данак. Пуч уруғ. Пуч пила. — Ота-онам эски одамлар. Булар олдида ишқанинг пуч ёнғоқча қадри йўқ. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

Пуч калла Ақлдан, билимдан ҳоли калла.

2 кўчма Асоссиз; амалга ошмайдиган; хом, куруқ, ёлғон. Пуч даъво. Пуч ваъда. — Олий мактаб орзуси мен учун ёлғиз пуч хаёл бўлса ҳам, ундан воз кечга олмадим. Ойбек, Нур қидириб. Дўстлар, деманг бу пуч хаёл. Ҳамза.

Пучга чиқмоқ Асоссиз бўлиб чиқмоқ, амалга ошмай қолмоқ, йўқ бўлмоқ. Сидикжоннинг бу важоҳати Зуннунхўжанинг ўйини пучга чиқарди. А. Қаҳхор, Кўшчинор чироқлари. Охирги умиди ҳам пучга чиқди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол. Таги пуч 1) асоси йўқ, асоссиз. Таги пуч гап; 2) замири бўш, таянчи йўқ. Оқ подшонинг таги пучга ўҳшайди. Ойбек, Танланган асарлар. Кўйинини пуч ёнғоқча тўлдирмоқ Амалга ошмайдиган, куруқ ваъдалар билан алдамоқ.

ПУЧАЙМОҚ Шишган, қаппайган ҳолатидан бўшаб, кичрайиб қолмоқ; бўшашиб, шалвираб кичраймоқ. Коптот пуч-

йиб қолибди. Қорни пучайиб қолибди. Дами чиққан пуфакдай пучаймоқ.

Илиги пучаймоқ (ёки қуримоқ) Ҳол-қудратдан кетмоқ, тинка-мадори қуримоқ (яна қ. илик). Ариқ қазувчиларнинг овқатдан силлалари қуриб, иликлари пучайган.. дармонсиз эдилар. А. Қодирий, Мехробдан чаён. Очликдан силлам қуриб, илигим пучайган чогумда ҳам сизларга ялинмайман. Ҳамза, Бой ила хизматчи. Кармони пучайди Кармонида ҳеч нарса қолмади.

ПУЧАК [ф. پوچ] 1 Ичи бўш; пуч. Пучак шар. Баллон пучак бўлди.

2 кўчма Ҳеч нарсага арзимайдиган, қиммати тушиб кетган; қадрсиз, пуч. [Фоғифр:] Бу ёруғ дунёга нима учун келдик? Нанини муҳаббат, дўстлик, мурувват, одамгарчилик деган улуғ гапларни бозорга олиб чиқсалар, пучак пулга сотсалар! Ҳамза, Бой ила хизматчи.

3 кўчма Асоссиз, пуч. У [Машҳадий] султонларни, бекларни.. пучак, лекин кўз қамаштиргич ялтироқ сўзлар билан мадҳ этмоқ-ка мояр. Ойбек, Навоий.

4 Кўлидан иш келмайдиган; куруқ. Шундай улуғ ишларда кишиларнинг сараги саракка, пучаги пучакка чиқади. Ойбек, О. в. шабадалар.

ПУЧАКИ айн. пучак. Пучаки чигит. Пучаки пул. Пучаки гап. Пучаки одам.

ПУЧМОҚ 1 эск. кт. Чет, пастқам жой, овлоқ; бурчак. Қишлоқнинг қоронги пучмоғи. — Ахир, фольклорчи бўлиш, қайси бир пучмоқларда кўздан пана ётган халқ ижодининг дурданаларини қидириб топиш.. уларни ёзib олиб, китоб қилиб чиқариш.. — эҳ-ҳа, игна билан қудуқ қазишнинг айни ўзи ку! «Саодат». Тоғларнинг бу хил пучмоқлари унга бегона эди. С. Аҳмад, Жимжитлик. Атроф тумонат оппоқ эди. Бу оқлик жамики пучмоқлару хилват гўшаларга ҳам алланечук гайритабиий куч орқали тарқалган. Ш. Бўтаев, Кўрғонланган ой.

2 кўчма Таг, туб; чуқур жой. Юрак пучмоғида қолган кирларни қалам билан тозалов шоирнинг иши. Ф. Фулом, Танланган асарлар. Ён-атроф қанчалик рутубатли, яъни қанчалик қора-қуюқ ранглар билан ўралган бўлмасин, кўнглингизга негадир илиқлик инади, бундан ҳам кўнглингиз ёришади, ҳам шуурингизнинг хира тортган пучмоқларида нимадир ғимирлайди. Газетадан.

ПУЧУҚ 1 Ясси, ёпишган ёки шикастланган (бурун ҳақида). Раҳимжон.. жуда хунук эди: қип-қизил гўшт, пучук бурнида доглар, бошида тук. А. Мухтор, Туғилиш.

2 Қаншари паст, бурни ясси, ёпишган, кичик ёки шикастланган. Пучук бола. — Кўса ва пучук хоннинг бошидаги қимматбахо тожи ҳудди сигирга урилган эгардек бесунақай қўнқайиб турарди. М. Осим, Элчилар. Пучукнинг келишдан мақсади фагат шу ёзib бериладиган хатгина эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бизни ҳақорат қилиб саваётган киши шу ерларнинг эгаси, машҳур Азим пучук деган бой экан. Ф. Фулом, Шум бола.

3 Болаларга нисбатан эркалаш, суйиши маъносида қўлланади. Пучук қизим, мунча ширинсан. — Кичик Тельман, сал пучукнина, қорагина, ўзи шўхгина. Миртемир, Асарлар.

4 Жўмраги синган ёки учган. Пучук чойнак. — Бояги гапни айт, деялман! Сен пучук обдаста ўлгурга ким қўйибди бировларнинг ишига аралашишин? С. Аҳмад, Чўл шамоллари.

5 кўчма Япасқи, учи кемтик (пойабзал ҳақида). Пучук этик. — Оёқларида кавуш ўрнига пучук калиш. «Ёшлик».

ПУШАЙМОН [ф. پشيمان — ўқинувчи, ачинувчи, тавба қилувчи; ўз қилмишидан афсусланувчи] Ўз қилмиши учун руҳий эзилиш ҳисси; афсусланиш; афсус, надомат. Пушаймон бўлмоқ (емоқ, қилмоқ). Сўнгги пушаймон — ўзингга душман. Мақол. — Иккろп бўлдим: гуноҳим йўқдир, Очик юриб топган кишидан Ва беизн қилган ишидан Пушаймоним ва оҳим йўқдир. Ҳ. Олимжон.

Пушаймон бўлмоқ (ёки емоқ, қилмоқ) Ўз қилмиши учун руҳан эзилмоқ, афсус қилмоқ, афсусланмоқ. Отаси жаҳз устида шундек қилаётганини, зум ўтмай пушаймон бўлишини, бутун умидлари шу қизидан эканини билади. Ў. Ҳошимов, Қалбингта қулоқ сол. Кудратнинг ўзи ҳам кўчиб келишганига пушаймон еди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. Гулнор айтганига пушаймон қилди, хатосини тўйрилаш учун сўзлашмоқча мажбур бўлди. Ойбек, Танланган асарлар.

ПУШТ [ф. پشت — орқа, елка; бел, сперма жойи; таянч, ҳимоя; ҳомий] 1 Одам ёки жониворнинг уруғ ёки тухумида бўладиган,

маълум шароитда ривожланиб, болага айланадиган, ўз ривожланишининг бошлангич босқичидаги аъзо; эмбрион. *Одамнинг пушти. Товуқнинг пушти.*

Пушти камар 1) оталик уруғи, сперма; 2) кишининг ўз фарзанди. *Менинг пушти камарим бу, суюкли ўғлим, Нурийдийдам васли учун тангрига шукур.* А. Орипов, Йиллар армони. **Пушти куйши** Бирор касаллик натижасида бола кўрмайдиган бўлиб қолиш.

2 Кимса ёки оиланинг ўзидан аввалги авлоди ёки кейинги авлоди, авлод-ажод; насл. -*Менинг эрим.. тўплаган мол-дунёси икки пуштга етади, – деди Кумуш.* Т. Жалолов, Олтин қафас.

Етти пушт Етти авлод ва аждод. *Етти пуштим ўтмаган отда, Бу аслида эмас каттағам.* «Шарқ юлдузи». Болангдан айланай, ундаи қилманг. *Сулаймоннинг қарғиши етти пуштимга етади, айланай.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Мирбадалбек, ҳушёр бўлинг, менинг қоним етти пуштингизга саҳрайди!* П. Қодиров, Юлдузли тунлар. **Пушти паноҳ** (*тўғриси пушту паноҳ*) қ. **паноҳ**. Дўстим бор, душманим бор, маҳалла-кўй, гузарим бор, қариган чоғимда кенжагинамнинг хотини менга пушти паноҳ, қўл-оёқ бўлармикин, деган эдим. Ф. Гулом, Танланган асарлар. *Суянган тоғлари, пушти паноҳлари эшони Судурни бошлаб келишиди.* Ш. Холмирзаев, Қил кўпприк. **Пушти кўттармаслик** Ёқтирасмаслик, тоқат қиломаслик. *Ойиси этагидан тутган боладек юрадиганларни пуштим кўттармайди.* О. Мухтор, Аёллар мамлакати ва салтанати.

ПУШТА 1 [ф. қўшиқ – боғ, боғлам; тепача, дўнгча; тупроқ девор, гов; марза] қ.х. Ёнма-ён жўяклар орасидаги, одатда қатор қилиб экин экиладиган узун ер бўлаги, экин палак отиши учун қолдирилган бўш жой. *Қовун пуштаси.* — Бир-икки қадам юргандан кейин эса, бирдан помидор пуштасида кундадай ғўдайиб турган эрига бир қарадию, юришиниям, юрмасиниям билмай қолди. А. Кўчимов, Ҳалқа. *Қиз қошиқдай қора туфлисининг учи билан эгат пуштасини шиббалади.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 Икки ток қатори орасидаги ёки ишком ўртасидаги бўш жой. *Боғда саккиз узун ишком, ҳаммасининг поялари яхши ишланган, пушталари чопилган.* Ойбек, Танланган асарлар.

ПУШТАН Эгарнинг от қорнидан айлантириб ўтқизиб боғлаб қўйиладиган тасмаси; қоринбоғ. *Боз устидан тортади, ярақлатиб тилла пуштанни.* «Нурали». Бир ёндан хазиначи бўлган қирқ ўигитнинг бири бир тилла эгар.. пуштанлар, тилла узангиларни ҳозир қилди. «Гўрўғлининг туғилиши».

ПУШТИ Шафтоли гули рангидаги; оч қизил. *Пушти гул. Пушти лента.* — Зумрат ичкарига кириб, кийиниб чиқди. Эгнида гулдор пушти халат, дуррани дол қўйган, оёғида қизил баҳмал шинпак. С. Сиёев, Отлик аёл. *Тувакларда оқ, сариқ, пушти гуллар очишиб ётибди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ПУШТУ(Н)ЛАР қ. **афонлар**.

ПЬЕСА [фр. piece] 1 ад. Саҳнага қўйиш учун мўлжалланган драматик асар. *Тўрт пардали пьеса.* Комил Яшиннинг «Номус ва мұхаббат» пьесаси.

2 мус. Кичик ҳажмли мусиқа асари.

ПЮРЕ [фр. purée < riger – тозаламоқ < лот. rugus – тоза] Мевалар ёки қайнатиб пиширилган сабзавотларни қирғичдан ўтказиб ёки эзиб, ийлаб тайёрланадиган егулик, қайла.

ПЎК 1 1 Ичи чириган ёки кавак. Пўк дарахт. Пўк ёғоч. *Бу толнинг ичи пўк.* — Нусратбек ҳам шундай қилди. Бироқ редиска пўк экан. Туфлаб ташлашга уялди. С. Нуров, Нарвон.

2 Бирор касаллик туфайли дарахт танасидан ўсиб чиқадиган, ғовак тўқимадан иборат ўсимта; дарахт буқоғи. *Толнинг пўки.* Тут пўкидан сариқ бўёқ сифатида фойдаланилган. — *Бу жангга душман ўз ихтиёридаги ҳамма нарсани ташлади;* унинг орқа томони қуриган дарахтдек пўкдир. Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

3 кўчма Семиз, лекин кучи кам; хомсемиз. *Даланинг кўқига, одамнинг пўқига ишонма.* Мақол. — Мехнат қилиб ўрганмаган Камол пўк эди, бир-икки сultonиб, қўлларини Нодирдан зўрга бўшатиб олди. С. Юнусов, Кутилмаган хазина.

4 кўчма Маъносиз, саёз, бўш (умри қисқа). Замон пўк нарсани тез унумтирадар, Яёни турғунликдан ҳаёт ўч олар, Эски лой қалъа ўйқ, қиссаси турар, Ерга чўқиб кетган эски кўчалар. М. Шайхзода, Тошкентнома.

5 шв. Пўқак, тиқин. Тарелка ёнида ётган пичоқни олиб, унинг учи билан шиша оғзида-

ги пўкни олмоқчи бўлди. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. [Мингбоши] Шишанинг тагига йўғон шапалоги билан икки марта урди, пўк сачраб чиқиб, шипга тегди, сўнгра у ердан сачраб, токчадаги катта жомга келиб тушди; «жар-р-ранг» .. этди жом. Чўлпон, Кечса ва кундуз.

Пўк бермоқ Кўрқиши ёки қатъиятсизлик орқасида оғиздан гулламоқ, валдиралмоқ, сир бой бермоқ. — Нима бало бўлди, эринг икковимизнинг ишимишни сезиб қолганни дейманов, ёки пўк бериб қўйдингми? [деди йигит хотинга]. F. Фулом, Шум бола. **Пўк учмоқ** Ёлғон гапта ишонмоқ, лақса тушмоқ, лақилламоқ. -Омон ҳам менинг гапимга «пўк» учган бўлса керак, икки гапнинг бирида «ҳаҳа, ҳаҳа», деб қўяр эди, — деди Шум бола. F. Фулом, Шум бола.

Пўк II тақл. с. Ичи бўш ёки кавак нарсани урганда, қиздирilmаган чилдирмани чертганда, юракнинг қаттиқ уришида чиқадиган товуш ҳақида. Пишган қовоқ чертилса, пўк этади. — Аҳён-аҳёнда шампанскийнинг «пўк» этган овози эшишилиб қолади. «Муштум». Дуторнинг тингир-тингирни чилдирманинг пўк-пўк товушини атроф ютиб юбораётгандай эди. «Ёшлик».

Пўк этиб Бирдан, тўсатдан, кутилмагандан. Қизинг беш-олти кун йиғлаб-сиктаб қўнишиб ҳам қолар. Ўтдами, сувдами беш-олти кунда пўк этиб униси ҳам ўлса, ана ундан кейин ўзининг хоҳлаганига берармиз, эсидан ҳам чиқиб кетар. Ҳамза, Танланган асарлар. Нима, ажали этиб, иякни қоқишига қараб қолди, пўк этиб ўлса, бўлганимиз бўлдик. Ҳамза, Танланган асарлар.

Пўқак 1 Қорақайинлар оиласига мансуб доим яшил бир турли дарахтнинг (пўқак дубининг) пўстлоғидан тайёрланадиган енгил материал. Пўқакнинг енгиллик, шовқин ва иссиқликни ўтказмаслик хусусиятлари. — Пўқак қурилиши материалларининг энг енгили хисобланади. «Фан ва турмуш».

2 Шундай материаллардан қилинган тикин; пробка. Бир маҳалда кўзи олазарак бўлиб қўшнимнинг ўзи хонамга кирди. Эшикни зичлаб ёпди-да, шимининг чўнтағидан пўкаги очилган бир шиша вино олиб, стол устига қўйди. С. Аҳмад, Сайланма.

3 Ичи кавак, пўк.. Fиёсиддин суюнадиган толларнинг ичи пўқак бўлиб, нураб қолган эди. С. Аҳмад, Хукм.

4 қўчма Бўш, лапашанг. Сен «тўнгак»-лар мунчалик пўқак бўлмаганларингда, буна-қанги сасимасдиларинг. Ҳ. Шамс, Душман. Пўқакларни олиб отар қирғоқча, Мардлар юрагини обод этар вақт. Б. Бойқобилов, Мени кутинг, юлдузлар.

5 қўчма Маъносиз, бўш. Замиранинг ҳаётти Равшанга қаҳрамонликдек бўлиб туюлди. Унинг кунлари эса бекорга ўтди, ҳаётти пўқак, бемаъно. Ф. Мусажонов, Равшан.

Пўқилламоқ 1 «Пўк-пўк» этган товуш чиқармоқ. Қизлар бир-бирини ўйинга тортади, чилдирма пўқиллайди. Н. Фозилов, Оқим.

Юраги пўқилламоқ айн. юраги безилламоқ қ. безилламоқ. Ҳафиза автобусдан тушиб, юраги пўқиллаб, институт биносига кирди-да, тўпна-тўғри аспирантлар ўтирадиган умумий хона эшигини очди. Мирмуҳсин, Умид. [Мунаввар:] Юрагим пўқиллаб, ҳовлига кирдим. Ойим очиқ айвонда, хонтахта олдиди ўтирган экан. Ў. Ҳошимов, Икки эшик ораси.

Пўқон Йўғон ичак. Пўкондан қилинган ҳасип. — Мана шу пўқонни уйингизнинг шипига осиб қўйинг. «Муштум».

Пўқонидан ел ўтмаган Қийинчилик кўрмаган; меҳнат қилимаган; меҳнати сингмаган. Жанг кўрмаган, пўқонидан ел ўтмаган, хом сут эмган йигитчадек, мусичаи бегуноҳ бўлиб туришингизни қаранг. С. Ка-роматов, Олтин кум. Бабзи ёшларнинг шундай ёмон бўлиб кетгани ҳақида боши қотарди. Пўқонидан ел ўтмаганларнинг ҳаммасини ётқизиб қўйиб, камар билан савалагиси келарди. Мирмуҳсин, Умид.

Пўқ-пўк Пўк II с. такр. Йўлда яланг-оёқ кетаётган барваста, гавдали одам, тутуннинг аччиғидан ўпкаси узилаётгандек, тез-тез ва пўк-пўк ўйталарди. «Ёшлик».

Пўла [ф. پۇلا – шикастланган, эзилган] Зарб еб ёки пишиб ўтиб кетиб ичи тушган, ичи бўш. Пўла қовун. Қовуннинг ёмони – пўла, Ҳешнинг ёмони – бўла. «Фольклор».

Боши пўла бўлмоқ Мияси қаттиқ зарбдан чайқалмоқ, лат емоқ. Пўла бош Гап уқмайдиган, калтафаҳм, галварс. Бу пўла бошига энди тушунтиридм-а. Ўзи юмишоқ супурги бўлиб қўринса ҳам, тошдан ҳам қаттиқ экан, занғар, – деб яна сипқорди. К. Яшин, Ҳамза. Пўла бўлмоқ Зарб, лат емоқ. Сафарбой ўн йигити билан даббала бўлиб,

балки тоза пўла бўлиб, кўп қамчини еб, Чамбилга қайтдилар. «Авазхон».

ПЎЛАТ [ф. ۱۳۲] – жуда қаттиқ кулранг металл] 1 Темирнинг маълум миқдордаги углерод билан кўшилишидан ҳосил бўлган, кулранг, чўкичланувчи қаттиқ металл. Зангламайдиган пўлат. ■ *Бе-е, менда пўлат нима қилади, тақсир. Эски тақалар, темир-терсаклар билан зўрга қимирлаб турибмиз.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 Шу металлдан тайёрланган, ясалган. *Пўлат сим. Пўлат қайни. Пўлат тиш. Пўлат пичноқ қинсиз қолмас.* Мақол.

Пўлат из поэт. Темир йўл. Янги машиналар келар бирин-кетин Дўстлик қура олган пўлат излардан. Зулфия. **Пўлат от поэт. айн. трактор.** *Пўлат отни ўйнатиб, Тракторчи бўламан.* К. Муҳаммадий. **Пўлат сандик қ. сандиқ.** *Пўлат күш поэт. айн. самолёт.* Кўкда ранго-ранг пўлат қушлар ҳамиша пособон. Ҳабибий, Девон.

2 фольк. Қилич, шамшир. Олмос пўлат боғлаб мен ҳам белимдан, Дев излаб чиққанман ўсган элимдан. «Маликаи айёр». *Пўлат билан қирди девни, кескир ханжарини урди, яланочлаб қилич солди.* «Маликаи айёр».

3 кўчма Метиндай мустаҳкам, бузилмас, енгилмас. *Пўлат қалъа.*

4 Кучли, забардаст. Қиши. Дехқон аҳлининг пўлат мускулларига ҳордиқ берадиган, кўнгил ёзадиган фасл. «Ўзбекистон қўриқлари». Бизнинг пўлат қудратимиз – бирлигимизда. М. Шайхзода.

5 Пўлат (эркаклар ва хотин-қизлар исми).

ПЎЛОТИЙ Сариқ магиз буғдой унидан тайёрланган, чакич билан юзига гул солиб ёпилган йирик нон. *Самарқанднинг сариқ магиз буғдоидан пиширилган, ҳар биттаси ойбаркаш нусха пўлотий, осиёйи нонларни еганимисиз?* F. Ғулом, Самарқанд сайқали. Чоийхоначи бир чойнак кўк чой билан патнисда тўрт чақмоқ қанд ва янги узилган нони пўлотийдан келтириб қўйди. Ў. Умарбеков, Севгим, севгилим.

ПЎМ бол. Бир-бири билан гаплашмай кўйган, уришиб қолган; араз. Биз у билан пўммиз.

Пўм бўлмоқ (ёки чиқмоқ) -Дада, ойимла билан пўм бўлдингизми? – сўради Витя. -А? Ким айтди? – кулгисини босолмай зўрма-

зўраки қовогини солиб сўради Маҳкам ака. Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

ПЎНГ с.т. пўк. Азиза шу вақтгача қамчисидан қон томиб, сўзидан илон пўст ташлаган дадасининг ичи пўнг эканини энди тушунди. Шуҳрат, Олтин зангламас.

ПЎНГҚАРҒА шв. Қора қарға, гўнгқарға. Қассоб дўқони олдидағи қанорада уч-тўртта пўнгқарға ивирсираб сакрайди. Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ПЎНГИЛЛАМОҚ Норози кайфиятда димоғ билан секин ва ноаниқ сўзламоқ, гўнгилламоқ, пингилламоқ. қора Аҳмад бир нима деб пўнгиллади-да, ҳовлиниг четидан юриб, бир уйча олдида тўхтади. Ойбек, Танланган асарлар. *Шу лаҳза Шукур Каримович ғўдайиб турган Салимхон Обидийга хўмрайди, «Домла, расво қилдингиз!» деб пўнгиллади.* Мирмуҳсин, Умид.

ПЎПАК шв. айн. попук. 1. *Бу туюларнинг.. бўйинларига ва тиззаларига кумуш.. қўнгироқлар, нўхтларига ипакли қизил пўпаклар тақилган экан.* С. Айний, Эсдаликлар. Сўйла, дўмбира, боқайин, Бошингга пўпак тақайин. М. Алавия.

ПЎПАКЛИ 1 шв. Пўпаги бор, пўпак тақ(ил)ган. *Отлар оптоқ кўпикка ботган, ҳар жунидан тер чиққан.. қирқ йигит, пўпакли наизаси париллаб, қалқон елкасида дириллаб.. келаянти.* «Юсуф ва Аҳмад».

ПЎПАНАК 1 бот. Зах ерларни қоплаб ўсадиган яшил ранг замбуруг ёки йўсин. *Ғиштқўприк ёнбошидаги ҳаммомнинг гумбазларини пўпанак босиб кетган.* С. Аҳмад, Ҳукм.

Пўпанак ўт Замбуруг ва сув ўсимлигининг бир-биридан фойдаланиб, бирга яшашидан вужудга келган кўк могорсимон ўсимлик. Ҳовузнинг четларини ҳар хил пўпанак ўтлар босиб кетган. F. Ғулом, Шум бола. Илиқ пўпанак ўтга юзимни босиб ётардим, бирдан шамоллаган одам товушидай хирқироқ товушлар эшишилди. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

2 шв. Могор.

Пўпанак босган 1) пўпанак билан қопланган, могорланган. Ётада, айниқса полда ётадиганларнинг тўшаги доим нам, қуримаган этиклари эрталабгача пўпанак босиб қолади. А. Мухтор, Туғилиш; 2) кўчма ишлатилмасдан узоқ туриб қолган, чанг босган. *Уч тонна кунжара нега омборда пўпанак босиб ётади?* И. Раҳим, Зангори кема капитани.

ПҮПИСА Шунчаки қўрқитиб қўйиш учун қилинган дўқ, юзаки дағдаға. Ҳокимнинг боя қилган зугуми хўжа кўрсинга қилинган қуруқ пўписа эканини билгани учун зигирча ҳам қўнгли чўкмади. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Унинг дабдурустдан пўписа қилиши нафсониятимга тегди. «Ёшлик».

ПЎРИМ [р. Форма – «расмий кийим» с. дан] 1 с.т. Башанг, олифта. Улардан бири шимига гард юқтиринаслик учун икки ёнидан кўтариб олган, авайлаб қадам босаётган пўрим йигит Шавкат эди. Ж. Абдуллахонов, Тонг ёришган соҳилда. – Жа пўрим бўлиб олибсанлар, – деди у дўлвор табиатига ярашмайдиган жиҳдий қиёфага кириб. «Шарқ юлдузи».

2 Зеб берилган, ҳашамдор. Биздан нари уч қишлоқнинг колхозида Ҳисобчимиш, пўрим ойнак шум кўзида. Ф. Гулом. – Сиз, – деди Азмиддин калта сийрак соқолини пўрим тарашилган Бўронбекка қараб. – Сиз, Бек жаноблари, Камол билан бирга.. Раҳмонқул қароргоҳига жўнайисиз. Ҳ. Гулом, Машъал.

ПЎРСИЛДОҚ I Дуккаклиларга мансуб, ҳосили пуфакка ўхшаш бута.

ПЎРСИЛДОҚ II 1 Теридаги қавариқ, шиш; қаварип, қуруқшаб ёрилган жой. Пўрсилдоқ лаблар. — Нусратбек беихтиёр, тушимми, деб кўзларини юмиб очди: -Аҳмад тога?! -Ҳа, ман, жиян! – у пўрсилдоқ қалин лабини ялади. С. Нуров, Нарвон.

Пўрсилдоқ боғламоқ Шишишмоқ, қавармоқ, қуруқшаб ёрилмоқ. Пўрсилдоқ боғлаб ёрилган лаблари оҳиста пичирлади. «Ёшлик». Совуқда кўкариб, пўрсилдоқ боғлаган лабларини кўз олдига келтириди. А. Мухтор, Туғилиш.

2 қўчма Куруқ, баландпарвоз, шунчаки. «қошинг, кўзинг», «қомати аъло, кўзлари лайло..» деган гаплар барчаси ёлғон, пўрсилдоқ гаплар. Мирмуҳсин, Чодрали аёл. Пўрсилдоқ гаплар тургунлик даврида авж олиб, жонга тегиб кетган. Газетадан.

ПЎРСИЛДОҚ III 1 Кўпчиб, бўртиб турган, билқиллама, юмшоқ. Пўрсилдоқ бугдой нон. — Қоронгироқ бурчакдаги стол атрофида қўр тутиб ўтирган овқат ташувчилардан бири ўрнидан туриб, газда пиширилган, мағзи қалин пўрсилдоқ иккита нон келтириди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Азамат терақларга чирмашган аймоқи узумлар, пахса деворлар орасида ёқутдек ялти-

раган олчалар, пўрсилдоқ оқ ўриклар.. С. Аҳмад, Қадрдан далалар.

ПЎРСИЛЛАМОҚ Бўртиб қаварин-қирамоқ, кўпчиб, билқиллаб турмок. Дала-дан ҳаллослаб Ҳакима ҳам келди. Унинг юзи иссиқдан, тердан пўрсиллаган эди. Ойбек, О. в. шабадалар. Пўрсиллаб қабарган саҳро яшил гиламлар билан қопланди. Ойбек, Навоий.

ПЎРТ тақл. с. Игна, тикан каби ўткир нарса кирганда, тешганда эшитиладиган то-вуш. Игна қўлимга пўрт этиб кириб кетди. — О, боламей, тақдир-да, тақдир, – дедилар бувим кўрпага пўрт этказиб игна урар эканлар. Э. Раимов, Ажаб қишлоқ.

Пўрт учмоқ Дарҳол хушидан кетмоқ, донг қотмоқ; тил тортмай ўлмоқ. *Маст бўлиб, пўрт учди.* — *Парвароҳигор нега бу шайтонларни пўрт учириб юбормаяпти?* Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.

ПЎРТАНА I Кучли денгиз тўлқини, узок давом этадиган довул, бўрон. Денгиз пўртанаси. — Пўртана ҳамма ерда шовқин-сурон кўтармоқда. Десантчи кемалар унисиз бўргозга яқинлашилар. Т. Рустамов, Мангу жасорат. Кейин Тошкентда ҳам пўртана кўтарили! Нихоят Бухорода. Ш. Холмирзаев, Қил кўпrik.

2 кўчма Туғён, эҳтирос. Сезмакдаман, тўлмоқдадир паймонанг. Ўт олмоқда юрагингда пўртана. Э. Охунова, Мен тонгни уйғотдим. Маллаев газабим пўртанасини лом-мим демай кузатиб турди. Х. Султонов, Онамнинг юрти. Лекин бу – юрагидаги пўртана кўлмакка айланди, деган гап эмас. «Шарқ юлдузи».

ПЎРТАНАЛИ кўчма Туғёнли, эҳтиросли, жўшқин.. ўша пўртанали воқеалар кечган жойларда эсимни таниғанман, ўша воқеалар болаликдан менга азиз эртакдек бўлиб қолган эди. Ш. Холмирзаев, Қил кўпrik.

ПЎРТАХОЛ [а. پورتقال / ф. портقال – апельсинин Жанубий Европада дастлаб етиштирилган Португалия номидан] эск. айн апельсин. -Йўқ, – деди ҳатлар бўлимининг мудири билимдоңлик билан. – Мандарин бул пўртахол, апельсindан кичикроқ, лимондан ширинроқ цитрус дарахтининг меваси. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ПЎСТ [ф. پوست – тери, қобиқ, пўчоқ; пўстлоқ; қўй териси] 1 Мева, сабзавот ёки дон сиртини ўраб турувчи қатлам, юпқа

пўчоқ. Олманинг пўсти. ■ Эри сумкани очиб, олиб келган меваларидан бошқа беморларга улашди-да, апельсин пўстини арчиб, хотинига тутди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Дўстлар бир оз сўлиган бананларнинг олтинсизмон пўстларини арчиб, нон билан ея бошладилар. Ойбек, Нур қидириб.

2 Одам ва жониворларнинг танасини қоплаб турувчи юпқа тўқима, тери устидаги юпқа парда. Унча-мунча гап менга юқмайдида. Чунки терим пўст ташлайвериб, чармга айланиб кетган. М. Иброҳимов, Эгасини топмаган мактуб. Нусратбек холанинг офтобда қорайиб, пўсти кўчган муштадаккина юзи, пешонасидағи ажинларга разм солди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

3 Тери. Оқ пўст одам. ■ ..Ўрта бўй, оқ пўст, қора кўз, содда табиат бир хотин бўлиб, Тўлахоннинг онасидир. Ҳамза, Паранжи сирлари.

4 геогр. Ер қобиги. Ер пўстидиа кислород, кремний, магний элементлари кўп учрайди. «Фан ва турмуш».

5 анат. Мия яримшарларининг қобиги. Мияча ва катта мия яримшарларининг юзаси остида ёки умумий айтилишича, пўст остида ҳам кулранг модда тўпламлари бор. «Анатомия». Гарбий Онтарио университетининг тадқиқотчилари бош мия пўстининг кўриши зонасига электродлар ўрнатишиди. «Фан ва турмуш».

Илон пўст ташлайди қ. илон. [Фотима:] Буларнинг тайини йўқ, буларнинг қилиб юрган ишига илонлар пўст ташлайди. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома. **Пўсти устухонига ёпишган айн**. устухони қолган қ. устухон. Пўстига сомон тиқмоқ айн. терисига сомон тиқмоқ. қ. тери. Ишонмагин дўстингга, сомон тиқар пўстингга. Мақол.

ПЎСТАК [ф. پوستك – «пўст» с. нинг кичр.] 1 Ўсиқ жунли ошланган теридан иборат тўшак. Айиқ пўстаги. Эчки пўстаги. ■ Элчи ва унинг мулозимлари ҳам қатор қилиб солинган пўстаклар устига ўтирилар. М. Осим, Карвон йўлларида. Ўртага бир яшикни хонтахта ўрнига қўйиб, атрофига пўстаклар солди. Ҳ. Назир, Ёнар дарё.

2 кўчма Қўлидан иш келмайдиган, ҳеч нарсада йўқ, эплай олмайдиган, калтафаҳм. Э, нима қиласман ўша пўстакни? А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат. Бу ўзи пўстак, дадамларнинг обрўсини қилиб, мактабда унга

баҳо қўйишган. Мирмуҳсин, Илдиз ва япроқлар.

Пўстагини қоқмоқ Аёвсиз танқид қилмоқ, боплаб танқид қилмоқ, астар-пахтасини ағдармоқ. Ҳа, кеча кўпроқ ишиб қўйган эканман. Болалар билан муштлашибмиз. Боплаб пўстагини қоқшишибди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. - Тоза пўстагини қоқшишганга ўҳшайди, – деда қулид ўзича шоффер. - Энди шўринг қурғур бир бечорадан боплаб аламини олади. А. Кўчимов, Ҳалқа. Қора пўстакдан бурга қидирмоқ (ёки топмоқ) Бажарилиши қийин, маҳол бўлган ишга киришмоқ, ҳал бўлмайдиган ишга беҳуда вақт сарфламоқ. - Қишлоқдан-ку бадарғаман, чумчукдек жоним билан шаҳарга тушиб кетсам, «қора пўстакдан бурга қидирши қийин» дегандай, шаҳардан мени ким ҳам топа ола қолади? – деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола. [Муриддин баққол]: Бу замонда адолатни топишдан кўра, қора пўстакдаги бургани тутши осонроқ, акаси. А. Мухтор, Тонг билан учрашув.

ПЎСТДУМБА [пўст + думба] Кўй думбасининг алоҳида ажратиб олиб пишириб ейиладиган ёғли териси. Пўстдумба солинган шавла. ■ Мамадали ҳам бувасига ўхшаб паловни яхши кўради. Айниқса, пўстдумба солинганини. Ў. Умарбеков, Бобоёнғоқ, Қази, пўстдумба, сиркаланган ва тузланган сабзавотлар эса қиши ойларида тановул қилинади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ПЎСТИН [ф. پوستин – пўстин, шуба] Мўйнали ошланган теридан тикилган узун, иссиқ устки қишилик кийим. Сирма пўстин. Поча пўстин. Одамни пўстин эмас, иш қиздирап. Мақол. ■ [Дарвозабон] Ошланган қўй пўстагидан пўстин кийиб.. белбогига ярим газ чамали калид осган туркман папахли бир киши. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ПЎСТИНБОП Пўстин тикиш учун ярайдиган. Пўстинбоп тери. Пўстинбоп қўйлар.

ПЎСТИНДЎЗ [пўстин + ф. دوز – тикувчи] Пўстин тикадиган уста, мўйнадўз. Пўстиндўзга буортма бермоқ. ■ Пахлавон Маҳмуд 1247 йили Хива яқинида пўстиндўз оиласида дунёга келган. Ҳ. Ҳомидий, Тасаввуб алломалари.

ПЎСТИНДЎЗЛИК Пўстин тикиш билан шуғулланиш. [Пахлавон Маҳмуд] Пол-

вонликни касб қилиб олмаган, балки салафлари анъанасин давом эттирган ва пўстиндузлик, телпакдўзлик билан шуғулланиб, тирикчилик ўтказган. «Фан ва турмуш».

ПЎСТИНЛИК Пўстинга етарли (тери, мўйна ҳақида). Икки пўстинлик тери.

ПЎСТИРМА шв. Пўстдумба.

ПЎСТКАЛЛА, пўскалла [ф. پوست‌کندہ – териси шилинган]: гапнинг пўсткалласи с.т. Гапнинг лўндаси, қисқаси, хулласи; асосий мақсад. Гапнинг пўсткалласини айтсан, шу ишни қилсак, ойим раҳматли гўрларида тинч ётадилар. С. Аҳмад, Юлдуз. Саидхон дудукланиб қолди. Бирдан гапнинг пўскалласини айтишга юраги бетламади. Ш. Тошматов, Тонгдаги кўланка.

ПЎСТЛОҚ Ўсимликтининг танасини, новда ва илдизларини қоллаб турган қисми; пўст, қобик. Тол новдасининг ёш пўстлоги. Терак пўстлоги. Зигирпоя пўстлоги. — Ўчкадаги кул чангиди, чайланинг томига осилган тол пўстлоги шитирлаб тебрана бошлади. Ш. Холмирзаев, Бодом қишида гуллади. Қорақанд меваси билан чинор пўстлогидан тайёрланган шарбат ҳам қанди диабетни даволашда яхши восита экан. «Фан ва турмуш».

ПЎТА 11 Косиб ва кўнчиларда 9,3 квадрат дециметрга тенг сатҳ ўлчов бирлиги. Беш пўта тери.

2 с.т. **фўта**. Белима яраша заррин пўтамиди(р), Ўзинг кечир менинг қилган хатомди. «Нуралі». Кулоқ солғин мендай бебаҳт тилига, Беклардайин пўта боғлар белига! «Гўрўғлининг туғилиши».

3 шв. Тивит салла, рўмол; дакана. *Майрам ота*, бошидаги пўтаси эшик тенасига тегмасин учун, ҳам бўлиб, ичкарига кирди. Ш. Холмирзаев, Офир тош кўчса. Онам баланд бўйли, қотма аёл. Бошларида ҳамма вақт пўта бўлади. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса.

ПЎТАКА шв. Күшларнинг ошқозони.

ПЎЧОҚ 1 Мева, сабзавот, данак ва ш.к. нинг устини қоплаб, уни ташки таъсиридан

ҳимоя қилувчи қаттиқ қобиғи, қалин ва зич пўст. Тарбузининг пўчоги. Картошка пўчоги. Туҳум пўчоги. Ёнғоқ пўчоги. Фўза пўчоги. — Сидиқжон акам тупроқ таший қолсинглар, ўзим яхши ошқовоқ пўчоққа узун ип боғлаб бераман. А. Қаҳдор, Кўшчинор чироқлари.

2 Мева, сабзавот қолдиги, чиқинди. Қўйга пўчоқ бермоқ. Пўчоқ ўигиштироқ. — Кетиши олдидан Аҳмад ерга тушган ҳандалак уруғи ва пўчоқларини битталаб тердирди, дарёга ташлаттириди. «Ёшлик».

ПЎЧОҚ пул с.т. Қиймати тушиб кетган, қадрсизланган пул. Пўчоқча ёки писта пўчоқча кўчма с.т. Зигирча, озгина, қиттай. Раис Жамолнинг гапини пўчоқча фаҳмламаганини билдириди. Э. Усмонов, Ёлқин. [Нор:] Бугдойданми? [Кумуш:] Нимадан бўлса очиб гапираверинг! Юрагим шу тўғрида писта пўчоқча андиша қилмайди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ПЎШАҚ [ф. پوشاك – кийим, либос; кўйлак] Кийим, либос; ёпингич.

ПЎШТ унд. с. 1 Одамларни йўлдан қочириш учун қилинадиган хитоб. Пўшт, арава келяпти!

2 этн. Эрқаклар бегона ҳовлига кирганиларида, аёлларни яшириниш ҳақида огоҳлантириш учун айтиладиган хитоб. Бодомбек, пўшт, деб девор тенасига чиқди-ю, қўшини ҳовлига қарамай, осилиб қолган гиштини олди. С. Аҳмад, Сайланма. Эшон, меҳмон эшик очмай турб, отинойига қичқарди: «Пўшт! Пўшт!» Бу: «Эрқак одам кираётитти, қочинг», деган сўз эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ПЎШТПЎШТЛАМОҚ Одамларни йўлдан қочириш ёки панага ўтказиш учун «пўшт-пўшт» демоқ. Отлиқ сарбозлар ҳалқ орасида пўштпўштлаб борардилар. М. Жўрабоев, М.Б. мартағаси. Тирикчилик дардида қон орқалаган дехқонлар, қаёқладир шошашётган ёш-яланг ва юқ тўла аравачасини итариб, пўштпўштлаётган киракашлар бу ҳаётнинг ажралмас, табиии қисми. «Ёшлик».